UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

CZU 343.541(043.3)

BOTNARENCO Mihaela

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU HĂRȚUIREA SEXUALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Specialitatea 554.01 – Drept penal și execuțional penal

Teză de doctor în drept

Conducător științific

STATI Vitalie,
doctor în drept

Autor:

Chişinău, 2016

© BOTNARENCO Mihaela, 2016

CUPRINSUL

ADNOTARE 4

LISTA ABREVIERILOR.....7

INTRODUCERE 8

1.ANALIZA SITUAȚIEI PRIVIND RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU HĂRȚUIREA SEXUALĂ ÎN ȘTIINȚA DREPTULUI PENAL ..... Error! Bookmark not defined.

1.1.Examinarea materialelor științifice referitoare la hărțuirea sexuală publicate în Republica Moldova…….....…….17

1.2.Examinarea materialelor științifice referitoare la hărțuire sexuală publicate peste hotare.....27

1.3.Concluzii la Capitolul 1 38

2. ELEMENTELE OBIECTIVE ALE INFRACȚIUNII DE HĂRȚUIRE SEXUALĂ….41

2.1. Obiectul infracțiunii de hărțuire sexuală. 41

2.2. Latura obiectivă a infracțiunii de hărțuire sexuală.....73

2.3. Concluzii la Capitolul 2.....118

3. ELEMENTELE SUBIECTIVE ALE INFRACȚIUNII DE HĂRȚUIRE SEXUALĂ.118

3.1. Subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală 120

3.2. Latura subiectivă a infracțiunii de hărțuire sexuală 132

3.3. Concluzii la Capitolul 3.....153

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI 155

BIBLIOGRAFIE.....159

ANEXE.....160

Anexa 1. Demersul Facultății de Drept a USM din 18.05.2015 / Răspunsul Ministerului Afacerilor Interne din 27.05.2015 ……..……..160

Anexa 2. Demersul Facultății de Drept a USM din 18.05.2015 / Răspunsul Ministerului Justiției din 03.06.2015 160

Anexa 3. Demersul Facultății de Drept a USM din 30.06.2015 către Judecătoria sectorului Centru, mun.Chișinău 191

Anexa 4. Proiect de modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracţiunilor privind viaţa sexuală”, nr.17 din 07.11.2005.....192

DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII 195

CV AL AUTORULUI.....196

ADNOTARE

Botnarenco Mihaela, „Răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală în Republica Moldova", teză de doctor în drept la specialitatea 554.01 – Drept penal și execuțional penal, Chișinău, 2016

Structura lucrării: teza conține introducere, 3 capitole, concluzii generale şi recomandări, bibliografia din 285 titluri, 4 anexe, 158 pagini text de bază. Rezultatele obţinute sunt publicate în 8 lucrări ştiinţifice.

Cuvinte-cheie: hărțuire sexuală; infracțiune; amenințare; șantaj; constrângere; raporturi sexuale; acțiuni cu caracter sexual.

Domeniul de studiu. Lucrarea face parte din domeniul Dreptului penal, Partea Specială.

Scopul tezei de doctor consistă în realizarea unei investigații aprofundate în materia infracțiunii de hărțuire sexuală în vederea interpretării dispoziției prevăzute la art.173 CP RM, precum și formulării unor propuneri *de lege ferenda* menite să eficientizeze cadrul legal care incriminează hărțuirea sexuală.

Obiectivele: analiza juridică a elementelor componenței de infracțiune prevăzute la art.173 CP RM; identificarea carențelor tehnico-legislative care împiedică aplicarea eficientă a art.173 CP RM; examinarea practicii judiciare în materie etc.

Noutatea şi originalitatea ştiinţifică rezidă în cercetarea aprofundată a răspunderii penale pentru hărțuirea sexuală, investigația având caracter de pionierat în spectrul lucrărilor realizate în Republica Moldova la tema examinată. În acest sens, este prima lucrare în care este analizată practica judiciară în materie, în paralel fiind evidențiate deficiențele tehnico-legislative de care suferă norma prevăzută la art.173 CP RM și formulate propuneri concrete de îmbunătățire a cadrului incriminator.

Problema ştiinţifică importantă soluţionată constă în elaborarea instrumentarului de interpretare a textului de lege prevăzut la art.173 CP RM și, implicit, în identificarea criteriilor de delimitare a hărțuirii sexuale de unele fapte adiacente, ceea ce a condus la clarificarea condițiilor de aplicabilitate a art.173 CP RM, pentru orientarea teoreticienilor, dar mai cu seamă a practicienilor, în materie.

Importanţa teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării. Studiul științific realizat suplinește bazele teoretice ale teoriei dreptului penal din Republica Moldova, fiind apt să acopere carențele de ordin teoretic generate de analiza fragmentară a hărțuirii sexuale. Concluziile tezei pot fi utilizate în procesul de legiferare, precum şi în activitatea practică a organelor de drept.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice îşi găseşte reflectare în procesul de instruire a studenţilor, masteranzilor din cadrul instituţiilor de învăţământ superior cu profil juridic, precum și în activitatea practică a organelor de drept.

АННОТАЦИЯ

Ботнаренко Михаела, «Уголовная ответственность за сексуальное домогательство в Республике Молдова», диссертация на соискание ученой степени доктора права по специальности
554.01 – Уголовное право и уголовно-исполнительное право, Кишинэу, 2016

Структура диссертации: работа состоит из введения, трех глав, общих выводов и рекомендаций, библиографии включающей 285 наименований, 4 приложений; 158 страница основного текста. Результаты проведенного исследования были опубликованы в 8 научных работах.

Ключевые слова: сексуальное домогательство; преступление; угроза; шантаж; принуждение; половые отношения; действия сексуального характера.

Область исследования. Диссертация посвящена вопросам Особенной части Уголовного права.

Цель диссертации состоит в осуществлении глубокого и всестороннего исследования сексуального домогательства как уголовного преступления, в частности в толковании диспозиции ст.173 УК РМ, а также в формулировке некоторых предложений по улучшению уголовного законодательства, инкриминирующего сексуальное домогательство.

Задачи исследования: юридический анализ элементов состава преступления, предусмотренного ст.173 УК РМ; установление изъянов законодательной техники, препятствующих эффективному правоприменению ст.173 УК РМ; анализ судебной практики в данной области и т.д.

Научная новизна и оригинальность результатов исследования: вытекает из углубленного анализа уголовной ответственности за сексуальное домогательство, тем самым данное научное исследование представляется самым новым в числе других научных работ, реализованных в Республике Молдова. В этом смысле, указанный научный труд является первым, в котором проанализирована судебная практика, параллельно, будучи выделены недостатки законодательной техники, обнаруженные в уголовно-правовой норме, предусмотренной в ст.173 УК РМ. Также, автором сформулированы новые конкретные предложения по совершенствованию законодательной базы.

Важнейшая научная проблема, получившая разрешение в рамках данного диссертационного исследования состоит в разработке правовых инструментов по толкованию диспозиции ст.173 УК РМ и, таким образом, в определении критериев для разграничения сексуального домогательства от смежного деяния, что повлекло к выяснению условий применимости ст. 173 УК РМ, для направления теоретиков, но особенно практических работников в области право.

Теоретическая и практическая значимость работы. Научное исследование вобрало в себя теоретические основы науки уголовного права Республики Молдова, позволившее восполнить доктринальные недоработки, вызванные фрагментарным анализом сексуального домогательства. Сформулированные автором выводы могут быть использованы в процессе законотворчества, а также в практической деятельности правовых органов.

Научные результаты находят применение в процессе подготовки студентов, мастерандов в рамках высших учебных заведений юридического профиля, а также в практической деятельности правовых органов.

ANNOTATION

Botnarenco Mihaela, „Criminal liability for sexual harassment in Republic of Moldova", PhD in Law thesis at the specialty 554.01 – Criminal and enforcement law, Chişinău, 2016

The structure of the thesis: this thesis includes introduction, 3 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography with 285 titles, 4 annexes, 158 pages of basic text. The obtained results are published in 8 scientific papers.

Key-words: sexual harassment; crime; threatening; blackmail; constraint; sexual intercourse; acts with sexual character.

Field of research. This thesis refers to the field of Criminal Law. Special Part.

The purpose of this PhD thesis is to conduct a thorough research of the sexual harassment in order to provide the interpretation of the provisions of the art.173 Criminal Code of Republic of Moldova (CC of RM) and to formulate recommendations *de lege ferenda* aimed at improving the legal framework on incrimination of sexual harassment crime.

Objectives: legal analysis of the elements of the crime provided by art. 173 of the CC of RM; identification of the legislative gaps that impede the efficient application of the art. 173 of the CC of RM; analysis of the jurisprudence in this field etc.

Scientific novelty and originality: this thesis is a detailed research on the criminal liability for sexual harassment being a pioneering work among the similar papers on the same topic in the Republic of Moldova. In this context, this is the first scientific research which makes an analysis of the jurisprudence, being identified the legislative gaps concerning the art. 173 CC of RM and contains in particular recommendations in order to improve the national legal framework.

The main scientific problem solved consists in creation of the instrumentality for the interpretation of the normative provisions of the art. 173 CC of RM, in particular, it is reffering to the identification of the criteria which could delimit the sexual harassment from other similar crimes. In this sense, the applicability conditions for this article have been clarified helping the practitioners to better understand the provisions and improving the legal framework with regards to art.173 CC of RM through its adjustment to the legality principle.

Theoretic importance and applicative value of the thesis. This scientific research supplements the criminal law theory of the Republic of Moldova covering the theoretic gaps generated by fragmented analysis of sexual harassment. The conclusions of this thesis can be used in the legislative process as well as in the daily practice of the enforcement bodies.

Implementation of the scientific results is an integrated part of the educational process of the students and master students from the law schools and an important part of the practical activity of the enforcement bodies.

LISTA ABREVIERILOR

alin.	–	Alineat
art.	–	Articol
C. contr. RM	–	Cod contravențional al Republicii Moldova
CE	–	Consiliul Europei
CEDO	–	Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor şi Libertăţilor Fundamentale ale Omului
cet.	–	cetățean
CP	–	Cod penal
CP RM	–	Cod penal al Republicii Moldova
CSI	–	Comunitatea Statelor Independente
CSJ RM	–	Curtea Supremă de Justiţie a Republicii Moldova
CtEDO	–	Curtea Europeană pentru Apărarea Drepturilor şi Libertăţilor Fundamentale ale Omului
lit.	–	Literă
n.a.	–	nota autorului
nr.	–	Număr
pct.	–	Punct
SUA	–	Statele Unite ale Americii
UE	–	Uniunea Europeană

INTRODUCERE

Actualitatea şi importanţa temei abordate. Incriminarea hărţuirii sexuale reprezintă o intervenţie relativ recentă a legiuitorului autohton în Capitolul IV„Infracţiunile privind viaţa sexuală" din Codul penal al Republicii Moldova [40]. Prevederea acestei fapte în cadrul normativ penal este în consonanţă cu tendinţa unor state din Europa (Albania, Austria, Franţa, România, Spania etc.) care, începând cu anii ′90, au recunoscut posibilitatea periclitării prin intermediul hărţuirii sexuale a unor valori (şi relaţii) sociale de maximă importanţă.

Mecanismul de implementare a răspunderii penale pentru hărţuirea sexuală în ordinea juridică naţională este reprezentat de Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.167 din 09.07.2010 [95]. Conform acestei legi, a fost modificat conţinutul art.173 CP RM, astfel încât ceea ce anterior era denumit „constrângerea la acţiuni cu caracter sexual" a devenit „hărţuirea sexuală", evident cu unele ajustări şi completări. Remanierea legislativă operată prin Legea nr.167/2010 demonstrează că organul legislativ naţional a pretins să orienteze dispoziţia art.173 CP RM spre tradiţiile europene în materie, în acelaşi timp deviind de la concepţia normativă a unor state CSI (Azerbaidjan, Belarus, Federaţia Rusă, Kazahstan, Kîrgîzstan etc.), care incriminează *de lege lata* constrângerea la acţiuni cu caracter sexual.

De facto, prin amendarea normei prevăzute la art.173 CP RM legiuitorul, pe de o parte, a sincronizat noul text normativ la definiţia hărţuirii sexuale dată în unele directive europene care reglementează egalitatea de gen [59, 60, 61], iar, pe de altă parte, a păstrat unele reminiscenţe terminologice din redacţia veche a art.173 CP RM. În mod logic, o astfel de modalitate de perfecţionare a normei juridice nu ar trebui să genereze critici, fiindcă în procesul de legiferare este oportună nu doar raportarea legiuitorului la experienţa avansată a altor state sau exclusiv la normele comunitare, ci şi la propriul context istorico-juridic. Totuşi, în procesul de creaţie a unei norme juridice legiuitorul trebuie să ţină cont de faptul că textul de lege formulat trebuie să fie pe înţelesul destinatarului care interpretează şi aplică legea. În mod regretabil, nu este şi cazul dispoziţiei prevăzute la art.173 CP RM.

În rezultat, versiunea în vigoare a dispoziţiei prevăzute la art.173 CP RM este construită dintr-un amalgam de termeni care fie nu sunt cunoscuţi legii penale, fie comportă o altă semantică decât cea consacrată în alte prevederi ale cadrului incriminator. Drept consecinţă, cei abilitaţi cu calificarea infracţiunilor au fost puşi în faţa unor dificultăţi legate de interpretarea corectă a textului normativ prevăzut la art.173 CP RM.

Printre cele mai proeminente deficienţe tehnico-legislative de care suferă norma prevăzută la art.173 CP RM discernem: 1) neconcretizarea conţinutului ameninţării şi constrângerii în dis-

poziția art.173 CP RM; 2) inserarea termenului „șantaj” în conținutul normei examinate într-un alt sens, mult diferit de cel consacrat deja în legea penală; 3) formularea la plural, nepotrivită, a noțiunilor „raporturi sexuale” și „alte acțiuni cu caracter sexual”; 4) aglomerarea dispoziției prevăzute la art.173 CP RM cu termeni sau sintagme sinonimice care se suprapun sau care nu comportă relevanță juridică; 5) utilizarea inadecvată în dispoziția art.173 CP RM a conceptului „atmosferă”.

În același timp, nivelul de elaborare în Republica Moldova a concepţiei ştiinţifice privind răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală nu poate fi apreciat ca fiind desăvârşit în contextul în care conţinutul normei specificate la art.173 CP RM nu a fost elucidat decât parțial. Nici Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracţiunilor privind viaţa sexuală”, nr.17 din 07.11.2005 [82], nu conține explicații privind hărțuirea sexuală. În lipsa unor asemenea exegeze se creează impresia că organele abilitate cu aplicarea legii penale interpretează arbitrar norma specificată la art.173 CP RM.

În această conjunctură, deja s-a format o practică judiciară prin care este denaturat conținutul și finalitatea normei juridice care incriminează hărțuirea sexuală. Astfel, printre cele mai grave erori judiciare strecurate în practica aplicării art.173 CP RM se identifică: 1) abstragerea comportamentului fizic, verbal sau nonverbal care formează acțiunea principală a faptei prejudiciabile de la caracteristicile expres prevăzute în norma juridică. Bunăoară, cel mai frecvent are loc „diluarea” comportamentului fizic cu noțiunea de constrângere fizică, fără a se ține cont de faptul că conduita fizică în sensul normei examinate este una nonviolentă, dar care lezează demnitatea persoanei ori care creează atmosfera descrisă în dispoziția art.173 CP RM; 2) interpretarea „constrângerii” din dispoziția art.173 CP RM în sensul constrângerii fizice specificate la art.171 și 172 CP RM și recunoașterea „profitării de imposibilitatea persoanei de a se apăra sau de a-și exprima voința” în calitate de modalitate de realizare a hărțuirii sexuale. În astfel de situații, în realitate se comite nu hărțuirea sexuală, ci tentativa la una din infracțiunile prevăzute la art.171 sau 172 CP RM; 3) interpretarea „amenințării cu omorul” în sensul „amenințării” sau „șantajului” din textul normativ consacrat la art.173 CP RM; 4) aplicarea concursului ideal dintre infracțiunea prevăzută la art.172 CP RM și cea de la art.173 CP RM.

Așa cum reiese din datele statistice, art.173 CP RM nu reprezintă o „normă moartă”. *Per a contrario*, numărul infracțiunilor de hărțuire sexuală săvârșite pe teritoriul Republicii Moldova pare să fie în creștere. Astfel, din anul 2011 până în luna mai 2015 numărul infracțiunilor de hărțuire sexuală înregistrate în Registrul informației criminalistice și criminologice prezintă următorii indici: 6 în 2011; 12 în 2012; 16 în 2013; 20 în 2014; 7 în primele cinci luni ale anului 2015 (a se vedea *Anexa 1)*. În context, se impune o notă de concretizare: s-a strecurat o greșeală,

cel mai probabil mecanică, în răspunsul primit de la Serviciul tehnologii informaționale al MAI privind datele statistice referitoare la numărul infracțiunilor de hărțuire sexuală înregistrate pentru perioada anilor 2010-2015 pe teritoriul Republicii Moldova. Concretizăm că în informația statistică din anii 2011 și 2012 cifrele se referă la infracțiunea de hărțuire sexuală și nu la infracțiunea de constrângere la acțiuni cu caracter sexual. Or, începând cu 3 septembrie 2010 a intrat în vigoare norma care incriminează hărțuirea sexuală.

În același timp, datele privind numărul dosarelor examinate în instanțele de judecată pe cauzele de hărțuire sexuală, pentru perioada 03.09.2010 – 06.2015, atestă: 18 cauze penale, dintre care: 1 sentință de achitare; 6 sentințe de încetare; 9 sentințe de condamnare; 2 cauze în examinare până în luna a șasea a anului 2015 (a se vedea *Anexa 2*). Dincolo de această realitate, cert este că infracțiunilor privind viața sexuală, în general, și hărțuirii sexuale, în special, le este caracteristic un nivel înalt de latență, determinat de: sentimentul de rușine sau autoculpabilizare pe care asemenea fapte îl generează victimei; frica persoanelor victimizate de a suporta consecințe nefaste în cazul depunerii plângerii în fața autorităților; lipsa de încredere a victimelor în actul de realizare a justiției. Bunăoară, potrivit unei cercetări victimologice [215, p.26-27], s-a constatat că cifrele poliţiei referitoare la abuzul sexual ar fi mai mici de cel puţin 17 ori decât în realitate.

Pătrunderea acestui flagel în diferite raporturi sociale și, prin urmare, creșterea numărului de infracțiuni de hărțuire sexuală, insuficiența studiilor doctrinare sau chiar lipsa unor exegeze pe marginea unor probleme prefigurate de dispoziția normei prevăzute la art.173 CP RM, lipsa explicațiilor în Hotărârea Plenului CSJ nr.17 din 07.11.2005 referitoare la hărțuirea sexuală, ambivalența faptei în contextul actelor normative de natură juridică diferită, aplicarea arbitrară a art.173 CP RM în practica judiciară, caracterul ambiguu al textului incriminator consacrat la art.173 CP RM sunt printre numeroasele probleme care demonstrează cu pregnanță importanța unei cercetări aprofundate în materie.

Scopul și obiectivele tezei. ***Scopul*** tezei de doctor consistă în realizarea unei investigații aprofundate în materia infracțiunii de hărțuire sexuală în vederea interpretării dispoziției prevăzute la art.173 CP RM, precum și formulării unor propuneri *de lege ferenda* menite să eficientizeze cadrul legal care incriminează hărțuirea sexuală.

Pentru realizarea acestui scop au fost trasate următoarele ***obiective:***

- analiza exegezelor formulate de oamenii de știință din Republica Moldova, dar și din străinătate referitoare la infracțiunea de hărțuire sexuală;
- stabilirea locului hărțuirii sexuale în rândul infracțiunilor privind viața sexuală;
- analiza juridică a elementelor componenței de infracțiune prevăzute la art.173 CP RM;

- examinarea practicii judiciare în cauzele penale privind hărțuirea sexuală și, implicit, identificarea erorilor judiciare relevate la calificarea juridică a faptei;
- identificarea carențelor tehnico-legislative care împiedică aplicarea corectă a art.173 CP RM;
- delimitarea hărțuirii sexuale de unele fapte penale și nepenale adiacente;
- studierea normelor penale de elevație străină în vederea constatării asemănărilor și deosebirilor în raport cu modelul autohton de reglementare a faptei prevăzute la art.173 CP RM;
- elaborarea unui model incriminator al art.173 CP RM, orientat spre perfecționarea cadrului juridico-penal;
- întocmirea unui Proiect de modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracţiunilor privind viaţa sexuală", nr.17 din 07.11.2005, vizând interpretarea textului de lege prevăzut la art.173 CP RM.

În vederea realizării scopului și obiectivelor trasate au fost utilizate o serie de metode de cercetare, printre care: istorică, comparativă, teleologică, logică, literară, exegetică, sistemică etc.

Baza empirică a studiului este constituită din: materialele dosarelor instanțelor de judecată din Republica Moldova în cauzele penale privind hărțuirea sexuală, datele statistice obținute de la Departamentul de Cercetare Judecătorească al Ministerului de Justiție al Republicii Moldova privind numărul de infracțiuni de hărțuire sexuală examinate în instanțele de judecată din Republica Moldova, datele statistice oficiale privind numărul infracțiunilor de hărțuire sexuală înregistrate pe teritoriul Republicii Moldova din momentul incriminării faptei până în luna a cincea a anului 2015.

În procesul de studiu a fost consultată și analizată legislaţia naţională, dar și legislația altor state în materie. În plan comparat, drept punct de reper a servit legislația unor state din Europa (Albania, Austria, Franța, Lituania, România, Spania, Turcia etc.), a unor state din America Latină (Republica Columbia, Republica Dominicană, Republica Ecuador, Republica Paraguay etc.) și, tangențial, a SUA.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute rezidă în cercetarea detaliată a răspunderii penale pentru hărțuirea sexuală, investigația având caracter de pionierat în spectrul lucrărilor realizate în Republica Moldova la tema examinată. În acest sens, este prima lucrare în care este analizată practica judiciară în materie, în paralel fiind evidențiate deficiențele tehnico-legislative de care suferă norma prevăzută la art.173 CP RM și formulate un set de propuneri de *lege ferenda* în vederea îmbunătățirii cadrului incriminator examinat.

Caracterul novator al rezultatelor ştiinţifice obţinute în urma investigaţiilor efectuate rezidă în următoarele: 1) s-a argumentat concepţia privind natura juridică a hărţuirii sexuale potrivit legii penale; 2) au fost relevate situaţiile distincte în care se aduce atingere relaţiilor sociale cu privire la libertatea sexuală şi ipotezele în care se atentează asupra relaţiilor sociale privind inviolabilitatea sexuală în cazul hărţuirii sexuale; 3) s-a demonstrat că în cazul hărţuirii sexuale lezarea relaţiilor sociale cu privire la integritatea corporală sau sănătatea persoanei este condiţionată de acţiunea principală a faptei examinate şi în niciun caz nu are la bază violenţa fizică; 4) s-a argumentat că în calitate de victimă a infracţiunii de hărţuire sexuală poate evolua şi o persoana care nu a împlinit vârsta de 16 ani; 5) s-a constatat că vom fi în prezenţa unui tratament sancţionator inechitabil în raport cu alte infracţiuni privind viaţa sexuală în ipoteza în care fapta prevăzută la art.173 CP RM a fost săvârşită cu bună ştiinţă asupra unui minor; 6) s-a evidenţiat că în cazul hărţuirii sexuale nu există consimţământul victimei; 7) s-a constatat că inserarea în dispoziţia art.173 CP RM a termenului „discriminatorie", prin Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.306 din 26.12.2012 , nu a extins câmpul de aplicare a normei examinate şi nu a modificat decât formal conţinutul juridic al faptei; 8) s-a argumentat ineficienţa menţinerii în dispoziţia art.173 CP RM a expresiei „care lezează demnitatea persoanei" şi a termenilor „nedorite", „neplăcută", „degradantă", „insultătoare", „discriminatorie"; 9) s-a stabilit că termenul „atmosferă" , utilizat în sens figurat, este unul nepotrivit pentru conţinutul normei examinate; 10) s-a demonstrat că comportamentul fizic în sensul art.173 CP RM nu este egal cu constrângerea fizică şi că constrângerea, ca modalitate a acţiunii adiacente de realizare a faptei prejudiciabile, are un alt înţeles decât constrângerea psihică şi cea fizică din conţinutul art.171 şi 172 CP RM; 11) a fost argumentată inoportunitatea formulării în dispoziţia art.173 CP RM a şantajului cu o semnificaţie diferită de cea consacrată la art.189 CP RM (Şantajul); 12) s-a demonstrat că neconcretizarea conţinutului constrângerii şi al ameninţării în dispoziţia art.173 CP RM creează grave impedimente la aplicarea corectă a legii penale şi, *ipso facto*, încalcă exigenţele de previzibilitate şi claritate înaintate de jurisprudenţa Curţii Europene în privinţa legalităţii la nivel de incriminare; 13) s-a constatat că acţiunea principală a faptei de hărţuire sexuală, precum şi modalităţile acţiunii adiacente sub formă de ameninţare şi şantaj pot fi realizate numai pe calea acţiunii; în opoziţie, constrângerea în cazul faptei examinate poate fi realizată şi prin inacţiune; 14) au fost evidenţiate problemele de interpretare a dispoziţiei prevăzute la art.173 CP RM prin prisma practicii judiciare în materie; 15) a fost justificată poziţia legislativă privind *nomen juris* a textului legal prevăzut la art.173 CP RM; 16) au fost determinate particularităţile subiectului infracţiunii de hărţuire sexuală; 17) a fost probată posibilitatea săvârşirii hărţuirii sexuale prin coautorat; 18) s-a argumentat că

hărțuirea sexuală poate fi săvârşită numai cu intenție directă; 19) s-a demonstrat că scopul infracțiunii examinate poate viza beneficiul făptuitorului sau al unui terț; 20) s-a explicat că formularea la plural a noțiunilor „raporturi sexuale", „alte acțiuni cu caracter sexual" în dispoziția art.173 CP RM este nepotrivită și că acestea necesită a fi reformulate la singular; 21) au fost identificate liniile de demarcație între infracțiunea de hărțuire sexuală și alte fapte conexe; 22) a fost realizată o investigare comparativă pe orizontală a reglementărilor juridico-penale din alte state cu privire la fapta examinată; etc.

Problema ştiinţifică importantă soluţionată constă în elaborarea instrumentarului de interpretare a textului de lege prevăzut la art.173 CP RM și, implicit, în identificarea criteriilor de delimitare a hărțuirii sexuale de unele fapte adiacente, ceea ce a condus la clarificarea condițiilor de aplicabilitate a art.173 CP RM, pentru orientarea teoreticienilor, dar mai cu seamă a practicienilor, în materie.

În scopul îmbunătățirii cadrului incriminator ce vizează infracțiunea examinată, au fost înaintate următoarele propuneri *de lege ferenda:* 1) inserarea unui alineat nou la art.173 CP RM, devenind alin.(2), cu circumstanța agravantă „săvârșită cu bună ştiinţă asupra unui minor". Drept consecință, în sancțiunea alineatului proiectat să fie prevăzută pedeapsa cu închisoare de la 3 la 7 ani; 2) substituirea în dispoziția art.173 CP RM a expresiei „manifestarea unui comportament fizic, verbal sau nonverbal" cu termenul „pretinderea"; 3) reformularea la singular a sintagmelor „raporturi sexuale" și „alte acțiuni cu caracter sexual", respectiv: „unui raport sexual", „unei alte acțiuni cu caracter sexual". Concomitent, se impune completarea normei specificate la art.173 CP RM, astfel încât după expresia „unui raport sexual sau a unei alte acțiuni cu caracter sexual" să fie inclusă locuțiunea „pentru sine sau pentru un terț"; 4) înlocuirea termenului „atmosferă" din dispoziția art.173 CP RM cu termenul „stare"; 5) eliminarea cuvântului „nedorite" din conținutul art.173 CP RM; 6) excluderea adjectivelor „neplăcută", „degradantă", „discriminatorie", „insultătoare", precum și a expresiei „care lezează demnitatea persoanei" din textul normativ examinat; 7) substituirea termenului „constrângerea" din cadrul normei incriminatoare prevăzute la art.173 CP RM cu expresia „prin profitarea de starea de dependență a victimei"; 8) concretizarea amenințării în textul legal prevăzut la art.173 CP RM, astfel încât imediat după termenul „amenințare" să urmeze mențiunea „cu condiția că fapta nu întrunește elementele violului sau ale acțiunilor violente cu caracter sexual"; 9) eliminarea șantajului din rândul modalităților acțiunii adiacente ale faptei prejudiciabile prevăzute la art.173 CP RM.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării rezidă în confruntarea viziunilor doctrinare referitoare la caracterizarea juridico-penală a hărțuirii sexuale, care prezintă interes atât pentru știința dreptului penal național, cât și pentru legislativul Republicii Moldova, repre-

zentând un suport valoros și pentru consolidarea opiniilor noastre. Concomitent, studiul științific realizat suplinește bazele teoretice ale teoriei dreptului penal din Republica Moldova, fiind apt să acopere carențele de ordin teoretic generate de analiza fragmentară a hărțuirii sexuale. În acest sens, au fost evaluate concepțiile teoretice exprimate în doctrina juridică referitoare la hărțuirea sexuală; au fost abordate probleme mai puțin cercetate de teoria dreptului penal, cum ar fi: conotația juridică a faptei de hărțuire sexuală, particularitățile victimei infracțiunii de hărțuire sexuală, semnele subiective facultative ale infracțiunii examinate; participația în cazul hărțuirii sexuale etc. și au fost investigate unele probleme care nu-și găsesc reflectare în știința juridică de specialitate, precum: examinarea practicii judiciare în materie, evaluarea gradului de compatibilitate a textului de lege prevăzut la art.173 CP RM cu principiul legalității incriminării.

În plan aplicativ: 1) concluziile formulate în teza de doctor pot facilita activitatea de interpretare și aplicare a normei prevăzute la art.173 CP RM de către organele îndrituite în acest sens; 2) lucrarea de față este documentată cu propuneri concrete privind perfecționarea cadrului incriminator existent ce vizează hărțuirea sexuală și completarea Hotărârii Plenului CSJ nr.17 din 07.11.2005; 3) teza de doctor poate fi utilizată atât în procesul de instruire în cadrul instituțiilor de învățământ cu profil juridic, cât și în perspectiva cercetării ulterioare a infracțiunilor privind viața sexuală a persoanei.

Aprobarea rezultatelor. Concluziile principale formulate în teză sunt reflectate în cadrul a 8 publicații științifice. Unele teze teoretice, constituind rezultatul investigației, au fost prezentate la: Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare" (Chișinău, 2014); Simpozionul internațional „Universul Științelor" (Iași, 2014); Conferința internațională francofonă a doctoranzilor „La protection pénale des droits et libertés fondamentaux" (Iași, ediția 2014 și 2015); Conferința științifică internațională „Rolul științei și educației în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană" (Chișinău, 2015); Conferința științifică internațională a doctoranzilor „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători" (Chișinău, 2015).

Sumarul compartimentelor tezei. Teza de doctor cuprinde: introducere; 3 capitole, concluzii generale și recomandări; bibliografia din 285 titluri; 4 anexe; declarația privind asumarea răspunderii; CV-ul autorului.

În **Capitolul 1 *„Analiza situației privind răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală în știința dreptului penal"*** sunt studiate unele lucrări științifice la tema tezei de doctor publicate în țară și peste hotare care au consolidat opiniile noastre. Trebuie să remarcăm că am manifestat interes nu doar pentru alegațiile unanim exprimate în literatura de specialitate, ci și pentru concepțiile contradictorii. Or, adevărul absolut nu poate fi stabilit. Tocmai pertractarea

divergentă de către oamenii de știință a problemelor juridico-penale în materie ne-au ajutat să evaluăm compatibilitatea diferitelor opinii cu esența juridică a normei prevăzute la art.173 CP RM.

Materialele științifice au fost examinate în consecutivitate cronologică. La concret, au fost analizate lucrări semnate de autorii: S.Brînza, V.Bujor, S.Cernomoreț, N.Corcea, V.Cușnir, L.Gîrla, B.G. Huțu, R.G. Ionuș, I.Miron, A.Paladii, I.Popovici, V.Stati, Iu.Tabarcea, A.Tăbîrță (*Republica Moldova*); H.Diaconescu, V.Dobrinoiu, T.C. Godânca-Herlea, D.I. Lămășanu, N.Neagu, C.Pasere, T.Toader, M.Udroiu (*România)*; V.Bechu, D.Borillo, M.Grether, C.Katz, S.Paradiso (*Franța*); M.Deveaud-Plédran (*Elveția*); E.Chicano Javega, C.Sanchez de Lara (*Spania*).

În rezultat, am stabilit gradul de investigaţie a temei şi aportul ştiinţific pe care îl implică cercetările doctrinare vizând hărțuirea sexuală, am formulat problema ştiinţifică ce urmează a fi soluționată şi am proiectat direcţiile de rezolvare a acesteia.

Capitolul 2 *„Elemente obiective ale infracțiunii de hărțuire sexuală”* este consacrat analizei obiectului şi laturii obiective a infracțiunii de hărțuire sexuală. În acest capitol se arată, printre altele, locul infracțiunii de hărțuire sexuale în rândul infracțiunilor privind viața sexuală. Au fost determinate valorile sociale (şi relaţiile sociale aferente) puse în pericol sau lezate efectiv, în plan principal şi secundar, în cazul infracțiunii de hărțuire sexuală. S-a demonstrat că în ipoteza art.173 CP RM libertatea sexuală şi inviolabilitatea sexuală sunt noțiuni de acelaşi calibru care nu se intersectează. În planul examinării obiectului infracţiunii a fost analizată şi victima hărțuirii sexuale. În segmentul de analiză a laturii obiective este elucidată structura complexă a faptei prejudiciabile de hărțuire sexuală. S-a ajuns la concluzia că acțiunea principală din dispoziția art.173 CP RM necesită reformulare conceptuală. Ne-am pronunțat în privința oportunității excluderii termenilor repetativi care caracterizează acțiunea principală a faptei prejudiciabile. În contextul cercetării acţiunii adiacente a elementului material al hărțuirii sexuale am profilat particularităţile amenințării, constrângerii, şantajului ca mijloace de influențare a consimțământului victimei. În acelaşi capitol a fost elucidat momentul de consumare a faptei prevăzute la art.173 CP RM şi ne-am exprimat opinia în privința titulaturii normei examinate.

Capitolul 3 *„Elementele subiective ale infracțiunii de hărțuire sexuală”* este dedicat cercetării subiectului şi laturii subiective ale infracțiunii de hărțuire sexuală. În acest perimetru de studiu se arată că în cazul în care acțiunea principală a faptei prejudiciabile este însoțită de amenințare sau şantaj, subiectul infracțiunii este unul general. În contrast, în ipoteza în care acțiunea adiacentă de realizare a faptei prejudiciabile se înfățișează ca constrângere, subiectul infracțiunii este o persoană care dispune de influență, putere de decizie în privința victimei ce

rezultă dintr-un raport de dependență. Se demonstrează că la delimitarea hărțuirii sexuale de infracțiunile specificate la art.324 și 333 CP RM (în ipoteza în care făptuitorul, având calitatea atribuită de legiuitor în conținutul acestor norme, pretinde servicii sexuale) trebuie să se țină cont de faptul că, în sensul art.173 CP RM, raporturile sexuale ori alte acțiuni cu caracter sexual nu au semnificația unei remunerații ilicite. Referitor la latura subiectivă, s-a stabilit că hărțuirea sexuală poate fi săvârșită numai cu intenție directă. De asemenea, s-a concluzionat că scopul de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acţiuni cu caracter sexual nedorite reprezintă o condiție *sine qua non* pentru încadrarea juridică a faptei.

1. ANALIZA SITUAȚIEI PRIVIND RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU HĂRȚUIREA SEXUALĂ ÎN ȘTIINȚA DREPTULUI PENAL

1.1. Examinarea materialelor științifice referitoare la hărțuirea sexuală publicate în Republica Moldova

În legea penală a Republicii Moldova hărțuirea sexuală a fost incriminată relativ recent, abia în anul 2010. De aceea, lucrări monografice, teze de doctorat destinate analizei nemijlocite a infracțiunii de hărțuire sexuală nu există. Cele mai valoroase opinii cu referire la fapta examinată sunt expuse în manuale, tratate și în articole științifice.

Respectând consecutivitatea cronologică a ieșirii de sub tipar a lucrărilor științifice utilizate în contextul acestei investigații, *ab initio* vom examina lucrarea publicată de *V.Bujor* și *I.Miron* în anul 2001 [29]. Trebuie să precizăm că respectiva publicație nu este dedicată analizei infracțiunii de hărțuire sexuală și nici nu putem riposta omisiunea autorilor de a o studia la acel moment, deoarece este o lucrare anterioară incriminării hărțuirii sexuale în ordinea juridică națională. La concret, în lucrare sunt examinate infracțiunile privind viața sexuală săvârșite prin violență, în acest plan fiind prefigurate definiții, explicații, precum și unele propuneri *de lege ferenda*. De asemenea, lucrarea conține unele abordări criminologice referitoare la aceste infracțiuni. Publicația se prezintă drept valoroasă și în planul surprinderii traseului evolutiv al reglementărilor în materie; or, autorii supun analizei infracțiunile privind viața sexuală conform Codului penal al Republicii Moldova în redacția din 1961 [39]. La acea etapă, în șirul infracțiunilor privind viața sexuală săvârșite prin violență la art.105 era incriminată fapta de constrângere a unei femei de a avea raport sexual, cu următorul cuprins: „Constrângerea unei femei de a avea raport sexual, profitându-se de dependenţa materială, de serviciu sau de altă dependenţă a victimei…”. Apreciem ca fiind semnificative opiniile expuse de autori cu privire la această infracțiune. Mai mult ca atât, se prezintă drept actuală și relevantă pentru studiul nostru aserțiunea autorilor în corespundere cu care constrângerea poate fi orientată în vederea determinării victimei la un raport sexual (ori la o altă acțiune cu caracter sexual) cu însăși persoana care a constrâns-o, precum și cu altă persoană. Situația este similară și pentru hărțuirea sexuală. Astfel, subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală poate viza determinarea victimei la raporturi sexuale pentru sine sau pentru o terță persoană. Sunt relevante pentru studiul nostru și explicațiile formulate de autori cu privire la dependența materială, de serviciu, precum și alte forme de dependență (dependența sportivei de antrenor, a tutelatului față de tutore etc.) care sunt exemplificate de către autori. Prezintă interes propunerea *de lege ferenda* pe care V.Bujor și I.Miron o profilau la acea etapă cu privire la art.105 CP RM, din care rezultă că expresia

„profitându-se de dependența materială, de serviciu sau de altă dependență a victimei” trebuie reformulată astfel: „profitând de starea de dependență”. Deși a fost lansată într-o perioadă anterioară, propunerea expusă de autori rămâne de actualitate. Pentru prezentul studiu, această recomandare vine să justifice explicația noastră prin care susținem că detalierea modalităților de dependență este redudantă pentru prevederile legii penale. De fapt, prin constrângere, în sensul art.173 CP RM, se are în vedere tocmai profitarea făptuitorului de starea de dependență a victimei şi optăm anume pentru o asemenea formulare în norma incriminatoare.

În planul examinării obiectului juridic generic al infracțiunilor privind viața sexuală, autorii profilează propunerea *de lege ferenda* privind redenumirea Capitolului IV din Codul penal al Republicii Moldova în „Infracțiuni ce atentează la inviolabilitatea şi libertatea vieții sexuale a persoanei”. În privința aceasta, nu suntem pe aceeași poziție cu autorii. Considerăm că între viața sexuală, pe de o parte, şi libertatea sexuală şi inviolabilitatea sexuală, pe de altă parte, există o relaţie de tipul „întreg-parte”. În alți termeni, obiectul juridic special derivă din obiectul juridic generic, însă nu coincide cu acesta.

O altă publicație științifică semnificativă în materia examinării infracțiunilor privind viața sexuală - în special a violului - este monografia autorilor *V.Cuşnir, A.Paladii, S.Cernomoreț* din 2006 [52]. În respectiva lucrare autorii analizează printre altele: locul violului în cadrul sistemului infracţiunilor privind viaţa sexuală, elementele componenței de infracțiune prevăzute la art.171 CP RM, legislaţia altor state în materie, precum şi formulează unele propuneri *de lege ferenda.* Autorii punctează, justificat, asupra pericolului social al infracţiunilor privind viaţa sexuală, care constă, pe de o parte, în suferinţa provocată direct victimei, iar, pe de altă parte, în consecinţele destabilizatoare pe care le provoacă în plan social asupra desfăşurării normale a vieţii. În particular, în prezentul studiu nu pot fi ignorate concepțiile autorilor pe marginea obiectului juridic al infracțiunii supuse analizei. Or, obiectul juridic generic al infracțiunii de hărțuire sexuală este identic cu obiectul juridic generic al infracțiunii de viol. Cu siguranță, au dreptate autorii atunci când afirmă că viaţa sexuală, ca valoare socială, este apărată de dreptul penal în două dintre aspectele acesteia, cărora le corespund două drepturi ale persoanei: dreptul la libertatea sexuală şi dreptul la inviolabilitatea sexuală. Totuși, în contextul enunțat reiterăm că avem o viziune diferită de cea autorilor referitoare la obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute în Capitolul IV al Codului penal al Republicii Moldova. Autorii precizează că obiectul juridic generic al infracţiunii de viol este comun tuturor infracţiunilor privind viaţa sexuală şi constă în libertatea şi inviolabilitatea sexuală a persoanei. În acelaşi timp, identifică în calitate de obiect juridic special al infracțiunii de viol relaţiile sociale privind libertatea şi inviolabilitatea sexuală a persoanei, care sunt ameninţate sau vătămate prin constrângerea persoanei la raport

sexual. Așa cum am precizat mai sus, considerăm că obiectul juridic generic și obiectul juridic special nu coincid. Mai exact, considerăm că obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute în Capitolul IV al Codului penal îl formează relațiile sociale cu privire la viața sexuală a persoanei. Întru confirmarea poziției noastre, în prezenta lucrare am supus analizei acest segment.

Următoarea lucrare pe care o consemnăm este articolul științific elaborat de *V.Stati* [150]. Acest material științific datează din 2007. Menționăm că nici respectivul articol nu este consacrat hărțuirii sexuale, din același raționament firesc că la acea etapă nu exista în legea penală a Republicii Moldova o incriminare a faptei de hărțuire sexuală cu titlu de *nomen juris*. Totuși, tematica articolului nu a putut fi neglijată în acest studiu. Pentru cercetarea de față sunt semnificative opiniile autorului în planul disocierii hărțuirii sexuale, pe de o parte, de infracțiunea de viol (art.171 CP RM) și, pe de altă parte, de infracțiunea de acțiuni violente cu caracter sexual (art.172 CP RM). Se are în vedere ipoteza când în calitate de victimă a infracțiunii specificate la art.173 CP RM evoluează un minor. *A priori* susținem teza autorului, potrivit căreia în cazul în care minorul este de vârstă fragedă, făptuitorul, cel mai probabil, va profita de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința. În asemenea situații, diferențele dintre „înșelăciune" și profitarea de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-și exprima voința se pot estompa. Aceasta deoarece în prim-plan iese în evidență exploatarea de către făptuitor a împrejurării că victima nu poate înțelege semnificaţia celor ce i se întâmplă.

Tot la acest subiect sunt valoroase unele idei pe care le-am preluat din articolul științific publicat de *S.Brînza* în 2010 [23]. Autorul vorbește în această lucrare despre caracterul dualist al consimțământului în cazul victimei care nu a împlinit vârsta de 16 ani. Sunt consemnabile două ipoteze distincte de calificare a faptei: în cazul consimțământului univoc, când minorul dispune de discernământ, și în cazul consimțământului aparent, când minorul nu dispune de discernământ. *In fine*, cu suportul opiniilor exprimate de acești doi autori ne formăm convingerea că, în cazul în care minorul dispune de discernământ, anihilarea consimțământului pe calea amenințării, constrângerii sau a șantajului, specificate la art.173 CP RM, care a condus la realizarea raportului sexual ori a unei alte acțiuni cu caracter sexual, relevă incidența acestei norme și nu a art.174 CP RM. Indubitabil, în cazul minorilor de vârstă fragedă consimțământul acestora nu are valoare juridică. De aceea, nu putem să nu fim de acord cu opinia autorului S.Brînza, prin care se susține că cu cât vârsta victimei este mai redusă, cu atât posibilitatea inexistenţei discernământului creşte. Deci, urmează a se stabili în concret, de la caz la caz, dacă victima a avut sau nu discernământ, fără a se putea fixa în mod abstract, pe cale doctrinară sau judiciară, o limită minimă a vârstei acesteia, ca element de referinţă.

Nu a trecut neobservată nici teza de doctor elaborată de *A.Paladii,* susținută în 2010 [108]. Și această lucrare are un caracter subsidiar în rândul publicațiilor științifice la tema tezei de față. La concret, lucrarea este dedicată studierii infracţiunii de viol din perspectiva dreptului penal, precum şi relevarea particularităţilor investigării judiciare a infracţiunii. Nu poate fi neglijată opinia autorului (căreia subscriem), în acord cu care prin viaţa sexuală - ca valoare socială ocrotită de legea penală - urmează să se înţeleagă doar relaţiile sexuale dintre oameni. Studiind un şir de opinii doctrinare, A.Paladii identifică două componente ale vieţii sexuale: biologică (componenta intimă, lăuntrică, exprimată prin apariţia sau dispariţia atracţiei sexuale faţă de o persoană, alegerea modurilor de satisfacere a poftei sexuale etc.) şi cea socială (poate să se modifice în timp, fiind încorsetată în normele morale şi de drept existente în societate, la necesitate putând a fi apărată prin normele de drept penal). Este apreciabil efortul autorului de a formula definiția infracţiunilor privind viaţa sexuală: „Fapte prejudiciabile, prevăzute de legea penală, comise cu intenţie ce încalcă grosolan ordinea stabilită în societate, privitor la libertatea şi inviolabilitatea sexuală a persoanei, îndreptate spre satisfacerea poftei sexuale a vinovatului, cât şi/sau ale altor persoane”. Suntem de acord cu această definiție, doar sub rezerva precizării că nu toate infracțiunile privind viața sexuală au la bază scopul sau motivul satisfacerii poftei sexuale. În alt context, suntem de acord cu afirmația autorului, potrivit căreia „amenințarea cu distrugerea sau deteriorarea bunurilor unei persoane, săvârşită cu scopul de a determina persoana de a întreţine un raport sexual cu făptuitorul, nu se încadrează în noţiunea de constrângere în sensul art.171 CP RM. În corespundere cu legea penală în vigoare, asemenea comportament ar putea fi încadrat în temeiul art.173 CP RM. În cele din urmă, expunem dezacordul față de propunerea *de lege ferenda* înaintată de autor, în corespundere cu care titulatura actuală a Capitolului IV al Codului penal ar trebui să fie reformulată în „Infracţiuni contra libertăţii şi inviolabilităţii sexuale a persoanei”.

Merită atenție deosebită lucrarea elaborată de *L.Gîrla* și *Iu.Tabarcea* în 2010 [230]. În special, interesul nostru îl trezește compartimentul 2.3 „Hărțuirea sexuală (art.173 CP RM)” din cadrul §2 „Infracțiuni contra inviolabilității sexuale și a libertății sexuale a persoanei” al Capitolului V „Infracțiuni privind viața sexuală”.

Este consemnabilă această publicație, fiind prima lucrare din Republica Moldova în care hărțuirea sexuală este analizată din punct de vedere juridico-penal, prin prisma art.173 CP RM. Notabilă se prezintă a fi identificarea momentului de consumare a faptei examinate de către autori. În acest sens, se afirmă, just, că hărțuirea sexuală este o infracțiune cu componență formală. Un punct de plecare important în fundamentarea concepțiilor științifice la tema tezei îl reprezintă și abordarea de către autori a constrângerii în sensul art.173 CP RM. Nu putem să nu

fim de acord cu acești doi autori atunci când apreciază că constrângerea în cazul art.173 CP RM reprezintă o presiune asupra psihicului persoanei. Spre deosebire de infracțiunile specificate la art.171 și 172 CP RM, în ipoteza hărțuirii sexuale nu se aplică violența fizică și psihică. De asemenea, autorii menționează, just, că hărțuirea sexuală poate fi săvârșită numai cu intenție directă.

În același timp, nu putem fi de acord cu următoarele afirmații ale autorilor: 1) amenințarea în cazul art.173 CP RM comportă o interpretare analogică cu amenințarea specificată la art.155 CP RM. În viziunea noastră, o asemenea poziție nu delimitează hărțuirea sexuală de infracțiunile specificate la art.171 și 172 CP RM, atunci când sunt săvârșite prin constrângere psihică; 2) subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală este unul special. Între făptuitor și victimă există relații de subordonare – influență ierarhică, în care victima depinde de deciziile subiectului infracțiunii. În ce ne privește, considerăm că subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală este un factor de decizie în privința victimei numai în ipoteza în care acțiunea principală a faptei prejudiciabile este însoțită de constrângere; 3) coautoratul nu este posibil la hărțuirea sexuală. Opinia noastră este diferită și în acest caz. Susținem că există posibilitatea realizării hărțuirii sexuale prin coautorat. Raționamentele invocate de noi sunt descrise în compartimentul dedicat analizei subiectului infracțiunii.

Din anul 2011 datează materialul didactico-științific semnat de *S.Brînza* și *V.Stati* [26]. Pentru cercetarea noastră importante sunt tezele exprimate în cadrul Secțiunii I.„Noțiunea, caracterizarea generală și tipurile infracțiunilor privind viața sexuală” și al §3 „Hărțuirea sexuală” din Secțiunea II „Infracțiuni contra inviolabilității sexuale și a libertății sexuale a persoanei” a Capitolului V „Infracțiuni privind viața sexuală”.

Precizăm că lucrarea nu se limitează la descrierea unor viziuni proprii. Astfel, sunt scoase în evidență postulate valoroase de ordin teoretic și sunt soluționate aspecte de polemică științifică. Comportă însemnătate opiniile exprimate în privința obiectului juridic și a obiectului material ale infracțiunii de hărțuire sexuală. Obiectul juridic principal este identificat ca fiind relațiile sociale cu privire la libertatea sexuală sau inviolabilitatea sexuală. Este meritorie stabilirea obiectului juridic secundar al faptei examinate: relațiile sociale cu privire la libertatea psihică, integritatea corporală sau sănătatea persoanei. Autorii nu omit să evidențieze că, în plan secundar, pot fi atinse relațiile sociale cu privire la onoarea (cinstea) și demnitatea persoanei. În ce privește obiectul material, se arată că acesta poate fi lezat numai în acele cazuri când acțiunea principală din cadrul faptei prejudiciabile analizate se realizează în formă fizică (de exemplu, prin mângâieri, îmbrățișări).

Denotă semnificație incontestabilă și opiniile autorilor referitoare la latura obiectivă a infracțiunii examinate. În acest sens, autorii caracterizează tranșant conținutul modalităților adiacente din cadrul faptei prejudiciabile examinate. Se precizează fără echivoc că aceste modalități au un alt conținut decât modalitățile acțiunilor adiacente ale infracțiunilor prevăzute la art.171 și 172 CP RM. Referitor la momentul de consumare a infracțiunii de hărțuire sexuală, opiniile autorilor coincid cu cele exprimate de L.Gîrla și Iu.Tabarcea. Dimpotrivă, în privința calității subiectului infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM, S.Brînza și V.Stati aduc replică opiniei exprimate de acești autori. Astfel, ei afirmă, pe bună dreptate, că subiectul infracțiunii analizate poate fi o persoană care dispune de o poziție ce-i conferă influență asupra victimei sau poate fi o persoană aflată pe poziții egale cu victima. Este plină de justețe și remarca autorilor, în acord cu care fapta prevăzută la art.173 CP RM nu necesită repetabilitate, un singur act infracțional fiind suficient pentru a fi în prezența hărțuirii sexuale.

O altă publicație la care am făcut referință în cadrul prezentei lucrări este monografia elaborată de *R.G. Ionuș* în 2011 [87].

De menționat că lucrarea semnată de acest autor nu este axată pe studiul infracțiunii de hărțuire sexuală. Mai exact, în lucrare se analizează consimțământul victimei în sfera penală. Importantă pentru investigația noastră s-a dovedit a fi aprecierea autorului referitoare la consimțământului victimei în ipoteza hărțuirii sexuale. În așa fel, R.G. Ionuș arată că lipsa de consimțământ poate fi dedusă din norma de incriminare în legătură cu enumerarea expresă de către legiuitor a viciilor de consimțământ. Autorul aduce un astfel de exemplu prin prisma art.173 CP RM. Or, în cazul hărțuirii sexuale, amenințarea, constrângerea și șantajul indică asupra evoluării lipsei de consimțământ drept semn obligatoriu al laturii obiective. Asemenea idee a consolidat opiniile noastre cu privire la absența asentimentului victimei în ipoteza faptei examinate și consolidează viziunea noastră referitoare la inoportunitatea menținerii adjectivului „nedorite” în norma de incriminare prevăzută la art.173 CP RM.

O altă lucrare științifică, subsidiară în planul cercetării *per ansamblu* a infracțiunii de hărțuire sexuale, dar elocventă în contextul analizei obiectului juridic al faptei, este teza de doctor susținută de *A.Tăbîrță* în 2011 [151]. De remarcat că autorul aduce, de asemenea, obiecții recomandării înaintate de A.Paladii de a fi reformulată denumirea Capitolului IV al Codului penal. În acest sens, A.Tăbîrță invocă că dacă am accepta propunerea autorului, nu am face decât să creăm confuzii între obiectul juridic generic al infracțiunii de viol și cel special. Or, prin această soluție se face nu altceva decât se identifică obiectul juridic generic cu obiectul juridic special. Pe de altă parte, necesită concretizare definiția inviolabilității sexuale dată de A.Tabârță în conținutul tezei de doctor. Autorul conchide că inviolabilitatea sexuală presupune dreptul

persoanei de a nu i se aduce nicio atingere corpului său. Însă, această definiție nu permite o distincție clară între libertatea sexuală şi inviolabilitatea sexuală. Or, sferele acestor noțiuni nu se intersectează, fiind mai degrabă complementare. După părerea noastră, inviolabilitatea sexuală presupune prohibiția de a intra în relații sexuale cu persoanele care nu dispun de libertate sexuală.

În contextul delimitării violului de hărțuirea sexuală A.Tăbîrță formulează unele idei la care nu putem să aderăm: 1) „atât violul, cât şi hărţuirea sexuală atentează la relaţiile sociale privitoare la apărarea libertăţii sexuale a persoanei, violul mai având în plus, ca obiect juridic, şi inviolabilitatea sexuală a persoanei". În viziunea noastră, hărțuirea sexuală poate să aducă atingere şi inviolabilității sexuale a persoanei, la concret – în cazul în care în calitate de victimă evoluează o persoană care nu a atins vârsta de 16 ani. Asemenea ipoteză este detalizată în Capitolul 2 al prezentei lucrări; 2) „considerăm că hărţuirea sexuală este o infracţiune de obicei, adică, pentru a se consuma această infracţiune, trebuie să existe mai multe elemente materiale din care sa reiasă obişnuinţa, realizate în cadrul aceleiaşi intenţii de obţinere a favorurilor sexuale. Pentru realizarea infracţiunii, este necesar ca acţiunea ce constituie elementul material să nu fie una singură, ci să fie repetată. Este necesară existenţa unei pluralităţi de fapte pe parcursul unui interval de timp". O asemenea afirmație, în viziunea noastră, nu este justificată. Din dispoziția prevăzută la art.173 CP RM rezultă clar că este suficient un singur comportament (dacă întrunește condițiile specificate la art.173 CP RM) pentru a fi atestată hărțuirea sexuală în formă consumată. Repetarea nu este o condiție şi nici nu trebuie să fie o condiție pentru consumarea faptei examinate; 3) „în cazul în care, ca urmare a acţiunii de ameninţare sau de constrângere, actul sexual se consumă, ne vom găsi în prezenţa infracţiunii de viol sau a acţiunilor violente cu caracter sexual". În ce ne privește, susținem că realizarea scopului infracțional specificat la art.173 CP RM nu indică incidența unei alte componențe de infracțiune, ci corespunde momentului de epuizare a hărțuirii sexuale.

În acelaşi timp, autorul corect arată că, în cazul hărțuirii sexuale, constrângerea şi ameninţarea (inclusiv şantajul – *n.a.)* sunt de altă natură decât constrângerea caracteristică violului. În acest sens se precizează că în ipoteza hărțuirii sexuale victima este impusă să întreţină un raport sexual sau o relaţie sexuală nefirească (homosexualism) prin şantaj sau profitând de dependenţa materială, de serviciu sau de altă natură (inclusiv prin ameninţare – *n.a*). De asemenea, susținem punctul de vedere al autorului cu referire la latura subiectivă a hărțuirii sexuale; or, este adevărat că fapta analizată se săvârșește numai cu intenție directă.

Următoarea publicație la care ne vom referi este articolul științific elaborat de *B.G. Huțu* în 2012 [86].

Inter alia, autorul face o analiză comparativă a legislației penale a Republicii Moldova și celei a României în materia incriminării hărțuirii sexuale. Deopotrivă, autorul punctează aspectele delimitative dintre norma care incriminează hărțuirea sexuală în legea penală autohtonă și infracțiunile de constrângere la acțiuni cu caracter sexual incriminate de legea penală a Federației Ruse și cea a Bielorusei, dar și dintre unele infracțiuni similare prevăzute de cadrul incriminator al Ucrainei și al Suediei. Drept criteriu de demarcație între infracțiunile prevăzute la art.173 CP RM și la art.223 Cod penal al României (în vigoare) autorul evidențiază caracterul irepetabil al hărțuirii sexuale (în cazul art.173 CP RM) și repetabil (în cazul art.223 CP al României). Am luat în considerare opinia autorului referitoare la intenția și scopul infracțiunii analizate, care concordă cu toate opiniile exprimate în literatura de specialitate autohtonă. Este justificativă pentru concepțiile noastre și opinia autorului cu privire la subiectul infracțiunii și la victima infracțiunii analizate care poate fi oricare persoană, indiferent de apartenență *de gender*.

Trebuie să remarcăm că nu vine în consonanță cu părerea noastră concepția autorului, în corespundere cu care amenințarea, constrângerea și șantajul sunt metode de realizare a faptei. În ce ne privește, considerăm că amenințarea, constrângerea și șantajul au calitatea de acțiuni-mijloc prin care se săvârșește fapta prejudiciabilă analizată. De asemenea, considerăm incompletă aserțiunea, potrivit căreia în cazul infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM se atentează primordial la inviolabilitatea sexuală a persoanei. Suntem de părere că obiectul juridic special principal al infracțiunii examinate îl constituie relațiile sociale cu privire la libertatea sau inviolabilitatea sexuală. Trezește nedumerire și următoarea afirmație a autorului: „Momentul de consumare a infracţiunii analizate a fost plasat de către legiuitor fără a se ţine cont de acele urmări prejudiciabile care pot surveni. O astfel de structurare a conţinutului normativ plasează infracţiunea de hărțuire sexuală în categoria celor atipice. Momentul de consumare prin comiterea a însuşi raportului sexual dorit de către făptuitor fie că va plasa fapta respectivă în limitele art.171 CP RM sau, după caz, ale art.172 CP RM, fie că nu i se va oferi o altă încadrare juridică”. Considerăm confuză afirmația autorului. De aceea, precizăm că hărțuirea sexuală este o infracțiune cu componență formală. Momentul de consumare a faptei coincide cu momentul manifestării unei conduite fizice, verbale sau nonverbale care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultă-toare, însoțite de amenințare, constrângere sau șantaj, în scopul specificat în dispoziția art.173 CP RM. Realizarea raportului sexual ori a altei acțiuni cu caracter sexual pe calea infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM nu relevă incidența art.171 sau a art.172 CP RM; acest moment marchează epuizarea faptei de hărțuire sexuală.

Semnificative în planul analizei infracțiunii de hărțuire sexuală sunt articolele științifice publicate de *S.Brînza* în 2012 [24] și în 2013 [25].

Este cazul de precizat că articolele științifice care datează din 2012 sunt unicele materiale științifice dedicate exclusiv analizei hărțuirii sexuale potrivit Codului penal al Republicii Moldova. În cadrul acestor publicații științifice autorul face o analiză juridico-penală minuțioasă a infracțiunii analizate. *Inter alia,* se referă la importanța unei asemenea incriminări în legea penală autohtonă. În acest sens, se accentuează că nu mai puţin periculos (comparativ cu infracțiunile prevăzute la art.171 și 172 CP RM) pentru desfăşurarea în condiţii de normalitate a relaţiilor sociale este cazul hărţuirii sexuale. Autorul precizează că *ratio legis* a unei astfel de incriminări vine în concordanță cu unele probleme cu care se confruntă societatea noastră, dar şi cu necesitatea de a armoniza legislaţia naţională cu legislația europeană. Se arată că infracțiunea de hărțuire sexuală se numără printre cele mai recente incriminări din legea penală a statelor occidentale, având la bază scopul combaterii fenomenului destul de răspândit – pretinderea abuzivă de favoruri sexuale. Reținem ca fiind valoroasă și următoarea afirmație: „În cazul infracţiunii de hărţuire sexuală, ameninţarea, constrângerea sau şantajul pot fi realizate direct sau prin intermediul unei persoane interpuse. În ultimul caz, pentru ca infracţiunea de hărţuire sexuală să se consume, este necesar ca persoana interpusă să aducă la cunoştinţa victimei ameninţarea, constrângerea sau şantajul".

Nu mai puțin important este și articolul științific publicat de S.Brînza în 2013. La concret, am apelat la concepțiile autorului reliefate în această publicație pentru a explica ce se are în vedere prin lezarea demnității persoanei în ipoteza hărțuirii sexuale. Am constatat că într-o cauză penală din practica judiciară privind hărțuirea sexuală instanța de judecată a recurs la preluarea *mot-a-mot* a unui fragment din tezele autorului în care se elucidează semnificația expresiei „care lezează demnitatea persoanei". În această privință, în segmentul de cercetare a obiectului infracțiunii am concretizat că în respectivul material științific autorul doar a exemplificat unele situații în care se poate considera că a fost lezată demnitatea persoanei în ipoteza hărțuirii sexuale și nicidecum nu le-a prestabilit. Or, o prezentare exhaustivă a situațiilor în care putem afirma cu certitudine că a fost lezată demnitatea persoanei este imposibilă.

Sunt notabile și concepțiile exprimate de autorii *T.Popovici* și *S.Brînza* în *Manualul judecătorului pentru cauze penale* din 2013 [114]. Interesul nostru îl suscită în special §4 „Infracțiuni sexuale" din cadrul Titlului VIII „Particularitățile examinării unor categorii de cauze".

Remarcăm traseul logic parcurs de autori atunci când analizează elementele obiective și subiective ale componenței de infracțiune prevăzute la art.173 CP RM. În această publicație sunt

menținute, în mare parte, opiniile exprimate de autorii S.Brînza și V.Stati, relevate în lucrarea din 2011. Deopotrivă se atrage atenția asupra faptului că modalitățile acțiunilor adiacente specificate în norma examinată nu se intersectează cu cele specificate la art.171 și 172 CP RM. Autorii adaugă că pentru existența infracțiunii de hărțuire sexuală nu interesează vârsta victimei. Chiar dacă victima este minoră (inclusiv are vârsta sub 14 ani), fapta urmează a fi calificată conform art.173 CP RM. Important este ca asupra ei să se influențeze pe calea amenințării, constrângerii sau șantajului, adică presiunea să se exercite numai pe căile prevăzute în dispoziția art.173 CP RM. Se susține, pe bună dreptate, că situația este calitativ diferită în cazul în care victima este de vârstă fragedă. Concomitent, suntem de acord cu soluția de calificare a faptei propusă de autori în cazul în care în calitate de victimă a infracțiunii de hărțuire sexuală evoluează un membru de familie. Într-adevăr, în acest caz conduita infracțională trebuie încadrată în temeiul art.173 CP RM, nu însă al art.201^1 CP RM „Violența în familie". Sprijinim tezele autorilor și în privința încadrării juridice a faptelor în baza art.173 și 201 CP RM „Incestul" în cazul în care constrângerea, amenințarea, șantajul se suprapun săvârșirii raportului sexual între rude pe linie dreaptă până la gradul trei inclusiv, precum și între rude pe linie colaterală (frate sau soră).

Ca o actualizare a lucrării din 2011 este lucrarea didactico-științifică elaborată de *S.Brînza* și *V.Stati* în 2015 [27]. Relevanță pentru studiul întreprins comportă în special opiniile exprimate de autori în Secțiunea I „Noțiunea, caracterizarea generală și tipurile infracțiunilor privind viața sexuală", precum și analiza realizată în cadrul §3 „Hărțuirea sexuală" din Secțiunea II „Infracțiuni contra inviolabilității sexuale și a libertății sexuale a persoanei" a Capitolului V „Infracțiuni privind viața sexuală".

Și în această lucrare autorii realizează o analiză meticuloasă și nu fragmentară a faptei examinate. De fapt, publicația în cauză reprezintă un valoros fundament teoretic pentru teza de doctor elaborată. De aceea, precizăm că am apelat de nenumărate ori la această publicație în contextul studiului de față. Această lucrare, comparativ cu lucrarea din 2011, detaliază, inclusiv prin exemple, caracteristicile formelor de realizare a acțiunii principale din cadrul faptei prejudiciabile examinate. Comportă semnificație evidențierea de către autori a unei frontiere între comportamentul fizic și constrângerea fizică. Este întemeiată afirmația, potrivit căreia manifestarea comportamentului fizic în ipoteza hărțuirii sexuale nu trebuie să depășească anumite limite, dincolo de care trebuie să vorbim despre constrângerea fizică exercitată asupra victimei. Astfel, în cazul hărțuirii sexuale, făptuitorul nu poate să limiteze libertatea de acțiuni și de manifestare a voinței victimei pe calea aplicării violenței.

Este importantă și concluzia autorilor, conform căreia, în cazul infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM, amenințarea, constrângerea sau șantajul nu se exercită pentru întreținerea concomitentă sau imediată a raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual nedorite, ci în scopul obținerii într-un viitor nu prea îndepărtat a respectivelor satisfacții sexuale. Nu putem decât să subscriem punctului de vedere în acord cu care la calificarea faptei nu contează locul săvârșirii hărțuirii sexuale. Autorii dezvoltă ideea că, uneori, hărțuirea sexuală nu poate fi localizată în spațiu, de exemplu atunci când fapta se săvârșește în cyberspațiu. În context, este relevantă următoarea concluzie: atunci când hărțuirea sexuală se săvârșește prin exercitarea fără drept a controlului asupra calculatorului aparținând victimei, infracțiunea de hărțuire sexuală poate forma concurs cu infracțiunea de acces ilegal la informația computerizată (art.259 CP RM).

Încheiem analiza materialelor științifice publicate în Republica Moldova în materia investigată cu lucrarea semnată de *N.Corcea* care datează din 2015 [49]. Fără a efectua o analiză de ansamblu a lucrării în cauză, deoarece are ca obiect de cercetare infracțiunea de violență în familie, comportă relevanță pentru studiul nostru compartimentul 2.2 „Latura obiectivă a infracțiunii de violență în familie" din Capitolul II „Analiza juridico-penală a violenței în familie prevăzute la alin.(1) art.201^1 CP RM". La concret, nu am putut face abstracție de poziția autorului referitoare la violența sexuală care poate fi manifestată în cadrul familiei. Prin urmare, împărtășim punctul de vedere al autorului, în acord cu care nu poate fi calificată în baza art.201^1 CP RM violența sexuală care ia forma infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM. Soluția de calificare justă trebuie să fie art.173 CP RM. În același context, precizăm că raționamentul juridic al aplicării art.173 CP RM se regăsește în regula de calificare *specialia generalibus derogant* prevăzută la alin.(2) art.116 CP RM.

1.2. Examinarea materialelor științifice referitoare la hărțuirea sexuală publicate peste hotare

Comparativ cu cadrul doctrinar autohton, literatura de specialitate străină acordă o atenție mai sporită studiului faptei de hărțuire sexuală. Trebuie să precizăm însă că această tendință este caracteristică în special doctrinei juridice din statele UE, SUA, Canada, Australia, statele Americii Latine. În același timp, remarcăm că asemenea investigații sunt practic inexistente în majoritatea țărilor CSI. Or, în aceste state nu este incriminată hărțuirea sexuală, ci constrângerea la acțiuni cu caracter sexual.

Precizăm că ne-a fost dificil să identificăm teze de doctorat, studii monografice dedicate în exclusivitate analizei juridico-penale a hărțuirii sexuale. Nu negăm că există o multitudine de

lucrări științifice care abordează hărțuirea sexuală, însă cele mai multe dintre ele fie provin din SUA, Canada (și, prin urmare, se distanțează de concepția juridico-penală a faptei prevăzute la art.173 CP RM), fie presupun o abordare victimologică sau criminologică a hărțuirii sexuale.

Fără îndoială, este notorie și prodigioasă lucrarea „*Sexual Harassment of Working Women: a case of sex discrimination*" [200] elaborată în 1979 de Catharine MacKinnon. Însă, această publicație nu este apropiată de sfera penală de cercetare. De fapt, este o primă lucrare în care s-a subliniat problema hărțuirii sexuale a femeilor în cadrul raporturilor de muncă, hărțuirea sexuală fiind abordată într-un context de discriminare bazată pe sex. Potrivit autorului, hărțuirea sexuală trebuie înțeleasă ca un fenomen care se întâmplă femeilor din cauza bărbaților, și nu ca o faptă ocazională realizată în privința unei femei particulare de către un bărbat particular. Este evident că accepția hărțuirii sexuale ca formă de discriminare pe criterii de sex este improprie legii penale. De aceea, opiniile autorului nu și-au găsit consacrare în prezentul studiu, decât pentru a arăta sorgintea abordării hărțuirii sexuale ca formă de discriminare pe criterii de sex, infiltrată ulterior și în dreptul comunitar.

În planul cercetării tezei de doctorat, am apelat la un spectru variat de surse doctrinare pentru a fundamenta teoretic unele argumente sau pentru a combate unele viziuni. Vom omite să analizăm toate lucrările la care am făcut referință. Nu din cauza că contestăm valoarea acestora, dar pentru că, în cadrul acestui segment de cercetare, comportă relevanță acele materiale științifice care au influențat direct sau indirect concepțiile la care am ajuns. Evident, vom ține cont și de faptul că norma cu privire la hărțuirea sexuală a pătruns în legislația penală autohtonă prin filiera legii penale franceze. De aceea, nu vom evita să analizăm și unele lucrări științifice de sorginte franceză.

Vom începe această analiză cu două teze de doctor la tema hărțuirii sexuale susținute la Universitatea de Drept, Economie și Științe din Aix Marseille (Franța). Este vorba de lucrările elaborate de M.Grether în 1996 [166] și V.Bechu în 1998 [161]. Deși nu sunt materiale științifice recent ieșite de sub tipar, tezele în cauză comportă interes sub aspectul surprinderii atât a evoluției legislative a normei care incriminează hărțuirea sexuală în ordinea juridică franceză, cât și a gândirii teoretice pe marginea acestei fapte. La concret, lucrările realizate de acești autori se referă la art.222-33 CP al Franței „Hărțuirea sexuală" (versiunea inserată în Codul penal al Franței prin Legea nr.92-684 din 22 iulie 1992).

În pofida faptului că nu am găsit numeroase opinii semnificative în aceste lucrări, nu pretindem să le supunem unor critici negative. Dimpotrivă, apreciem efortul autorilor de a studia, la acel moment, o infracțiune nu doar nouă, dar și puțin explorată de știința dreptului penal.

Drept consecință, vom evidenția ideile care au contribuit la formarea unor viziuni temeinice. Trebuie să remarcăm că lucrarea elaborată de M.Grether nu este doar un studiu de drept penal, deoarece îmbină și cercetări criminologice. Interesul nostru s-a focusat pe prima parte a lucrării, dedicată analizei juridice a infracțiunii de hărțuire sexuală. În acest context, este importantă replica autorului față de abordarea hărțuirii sexuale ca formă de discriminare bazată pe sex: hărțuirea sexuală este o conduită distinctă față de discriminare, deoarece autorul alege victima nu doar în funcție de sexul său, ci și după alte aspecte fizice. În privința consimțământului, se afirmă, pe bună dreptate, că în ipoteza hărțuirii sexuale consimțământul victimei este anihilat. Despre aceasta vorbește „impunerea" unor acte și gesturi nedorite victimei. Suntem de acord și cu următoarea teză: hărțuitorul poate urmări obținerea favorurilor sexuale atât pentru sine, cât și pentru un terț. În contextul analizei laturii subiective vom prezenta argumente că o astfel de abordare se pretează și infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM. În același timp, nu putem prelua afirmația autorului, potrivit căreia noțiunile „amenințare" și „constrângere" comportă aceeași semnificație ca în cazul tuturor agresiunilor sexuale. Probabil, asemenea exegeze doctrinare l-au impulsionat pe legiuitorul francez să amendeze dispoziția art.222-33 din Codul penal al Franței prin Legea nr.2002-73 din 17 ianuarie 2002 și să excludă cuvintele „amenințare" și „constrângere" din textul incriminator al hărțuirii sexuale.

Lucrarea elaborată de V.Bechu după structură se aseamănă, într-o oarecare măsură, cu cea a lui M.Grether, deși este mai vastă. În particular, teza de doctor abordează: contextul sociojuridic al hărțuirii sexuale; analiza juridică a hărțuirii sexuale (prin prisma legii penale și a legislației muncii); regimul represiv în cazul infracțiunii de hărțuire sexuală; faza judiciară în materia hărțuirii sexuale. Sunt importante tezele autorului expuse în privința titulaturii faptei „hărțuirea sexuală". În primul rând, autorul arată că această sintagmă este o traducere literară a expresiei engleze „*sexual harassment*". Legiuitorul a preluat această sintagmă având intenția de a denumi fapta printr-un concept deja existent. În al doilea rând, termenul a fost ales mai mult pentru caracterul său evocator, decât pentru precizia semantică. Pe de altă parte, orice persoană poate identifica fără mare dificultate ce se are în vedere prin hărțuire sexuală. Aceste opinii au fost luate în considerare în contextul fundamentării opiniei, potrivit căreia nu există discordanță între titulatura art.173 CP RM și conținutul propriu-zis al normei.

Importanță prezintă interpretările doctrinare pe marginea infracțiunii de hărțuire sexuală prevăzute la art.203^1 CP al României din 1968 (abrogat). Or, versiunea anterioară a normei examinate comporta mai multe similitudini cu art.173 CP RM, decât versiunea în vigoare a normei corespondente specificate la art.223 CP al României. Ținem să precizăm că denotă

interes, în special, exegezele teoretice referitoare la modalitățile de constrângere și amenințare prevăzute în dispoziția art.203^1 din legea penală a României din 1968.

În acest plan, sunt semnificative pentru studiul nostru opiniile exprimate de *V.Dobrinoiu* și *W.Brînza* în articolul științific publicat în 2002 [62], cu referire la norma prevăzută la art.203^1 CP al României din 1968. Sunt valoroase opiniile acestor doi autori în privința noțiunii de constrângere. Pe bună dreptate, autorii atrag atenția asupra faptului că la aplicarea corectă a legii penale va fi greu să se diferențieze hărțuirea sexuală de infracțiunea de viol, care de asemenea presupune constrângerea unei persoane. În contextul studiului nostru, remarcăm că tocmai cu asemenea probleme se confruntă și organele îndrituite cu aplicarea legii în Republica Moldova. Utilizarea noțiunii de constrângere fără a fi interpretată în dispoziția art.173 CP RM potențează aplicarea arbitrară a legii penale. Concomitent, considerăm că nu și-a pierdut actualitatea și relevanța algoritmul de încadrare a faptelor propus de autori în ipoteza în care făptuitorul, pentru a-și realiza scopul, lipsește ilegal victima de libertate. În acest caz, autorii arată că soluția de calificare corectă este concursul dintre hărțuirea sexuală și lipsirea ilegală de libertate. Extrapolând o asemenea afirmație la cadrul incriminator autohton, într-o situație similară se va reține concursul dintre infracțiunea specificată la art.173 CP RM și infracțiunea prevăzută la art.166 CP RM „Privațiunea ilegală de libertate". Or, privațiunea ilegală de libertate depășește limitele textului de incriminare specificat la art.173 CP RM.

Din același an 2002 datează și articolul științific elaborat de *C.Pasere* [110]. Obiectul cercetării științifice realizate de autor vizează infracțiunea prevăzută la art.203^1 CP al României din 1968. Semnificativă pentru lucrarea de față este viziunea autorului, în acord cu care hărțuirea sexuală poate fi săvârșită atât prin coautorat, cât și cu contribuția complicelui sau a instigatorului. Evident, am făcut referință la o asemenea opinie atunci când am analizat posibilitatea săvârșirii hărțuirii sexuale cu participație simplă și cu participație complexă.

Comportă elocvență și descrierea făcută de autor a metodelor prin care poate fi realizată hărțuirea sexuală: oral (chiar telefonic) sau în scris (prin scrisori, e-mail, mesaje sms), prin gesturi (ce nu implică un contact fizic), prin fapte (atingeri), prin folosirea unor simboluri etc. Aceste exemple au servit în calitate de reper la analiza acțiunii principale a faptei prejudiciabile prevăzute la art.173 CP RM.

În altă privință, nu putem fi de acord cu afirmația autorului, potrivit căreia în cazul în care, ca urmare a acțiunilor de amenințare sau constrângere, actul sexual se consumă, în prezență va fi infracțiunea de viol. Realizarea scopului infracțional nu depășește cadrul dispoziției care incriminează hărțuirea sexuală. Imputarea suplimentară a violului relevă încălcarea principiului *non bis in idem*. Nu putem sprijini nici opinia autorului, în acord cu care intenția în cazul

hărțuirii sexuale poate fi directă sau indirectă, după cum făptuitorul a urmărit îngrădirea libertății sexuale sau doar a acceptat acest rezultat. Această concepție poate fi ușor combătută. Astfel, este justificativă concepția autorilor (pe care o sprijinim) că infracțiunile care includ în componența lor un scop special pot fi comise doar cu intenție directă.

În cele ce urmează, atenția noastră va fi centrată pe un articol științific elaborat de către *H.Diaconescu* în 2004 [57]. De notat că publicația examinată se referă la cadrul reglementar statuat de Codul penal al României din 1968.

Aderăm la aserțiunea autorului, în acord cu care hărțuirea sexuală constă în orice acțiune, cum ar fi formularea – explicită sau aluzivă, directă sau mijlocită, în scris sau oral, fie prin semne, atitudini – de propuneri sau cereri în scopul obținerii de satisfacții sexuale, fără a depăși însă stadiul de demers în acest sens. De asemenea, suntem în totalitate de acord cu poziția autorului referitoare la latura subiectivă a faptei examinate: hărțuirea sexuală poate fi săvârșită numai cu intenție directă. În altă privință, nu putem susține opinia autorului, potrivit căreia „întrebuințarea forței fizice este una din metodele de realizare a constrângerii". Autorul detaliează că „în absența unor prevederi legale exprese, în cazul hărțuirii sexuale, constrângerea nu poate fi exclusă dintre acestea pe calea interpretării". O asemenea opinie nu se pretează în niciun caz cadrului normativ autohton. În viziunea noastră, în conjunctura în care legiuitorul a omis să clarifice semnificația noțiunilor „constrângere", „amenințare" și „șantaj" în art.173 CP RM, nu este suficient a se recurge la interpretarea literară și nici de a fi preluate mecanic aceste noțiuni din alte norme juridice. O soluție mai oportună ar fi aprecierea semnificației exacte a acestor noțiuni prin prisma interpretării în sistem a normelor juridico-penale.

Este valoros pentru studiul realizat și articolul științific semnat de *T.C. Godâncă-Herlea*, ieșit de sub tipar în 2006 [75]. Este un articol dedicat investigării hărțuirii sexuale prin prisma art.203^1 CP al României din 1968. Apreciem poziția autorului, conform căreia „interpretând hărțuirea sexuală ca o faptă ce implică acțiuni repetabile, nu facem decât să ne cramponăm de un sens strict gramatical al cuvântului „hărțuire" și să transformăm caracterul repetativ al faptei într-un element constitutiv al infracțiunii". Pe cale de consecință, sprijinim părerea autorului, în acord cu care un singur comportament poate fi suficient pentru a fi atestată hărțuirea sexuală. Această opinie concordă cu modelul autohton de reglementare a hărțuirii sexuale la art.173 CP RM.

Reținem un alt punct de vedere relevant, în corespundere cu care constrângerea fizică nu este posibilă în cazul infracțiunii de hărțuire sexuală. Autorul susține just că „nu vedem ce formă ar putea îmbrăca constrângerea fizică în scopul săvârșirii unui act sexual, ca ea să nu se încadreze la tentativa de viol sau la perversiunea sexuală agravată". Sub acest aspect, considerăm nefondată și neconvingătoare linia trasată de autor între hărțuirea sexuală și viol. La acest capitol

autorul se situează pe aceleași poziții cu C.Pasere. În particular, dânsul susține că anterior obținerii actului sexual vom fi în prezența hărțuirii sexuale, iar după consumarea actului sexual vom fi în prezența violului. În acest caz, este necesară reținerea concursului dintre aceste infracțiuni. T.C.Godâncă-Herlea merge pe ideea că neconsimțirea raportului sexual sub presiunea constrângerii relevă incidența infracțiunii de viol. Considerăm că atât în cazul violului, cât și în cazul hărțuirii sexuale lipsește consimțământul victimei. Or, consimțământul viciat este egal cu absența consimțământului. În același timp, tocmai modalitățile acțiunilor adiacente permit delimitarea hărțuirii sexuale, pe de o parte, de infracțiunile de viol (art.171 CP RM) și de acțiuni violente cu caracter sexual (art.172 CP RM), pe de altă parte. În cazul acestor infracțiuni, respectivele modalități nu coincid.

În același perimetru de studiu, este consemnabilă lucrarea semnată de *T.Toader* din 2007 [152]. Evident, interesul nostru este fixat pe § 8 „Hărțuirea sexuală" din Secțiunea 6 „Infracțiuni privitoare la viața sexuală" a Capitolului III „Infracțiuni contra persoanei".

În această lucrare merită atenție afirmația autorului, conform căreia constrângerea, în cazul art.203^1 CP al României din 1968, este de natură morală, fiind exclusă constrângerea fizică. Or, în caz contrar, fapta va constitui o tentativă de viol. Această aserțiune consolidează opinia noastră, în acord cu care în niciun caz constrângerea fizică nu se circumscrie noțiunii de constrângere specificate în dispoziția art.173 CP RM. În context, atragem atenția că constrângerea în sensul art.173 CP RM nu este echipolentă nici cu constrângerea psihică prevăzută la art.171 și 172 CP RM. În altă privință, sunt semnificative opiniile autorului referitoare la latura subiectivă a infracțiunii de hărțuire sexuală. Indubitabil, poate fi reținut raționamentul, potrivit căruia hărțuirea sexuală se săvârșește cu intenție directă, deoarece făptuitorul acționează cu un scop special. Prin urmare, așa cum se va putea vedea în segmentul de cercetare a laturii subiective, o asemenea opinie a fost valorificată.

În altă ordine de idei, vom supune examinării lucrarea elaborată de *C.Katz*, ieșită de sub tipar în 2007 [167].

Lucrarea este axată pe studierea caracteristicilor victimei infracțiunii de hărțuire sexuală. Lectura lucrării în cauză ne ajută să ne întemeiem convingerile pe marginea lipsei consimțământului victimei în ipoteza faptei examinate. În planul examinării conduitei victimei în conjunctura hărțuirii sexuale, autorul descrie posibile reacții ale acesteia. C.Katz conchide că consimțământul victimei nu trebuie considerat și nici prezumat ca tacit, nici *a fortiori* acordat. A ceda în cazul hărțuirii sexuale nu înseamnă a consimți. În același timp, autorul a studiat hotărâri relevante ale instanțelor de judecată din Franța emise în privința unor situații, evaluate de victime ca hărțuire sexuală. Pe bună dreptate, se stabilește că, în lipsa unei constrângeri, chiar dacă comportamentul

unui superior de manifestare a seducției este lipsit de tact sau este impertinent, nu poate fi vorba de hărțuire sexuală. Asemenea concluzie în special ne-a ajutat să înțelegem că în cadrul unui raport de dependență nu este suficientă simpla existență a unui astfel de raport, este necesar ca subiectul infracțiunii să și profite de influența pe care o deține asupra victimei.

Din anul 2009 datează lucrarea științifică aparținând lui *D.Borillo* [162]. Lucrarea este divizată în două părți: o parte generală, care se referă la libertatea sexuală și la criminalitatea sexuală; a doua parte este dedicată analizei unor fapte concrete, precum violul, hărțuirea sexuală, prostituția, pedofilia etc. Unele opinii ale autorului sunt relevante în planul studierii obiectului juridic al infracțiunii. Prin urmare, împărtășim punctul de vedere al autorului, potrivit căruia: ca orice libertate, libertatea sexuală este compusă din două elemente indisolubile – pe de o parte, dreptul subiectiv al persoanei concretizat în facultatea de a se exprima din punct de vedere sexual în corespundere cu propria alegere și, pe de altă parte, convingerea că orice membru al societății trebuie să se abțină de a interveni în această sferă a vieții private. Nu în ultimul rând, autorul susține, justificat, că dreptul de a alege este strict legat de capacitatea de a consimți. Referitor la consimțământ, autorul explică că, în plan juridic, nu există unanimitate în ceea ce privește stabilirea unei vârste prin care se recunoaște valabilitatea consimțământului. Dreptul penal, dreptul civil, dreptul comercial, dreptul constituțional pot stabili diferite vârste în materia consimțământului. În același timp, în dreptul penal de asemenea nu este prevăzută o vârstă unică în care consimțământul poate fi recunoscut valabil: de exemplu, vârsta tragerii la răspundere penală a minorului poate fi diferită de vârsta la care este formată capacitatea de a consimți acțiunile de natură sexuală.

Susținem opinia acestui autor, potrivit căreia la calificarea juridică a faptei nu contează dacă scopul făptuitorului de a obține favoruri de natură sexuală a fost realizat sau nu. Contează să existe acest scop la săvârșirea faptei. În același timp, scopul poate viza profitul propriu al făptuitorului sau profitul unui terț. Prezintă interes și următoarea concluzie a autorului: în ipoteza hărțuirii sexuale, subiectul infracțiunii poate acționa prin acte, gesturi sau cuvinte cu conotație sexuală față de o persoană care *nu consimte* o asemenea conduită. O atare concepție concordă cu cele afirmate de noi: hărțuirea sexuală nu presupune consimțământul victimei.

În continuare, vom acorda atenție lucrării autorilor *C.Sanchez de Lara* și *E.Chicano Javega* din 2010 [281]. Printre altele, respectiva publicație conține abordări referitoare la: conceptul de hărțuire sexuală, tipologia hărțuirii sexuale, viziune asupra jurisprudenței SUA, dar și a dreptului european, practica judiciară în materie, precum și aspecte de drept procesual penal. Se acordă atenție și consecințelor hărțuirii sexuale. În special, se semnalează cazul lui Judith Coflin (1995, Virginia – SUA) – victimă care s-a sinucis în rezultatul hărțuirii sexuale de către șefii și colegii

de muncă. Autorii contemplează asupra diverselor noțiuni ale hărțuirii sexuale formulate în acte juridice de natură diferită. De asemenea, se constată că noțiunea de hărțuire sexuală în legea penală este mai restrictivă decât conceptul generalizat al acestei fapte recunoscut de societate. Raportând o asemenea afirmație la norma prevăzută la art.173 CP RM, precizăm că dispoziția analizată nu incriminează orice solicitare de favoruri sexuale ori orice glumă cu caracter sexual (chiar și în scopul specificat în dispoziția analizată și chiar dacă lezează demnitatea persoanei sau creează atmosfera corespunzătoare descrisă în normă), ci numai cu condiția că conduita corespunzătoare acțiunii principale a faptei prejudiciabile este însoțită de amenințare, constrângere, șantaj. În alt context, autorii identifică concepții *pro* și *contra* incriminării hărțuirii sexuale. C.Sanchez de Lara și E.Chicano Javega sunt adepții poziției care justifică penalizarea hărțuirii sexuale, considerând întemeiată plasarea faptei de către legiuitorul spaniol în șirul infracțiunilor contra libertății și inviolabilității sexuale. În altă privință, autorii consemnează, veridic, că esențial pentru hărțuirea sexuală este „solicitarea de favoruri de natură sexuală", element care implică în mod necesar realizarea unei cunduite ce vizează satisfacerea libidoului sau întreținerea raporturilor sexuale. O asemenea afirmație poate fi juxtapusă opiniilor noastre prin care afirmăm că scopul special al infracțiunii de hărțuire sexuală este o condiție *sine qua non* pentru calificarea faptei.

O altă lucrare științifică la tema lucrării de față este cea aparținând lui *M. Deveaud-Plédran* [165]. Acest material științific a fost publicat în 2011.

Autorul supune analizei hărțuirea în cadrul raporturilor de muncă. Studiul este valoros datorită caracterului pluridisciplinar, dar și analizei comparative privind tratamentul legislativ al hărțuirii în legislația Elveției, Belgiei, Franței și a altor state străine. Printre altele, autorul delimitează hărțuirea sexuală de hărțuirea psihologică în sfera raporturilor de muncă susținând, pe bună dreptate, că hărțuirea sexuală se referă la sfera intimă a persoanei. Este semnificativă identificarea subiectului hărțuirii sexuale, care, în viziunea autorului, poate fi din rândul bărbaților sau din rândul femeilor. M.Deveaud-Plédran evidențiază, corect, că hărțuirea sexuală este un comportament abuziv, deoarece se situează în afara limitelor admise de doi parteneri, spre deosebire de seducție, care implică reciprocitate și egalitate. Lucrarea autorului prezintă interes și în planul analizei acțiunii principale a faptei prejudiciabile analizate. Astfel, autorul susține că comportamentul făptuitorului în cazul hărțuirii sexuale poate fi uneori ambiguu și insidios. De exemplu, făptuitorul poate atenționa victima la locul de muncă prin anumite remarce (de genul: „ar trebui să te comporți bine") sau poate pune victima într-o situație rușinoasă. În acest caz, jena resimțită de victimă poate constitui o presiune suficientă. Aceste opinii ale

autorului au servit ca premisă pentru formularea unor concluzii în perimetrul de analiză a laturii obiective a infracțiunii de hărțuire sexuală.

Totuși, concepțiile autorului referitor la definiția noțiunii de hărțuire sexuală nu pot constitui *in toto* o sursă de inspirație pentru teza noastră. Autorul încearcă să ne convingă că hărțuirea sexuală impune repetiția atacurilor, șicană, care în consecință „epuizează" victima. În viziunea autorului, un singur act, chiar la fel de grav și prejudiciabil ca actele repetate, este antonimic cu hărțuirea sexuală. Raționamentele autorului nu sunt convingătoare și nu concordă cu textul legii penale autohtone. Or, modalitățile acțiunii adiacente ne vorbesc fără dubiu că o singură acțiune, care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie ori insultătoare în scopul concretizat în dispoziția art.173 CP RM, însoțită de amenințare, constrângere sau șantaj, este suficientă pentru a fi în prezența hărțuirii sexuale. Suntem adepții poziției că nu semantismul cuvântului „hărțuire" este esențial la stabilirea caracterului hărțuirii sexuale, ci mai degrabă contează ceea ce a urmărit de fapt legiuitorul să incrimineze.

Ideile noastre au fost consolidate și de opiniile exprimate de *S.Paradiso* în lucrarea ieșită de sub tipar în 2012 [183]. Este un studiu dedicat infracțiunilor de hărțuire în acord cu legea penală a Franței. Trebuie să precizăm că autorul face o analiză a normei în vigoare prevăzute la art.222-33 CP al Franței.

S.Paradiso critică incoerența legiuitorului francez în materia incriminării infracțiunilor de hărțuire (hărțuire sexuală și fapta asimilată hărțuirii sexuale, hărțuire morală: conjugală, la serviciu) prin prisma caracterului repetabil în cazul unor fapte de hărțuire și irepetabil în cazul altor fapte de aceeași factură. Pentru investigația noastră sunt importante concluziile autorului referitoare la elementul moral al faptei de hărțuire sexuală. Suntem de acord că, în lipsa scopului special al făptuitorului de a obține favoruri de natură sexuală, fapta de hărțuire sexuală se apropie mai mult de o infracțiune care aduce atingere demnității și onoarei persoanei, decât de o infracțiune privind viața sexuală. În cazul în care acțiunile făptuitorului sunt cu conotație sexuală, însă acesta nu urmărește scopul de a obține favoruri de natură sexuală, protecția consimțământului sexual apare în plan secund și ridică respectul demnității umane ca valoare socială primordial protejată. Este evident că propunerile grosolane, vulgare sau gesturile deplasate având conotații sexuale sunt de natură să aducă atingere onoarei victimei. De aceea, în contextul investigării obiectului infracțiunii, accentuăm că între scopul infracțional specificat în dispoziția art.173 CP RM și obiectul juridic generic există o interdependență vădită. Autorul critică și expresia „scop real sau aparent" utilizată în textul de incriminare a faptei asimilate hărțuirii sexuale din legea penală franceză. Precizăm că scopul infracțional specificat în dispoziția art.173 CP RM nu

trebuie să fie unul imaginabil. Obiectivul subiectului infracțiunii de a determina victima la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual trebuie să rezulte, explicit sau implicit, din conduita infracțională. Trebuie luată în considerare și remarca autorului în privința inoportunității menținerii unor concepte sinonimice în dispoziția normei care incriminează hărțuirea sexuală.

Evident, pentru investigația noastră comportă relevanță și unele viziuni doctrinare expuse pe marginea art.223 CP al României „Hărțuirea sexuală" (în vigoare).

În acest plan, prezintă interes lucrarea autorilor *G.Antoniu, C.Duvac, D.I. Lămășanu* ș.a. ieșită de sub tipar în 2013 [3]. În cadrul acestei lucrări hărțuirea sexuală este examinată înTitlul I „Infracțiuni contra persoanei", Capitolul VIII „Infracțiuni contra libertății și integrității sexuale".

D.I. Lămășanu face o analiză pe verticală între norma în vigoare care incriminează hărțuirea sexuală în legea penală a României (art.223) și norma care incrimina hărțuirea sexuală în legea penală a României din 1968 (art.203^1). În același timp, apreciem analiza de drept comparat realizată de autor. Nu putem face abstracție de opinia exprimată de D.I. Lămășanu, potrivit căreia participația penală în cazul hărțuirii sexuale este posibilă inclusiv prin coautorat. Este valoroasă și explicația dată noțiunii de pretindere. Autorul arată că pretinderea de favoruri de natură sexuală poate fi realizată prin cereri insistente sau se poate manifesta neechivoc printr-un comportament din care rezultă că se pretinde privilegii de natură sexuală. O astfel de poziție am valorificat-o în compartimentul în care analizăm latura obiectivă. Deopotrivă, subscriem în totalitate opiniei în corespundere cu care hărțuirea sexuală se comite numai cu intenție directă. În vederea clarificării înțelesului adjectivului „umilitoare" am recurs, inclusiv, la explicația acestui autor: victima este pusă într-o situație umilitoare atunci când, prin pretindere repetată de favoruri de natură sexuală, a fost înjosită, ofensată ori i s-au adus jigniri. O atare interpretare este corelativă cu sensul conceptului „umilitoare" din vorbirea curentă.

Ne propunem să analizăm și materialul științific elaborat de *V.Dobrinoiu* și *N.Neagu* în 2014 [64]. La concret, ne interesează Secțiunea VI „Hărțuirea sexuală" din Capitolul VIII „Infracțiuni contra libertății și integrității sexuale", Titlul I „Infracțiuni contra persoanei".

Lucrarea analizată comportă importanță pentru identificarea obiectului juridic secundar al infracțiunii examinate. Cu drept cuvânt, autorii arată că în calitate de obiect juridic secundar al infracțiunii de hărțuire sexuală pot să evalueze demnitatea, onoarea și reputația persoanei. Este apreciabilă demarcația trasată de ei între hărțuirea sexuală și unele acțiuni de flirt, seducție. Or, în cazul unor asemenea acțiuni lipsește elementul subiectiv corespunzător. Sunt utile concepțiile autorilor referitoare la semnificația noțiunii de pretindere. Tocmai asemenea idei ne-au ajutat să constatăm că, *de facto*, acțiunea principală din cadrul faptei prejudiciabile examinate comportă semnificația unui avans sexual. Nu putem însă fi de acord (nici măcar cu referire la norma

corespondentă din legea penală a României) că hărțuirea sexuală poate fi săvârșită și cu intenție indirectă. Or, în cazul infracțiunii de hărțuire sexuală făptuitorul este animat la săvârșirea faptei de un scop special. În contextul celor enunțate, o apreciem ca o lucrare care trebuie luată în considerare în procesul investigării infracțiunii de hărțuire sexuală.

Poziții similare sunt exprimate de *V.Dobrinoiu* într-un alt material științific publicat de asemenea în 2014 [63]. În contextul acestei publicații, hărțuirea sexuală este analizată în Capitolul VIII „Infracțiuni contra libertății și integrității sexuale", Titlul I „Infracțiuni contra persoanei". Deși am făcut referire la această lucrare de mai multe ori în conținutul tezei de doctor, nu supunem analizei acest material științific, întrucât el nu conține opinii novatorii comparativ cu publicația analizată *supra*.

În alt context, la tema studiului se referă și lucrarea lui *M.Udroiu,* care datează din 2015 [156]. Printre altele, agreăm următoarea opinie exprimată de autor, importantă în planul delimitării hărțuirii sexuale de unele acte de seducție: în principiu, nu poate fi reținută comiterea infracțiunii de hărțuire sexuală, dacă actele făptuitorului se cantonează exclusiv în sfera unor simple acte amoroase, de seducție (de pildă, prin a oferi flori, prin a face unele declarații de dragoste etc.). De asemenea, comportă relevanță, în contextul cercetării laturii obiective a infracțiunii de hărțuire sexuală, opiniile autorului exprimate pe marginea acțiunii de pretindere. M.Udroiu arată că pretinderea de favoruri sexuale poate fi realizată prin orice mijloace: cuvinte, gesturi sau priviri tendențioase, mijloace de transmitere la distanță etc. Această opinie întemeiază unele concepții ale noastre expuse în cadrul segmentului de cercetare a acțiunii principale a faptei prejudiciabile examinate.

În altă ordine de idei, accentuăm că nu poate fi luată în considerare în raport cu infracțiunea prevăzută la art.173 CP RM următoarea concluzie a autorului: „În cazul în care în urma hărțuirii victima întreține un raport/act sexual cu făptuitorul sau orice alt act de natură sexuală ce nu presupune penetrarea, consimțământul trebuie să fie liber exprimat; astfel, dacă se va reține că actul sexual a fost realizat prin constrângere, va exista concurs între viol, respectiv agresiune sexuală și hărțuire sexuală". Reiterăm în context că în ipoteza hărțuirii sexuale nu putem vorbi în niciun caz despre un consimțământ liber exprimat. De asemenea, nu putem agrea opinia autorului, potrivit căreia hărțuirea sexuală poate fi săvârșită atât cu intenție directă, cât și cu intenție indirectă.

1.3. Concluzii la Capitolul 1

Generalizând studiul realizat pe marginea publicațiilor științifice atât din țară, cât și din străinătate, consacrate problematicii investigate, formulăm următoarele ***concluzii:***

1. Baza științifico-teoretică a lucrării elaborate este asigurată în special de lucrările semnate de autorii: S.Brînza, L.Gîrla, I.Miron, I.Popovici, V.Stati, Iu.Tabarcea (*Republica Moldova*); H.Diaconescu, V.Dobrinoiu, T.C. Godânca-Herlea, D.I. Lămășanu, N.Neagu, C.Pasere (*România)*; C.Katz, S.Paradiso (*Franța*). Concepțiile acestor autori se regăsesc în cuprinsul tezei de doctor, contribuind la: soluționarea unor probleme teoretice legate de natura juridică a faptei de hărțuire sexuală; formularea unor concepții cu privire la elementele obiective și subiective ale componenței de infracțiune examinate; delimitarea hărțuirii sexuale de unele fapte penale și nepenale adiacente; explicarea unor noțiuni; identificarea unor lacune legislative în dispoziția art.173 CP RM etc.

2. Deși hărțuirea sexuală este recunoscută ca faptă reprobabilă de către doctrina și legislația penală a mai multor state străine, nivelul de investigare a răspunderii penale pentru hărțuirea sexuală nu poate fi recunoscut pe deplin satisfăcător. Explicăm această situație prin remanierile frecvent aduse de legiuitorii din mai multe state normei care incriminează hărțuirea sexuală. La această etapă, fiind o infracțiune relativ „recentă", se pare că concepția legiuitorilor în sfera incriminării hărțuirii sexuale nu poate fi uniformizată în contextul dreptului penal comparat. De aceea, o multitudine de studii doctrinare fie sunt anacronice pentru cercetarea noastră și comportă o relevanță pur istorică, fie sunt prea depărtate de modelul nostru legislativ. Prin urmare, studiile din străinătate nu acoperă decât parțial unele probleme legate de interpretarea hărțuirii sexuale.

3. Cele mai controversate discuții teoretice purtate în teoria dreptului penal pe marginea faptei examinate vizează: conotația juridică a faptei de hărțuire sexuală; delimitarea hărțuirii sexuale de unele fapte conexe; interpretarea modalităților acțiunii adiacente de realizare a faptei prejudiciabile analizate; semnificația caracterelor care descriu acțiunea principală a faptei de hărțuire sexuală, titulatura articolului etc.

4. Analizând gradul de investigare a temei „Răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală în Republica Moldova" în literatura de specialitate autohtonă, putem afirma că problematica este insuficient examinată. În acest sens, este de menționat că: nu este argumentată oportunitatea plasării hărțuirii sexuale în rândul infracțiunilor privind viața sexuală; nu există o clarificare suficientă a înțelesului noțiunilor utilizate în dispoziția art.173 CP RM; nu este analizată detaliat latura obiectivă a faptei examinate; nu au fost analizate decât fragmentar semnele subiective

facultative ale infracțiunii de hărțuire sexuală; nu au fost temeinic investigate caracteristicile victimei infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM; nu au fost trasate linii precise de demarcație între hărțuirea sexuală și alte fapte penale și nepenale adiacente; oamenii de știință nu au realizat o analiză a practicii judiciare în materia hărțuirii sexuale; nu a fost înaintată nicio propunere *de lege ferenda* menită să optimizeze cadrul incriminator în materia infracțiunii examinate; nu au fost scoase în evidență deficiențele tehnico-legislative de care suferă norma prevăzută la art.173 CP RM.

5. Problema ştiinţifică importantă soluţionată constă în elaborarea instrumentarului de interpretare a textului de lege prevăzut la art.173 CP RM și, implicit, în identificarea criteriilor de delimitare a hărțuirii sexuale de unele fapte adiacente, ceea ce a condus la clarificarea condițiilor de aplicabilitate a art.173 CP RM, pentru orientarea teoreticienilor, dar mai cu seamă a practicienilor, în materie.

6. Direcțiile de soluționare a problemei științifice importante în domeniul de cercetare vizează: 1) examinarea aprofundată a concepțiilor teoretice și a practicii judiciare în materia hărțuirii sexuale; 2) analiza comparativă a normei care incriminează hărțuirea sexuală în legea penală a Republicii Moldova cu normele corespondente din legislația penală a altor state; 3) identificarea modelului de inspirație legislativă care a stat la baza formulării dispoziției normei prevăzute la art.173 CP RM; 4) evidențierea neajunsurilor de care suferă textul de lege specificat la art.173 CP RM; 5) stabilirea asemănărilor şi deosebirilor dintre infracţiunea de hărțuire sexuală și unele fapte conexe.

Cele consemnate mai sus au determinat formularea scopului prezentei teze de doctor. La concret, ***scopul*** tezei de doctor consistă în realizarea unei investigații aprofundate în materia infracțiunii de hărțuire sexuală în vederea interpretării dispoziției prevăzute la art.173 CP RM, precum și formulării unor propuneri *de lege ferenda* menite să eficientizeze cadrul legal care incriminează hărțuirea sexuală.

Acest scop a generat trasarea unor ***obiective*** concrete***:***

1. analiza exegezelor formulate de oamenii de știință din Republica Moldova, dar și din străinătate referitoare la infracțiunea de hărțuire sexuală;
2. stabilirea locului hărțuirii sexuale în rândul infracțiunilor privind viața sexuală;
3. analiza juridică a elementelor componenței de infracțiune prevăzute la art.173 CP RM;
4. examinarea practicii judiciare în cauzele penale privind hărțuirea sexuală și, implicit, identificarea erorilor judiciare relevate la calificarea juridică a faptei;
5. identificarea carențelor tehnico-legislative care împiedică aplicarea corectă a art.173 CP RM;

6. delimitarea hărțuirii sexuale de unele fapte penale și nepenale adiacente;
7. studierea normelor penale de elevație străină în vederea constatării asemănărilor și deosebirilor în raport cu modelul autohton de reglementare a faptei prevăzute la art.173 CP RM;
8. elaborarea unui model incriminator al art.173 CP RM, orientat spre perfecționarea cadrului juridico-penal;
9. întocmirea unui Proiect de modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracţiunilor privind viaţa sexuală", nr.17 din 07.11.2005, vizând interpretarea textului de lege prevăzut la art.173 CP RM.

2. ELEMENTELE OBIECTIVE ALE INFRACȚIUNII DE HĂRȚUIRE SEXUALĂ

2.1. Obiectul infracțiunii de hărțuire sexuală

Fiind consecvenţi doctrinei juridice care face distincţie între obiectul juridic şi obiectul material al infracţiunii, *primo*, vom supune analizei categoriile obiectului juridic al infracţiunii specificate la art.173 CP RM: general, generic şi special; *secundo*, vom examina obiectul material al infracţiunii de hărţuire sexuală.

Obiectul juridic general al infracţiunii este format din ansamblul relaţiilor sociale privitoare la ordinea de drept, adică referitoare la totalitatea valorilor sociale apărate de legea penală împotriva infracţiunilor [78, p.180]. Orice infracţiune de fiecare dată lezează obiectul juridic general. *In globo*, valorile sociale specificate în textul normativ prevăzut la alin.(1) art.2 CP RM: „persoana, drepturile şi libertăţile acesteia, proprietatea, mediul, orânduirea constituţională, suveranitatea, independenţa şi integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea şi securitatea omenirii, precum şi întreaga ordine de drept" şi relaţiile sociale adiacente acestor valori sunt cele care formează obiectul juridic general al infracţiunilor prevăzute în Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova.

Cât privește ***obiectul juridic generic***, acesta derivă din obiectul juridic general al infracţiunii şi stă la baza sistematizării normelor care alcătuiesc Partea Specială a legii penale. Prin definiţie, obiectul juridic generic este obiectul juridic comun unui grup întreg de infracţiuni. [66, p.39]. Aşa cum reiese din denumirea Capitolului IV al Părţii Speciale a Codului penal – „Infracţiunile privind viaţa sexuală", în care este stabilită și răspunderea pentru fapta de hărţuire sexuală, relaţiile sociale cu privire la viaţa sexuală a persoanei constituie obiectul juridic generic al infracţiunii prevăzute la art.173 CP RM.

Privitor la importanţa vieţii sexuale, în teoria dreptului penal se menţionează, cu drept cuvânt, că „viaţa sexuală reprezintă un atribut vital al conservării individului şi a speciei, însăşi raţiunea de a fi a persoanei" [27, p.546]. În context, se impune precizarea făcută de A.Paladii: „Prin viaţă sexuală – ca valoare socială ocrotită de legea penală - urmează să se înțeleagă doar relaţiile sexuale dintre oameni" [108, p.50]. În fasciculul de drepturi garantate de Convenţia Europeană a Drepturilor Omului [46] (în continuare – CEDO), relaţiile sociale referitoare la viaţa sexuală a persoanei se includ, *inter alia*, în noţiunea de viaţă privată protejată de art.8 CEDO. În acest sens, în cauza *X şi Y contra Olandei* [198] s-a constatat că conceptul „viaţă privată" se referă la integritatea fizică şi morală a persoanei, inclusiv la viaţa sexuală. Precizăm

că art.8 CEDO prescrie atât obligaţii negative, cât şi obligaţii pozitive faţă de state. Demonstrativă este cauza *Airey contra Irlandei* [196], în care CtEDO a stabilit în pct.32 al hotărârii sale că, în temeiul art.8 CEDO, pot exista atât obligaţii pozitive, cât şi negative, inerente unui respect efectiv pentru viaţa privată sau de familie. Prin urmare, legislaţia nu trebuie să fie un cenzor al vieţii sexuale; or, normele dreptului penal în domeniul protecţiei vieţii sexuale nu intervin în ipoteza practicilor sexuale consimţite care reflectă arbitrul liber al persoanelor. Concomitent, pe lângă prescrierea obligaţiei negative de a nu interveni în viaţa sexuală a persoanei, art.8 CEDO stabileşte obligaţia pozitivă a statelor de a asigura protecţia vieţii sexuale. În context, nu putem să nu-i dăm dreptate lui D.Borillo [162, p.179], când afirmă că incriminarea infracțiunilor privind viața sexuală pune în evidență concepția ontologică a unei activități umane care nu este de ajuns să fie reglementată de dreptul comun. Infracțiunile capătă noi dimensiuni și merită un tratament specific, atât din punctul de vedere al calificării, cât și al pedepselor aplicabile. În acest domeniu, legea penală reprezintă cel mai eficient mecanism de ocrotire a valorilor sociale şi a relaţiilor sociale corespunzătoare de maximă importanţă.

Despre gradul prejudiciabil al infracțiunilor privind viața sexuală în doctrina juridică națională se afirmă, pe bună dreptate, că „pericolul social care decurge din infracţiunile privind viaţa sexuală constă, în primul rând, în răul provocat direct victimei, în al doilea rând, în consecinţele destabilizatoare pe care le provoacă în plan social asupra dezvoltării normale a vieţii. Încălcarea libertăţii sexuale creează o stare de nesiguranţă generală în societate, un dezechilibru deosebit de primejdios şi de grav pentru organismul social. De aceea, în condiţiile amplificării violenţei în ţară, ocrotirea persoanei prin mijloace de drept penal presupune, în mod necesar, sancţionarea cu mai multă severitate a infracţiunilor privind viaţa sexuală [52, p.8].

În continuare, ne vom pronunța în privința oportunității plasării hărțuirii sexuale în rândul infracțiunilor privind viața sexuală. Abordarea acestui subiect în cadrul lucrării de față nu este lipsită de importanță. O asemenea necesitate reiese, pe de o parte, din dubla accepțiune a hărțuirii sexuale în contextul legislativ și, pe de altă parte, din discuțiile aprinse purtate în literatura de specialitate în privința naturii juridice a faptei examinate.

Așadar, se impune să stabilim care este coraportul dintre: hărțuirea sexuală și discriminare, hărțuirea sexuală și demnitate.

Precizăm că în rezultatul contrapunerii prevederilor cadrului legislativ penal cu cele din legislația extrapenală am desprins polisemia conceptului de hărțuire sexuală. Astfel, într-un sens, hărțuirea sexuală este abordată ca formă de discriminare bazată pe sex. La concret, o atare semnificație rezultă din *common law*, normele comunitare europene și din legislația națională a diferitelor state cu privire la egalitate sau discriminare, în special în sfera relațiilor de muncă.

Într-un alt sens, potrivit legii penale, hărțuirea sexuală reprezintă o faptă ce atentează, în primul rând, asupra relațiilor sociale privind viața sexuală.

Fără a face o incursiune aprofundată în traseul cronologic de reglementare a hărțuirii sexuale în planul legislației extrapenale, vom prezenta succint modul în care a evoluat abordarea legislativă a acestei fapte.

Accepțiunea hărțuirii sexuale ca formă de discriminare pe criterii de sex derivă din dreptul SUA. În așa mod este reglementată hărțuirea sexuală (*sexual harassment*) la art.703 al Titlului VII din Actul Drepturilor Civile din 1964 (*The Title VII of the Civil Rights Act of 1964*) [201]. Una dintre primele cauze din jurisprudența SUA, în care hărțuirea sexuală a fost recunoscută ca discriminare bazată pe sex, este cauza *Williams vs. Saxbe* (1976) [199]. La nivel științific, o primă astfel de abordare este reflectată în lucrarea autorului Catharine MacKinnon „Sexual Harassment of Working Women: a case of sex discrimination", care a preludat Ghidul privind discriminările pe criterii de sex (*Guidelines on Discrimination Because of Sex*) [208]. În 1980, Ghidul nominalizat conturează două modalități de hărțuire sexuală: *quid pro quo* (sau șantajul sexual) și *hostile environment* (sau mediu de lucru ostil).

Ulterior, conotația hărțuirii sexuale ca formă de discriminare bazată pe sex a fost preluată de legislația Canadei [176] în 1983, de legislația Australiei [216] în 1984, dar și de legislația europeană.

Parcursul evolutiv de reglementare a hărțuirii sexuale în dreptul european a debutat cu Rezoluția Parlamentului European din 11.06.1986 cu privire la violența asupra femeilor. Rezoluția nominalizată a anticipat elaborarea de către M.Rubenstein a Raportului „Demnitatea femeii în sfera muncii" [193], referitor la problema hărțuirii sexuale în statele membre ale Comunităților Europene (1987). Mai târziu, Codul de practică referitor la combaterea hărțuirii sexuale, care însoțea Recomandarea Comisiei Comunităților Europene cu privire la protecția demnității femeilor și bărbaților la muncă din 27.11.1991 [191], a precizat, similar actelor premergătoare, că hărțuirea sexuală este o problemă de discriminare bazată pe sex, subliniind că apartenența sexuală a persoanei reprezintă un factor determinant al hărțuirii sexuale.

Comportă însemnătate trei directive care conțin definiția noțiunii de hărțuire sexuală. Este vorba despre: Directiva Parlamentului European şi a Consiliului Uniunii Europene 2002/73/CE din 23.09.2002 de modificare a Directivei Consiliului Uniunii Europene 76/207/CE; Directiva 2004/113/CE a Consiliului Uniunii Europene din 13.12.2004; Directiva Consiliului Uniunii Europene 2006/54/CE din 05.07.2006. Potrivit directivelor respective, hărțuirea sexuală este definită ca *situaţia în care se manifestă un comportament nedorit cu conotaţie sexuală, exprimat fizic, verbal sau nonverbal, având ca obiect sau ca efect lezarea demnităţii unei persoane şi, în*

special, crearea unui mediu de intimidare, ostil, degradant, umilitor sau jignitor. Iar în corespundere cu alin.(3) art.2 al Directivei 2002/73/CE şi cu alin.(3) art.4 al Directivei 2004/113/CE, hărţuirea sexuală este considerată ca discriminare bazată pe sex.

Asemănător este definită hărţuirea sexuală în art.40 al Convenţiei Consiliului Europei privind prevenirea şi combaterea violenţei împotriva femeilor şi a violenţei domestice (Istanbul, 11.05.2011) [45]. Într-o manieră apropiată, legislaţia internă a unor state din Europa cu privire la egalitate ori cu privire la combaterea discriminării [98; 195; 217; 280; 284; 285] desemnează hărţuirea sexuală ca formă de discriminare pe criterii de sex.

Originea juridică a hărţuirii sexuale şi inunanimitatea diferitelor acte normative în privinţa conotaţiei faptei examinate generează întrebarea firească: hărţuirea sexuală în sensul legii penale trebuie să fie tratată ca faptă sau ca formă de discriminare? Necesitatea răspunderii la această întrebare derivă şi din dilema generată de însuşi legiuitor atunci când a inserat în dispoziţia art.173 CP RM adjectivul „discriminatorie".

Făcând un excurs istoric indispensabil, consemnăm că versiunea iniţială a textului de incriminare a hărţuirii sexuale, inserat prin Legea nr.167/2010, nu conţinea conceptul „discriminatorie". Ca urmare a adoptării de către Parlamentul Republicii Moldova la 25.05.2012 a Legii nr.121 cu privire la asigurarea egalităţii [96] a apărut necesitatea de a alinia legislaţia în vigoare la legea adoptată. Astfel, în vederea racordării prevederilor Legii nr.121/2012 cu prevederile unor acte legislative, legiuitorul a adoptat Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.306 din 26.12.2012 [97]. Prin această din urmă lege au fost operate o serie de modificări şi completări în mai multe acte normative, inclusiv în Codul penal. În aşa mod, autoritatea legislativă a intervenit *inter alia* în dispoziţia art.173 CP RM, astfel încât după cuvântul „umilitoare" a fost introdus termenul „discriminatorie".

Potrivit art.17 al Legii nr.121/2012, „faptele de discriminare (sublinierea ne aparţine – *n.a.*) sunt pasibile de răspundere disciplinară, contravenţională şi penală, conform legislaţiei în vigoare. Concomitent, în Nota informativă la proiectul de Lege pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.306 din 26.12.2012 [104], se menţionează că „legislaţia în vigoare nu oferă prevederi suficiente pentru incriminarea contravenţională şi penală a unor fapte de discriminare" (sublinierea ne aparţine – *n.a.*). Privitor la implicaţia legiuitorului în sfera penală de incriminare a discriminărilor, se arată că „aceste modificări au drept scop, pe de o parte, incriminarea formelor grave ale discriminării (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), iar, pe de altă parte, asigurarea conformităţii unor prevederi ale legii penale cu prevederile Legii cu privire la asigurarea egalităţii".

Surprindem sintagmele „fapte de discriminare” și „forme de discriminare” atât în dispozițiile Legii nr.121/2012, cât și în raționamentele expuse în Nota informativă la proiectul Legii nr.306/2012.

Oare inserarea termenului „discriminatorie” în dispoziția art.173 CP RM „a transformat” conotația juridică a faptei în sensul legii penale?

Literalmente [58, p.585], „discriminatorie” înseamnă „care face o distincție, o deosebire între două sau mai multe obiecte, idei etc.; care face, cauzează o discriminare; discriminant”. Concomitent, în acord cu Legea nr.121/2012, discriminarea presupune orice deosebire, excludere, restricţie ori preferinţă în drepturi şi libertăţi a persoanei sau a unui grup de persoane, precum şi susţinerea comportamentului discriminatoriu bazat pe criteriile reale, prevăzute de această lege sau pe criterii presupuse.

În ce ne privește, considerăm că este inacceptabil să conchidem că *ratio legis* al art.173 CP RM rezidă în incriminarea unei fapte de discriminare. Drept confirmare, S.Brînza susține că „infracțiunea de hărțuire sexuală se numără printre cele mai recente incriminări din legea penală a statelor occidentale, având la bază scopul combaterii fenomenului destul de răspândit – pretinderea abuzivă de favoruri sexuale” [24, p.2] (sublinierea ne aparține – *n.a.*). Tocmai scopul special inserat în dispoziția examinată ne vorbește despre finalitatea normei incriminatoare analizate, fiind implicit și premisa plasării acestui articol în șirul infracțiunilor privind viața sexuală. Eradicarea discriminării față de femei ar putea fi considerată un obiectiv secundar al incriminării în cauză, dar numai din considerentul că hărțuirea sexuală se săvârșește mai frecvent față de femei, nu însă pentru că hărțuirea sexuală se săvârșește doar în privința femeilor. Or, este evident că sexul victimei nu poate fi reținut în calitate de criteriu de discriminare în sensul art.173 CP RM, fiindcă în calitate de victimă a infracțiunii analizate poate evolua atât o femeie, cât și un bărbat.

Continuând firul logic al ideilor, considerăm relevante opiniile unor autori care au ripostat în privința accepțiunii hărțuirii sexuale ca formă de discriminare pe criterii de sex. În această privință, M.Richevaux afirmă, cu drept cuvânt, că „hărțuirea sexuală, în pofida referinței la „sex”, nu se apropie de discriminare, deoarece discriminarea se bazează pe o concepție abstractă a sexului, precum apartenența la o categorie, la un grup; victima poate fi hărțuită din cauza aspectului său fizic, calităților morale sau intelectuale” [192, p.142]. O viziune apropiată este exprimată și de M.Grether [166, p.28]. Cu referire la hărțuirea sexuală la locul de muncă, M.Hajdin [209, p.177] la fel afirmă că este posibil ca o persoană să săvârșească hărțuirea sexuală numai în privința femeilor, nu și a bărbaților, însă aproape niciodată fapta nu a fost îndreptată în

privința tuturor femeilor la locul de muncă. Mai degrabă, se poate susține că făptuitorul alege victima pentru că o consideră atractivă.

În lumina celor expuse mai sus, susținem că în sensul legii penale a Republicii Moldova hărțuirea sexuală nu este o formă de discriminare pe criterii de sex. Totodată, nu este exclusă săvârșirea hărțuirii sexuale printr-un comportament discriminatoriu în scopul de a determina victima la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite. Însă, în această conjunctură, conduita de discriminare reprezintă un mijloc de presiune asupra victimei pentru ca aceasta să se conformeze „cerinței" făptuitorului.

În concluzie, susținem că termenul „discriminatorie" este suplimentar textului normativ prevăzut la art.173 CP RM. Introducerea acestuia în conținutul dispoziției care incriminează hărțuirea sexuală prin Legea nr.306/2012 nu a extins câmpul de aplicare a faptei analizate și nu i-a schimbat semnificația [16, p.36].

Trebuie să remarcăm că „deplasarea geografică" (după cuvintele lui F.Dekeuwer-Defossez) a hărțuirii sexuale, în contextul legii penale, de la semnificația unei fapte de discriminare pe criterii de sex își găsește inițiativa în legea penală a Franței – primul stat din Europa care a incriminat această faptă. Anume în Franța, pe fundalul influenței care a derivat din perspectiva SUA și ulterior a *acquis-ului comunitar,* s-a pus problema abordării hărțuirii sexuale ca formă de discriminare în contextul legii penale. În așa fel, *ab initio,* hărțuirea sexuală a fost localizată în rândul infracțiunilor privind discriminările, la art.225-3-1 din Secțiunea I „Discriminările" a Capitolului V „Atentate asupra demnității persoanei" din Codul penal al Franței [172]. La această abordare s-a renunțat destul de repede, încă la etapa dezbaterilor legislative pe marginea incriminării hărțuirii sexuale. Or, așa cum s-a arătat în cadrul discuțiilor legislative [187], hărțuirea sexuală nu este discriminatorie, întrucât se poate manifesta indiferent de sexul victimei sau al autorului, fapta fiind mult mai apropiată de agresiunile sexuale. În așa fel, hărțuirea sexuală a fost amplasată, prin Legea nr.92-684 din 22.07.1992 [177], în rândul infracțiunilor privind viața sexuală, la art.222-33. În context, este cazul de precizat că textul incriminatoriu al hărțuirii sexuale din legea penală franceză a suportat două remanieri legislative, la concret: prin Legea nr.98-468 din 17.06.1998 [178] și prin Legea nr.2002-73 din 17.01.2002 [179]. Prin ultima lege, autoritatea legislativă franceză a extins sfera de aplicare a hărțuirii sexuale: „Fapta de a hărțui pe cineva în scopul de a obține favoruri de natură sexuală…". O asemenea formulare a normei de incriminare a condus la abrogarea normei cu privire la hărțuirea sexuală din Codul penal al Franței, din motiv că permitea ca infracțiunea de hărțuire sexuală să fie pedepsită fără ca elementele constitutive ale infracțiunii să fie suficient definite, lezând astfel principiul legalității incriminărilor și pedepselor. Prin Legea nr.2012-954 din 06.08.2012 [180] fapta de hărțuire

sexuală a fost reincriminată în Codul penal al Franței într-o nouă redacție. La concret, hărțuirea sexuală se regăsește actualmente la art.222-33 din Paragraful 4 „Despre exhibiția sexuală și hărțuirea sexuală", Secțiunea III „Agresiunile sexuale", Capitolul II „Atentate la integritatea fizică sau psihică a persoanei". Constatăm că legiuitorul francez (deși a intervenit de mai multe ori cu remanieri în conținutul normei incriminatorii a hărțuirii sexuale) are o poziție consecventă în privința locului acestei fapte în rândul reglementărilor penale. Or, sediul hărțuirii sexuale în contextul legii penale nu a fost modificat.

Evident, există discuții doctrinare controversate pe marginea conotației juridice a hărțuirii sexuale. La etapa inițială a incriminării hărțuirii sexuale în Codul penal al Franței, în literatura de specialitate franceză [184, p.53-65], s-a arătat justificat, că infracțiunea de hărțuire sexuală nu este prin sine însăși discriminatorie, deoarece nu se săvârșește din cauza apartenenței sexuale a victimei sau a autorului. În același timp, sunt discriminatorii efectele hărțuirii sexuale. Astfel, acest comportament este în primul rând o manifestare pervertită a instinctului sexual, o încălcare a libertății sexuale.

În altă privință, referitor la conotația juridică a hărțuirii sexuale, nu poate trece neobservat punctul de vedere exprimat de către P.Mistretta (raportându-se la art.222-33 CP al Franței), potrivit căruia „în Codul penal există norme care protejează demnitatea persoanei atunci când această valoare este inserată artificial în rândul altor valori" [181]. Un astfel de exemplu, în viziunea autorului, este norma care incriminează hărțuirea sexuală. În replică, F.Seuvic arată, cu drept cuvânt, că locul faptei analizate este în rândul infracțiunilor privind viața sexuală, deoarece comportamentul caracteristic hărțuirii sexuale transformă persoana „într-un obiect al poftei sexuale" [194, p.363].

Într-un raport [189, p.20] discutat în Senatul francez s-a recunoscut că hărțuirea sexuală poate aduce atingere atât demnității și libertății psihice a persoanei, cât și autodeterminării ei sexuale. Aceasta însă nu înseamnă că hărțuirea sexuală este o infracțiune contra demnității persoanei. De altfel, doctrina juridică recunoaște cvasiunanim posibilitatea ca o faptă infracțională să lezeze efectiv sau potențial în același timp mai multe valori sociale și relații sociale aferente. Această teză este validată și de următoarea opinie, pe care o împărtășim: „Atunci când se lezează unul din drepturile fundamentale, cu siguranță se atestă o atingere adusă demnității persoanei. În așa fel, comportamentele de hărțuire, oricare ar fi acestea (hărțuire sexuală, hărțuire morală, hărțuire discriminatorie), întotdeauna atentează asupra demnității umane. Însă, aceasta nu înseamnă că demnitatea persoanei este valoarea juridică în principal protejată."

În privința apartenenței de grup a hărțuirii sexuale în rândul infracțiunilor, în doctrina franceză există opinia, potrivit căreia hărțuirea sexuală nu trebuie să fie plasată în legea penală în contextul agresiunilor sexuale, deoarece nu presupune violența: „Mai degrabă, dacă Codul penal ar fi fost corect ordonat, infracțiunea ar trebui să figureze într-o subdiviziune referitoare la atentatele la liniștea persoanei prin amenințare și persecuții telefonice, care, de exemplu, ar aduce victimei o tulburare de aceeași natură" [190, p.471]. Nu putem susține un asemenea punct de vedere. În acest sens, precizăm că fapta de hărțuire sexuală nu trebuie confundată cu fapta de hărțuire care se manifestă prin tulburarea liniștii unei persoane. Referitor la delimitarea dintre aceste fapte, ne vom pronunța în secțiunea tezei referitoare la latura subiectivă a faptei examinate.

Sub aspectul dreptului penal comparat, în pofida divergențelor teoretice pe marginea conotației exacte a hărțuirii sexuale în legea penală, majoritatea statelor au plasat hărțuirea sexuală în rândul infracțiunilor privind viața sexuală. Pentru a fi convingători, prezentăm, cu titlu exemplificativ, sediul hărțuirii sexuale în conjunctura legii penale a altor state.

Iter criminis a hărțuirii sexuale în legea penală a României relevă consecvența autorității legislative române în privința sediului faptei examinate. Astfel, hărțuirea sexuală și-a găsit consacrarea în Codul penal al României din 1968 (abrogat) [41], la art.203^1 din Capitolul III „Infracţiuni privitoare la viaţa sexuală", Titlul II „Infracţiuni contra persoanei". Codul penal al României (în vigoare) [42] şi-a schimbat modul de organizare, astfel încât fapta analizată este plasată în Capitolul VIII „Infracţiuni contra libertăţii şi integrităţii sexuale", fiind prevăzută la art.233. Deşi autoritatea legislativă română a modificat titulatura capitolului ce protejează relaţiile sociale privind viaţa sexuală, remarcăm că hărţuirea sexuală rămâne a fi incriminată în rândul aceluiaşi grup de infracţiuni ca şi în legislaţia penală anterioară.

În contextul reglementar penal al Spaniei, hărţuirea sexuală este incriminată la art.184 din Capitolul III „Despre hărţuirea sexuală", Titlul VIII „Delicte contra libertăţii sexuale" al Codului penal [264]. La rândul său, norma corespondentă din Codul penal al Albaniei [202] este prevăzută la art.108/a din Secţiunea VI „Infracţiuni privind viaţa sexuală", Capitolul II „Infracţiuni împotriva persoanei. Infracţiuni contra vieţii". În mod similar, hărţuirea sexuală o regăsim în Paragraful 218 „Hărţuirea sexuală şi actele sexuale publice" din Secţiunea 10 „Infracţiuni contra integrităţii şi autodeterminării sexuale" a Codului penal al Austriei [203]. Aceeaşi perspectivă este reţinută de Codul penal al Lituaniei [204], hărţuirea sexuală fiind plasată în Capitolul XXI al acestuia – „Crime şi delicte împotriva libertăţii, autodeterminării şi inviolabilităţii sexuale a persoanei", art.152. Codul penal al Turciei [207] incriminează această faptă la art.105 din Secţiunea VI „Infracţiuni contra imunităţii sexuale". La fel, Codul penal

Federal din Mexic [278] stabilește răspunderea pentru hărțuirea sexuală la art.259-Bis din Titlul XV „Crime împotriva libertății și dezvoltării psiho-sexuale normale”, Capitolul II „Infracţiuni contra persoanelor fizice”. Tot așa, în legea penală a unor state din America Latină (de exemplu, Statul liber asociat Puerto Rico, Republica Ecuador, Republica El Salvador, Republica Paraguay, Republica Dominicană) [277; 265; 266; 267; 268] hărțuirea sexuală este amplasată în rândul infracțiunilor referitoare la viața sexuală a persoanei.

Sintetizând cele expuse, apreciem ca fiind firească și întemeiată plasarea de către legiuitorul autohton a faptei de hărțuire sexuală în rândul infracțiunilor privind viața sexuală.

În altă ordine de idei, nu susținem propunerea *de lege ferenda* înaintată de unii autori [29, p.7; 108, p.23], în corespundere cu care titulatura actuală a Capitolului IV al Codului penal ar trebui să fie reformulată în „Infracţiuni contra libertăţii şi inviolabilităţii sexuale a persoanei”. *Per a contrario,* considerăm că denumirea Capitolului IV „Infracţiuni privind viaţa sexuală” este corelativă conceptului de obiect juridic generic al infracţiunii. În acest perimetru de cercetare, menţionăm că obiectul juridic generic se referă la un spectru de valori sociale (şi de relaţii sociale aferente) care pot fi identice sau omogene şi care sunt protejate prin incriminări corelative. Indubitabil, obiectul juridic special derivă din obiectul juridic generic, dar nu coincide cu acesta. Astfel, între viaţa sexuală, pe de o parte, şi libertatea sexuală/inviolabilitatea sexuală, pe de altă parte, există o relaţie de la general la particular. Viaţa sexuală trebuie privită ca valoare juridică de grup care derivă din valoarea socială supragenerică „persoană”. La rândul lor, libertatea sexuală şi inviolabilitatea sexuală sunt valori sociale care alcătuiesc viața sexuală. În context, subscriem opiniei, potrivit căreia între obiectul juridic generic al unei infracţiuni şi obiectul juridic special există un raport de subordonare, în sensul că obiectul juridic special reprezintă o parte din obiectul juridic generic” [30, p.197]. În acelaşi timp, obiectul juridic special îl formează relaţiile sociale cu privire la o valoare socială mai îngustă care concretizează gradul de pericol social al unei fapte infracţionale.

În continuare, vom analiza ***obiectul juridic special*** al infracţiunii prevăzute la art.173 CP RM. În literatura juridică se recunoaşte că obiectul juridic special al infracţiunii de hărţuire sexuală este unul complex [6, p.321; 27, p.587; 57, p.139; 62, p.26; 110, p.12; 229, p.227]. Complexitatea obiectului juridic special al infracțiunii cercetate este determinată de faptul că hărţuirea sexuală este o infracţiune complexă. Cu referire la structura infracţiunii complexe, C.Butiuc afirmă că infracţiunea complexă se formează prin reunirea altor infracţiuni sau prin absorbţia unei infracţiuni de către alta [32, p.55-56]. Totuşi, nu este şi cazul infracţiunii de hărţuire sexuală, care derogă de la această regulă. Or, manifestarea separată a unui comportament fizic, verbal sau nonverbal, care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosferă

neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie, insultătoare, nu este incriminată de legea penală, nici chiar în prezenţa scopului de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acţiuni cu caracter sexual nedorite. În cazul infracţiunii de hărţuire sexuală, considerăm că este mult mai relevantă opinia exprimată de С.Н. Романюк: „Infracţiuni complexe trebuie considerate nu doar infracţiunile a căror componenţă de bază sau agravată este alcătuită din două componenţe simple de infracţiuni. Infracţiuni complexe trebuie considerate şi acele infracţiuni care includ acţiuni sau inacţiuni, dintre care nu toate au caracterul unei infracţiuni" [255, p.11]. Făcând o paralelă, consemnăm că situaţia este similară în cazul infracţiunilor specificate la art.171 „Violul" şi la art.172 „Acţiuni violente cu caracter sexual" CP RM. Aceste infracţiuni sunt complexe, deşi acţiunea principală nu are caracter infracţional.

În acelaşi timp, în teoria dreptului penal se susţine, just, că în cadrul obiectului juridic complex există un obiect juridic principal şi unul sau mai multe obiecte juridice secundare [32, p.58]. De aceea, se impune necesitatea de a identifica *obiectul juridic principal* al hărţuirii sexuale şi, implicit, de a stabili *obiectul juridic secundar* protejat prin textul incriminator specificat la art.173 CP RM.

La nivel doctrinar, nu există o concepţie uniformă care ar stabili o regulă fixă de distincţie între obiectul juridic principal şi obiectul juridic secundar al unei infracţiuni; deci, este important a determina regula adecvată aplicabilă în cazul hărţuirii sexuale. Potrivit opiniei exprimate de Gh.Alecu, „uneori obiectul juridic al infracţiunii este complex atunci când prin fapta socialmente periculoasă sunt lezate deodată două sau mai multe relaţii sociale, cea mai importantă dând natura acelei infracţiuni" [1, p.40]. În contextul studiului nostru, nu este tocmai cea mai potrivită modalitate de distingere a obiectului juridic principal de cel secundar. Este dificil a ierarhiza valorile sau de a „cântări" importanţa valorilor sociale (şi a relaţiilor sociale aferente) protejate prin textul incriminator al hărţuirii sexuale.

Potrivit unui alt punct de vedere [30, p.199], obiectul juridic principal al unei infracţiuni poate fi determinat în funcţie de orientarea acţiunii principale din cadrul infracţiunii complexe. În mod similar, obiectul juridic secundar al unei infracţiuni poate fi stabilit în dependenţă de direcţia acţiunii secundare din conţinutul laturii obiective a faptei infracţionale. De cele mai dese ori, această regulă este valabilă. Totuşi, nu putem să nu remarcăm că structura complexă a hărţuirii sexuale este în afara tipicităţii. Pentru a nu ne repeta, ne propunem să analizăm acest aspect în contextul analizei obiectului juridic secundar.

În acelaşi timp, menţionăm că scopul specificat în textul normativ privind hărţuirea sexuală indică direcţia acţiunii principale. La rândul său, scopul infracţional stă la baza includerii hărţuirii sexuale în şirul infracţiunilor privind viaţa sexuală. Pe cale de consecinţă, afirmăm că

între obiectul juridic generic şi obiectul juridic special există un raport de la general la particular, astfel încât obiectul juridic principal poate fi dedus din obiectul juridic generic. În acest sens, este elocventă afirmaţia, în acord cu care „obiectul juridic principal al infracţiunii constituie întotdeauna o valoare socială (împreună cu relaţiile sociale aferente) ce se referă la acel domeniu al realităţii sociale, care este cuprins de conceptul obiectului juridic generic al infracţiunii şi care se deduce în mod organic din acest concept" [21, p.128]. Apropiată este și poziția reținută în doctrina rusă [222, p.389], prin care se susține că nu este corect a identifica obiectul juridic principal după gradul de importanţă a valorilor protejate; în contrast, obiectul juridic principal urmează a fi determinat în legătură cu obiectul juridic generic al infracţiunii. În particular, obiectul juridic principal al infracţiunii de hărţuire sexuală derivă din relaţiile sociale privind viaţa sexuală a persoanei.

Precizăm că în ipoteza faptei examinate în principal se apără relaţiile sociale privind libertatea sexuală sau inviolabilitatea sexuală a persoanei. Reţinem, în acest sens, anume punctul de vedere lansat de S.Brînza şi V.Stati [27, p.587]. În același timp, considerăm incompletă aserţiunea, potrivit căreia hărţuirea sexuală atentează în primul rând la inviolabilitatea sexuală a persoanei [86, p.208]. La fel, racordând opiniile doctrinare exprimate în literatura juridică română [6, p.321; 57, p.139; 88, p.145] la norma specificată la art.173 CP RM, corespunzător cărora hărţuirea sexuală lezează în principal relaţiile sociale cu privire la libertatea sexuală a persoanei, nu putem prelua nici aceste puncte de vedere, iar dezacordul nostru derivă din faptul că şi această abordare este restrictivă. Nu vom adera nici la punctul de vedere, potrivit căruia obiectul juridic principal al infracţiunii de hărţuire sexuală îl constituie relaţiile sociale privitoare la libertatea şi inviolabilitatea sexuală [56, p.133], deoarece prin atare afirmaţie se creează impresia că relaţiile sociale cu privire la libertatea sexuală şi inviolabilitatea sexuală pot fi atinse concomitent.

În sensul art.173 CP RM, relaţiile sociale privind libertatea sexuală sau inviolabilitatea sexuală a persoanei pot fi atinse doar în mod alternativ. Pentru a clarifica cazurile în care fapta prevăzută la art.173 CP RM atinge efectiv sau pune în pericol relaţiile sociale cu privire la libertatea sexuală sau la inviolabilitatea sexuală, se impune ca necesară analiza acestor concepte.

Preliminar, menţionăm că în legislaţia autohtonă nu vom găsi definiţiile noţiunilor de libertate sexuală şi de inviolabilitate sexuală. Nici Hotărârea Plenului CSJ a RM nr.17 din 07.11.2005 nu explică semnificaţia acestor noţiuni. În atare conjunctură, nu ne rămâne decât să apelăm la teoria dreptului penal.

Unii autori abordează conceptele de inviolabilitate sexuală şi de libertate sexuală în calitate de categorii subsecvente ale dreptului la libertatea individuală. Bunăoară, V.Dongoroz susţine că

libertatea şi inviolabilitatea vieţii sexuale reprezintă aspecte ale libertăţii individuale. Concomitent, dânsul menţionează că aceste aspecte ale vieţii sexuale îşi găsesc expresia în dreptul inalienabil al persoanei de a dispune în mod liber de corpul său în relaţiile sexuale, în limitele stabilite de normele dreptului şi moralei [65, p.349]. Şi în doctrina rusă există opinia, potrivit căreia „libertatea sexuală şi inviolabilitatea sexuală sunt categorii juridice interdependente de acelaşi calibru, elemente inseparabile ale unui drept – pasiv (inviolabilitatea) şi activ (libertatea). Inviolabilitatea sexuală, precum şi libertatea, ca o componentă a dreptului la libertate şi inviolabilitate (sublinierea ne aparţine – *n.a.*), întotdeauna aparţin persoanei, cu toate că realizarea în întregime a libertăţii sexuale, adică a dreptului activ, este posibilă doar în prezenţa unei condiţii – inviolabilităţii sexuale" [261].

Adaptând asemenea concepţii la reglementările corespondente din Legea Fundamentală a Republicii Moldova, dreptul la libertate sexuală şi la inviolabilitate sexuală ar deriva din prevederea de la alin.(1) art.25 din Constituţie [43], care proclamă libertatea şi securitatea persoanei. Totuşi, atare abordări filosofice nicidecum nu clarifică semnificaţia conceptelor de libertate sexuală şi inviolabilitate sexuală în accepţiunea legii penale şi nu evidenţiază punctele delimitative dintre aceste valori sociale. De aceea, *infra* ne propunem să analizăm diverse concepţii doctrinare referitoare la sensul penal al sintagmelor „libertate sexuală" şi „inviolabilitate sexuală".

În privinţa semnificaţiei conceptului de libertate sexuală, în literatura juridică sunt reflectate mai multe opinii apropiate: libertatea sexuală presupune „dreptul persoanei de a decide de sine stătător asupra intrării în relaţii sexuale cu o anumită persoană" [219, p. 31], „dreptul persoanei de a alege de a intra sau nu în relaţii sexuale" [239, p.168] sau „dreptul persoanei de a decide în mod individual, fără vreo constrângere, în privinţa alegerii partenerului sexual" [242, p.96]. Într-o părere mai detaliată se enunţă că „libertatea sexuală presupune dreptul persoanei de a decide de sine stătător cu cine şi în ce mod să-şi satisfacă dorinţele sexuale. Criteriile şi limitele libertăţii sexuale se determină de persoana în privinţa căreia se întreprind acţiunile sexuale" [257, p.110]. După И.В. Пантюхина, prin libertate sexuală trebuie de înţeles libertatea de a alege tipul, modalităţile şi formele relaţiilor sexuale, precum şi partenerul sexual în prezenţa acordului liber exprimat [248, p.53].

Este mai largă, dar nu atotcuprinzătoare, definiţia doctrinară, potrivit căreia libertatea sexuală se referă la dreptul persoanei care a atins o anumită vârstă (maturitate) de a hotărî de sine stătător cu cine şi în ce formă să-şi satisfacă necesităţile sexuale [239, p.368; 246, p.284].

Prezintă interes și poziția expusă de D.Borillo [162, p.80, 82], în acord cu care libertatea sexuală presupune capacitatea individului de a se manifesta în sfera sexuală fără constrângeri.

Autonomia de voinţă şi consimţământul (sublinierea ne aparţine – *n.a.*) constituie pilonii libertății sexuale. Autorul concretizează, pe bună dreptate, că din punct de vedere juridic nu contează dacă la originea actului sexual se află dragostea, banii, respectul unei obligații conjugale sau un simplu impuls, dacă voința este liber exprimată. Important este ca persoana să dispună de capacitatea de a consimți un raport sexual.

Analiza sintetică a opiniilor doctrinare reflectate *supra* ne permite să deducem că libertatea sexuală presupune dreptul persoanei la autodeterminare în materie sexuală, bazat pe capacitatea persoanei de a conștientiza semnificația comportamentului conceput și de a consimți un raport sexual ori o altă acțiune cu caracter sexual, în lipsa unei modalități de constrângere exercitate din exterior.

Nu putem să nu cădem de acord cu Е.В. Поддубная, atunci când afirmă că libertatea sexuală nu este inerentă oricărei persoane [250, p.346]. Tocmai în situaţiile în care persoana nu dispune de capacitatea de a-și exprima voința la realizarea unui raport sexual ori a unei alte acțiuni cu caracter sexual lipsește libertatea sexuală. În astfel de cazuri vor fi lezate relaţiile sociale cu privire la inviolabilitatea sexuală a persoanei. *Infra* vom deduce situaţiile particulare în care libertatea sexuală nu este inerentă persoanei prin prisma analizei semnificaţiei conceptului de inviolabilitate sexuală. Or, în ipoteza hărţuirii sexuale, între aceste valori sociale există un raport de complementaritate.

În doctrina juridică nu contenesc discuțiile teoretice privind semnificaţia sintagmei „inviolabilitate sexuală”. De exemplu, în viziunea lui А.А. Жижиленко, inviolabilitatea sexuală presupune libertatea persoanei de a dispune de sfera relaţiilor sexuale în corespundere cu alegerea sa, libertatea de a permite sau a respinge satisfacerea sentimentului sexual al unei alte persoane în privinţa personalităţii sale [234, p.102]. La rândul său, Е.В.Поддубная [250, p.349] definește inviolabilitatea sexuală ca fiind interdicţia bazată pe lege de a intra în relaţii sexuale cu orice persoană în lipsa sau contrar voinţei sale. Totuși, asemenea definiții admit o confuzie de noțiuni (între libertatea sexuală şi inviolabilitatea sexuală). Nu putem agrea nici punctul de vedere exprimat de М.Д. Точеный [256] care tratează inviolabilitatea sexuală *lato sensu* – ca aparţinând fiecărei persoane, indiferent de vârsta acesteia, discernământ, nivel de cunoştinţe în sfera sexuală. Și A.Tăbîrţă definește inviolabilitatea sexuală în sens larg: „Dreptul persoanei de a nu i se aduce nicio atingere corpului său” [151, p.47]. În viziunea noastră, inviolabilitatea și intangibilitatea corpului uman (adesea exprimate prin adagiul *„noli me tangere”)* nu sunt noțiuni echipolente cu noțiunea de inviolabilitate a vieții sexuale. Or, în sensul legii penale inviolabilitatea sexuală se referă la anumite categorii de persoane. În context, este util să reproducem alegația expusă de S.Brînza și V.Stati referitor la coraportul dintre libertatea sexuală

și inviolabilitatea sexuală: „Dacă libertatea sexuală presupune exteriorizarea prealabilă a dorinței persoanei de a-și satisface necesitatea sexuală, atunci inviolabilitatea sexuală presupune lipsa (de exemplu, în cazul persoanei care este în imposibilitate de a-și exprima voința) sau irelevanța (de exemplu, în cazul persoanei lipsite de discernământ din cauza sănătății) unei asemenea dorințe" [27, p.546]. Ne raliem acestei opinii. Ea ne ajută să stabilim linia de demarcație dintre aceste valori sociale.

În acest plan, este relevantă și concepția doctrinară, potrivit căreia prin inviolabilitate sexuală trebuie de înţeles „dreptul persoanelor minore, şi în mod egal al persoanelor psihic nedezvoltate, fără discernământ, de a nu intra în relaţii sexuale" [247, p.143].

Indubitabil, persoanele aflate în imposibilitate de a-și exprima voința nu dispun de libertate sexuală. Concretizăm că prin „imposibilitate de a-şi exprima voinţa" se are în vedere o stare psihofiziologică ce lipseşte victima de putinţa de a-şi da seama de ceea ce se petrece cu ea sau de a-şi manifesta voinţa [27, p.559]. De exemplu, în asemenea stare se află persoanele de vârstă fragedă, persoanele bolnave psihic, persoanele aflate în stare de inconştienţă (chiar şi din cauza alcoolului sau altor substanţe), de leşin etc. În asemenea condiţii, victima fie este incapabilă să-şi dea seama de caracterul acţiunilor îndreptate în privinţa ei şi nu poate să-şi dirijeze în mod conştient voinţa, fie nu are aptitudinea corespunzătoare de a-şi exprima voinţa. Chiar şi în prezenţa „acordului" victimei, consimţământul parvenit de la persoane aflate în imposibilitate de a-şi exprima voinţa nu este valabil. Aceste categorii de persoane nu pot să decidă în mod individual în privinţa satisfacerii sau nesatisfacerii instinctului sexual al altei persoane.

De aceea, nu putem sprijini punctul de vedere, corespunzător căruia „lezarea inviolabilităţii sexuale de fiecare dată înseamnă şi lezarea libertăţii sexuale" [257, p.109]. Este alogic să afirmăm că ar putea fi afectată libertatea sexuală atunci când ea lipseşte; or, în astfel de caz nu există obiectul de atentare. În asemenea circumstanţe, obiectul juridic care este vătămat sau pus în pericol corespunde relaţiilor sociale cu privire la inviolabilitatea sexuală.

După această divagaţie, necesară clarificării înţelesului acestor concepte din perspectiva dreptului penal, este cazul să determinăm situaţiile particulare în care pot fi lezate relaţiile sociale cu privire la libertatea sexuală sau la inviolabilitatea sexuală în contextul faptei incriminate la art.173 CP RM.

Textul incriminator consacrat la art.173 CP RM nu imprimă victimei calităţi speciale; prin urmare, nu este exclus ca minorul să evolueze în calitate de victimă a hărţuirii sexuale. O astfel de poziție este exprimată și în doctrina juridică autohtonă: „Chiar dacă victima este minoră (inclusiv are vârsta sub 14 ani), fapta urmează a fi calificată conform art.173 CP RM. Important

este ca asupra ei să se influenţeze pe calea ameninţării, constrângerii, şantajului, adică să se exercite presiunea numai pe căile prevăzute în art.173 CP RM" [27, p.588-589; 114, p.573].

În cazul în care hărţuirea sexuală se săvârşeşte în privinţa unui minor, vor fi afectate sau puse în pericol, după caz, relaţiile sociale privind libertatea sexuală sau inviolabilitatea sexuală a persoanei. Atare concluzie se desprinde din analiza sistemică a definiţiilor legislative, explicite sau implicite, ale conceptului de minor coroborate cu prevederile normativ-penale care proteguiesc relaţiile sociale privind inviolabilitatea sexuală a minorului. Potrivit alin.(1) art.20 din Codul civil al Republicii Moldova din 2002 [35], „capacitatea deplină de exerciţiu începe de la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani". La fel, Codul familiei al Republicii Moldova din 2000 [38] şi Legea Republicii Moldova privind drepturile copilului, nr.338 din 15.12.1994 [90], stabilesc că prin „copil" se înţelege persoana care nu a atins vârsta de 18 ani. Atare poziţie este reţinută şi de Convenţia Consiliului Europei pentru protecţia copiilor împotriva exploatării sexuale şi a abuzurilor sexuale, încheiată la Lanzarote la 25.10.2007 [44]. În acest context, nu putem să nu remarcăm discrepanţele dintre normele juridico-penale care vizează protecţia relaţiilor sociale referitoare la inviolabilitatea sexuală a minorului.

La concret, din art.174 CP RM („Raportul sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani") reiese că, în sensul legii penale, până la vârsta de 16 ani consimţământul persoanei în privinţa unor acţiuni sexuale (raport sexual, alte acte care implică penetrarea) este considerat nevalabil. În acelaşi timp, *de lege lata,* în dispoziţia art.175^1 CP RM („Acostarea copiilor în scopuri sexuale") se operează terminologic cu termenul „copil", prin care se desemnează orice persoană cu vârsta mai mică de 18 ani. Utilizarea termenului „copil" în locul noţiunii „persoană care nu a atins vârsta de 16 ani" creează pericol de interpretare extensivă defavorabilă şi aplicare neuniformă a legii. De altfel, în literatura de specialitate autohtonă s-a semnalat în privința unei asemenea inadvertențe din partea legiuitorului [27, p.617]. De notat în context că la această etapă este adoptat un proiect de lege [120] prin care se preconizează amendarea dispoziţiei art.175^1 CP RM, *inter alia,* în sensul modificării titlului normei în cauză, acesta urmând a fi reformulat în cu următoarea formulare „Racolarea minorului în scopuri sexuale". Din păcate, această remaniere legislativă nu va rezolva discordanța legislativă în legătură cu vârsta consimțământului sexual.

În pofida acestei dileme, în conjunctura prezentului studiu, nu putem face abstracţie de prevederile art.174 CP RM, din care reiese clar că după vârsta de 16 ani consimţământul persoanei în privinţa întreţinerii unui raport sexual ori a altor relaţii cu caracter sexual este recunoscut valabil. În această ordine de idei, concretizăm că, în acord cu art.173 CP RM, sunt ocrotite relaţiile sociale cu privire la inviolabilitatea sexuală a persoanei care nu a atins vârsta de

16 ani şi nu a minorului în general. Deşi de la vârsta de 16 ani până la vârsta de 18 ani persoana se consideră de asemenea minor, în privinţa acestor persoane, în sensul art.173 CP RM, sunt proteguite relaţiile sociale cu privire la libertatea sexuală, dacă victima dispune de capacitatea de a-şi exprima voinţa.

Alte categorii de persoane aflate în imposibilitate de a-şi exprima voinţa nu cad sub incidența art.173 CP RM. *De lege lata*, art.173 CP RM specifică caracterul *nedorit* al raporturilor sexuale ori al altor acţiuni cu caracter sexual. Aprecierea caracterului nedorit al scopului vizat de făptuitor este corelativă atitudinii victimei. Cum poate, eventual, o persoană psihic bolnavă să aprecieze caracterul – dorit sau nedorit – al raporturilor sexuale ori al altor acţiuni cu caracter sexual din moment ce consimţământul acesteia este nevalabil? Indubitabil, o atare apreciere este irelevantă.

Referindu-se, în special, la persoanele minore cu deficienţe mintale, D.Railean [122, p.79] accentuează, pe bună dreptate, că „în ceea ce priveşte sfera sexuală, o mare parte din ei nu au o educaţie în acest domeniu, astfel încât nu pot face diferenţa dintre gesturile afectuoase şi cele inapropriate sau de natură criminală. Lor le este dificil a identifica individul cu care pot avea o relaţie sexuală şi contextul în care acea relaţie poate fi potrivită. Persoana poate să nu cunoască că are dreptul de a refuza de a lua parte la un act sexual. Indivizii cu deficienţe intelectuale sunt fragili faţă de manipulările de acest gen, dând dovadă de un grad avansat de naivitate". Adiţional, evidenţiem că chiar dacă hărţuirea sexuală se realizează în prezenţa ameninţării, constrângerii, şantajului, comportamentul conceput de făptuitor vizează „determinarea" victimei la raporturi sexuale ori la alte acţiuni cu caracter sexual, ceea ce presupune o influenţă din partea făptuitorului îndreptată spre „convingerea" victimei. Adică, în sensul art.173 CP RM, subiectul infracțiunii urmărește ca victima să „accepte" aparent benevol solicitarea cu caracter sexual. Suntem predispuși să credem că dacă făptuitorul are scopul de a determina o persoană bolnavă psihic la raporturi sexuale ori la alte acţiuni cu caracter sexual, el va urmări să-şi atingă obiectivul mai degrabă pe calea înşelăciunii sau prin exploatarea slăbiciunilor victimei, decât pe calea comportamentului incriminat la art.173 CP RM. Manifestarea comportamentului incriminat la art.173 CP RM, în afara scopului prevăzut expres în textul incriminator, nu poate fi calificată ca hărţuire sexuală.

Într-un alt segment al cercetării, ne interesează şi *obiectul juridic secundar* al infracţiunii specificate la art.173 CP RM. Prin obiect juridic secundar se înţelege valoarea socială şi relaţiile sociale corespunzătoare acesteia, împotriva cărora se îndreaptă şi care sunt apărate prin incriminarea acţiunii secundare sau adiacente din cadrul unei infracţiuni complexe [30, p.199].

La concret, acţiunea adiacentă din conţinutul laturii obiective a componenţei de infracţiune consacrate la art.173 CP RM se exprimă în: ameninţare, constrângere, şantaj. De remarcat este că amenințarea, constrângerea și șantajul în sensul normei examinate sunt forme ale violenței psihice. Pentru a nu ne repeta, menționăm că considerentele care ne-au format o asemenea convingere sunt expuse în secțiunea dedicată laturii obiective a infracțiunii. În context, parafrazăm aserțiunea expusă de S.Brînza și V.Stati [27, p.1009], potrivit căreia libertatea psihică suferă atingere în urma aplicării violenței psihice. Împărtășind această viziune, susținem că în ipoteza exercitării în privința victimei a amenințării, constrângerii, șantajului sunt atinse relaţiile sociale cu privire la libertatea psihică a persoanei. Periculozitatea acțiunii adiacente a faptei prejudiciabile analizate constă în sentimentul de insecuritate pe care îl insuflă celui vizat condiționând „încorsetarea" libertății psihice, adică îngrădirea posibilității victimei de a lua hotărâri în sfera sexuală. Cu alte cuvinte, presiunea psihică exercitată pe calea acțiunii adiacente pune victima în fața unei alternative: satisfacerea pretenției cu caracter sexual invocată de făptuitor ori suportarea repercusiunilor cu care se avertizează.

Comportă interes şi opinia [27, p.587], potrivit căreia obiectul juridic secundar al faptei de hărţuire sexuală îl formează şi relaţiile sociale cu privire la integritatea corporală sau sănătatea persoanei. De asemenea, în plan secundar se aduce atingere relaţiilor sociale cu privire la onoarea (cinstea) şi demnitatea persoanei. Subscriem acestei aserţiuni.

Sesizăm că proteguirea acestor relaţii sociale prin intermediul art.173 CP RM rezultă din acţiunea principală a faptei examinate, şi anume din sintagma „care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare". Un atare mod de stabilire a obiectului juridic secundar vine oarecum în contradicţie cu regula învederată în teoria dreptului penal, conform căreia identificarea obiectului juridic principal şi a obiectului juridic secundar este direct proporţională cu orientarea acţiunii principale şi a acţiunii adiacente din cadrul infracţiunii complexe. Totuși, este evident că acțiunea principală a faptei prejudiciabile analizate, pe lângă faptul că este direcționată spre a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite, aduce atingere concomitent și altor valori sociale (și relații sociale aferente). În context, este semnificativă concepţia exprimată de C.Pasere, potrivit căreia „construcţia juridică a infracţiunii de hărţuire sexuală demonstrează că aceasta este una complexă. La fel, nu considerăm eronat să afirmăm că această infracţiune prezintă şi un obiect juridic multiplu" [110, p.12].

Vom analiza separat obiectul juridic secundar al infracţiunii de hărţuire sexuală în coraport cu acţiunea principală din cadrul acesteia.

În opinia lui S.Franguloiu [71, p.9], pe care o susținem, „dreptului ocrotit la integritate corporală şi sănătate i se pot aduce grave atingeri şi într-o manieră non-violentă, non-agresivă". Autorul se referă la hărțuirea morală (mobbing) în cadrul relațiilor de muncă. Totuși, situația este similară și în ipoteza hărțuirii sexuale.

Deloc întâmplător în dispoziția art.173 CP RM este reliefat caracterul acțiunii principale a faptei prejudiciabile. Lezarea demnității persoanei ori crearea unei atmosfere neplăcute, ostile, degradante, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare poate genera victimei simptome de stres, depresie, intimidare, sentimente de inferioritate, anxietate, autoculpabilizare, fobii. Atragem atenția că în cazul hărțuirii sexuale vor fi atinse relațiile sociale privind integritatea corporală sau sănătatea persoanei numai pe fundalul stării psihologice create în detrimentul victimei. Efectele traumatice în cazul hărțuirii sexuale pot lua forma afecţiunilor neurologice, musculo-scheletice, traumatizarea organelor interne, disfuncții sexuale sau alte dereglări ale organismului. M.Strano [283, p.616] etalează afecțiuni de ordin psihologic în cazul hărțuirii sexuale: furie, anxietate, depresie, reducerea stimei de sine, sentiment de umilire și alienare, sentiment de vulnerabilitate și neputință. De asemenea, autorul exemplifică afecțiuni biologice ale organismului generate de hărțuirea sexuală: tulburări gastrointestinale, dureri mandibulare, stare de agitare și iritare permanentă, migrenă, insomnie, prostrație, reducerea capacității de concentrare, amețeli, tahicardie, crize de panică.

Adiţional, parafrazăm aserțiunea autorilor [27, p.353] care susțin că sănătatea persoanei şi integritatea corporală sunt valori sociale distincte care nu se interferează. Prin urmare, în ipoteza art.173 CP RM, relaţiile sociale cu privire la integritatea corporală a persoanei *de jure* sunt lezate în cazul vătămărilor uşoare, în sensul alin.(2) art.78 din Codul contravenţional al Republicii Moldova [36]. În cazul alin.(2) art.78 C.contr. RM nu se produce o dereglare a sănătății nici măcar de scurtă durată [27, p.353]. În acelaşi timp, vor fi lezate relaţiile sociale cu privire la sănătatea persoanei în cazul în care comportamentul manifestat de făptuitor a provocat o dereglare de scurtă durată a sănătăţii sau o pierdere neînsemnată, dar stabilă a capacităţii de muncă, adică ca urmare a cauzării vătămărilor uşoare corelative alin.(3) art.78 C.contr. RM. Prin incapacitate permanentă şi neînsemnată de muncă se înţelege o incapacitate generală de muncă în volum de până la 10% inclusiv. Concomitent, dereglarea sănătăţii de scurtă durată este determinată nemijlocit de leziunea corporală şi durează mai mult de 6 zile, dar nu mai mult de 21 de zile (trei săptămâni). În context, precizăm că leziunea corporală nu este condiționată numai de excitanți fizici. Pentru a evita orice confuzie, reproducem aserțiunea expusă de P.Ostrovari [106, p.11], potrivit căruia „leziunea corporală presupune dereglarea integrităţii anatomice sau funcţionale a organismului sub acţiunea factorilor mediului ambiant: mecanici, fizici, chimici,

biologici şi psihici (sublinerea ne aparține – *n.a.)*". În ipoteza faptei examinate, leziunea corporală este condiționată numai de factori psihici.

Prezintă interes concluzia expusă într-un raport de expertiză psihiatrică ambulatorie [123] în privința unei victime a hărțuirii sexuale. Conform examenului psihologic: *în timpul examinării s-a constatat că respondenta este tensionată, anxioasă, încordată, îndeosebi când povestește despre cele întâmplate, se retrage, are frică de persoane necunoscute, se izolează; toate acestea reprezintă emoție sufletească sporită, adică afecte posttraumatice apărute în urma acțiunilor cu caracter sexual.*

Comisia de expertiză psihiatrică legală a conchis că, în urma acțiunilor săvârşite asupra victimei, în perioada anilor 2010 – februarie 2012, a dezvoltat o stare nevrotică – sindrom asteno-depresiv, caracterizat prin cefalee, ameţeli, insomnie, diminuarea dispoziției și activității, în legătură cu care se recomandă prelungirea tratamentului.

Dacă pe fundalul lezării demnității persoanei ori creării unei atmosfere neplăcute, ostile, degradante, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare victimei i se cauzează unele vătămări medii sau grave a integrității corporale sau a sănătății din imprudență, eventual se produc afecțiuni de ordin mintal concretizate în boli psihice (urmare prejudiciabilă în sensul art.151, 157 CP RM), urmarea prejudiciabilă se află în afara laturii obiective a faptei examinate; prin urmare, cele comise trebuie calificate în baza regulilor concursului dintre art.173 și art.157 CP RM („Vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății cauzată din imprudență").

Gravitatea vătămărilor corporale se stabileşte prin expertiza medico-legală în conformitate cu Regulamentul Ministerului Sănătății de apreciere medico-legală a gravităţii vătămării corporale, nr.99 din 27.06.2003 [133].

În cele din urmă, reiterăm că vătămările ușoare în cazul hărțuirii sexuale nu survin ca rezultat al stimulenților fizici, fiindcă *violența fizică nu este caracteristică hărțuirii sexuale*. Altfel spus, în cazul în care comportamentul făptuitorului îndreptat spre determinarea victimei la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual va aduce atingere integrității corporale sau sănătății persoanei (indiferent de gravitatea vătămării integrității corporale sau a sănătății) ca rezultat al violenței fizice, nu vom mai fi în prezența hărțuirii sexuale, ci a uneia dintre infracțiunile prevăzute la art.171 sau 172 CP RM.

Comportă interes şi analiza obiectului juridic secundar al faptei examinate concretizat în relaţiile sociale cu privire la onoarea (cinstea) și demnitatea persoanei. În doctrina juridică română se enunţă că în cazul hărţuirii sexuale „obiectul juridic secundar îl formează relaţiile sociale privitoare la alte valori legate de persoana umană. Astfel, inviolabilitatea sexuală a persoanei este inseparabil legată de inviolabilitatea demnităţii sub aspectul onoarei şi reputaţiei.

Precum şi relaţiile sociale privind bunul mers al unităţilor de stat sau private" [63, p.188]. În context, nu ne vom expune în privinţa obiectului juridic format din relaţiile sociale privind bunul mers al unităţilor de stat sau private, întrucât corelativ normei de incriminare prevăzute la art.173 CP RM este cert că o atare analiză este superfluă.

Pentru început, ne interesează accepţiunea exactă atribuită de legiuitor noţiunii de demnitate în conjunctura normei prevăzute la art.173 CP RM. Or, aşa cum se arată în literatura de specialitate, conceptul „demnitate" nu comportă o semnificaţie unică în plan juridic.

Lato sensu, demnitatea persoanei este o valoare fundamentală şi inerentă persoanei, care îi revine oricărui individ prin simpla apartenenţă la umanitate, indiferent de calităţile morale. Astfel, Legea Fundamentală a statului garantează demnitatea omului alături de drepturile şi libertăţile fundamentale, de libera dezvoltare a personalităţii, dreptatea şi pluralismul politic. În corespundere cu atare abordare, lezarea demnităţii umane intervine instant atunci când se lezează un drept sau o libertate fundamentală. În acest sens, în cadrul unui seminar organizat de Comisia Europeană pentru democraţie prin drept a Consiliului Europei [175, p.40] s-a precizat printre altele că conduitele care lezează onoarea umană, integritatea corporală, libertatea şi autodeterminarea sexuală reprezintă lezarea demnităţii unei persoane şi a dreptului fundamental prin care se exprimă. Pe această undă de idei, nu putem să nu remarcăm că, în cazul infracţiunii analizate, între scopul infracţional de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acţiuni cu caracter sexual nedorite şi conceptul de demnitate umană există o legătură vădită.

Stricto sensu, definiţia demnităţii persoanei este reţinută în Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie „Cu privire la aplicarea legislaţiei despre apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale a persoanelor fizice şi juridice a Republicii Moldova", nr.8 din 09.10.2006 [83]: autoaprecierea persoanei întemeiată pe aprecierea societăţii. Anume această dimensiune a demnităţii este atribuită de legiuitor în expresia „care lezează demnitatea persoanei" din dispoziţia normei examinate. În acest sens, demnitatea persoanei este o categorie intrinsecă şi presupune evaluarea internă, personală a calităţilor umane, a abilităţilor profesionale şi semnificaţia pe care acestea o au pentru cei din jur.

Doctrina juridică autohtonă [25, p.134] etalează următoarele exemple când se atestă această condiţie în conjunctura hărţuirii sexuale:

1) îngrădirea posibilităţii de exprimare a victimei (aceasta nu are posibilitatea de a-şi expune punctul de vedere în faţa şefilor, victima este întreruptă atunci când vorbeşte, colegii împiedică victima să-şi susţină punctul de vedere, colegii se adresează necuviincios, jignesc victima, munca victimei şi viaţa personală sunt criticate, victimei i se retrage accesul la utilităţi: telefon, fax, calculator etc.);

2) izolarea victimei (nu se vorbește niciodată cu victima, se ignoră necesitatea de a explica punctual victimei, care este un nou salariat, nelămuririle pe care acesta în mod justificat le ridică; victimei i se atribuie un loc de muncă ce o izolează de colegi; se interzice colegilor să vorbească cu victima; se ignoră prezența fizică a victimei; conducerea îi refuză toate solicitările de întrevedere etc.);

3) desconsiderarea victimei în fața colegilor (sunt utilizate față de ea gesturi de dispreț (oftaturi, priviri disprețuitoare, ridicarea umerilor etc.), victima este vorbită de rău și se lansează diverse zvonuri despre ea și acțiunile ei; aceasta este ridiculizată și considerată bolnavă mintal; sunt atacate convingerile politice și religioase ale victimei; se glumește pe marginea originii, apartenenței etnice sau vieții particulare a victimei; se râde de handicapurile sau de fizicul ei; victima este caricaturizată; ținuta vestimentară a victimei este criticată, modul de viață sau aspectul fizic al victimei sunt luate în derâdere; are loc negarea, luarea în râs a tuturor semnelor de suferință ale victimei; victimei i se aduc reproșuri de genul „degeaba ai facultate, n-ai învățat nimic, o să te dau afară!" etc.).

Sunt de real folos asemenea exemple pentru a ne da seama în ce situații se poate reține lezarea demnității în cazul hărțuirii sexuale. Totodată, accentuăm că autorul a exemplificat potențiale cazuri și nu le-a prestabilit. În condițiile în care noțiunea de demnitate este un concept vast și subiectiv, este imposibil de a fixa cu strictețe și de a puncta *in toto* situațiile în care ar putea fi lezată demnitatea persoanei.

Iată de ce, considerăm insuficient argumentat următorul raționament expus de către instanța de judecată într-un caz din practica judiciară:„*Din partea inculpatului nu s-a stabilit nici comportamentul care ar leza demnitatea părții vătămate, care se manifestă prin îngrădirea posibilității de exprimare, izolarea victimei, desconsiderarea victimei în fața colegilor și care este o condiție ce caracterizează acțiunea principală a infracțiunii"* [147].

În altă ordine de idei, așa cum se desprinde din norma de incriminare specificată la art.173 CP RM, conduita făptuitorului corelativă acțiunii principale: lezează demnitatea persoanei ori (sublinierea ne aparține - *n.a.*) creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare. Apare întrebarea: oare un comportament care lezează demnitatea persoanei este prin esență diferit de un comportament care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare? Sau „demnitatea" ca valoare socială ocrotită în mod secundar prin dispoziția art.173 CP RM se lezează numai în primul caz?

Bineînțeles că nu. Legiuitorul autohton s-a inspirat și în acest caz din definiția hărțuirii sexuale reflectată în directivele UE. La concret, sursa de inspirație o reprezintă următoarea expresie: „…*care are ca efect sau ca obiect lezarea demnității umane și, în special, crearea unui*

mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator". Este regretabil însă că autoritatea legislativă națională nu a ținut cont de faptul că, în perspectiva directivelor, aceste condiții nu sunt alternative, ci complementare. Or, formula „*crearea unui mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator"* concretizează sintagma *„lezarea demnității umane"*.

Legea penală a Franței pare să fie mai explicită. Astfel, la alin.(1) art.222-33 CP al Franței se concretizează că comportamentele sau propunerile cu conotație sexuală fie lezează demnitatea persoanei din cauza caracterului degradant sau umilitor (sublinierea ne aparține – *n.a.*), fie creează în privința persoanei o situație intimidantă, ostilă sau ofensatoare. Locuțiunea „situație ostilă, intimidantă sau ofensatoare" se referă la „cazurile în care conduita făptuitorului poate să nu aducă atingere demnității persoanei, însă poate să facă insuportabile condițiile de viață, de muncă, de adăpost ale victimei" [185, p.5]. Deși nu împărtășim *per ansamblu* nici formularea expusă în textul normativ francez, aceasta cel puțin pretinde să fie mai certă în privința situațiilor în care se consideră că a fost lezată demnitatea persoanei.

Nu putem să nu fim de acord că un comportament care creează o atmosferă degradantă sau o atmosferă umilitoare lezează de fiecare dată demnitatea persoanei. În mod reciproc, o conduită care lezează demnitatea umană este *ipso facto* umilitoare sau degradantă. Nu există incongruență între lezarea demnității umane și umilirea persoanei. De aceea, este superfluă această delimitare între comportamentul care lezează demnitatea persoanei și comportamentul care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare. Altminteri, se creează impresia că este vorba despre două comportamente distincte. Dacă ar fi așa, atunci ar trebui să existe o delimitare clară între ele și în niciun caz acestea nu ar trebui să se intersecteze. Pe această cale, precizăm că repetarea inutilă a aceleiași idei, formulate cu alte cuvinte, în norma penală este o greșeală tautologică. În acest sens, lit.h) art.19 al Legii privind actele legislative, nr.780 din 27.12.2001 [92], prevede că actul legislativ trebuie să evite tautologiile juridice.

Înțelegem că prin locuțiunea „care lezează demnitatea persoanei" puterea legislativă autohtonă a vrut să accentueze conotația conduitei principale, însă este important să țină cont de faptul că norma juridică trebuie să corespundă imperativului *lex certa* care derivă din principiul legalității, astfel încât *să exprime corect, concis şi fără echivoc ideea, să fie înţeleasă uşor de orice subiect interesat*. Altfel spus, textul legii trebuie să releve suficient de clar dacă o acțiune sau inacțiune intră sub imperiul său. Faptul că legiuitorul utilizează în dispoziția art.173 CP RM termeni care se suprapun nicidecum nu imprimă calitate normei. Pe această cale, recomandăm legiuitorului să excludă locuțiunea „care lezează demnitatea persoanei" din dispoziția art.173 CP RM. În context, împărtășim punctul de vedere expus de O.Pîrțac [113, p.15], potrivit căruia „demnitatea nu are suficientă perceptibilitate pentru a putea fi probată/contestată în instanţa de

judecată. Pentru apărarea acestei categorii psihologice nu este necesar ca ea să fie inserată în lege. Articolul legii trebuie să includă doar noţiuni cu eficienţă juridică, şi nu de formalitate ideologică, ultimele fiind binevenite doar în cadrul Constituţiei".

Deși norma examinată nu face referire *expressis verbis* la noțiunile de onoare și reputație a persoanei, este cert că hărțuirea sexuală poate împieta în mod secundar și relațiile sociale privind valorile sociale nominalizate.

Pentru a clarifica înţelesul acestor concepte, reapelăm la Hotărârea Plenului CSJ a RM nr.8 din 09.10.2006. În conformitate cu pct.5 al hotărârii precitate, „onoarea reprezintă aprecierea pozitivă care reflectă calitatea persoanei în conştiinţa socială". Ca o subcategorie a onoarei este conceptul de reputaţie profesională „ce reprezintă reflectarea calităţilor profesionale ale persoanei în conştiinţa socială, însoţită de aprecierea pozitivă a societăţii". În doctrina juridică [257, p.104] se detaliază că onoarea presupune evaluarea calităţilor morale şi de altă natură ale persoanei care este determinată de comportamentul persoanei şi de atitudinea acesteia faţă de valorile sociale şi morale, iar reputaţia reprezintă o evaluare socială a competenţelor, capacităţilor şi abilităţilor profesionale ale persoanei.

În ipoteza hărţuirii sexuale, se va aduce atingere relaţiilor sociale cu privire la onoarea persoanei numai în conjunctura în care conduita concepută de subiectul infracţiunii în privinţa victimei va fi cunoscută publicului; în acest sens, fie se va realiza în prezenţa altor persoane, fie asemenea informaţie va ajunge la cunoştinţa altor persoane prin alte mijloace. Este cazul de precizat că aprecierea din partea publicului, indiferent că se referă la calităţile morale sau profesionale ale persoanei, nu trebuie să reflecte o caracteristică personală de genul „este neprofesionist/ă" sau „este needucat/ă". Această evaluare, în ipoteza faptei examinate, trebuie să fie corelativă comportamentului incriminat la art.173 CP RM.

În altă privinţă, în conjunctura în care societatea va pune la îndoială calităţile profesionale ale victimei hărţuirii sexuale, vor fi lezate relaţiile sociale cu privire la reputaţia profesională a persoanei [18, p.78].

În cele din urmă, precizăm că conceptele de onoare, demnitate şi reputaţie profesională nu se exclud reciproc; prin urmare, există posibilitatea să fie vătămate concomitent.

Schimbând direcţia de cercetare, ne vom expune în privinţa ***obiectului material*** al infracţiunii de hărţuire sexuală. *De plano*, obiectul material al infracţiunii este obiectul influenţării nemijlocite prin acţiunea făptuitorului.

La o primă impresie, s-ar părea că hărţuirea sexuală nu dispune de obiect material. Concomitent, în doctrina juridică opiniile savanţilor sunt împărţite: un grup de autori afirmă că hărţuirea sexuală nu are obiect material [2, p.239; 64, p.178; 88, p.145; 117, p.162], în timp ce

un alt grup de autori [27, p.588; 57, p.140; 62, p.26] susţin că hărţuirea sexuală poate avea obiect material. Argumentele prezentate în vederea explicării posibilităţii existenţei obiectului material în ipoteza faptei analizate diferă. Astfel, promotorii unei opinii admit că obiectul material al infracţiunii de hărţuire sexuală ar exista doar în conjunctura săvârşirii faptei prin constrângere fizică, atunci când obiectul material l-ar constitui corpul victimei [57, p.140; 62, p.26]. Corelând asemenea afirmaţie la textul incriminator al hărţuirii sexuale prevăzut la art.173 CP RM, obiectăm în privinţa unui asemenea raţionament. Altminteri, dacă am admite că hărţuirea sexuală poate fi comisă prin constrângere fizică, s-ar crea o confuzie între infracţiunea analizată şi infracţiunile prevăzute la art.171 şi 172 CP RM şi ar trebui delimitate, de la caz la caz, hotarele constrângerii fizice aplicabile în contextul acestor infracţiuni. Din punct de vedere practic, considerăm că acest lucru nu este posibil. Sau, chiar dacă ar fi posibil, s-ar crea pericolul aplicării arbitrare a legii penale.

Dimpotrivă, împărtăşim opinia, potrivit căreia hărţuirea sexuală are obiect material în acele cazuri când acţiunea principală din cadrul faptei prejudiciabile prevăzute la art.173 CP RM se realizează în formă fizică [25, p.132]. Or, aşa cum prescrie art.173 CP RM, subiectul infracţiunii poate adopta o conduită fizică în vederea îndeplinirii scopului infracţional. În această ordine de idei, comportamentul fizic în ipoteza infracţiunii examinate se poate manifesta prin atingeri ale corpului victimei, săruturi, îmbrânceli uşoare etc. Astfel spus, vătămarea efectivă sau potenţială a relaţiilor sociale privind libertatea sexuală sau inviolabilitatea sexuală poate avea loc şi prin influenţarea nemijlocită a corpului victimei. O asemenea influenţare se realizează pe calea contactului fizic dintre corpul făptuitorului şi corpul victimei, care nu implică constrângerea fizică. Anume o atare conduită relevă posibilitatea existenţei obiectului material în cazul hărţuirii sexuale şi în niciun caz comportamentul făptuitorului îndreptat spre înfrângerea împotrivirii victimei pe calea constrângerii fizice.

Situându-se în sistemul de referinţă a obiectului infracţiunii, la finele acestei secţiuni vom supune analizei, sub aspect juridico-penal, victima hărţuirii sexuale. Definiția noțiunii de victimă a infracțiunii nu este prevăzută de legea penală a Republicii Moldova. O asemenea definiție este dată în Codul de procedură penală [37], la alin.(1) art.58. Corespunzător acestui articol, prin victimă înțelegem orice persoană, fizică sau juridică, căreia, prin infracțiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale.

Așa cum surprindem din norma specificată la art.173 CP RM, victima faptei examinate nu dispune de calități speciale. În calitate de victimă a hărțuirii sexuale poate evolua orice persoană indiferent de *gender*, vârstă sau alte particularități. Nu contează nici dacă victima și subiectul infracțiunii au apartenență sexuală diferită sau au aceeași apartenență sexuală.

Trebuie să remarcăm că autoritatea legislativă autohtonă a prevăzut nemijlocit în norma de incriminare analizată expresii aferente atitudinii victimei cu privire la scopul făptuitorului și la modul în care ea percepe comportamentul acestuia. Atare abordare necesită clarificare, fiindcă atitudinea victimei este elocventă încadrării juridice a faptei de hărțuire sexuală. Cu privire la acest aspect, în doctrină se opinează, cu drept cuvânt, că „dacă o incriminare concretă cuprinde expres în descrierea faptei cerința lipsei consimțământului persoanei care ar avea dreptul să dispună de valoarea socială protejată de legea penală, atunci condiția negativă apare ca un semn obligatoriu al laturii obiective" [87, p.151].

În cadrul acestui segment de cercetare prezintă interes sporit elucidarea semnificației conceptului „nedorite" utilizat în norma de incriminare analizată.

Raționamentul includerii de către legiuitor a unui atare termen în textul normativ al infracțiunii se bazează, cel mai probabil, și în acest caz pe definiția hărțuirii sexuale prevăzută de directivele europene. Este paradoxal, însă, că legiuitorul din Republica Moldova a inserat termenul „nedorite" în contextul reflectării atitudinii victimei față de scopul făptuitorului și nu față de comportamentul manifestat de acesta, cum este prevăzut în definițiile directivelor.

Vorbind despre experiența altor state, remarcăm că autoritatea legislativă a României nu face referință la un asemenea termen în norma ce incriminează hărțuirea sexuală (normă prevăzută la art.223 CP). Asemenea concept nu este caracteristic nici incriminării hărțuirii sexuale de către Codul penal al Albaniei, al Lituaniei, al Spaniei. Deopotrivă, un asemenea concept nu a fost preluat nici de legiuitorul francez. Referitor la concepția legislativă a Franței, s-a considerat [188, p.97] că termenul „impunere" este preferabil celui de „nedorite" pentru a figura în norma de incriminare a hărțuirii sexuale. Cuvântul „nedorite", care figurează în definițiile europene ale hărțuirii, prezintă o dimensiune subiectivă și insuficientă pe plan juridic.

În context, denotă relevanță concepția doctrinară în corespundere cu care, în cazul hărțuirii sexuale, amenințarea, constrângerea și șantajul indică asupra evoluării lipsei de consimțământ drept semn obligatoriu al laturii obiective [87, p.153]. Suntem de acord cu o asemenea aserțiune. *De plano*, observăm că în conjunctura hărțuirii sexuale consimțământul victimei este viciat prin comportamentul făptuitorului însoțit de amenințare, constrângere sau șantaj. Rezultă *ex re,* adică din materialitatea faptei, că în cazul art.173 CP RM voința victimei este alterată și subordonată voinței făptuitorului.

Putem afirma că consimțământul este posibilitatea acordată unei persoane de a acționa, de a face sau de a nu face o alegere. Atunci când lipsește libertatea de decizie, nu există consimțământ. Este relevantă în context afirmația: „Subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală impune

victimei comportamentul său, nu acordă nicio valoare refuzului victimei, neagă completamente persoana, dorința ei" [166, p.13].

În lumina celor relatate *supra*, afirmăm că termenul „nedorite" nu comportă relevanță juridică în sensul art.173 CP RM și, prin urmare, este de prisos în textul normativ analizat. De aceea, drept concluzie firească, propunem, cu titlu *de lege ferenda*, excluderea cuvântului „nedorite" din dispoziția art.173 CP RM.

În orice caz, este clar că infracțiunea de hărțuire sexuală presupune o atitudine a victimei de neacceptare a unor asemenea forme comportamentale manifestate față de ea. Adică, victima trebuie să-și exprime dezacordul față de acțiunile făptuitorului îndreptate spre scopul indicat în art.173 CP RM. Dezacordul poate fi expus explicit sau poate rezulta implicit din conduita victimei. În doctrină [167, p.74-75] se arată, justificat, că victima, în rezultatul acțiunilor întreprinse de făptuitor, poate să recurgă la un comportament ofensiv manifestat în tăcere și inhibare din cauza jenei și sentimentului de culpabilitate, evitarea făptuitorului, modificarea stilului de viață. În asemenea conjunctură, considerăm că caracterul nedorit al raporturilor sexuale ori al altor acțiuni cu caracter sexual și, *ipso facto,* al comportamentului manifestat de făptuitor va fi deductibil prin prisma conduitei victimei. În vederea complementării acestei afirmații, relevăm următoarea aserțiune [188, p.97] cu referire la atestarea caracterului impus al faptei de hărțuire sexuală: *impunerea* va trebui să rezulte din proba absenței consimțământului victimei, care va putea fi constituită nu doar din refuzul clar exprimat al victimei, însă și dintr-un fascicul de indici care vor permite să se rețină o situație obiectivă în absența consimțământului (ca, de exemplu, o tăcere continuă cu privire la acțiunile făptuitorului sau o cerere de intervenție adresată colegilor sau unei persoane ierarhic superioare).

Nu doar termenul „nedorite" indică importanța stabilirii atitudinii victimei în ipoteza hărțuirii sexuale, dar și expresia „care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare". Această locuțiune, pe lângă faptul că caracterizează comportamentul conceput de făptuitor, reflectă și modul în care victima percepe conduita manifestată de subiectul infracțiunii.

Nu este greșit să afirmăm că, de la o persoană la alta, acțiunile făptuitorului pot fi sau nu pot fi considerate hărțuire sexuală. Astfel, în dependență de personalitatea, nivelul de educație, mediul social de proveniență a victimei, un anumit comportament al făptuitorului poate fi apreciat de o persoană că lezează demnitatea ei ori că creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare, iar de către o altă persoană poate fi considerat o glumă nereușită sau chiar perceput ca manifestare a unor intenții amoroase din partea acestuia. N.Corcea afirmă: „Unul și același eveniment poate provoca la o anumită persoană o tulburare

emoțională majoră, pe când altă persoană poate să-și păstreze, în aceleași circumstanțe, calmul și indiferența. Totul depinde de particularitățile caracterologice ale persoanei, cu alte cuvinte – particularități de percepere a evenimentelor externe".

În altă ordine de idei, necesită analiză separată victima minor în cazul hărțuirii sexuale. În cadrul segmentului de studiu referitor la obiectul juridic special al hărțuirii sexuale am constatat că *ratio legis* al art.173 CP RM este de a proteja inviolabilitatea sexuală a persoanelor care nu au împlinit vârsta de 16 ani, instituind o prezumție că această categorie de persoane este în special mai influențabilă. Consimțământul acestei categorii de persoane este considerat nevalabil. Totuși, aceasta nu înseamnă că persoanele cu vârsta de până la 16 ani categoric nu dispun de discernământ.

În această privință, S.Brînza [23, p.7] detaliază că, în cazul raportului sexual sau al oricărui alt act de penetrare vaginală sau anală sau de alt gen, exprimarea consimțământului de către victima care nu a împlinit vârsta de 16 ani are un caracter dualist: 1) consimțământul univoc, presupunând discernământul, la a cărui temelie se poate afla curiozitatea victimei, interesul material sau atracția sexuală din partea ei; 2) consimțământul aparent, care atestă lipsa discernământului, constând în neîmpotrivirea victimei, din cauza că nu înțelege semnificația celor ce i se întâmplă. Se va aplica art.174 CP RM numai în cazul în care făptuitorul realizează raportul sexual și actele de penetrare vaginală, anală sau bucală ori de alt gen cu victima minoră de până la 16 ani dacă există consimțământul victimei, în absența unei oricărei forme de constrângere.

Altfel spus, sub incidența art.174 CP RM nu intră nicio modalitate a acțiunii adiacente specificate în dispozițiile normelor prevăzute la art.171-173 CP RM. Atunci când subiectul infracțiunii realizează elementul material al faptei prevăzute la art.173 CP RM pentru a determina o persoană minoră (dar care nu este de vârstă fragedă) la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual, fapta trebuie calificată potrivit art.173 CP RM, indiferent dacă scopul a fost realizat sau nu.

În acelaşi timp, în privința „consimțământului aparent" (a doua ipoteză la care se referă autorul S.Brînza), dacă raportul sexual ori alt act de penetrare vaginală, anală sau de alt gen a fost realizat cu o persoană de până la 16 ani care aparent și-a exprimat acordul, dar nu a înțeles semnificația asentimentului exprimat din cauza vârstei timpurii, fapta trebuie calificată în corespundere cu lit.b) alin.(3) art.171 sau cu lit.a) alin.(3) art.172 CP RM. O asemenea încadrare este recomandată și în Hotărârea Plenului CSJ nr.17 din 07.11.2005 în contextul delimitării infracţiunii prevăzute la art.174 CP RM de infracţiunile prevăzute la art.171 şi 172 CP RM. Astfel, se menționează că „raportul sexual sau actul de homosexualitate săvârşite cu o persoană

de vârstă fragedă al cărei consimţământ nu are valoare juridică, deoarece nu înţelege semnificaţia celor ce i se întâmplă, se califică nu conform art.174 CP RM, ci potrivit lit.b) alin.(3) art.171 sau lit.a) alin.(3) art.172 CP RM".

Aceasta trebuie să fie soluția de calificare raportată la comiterea hărțuirii sexuale asupra unui minor de vârstă fragedă. În atare situații, când victima este de vârstă fragedă, putem afirma că făptuitorul a profitat de imposibilitatea victimei de a-și exprima voința. Faţă de o asemenea persoană nu poate fi invocată prezenţa consimţământului, deoarece, datorită particularităţilor fizice şi, mai ales, celor psihice, persoana de vârstă fragedă nu poate aprecia toate implicaţiile actului său de voinţă. Concretizăm că este imposibil a prestabili o vârstă minimă de la care minorul poate evolua în calitate de victimă a infracțiunii specificate la art.173 CP RM. În acest sens, Л.Л. Кругликов [242, p.26-27] consemnează că vârsta fragedă, adică neatingerea vârstei de 14 ani, nu întotdeauna înseamnă că este vorba de stare de neputință. Trebuie de stabilit dacă victima, în virtutea vârstei, nu putea să înțeleagă caracterul și semnificația comportamentului făptuitorului. În această privință este semnificativă şi afirmaţia expusă de V.Stati, potrivit căreia „nu este de vârstă fragedă acel copil care are o reprezentare clară a semnificaţiei consimţământului pe care îl acordă în vederea întreţinerii unor acte sau contacte sexuale. Dacă însă copilul nu are o asemenea reprezentare, atunci determinarea lui la acte sexuale, pe calea înşelăciunii, trebuie calificată, după caz, conform lit.b) alin.(3) art.171 sau lit.a) alin.(3) art.172 CP RM. Aceasta întrucât o asemenea ipoteză implică faptul că victima este un copil de vârstă fragedă" [150, p.17]. Potrivit pct.12 al Hotărârii Plenului CSJ a Republicii Moldova nr.39 din 22.11.2004 [80], *„în cazul când apar îndoieli cu privire la starea de responsabilitate sau la capacitatea de percepere justă a împrejurărilor ce au importanţă pentru cauza penală, este necesară efectuarea expertizei medico-legale: psihologice sau psihiatrice ori psihologo-psihiatrice. În acest sens, în şedinţa de judecată pot fi audiaţi şi specialişti în domeniul psihologiei copiilor şi adolescenţilor (psiholog, asistent social, pedagog)"*.

Indubitabil, la copiii de vârstă timpurie nu este dezvoltată capacitatea de a înțelege adecvat caracterul faptic al unor acțiuni comise în privința lor ori semnificația asentimentului pe care îl acordă. De aceea, pentru ca minorul să fie recunoscut în calitate de victimă a hărțuirii sexuale, trebuie neapărat să se stabilească dacă acesta dispune de suficient discernământ pentru a conștientiza caracterul mesajului conținut în conduita făptuitorului.

În altă privință, făcând o evaluare în sistem a marjei pedepsei cu închisoarea fixate de legiuitor în normele care prevăd răspunderea pentru infracțiunile privind viața sexuală săvârșite asupra unui minor, am dedus următoarele date: la lit.b) art.171 („Violul") și 172 („Acțiuni violente cu caracter sexual") CP RM este stabilită pedeapsa cu închisoarea de la 5 la 12 ani în

ipoteza în care faptele sunt comise cu bună știință asupra unui minor, iar la lit.b) alin.(3) – în cazul săvârșirii aceloraşi infracțiuni când victima are sub 14 ani este stabilită pedeapsa cu închisoarea de la 10 la 20 ani; în cazul art.174 („Raportul sexual cu o persoană care nu a împliniv vârsta de 16 ani") și 175 („Acțiuni perverse") CP RM este fixată pedeapsa cu închisoarea de la 3 la 7 ani, iar în norma specificată la art.175^1 CP RM „Acostarea copiilor în scopuri sexuale") este stabilită pedeapsa cu închisoarea de la 1 la 5 ani. De remarcat este că infracțiunile prevăzute la art.174-175^1 CP RM nu implică nicio modalitatate de constrângere caracteristică infracțiunilor specificate la art.171-173 CP RM. În contrast, în ipoteza în care minorul este determinat la realizarea unui raport sexual ori a unei alte acțiuni cu caracter sexual prin intermediul acțiunilor specificate la art.173 CP RM, fapta este pedepsită cu amendă în mărime de la 300 la 500 unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 140 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani. Bineînțeles, în acest caz poate fi reținută agravanta specificată la lit.e) alin.(1) art.77 CP RM, dacă făptuitorul a cunoscut că victima este minor. Totuși, potrivit alin.(3) art.78 CP RM, maximul pedepsei aplicabile pentru fapta săvârșită va fi închisoarea de 3 ani. Tocmai de aceea, considerăm că în aceste ipoteze suntem în prezența unui tratament sancționator neproporțional gradului de pericol social al faptei în raport cu alte fapte din aceeași categorie.

Este evidentă omisiunea legiuitorului autohton de a diferenția răspunderea penală în ipoteza în care hărțuirea sexuală se săvârșește asupra unui minor, or în cazul altor infracțiuni de aceeași factură organul legislativ a recunoscut un pericol social mai pronunțat al respectivelor fapte infracționale. În context, este elocventă aserțiunea expusă de S.Copețchi: „Statutul juridico-penal al minorului se caracterizează prin prezența dreptului la o protecție înaltă a intereselor şi prin obligația statului de a-l recunoaște ca victimă cu statut special" [47, p.71].

Pe cale de consecință, venim cu recomandarea *de lege ferenda* de a gradua răspunderea penală, în sensul agravării, în ipoteza săvârșirii hărțuirii sexuale asupra unui minor. La concret, propunem inserarea unui nou alineat la art.173 CP RM: alin.(2), cu circumstanța agravantă „săvârșită cu bună ştiinţă asupra unui minor". Recomandăm ca în sancțiunea alineatului proiectat să fie prevăzută pedeapsa cu închisoare de la 3 la 7 ani.

De remarcat că, în plan internațional, există modele legislative care prevăd agravarea răspunderii penale în normele de incriminare a infracțiunii analizate dacă hărțuirea sexuală este săvârșită asupra unui minor. Cu titlu de exemple relevăm alin.(3)-2 art.222-33 CP al Franței „în privința unui minor sub 15 ani", alin.(3) art.184 CP al Spaniei „vulnerabilitatea victimei condiționată de vârstă, starea de boală…", alin.(2) art.108/a CP al Albaniei „împotriva copiilor". Notăm că o astfel de circumstanță agravantă este specificată la lit.b) alin.(2) art.171 și la lit.b)

alin.(2) art.172 CP RM tocmai pentru că legiuitorul recunoaşte gradul de pericol mai ridicat al acestor infracţiuni atunci când sunt săvârşite în privinţa unui minor.

În continuare, vom face o digresiune indispensabilă de la segmentul de cercetare a victimei, pentru a justifica sancţiunea pe care o propunem.

Indiscutabil, nu putem să nu fim de acord cu acei autori [27, p.550; 52, p.4; 108, p.9] care susţin că violul (dar şi acţiunile violente cu caracter sexual – *n.a.*) reprezintă forma cea mai gravă de încălcare a vieţii sexuale a persoanei. Tocmai de aceea este şi logic să fie fixată de către legiuitor o pedeapsă mai gravă pentru infracţiunile specificate la art.171 şi 172 CP RM. Cu alte cuvinte, stabilirea unei marje de pedeapsă pentru circumstanţa agravantă propusă de noi „săvârşită cu bună ştiinţă asupra unui minor" mai superioare decât cea *de la 3 la 7 ani* va apropia, nejustificat, gradul prejudiciabil al hărţuirii sexuale de cel al infracţiunilor prevăzute la art.171 şi 172 CP RM. În acelaşi timp, fixarea unei pedepse mai reduse pentru fapta de hărţuire sexuală săvârşită în privinţa unui minor faţă de sancţiunea pentru infracţiunile prevăzute la art.174-175[1] CP RM o considerăm inechitabilă.

O atenţie particulară vom atrage coraportului dintre sancţiunea propusă de noi şi cea fixată la art.174 CP RM. Pe această cale, precizăm că nu considerăm necesară o diferenţiere a răspunderii penale pentru aceste fapte în ipoteza în care victima este minoră. Mai degrabă, individualizarea pedepsei va fi suficientă pentru precizarea gradului de pericol social al faptelor concret săvârşite. Suntem de acord cu D.Popescu [116, p.88] atunci când afirmă că „legiuitorul, diferenţiind răspunderea în legea penală, se orientează la caracterul şi gradul tipic (supus tipizării) al pericolului social al faptei, iar caracterul şi gradul individual al acesteia se ia în considerare în procesul individualizării". Codul penal al Republicii Moldova stabileşte la art.15 că gradul prejudiciabil al infracţiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracţiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul şi latura subiectivă. Trebuie să remarcăm că sub aspectul obiectului juridic special, dar şi din punctul de vedere al laturii obiective, infracţiunile prevăzute la art.173 şi 174 CP RM diferă. Deşi infracţiunea de hărţuire sexuală este o infracţiune complexă, este dificil să ne pronunţăm cu certitudine că gradul de pericol social al acestei fapte este mai mare decât cel al faptei specificate la art.174 CP RM. În orice caz, trebuie să ţinem cont că în cazul art.174 CP RM se stabileşte răspunderea penală pentru raportul sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani, iar în cazul art.173 CP RM se incriminează un comportament de pretindere abuzivă a unor raporturi sexuale ori a altor acţiuni cu caracter sexual (chiar şi faţă de un minor); realizarea raportului sexual cu un minor prin intermediul hărţuirii sexuale nu comportă relevanţă la calificarea faptei, însă poate fi luată în considerare la individualizarea pedepsei. Iată de ce, considerăm că în cazul acestor infracţiuni nu

neapărat se impune diferențierea răspunderii penale (care-i revine legiuitorului), ci individualizarea corectă a pedepsei de către organul îndrituit cu aplicarea legii. În rezultat, instanța de judecată va dispune de pârghiile necesare pentru aplicarea echitabilă a pedepsei penale ținând cont de toate circumstanțele cauzelor particulare. Or, în viziunea noastră, este dificil de apreciat efectele destabilizatoare ale acestor fapte în situații de natură diferită.

Nu este exclus concursul real dintre infracțiunile consacrate la art.173 și 174 CP RM, în cazul în care, după consumarea infracțiunii de hărțuirii sexuale, la făptuitor apare intenția infracțională cuprinsă de art.174 CP RM. În această situație, persoana care nu a împlinit vârsta de 16 ani trebuie să accepte realizarea unui raport sexual ori a unui alt act de penetrare vaginală, anală sau bucală ori de alt gen cu făptuitorul fără a i se aplica vreo modalitate a acțiunii adiacente specificată la art.173 CP RM.

Victimă a infracțiunii de hărțuire sexuală poate fi și un membru de familie al făptuitorului. Precizăm că hărțuirea sexuală a fost inserată de legiuitor în legea penală a Republicii Moldova concomitent cu violența în familie. În Nota informativă a proiectului de Lege cu privire la modificarea şi completarea unor acte legislative [105] s-a precizat că „prin modificările şi completările propuse se urmăreşte prevenirea şi combaterea violenţei în familie”. În art.2 al Legii cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie [93] definiția noțiunii de violență sexuală este formulată ca fiind „orice violenţă cu caracter sexual sau orice conduită sexuală ilegală în cadrul familiei sau în alte relaţii interpersonale, cum ar fi violul conjugal, interzicerea folosirii metodelor de contracepţie, hărţuirea sexuală (sublinierea ne aparține – *n.a.*) …”. În mod apropiat este definită violența sexuală în acord cu Convenţia Consiliului Europei pentru protecţia copiilor împotriva exploatării sexuale şi a abuzurilor sexuale de la Lanzarote, din 2007.

Care trebuie să fie soluția de calificare atunci când în calitate de victimă a hărțuirii sexuale evoluează un membru de familie: art.173 sau art.201^1 CP RM „Violența în familie”?

Răspunzând la această întrebare, N.Corcea [49, p.160] susține că nu poate fi calificată în baza art.201^1 CP RM violența sexuală care ia forma hărțuirii sexuale. În astfel de cazuri la calificare se va reține numai art.173 CP RM.

Cu acest prilej, concretizăm că violența sexuală care se manifestă sub forma hărțuirii sexuale nu trebuie calificată în baza art.201^1 CP RM, deoarece art.173 CP RM este o normă specială în raport cu art.201^1 CP RM. Deci, raționamentul legal care justifică aplicarea art.173 CP RM se regăsește la alin.(2) art.116 CP RM.

Concomitent, subscriem opiniei, potrivit căreia întrucât constrângerea victimei, amenințarea sau șantajarea victimei depășesc limitele componenței de incest – dacă acestea se suprapun săvârșirii raportului sexual între rude pe linie dreaptă până la gradul trei inclusiv, precum și între

rude pe linie colaterală (fraţi, surori) – devine necesară calificarea prin concurs: art.173 şi art.201 CP RM [114, p.574].

Nu se va reţine răspunderea penală pentru pregătirea, organizarea, complicitatea la infracţiunea specificată la art.173 CP RM în cazul în care făptuitorul stabileşte o întâlnire cu victima minoră în scopul săvârşirii hărţuirii sexuale împotriva acesteia. În acest caz, dacă propunerea a fost urmată de fapte materiale care conduc la o astfel de întâlnire, fapta se va califica în temeiul art.175^1 CP RM, adică „Acostarea copiilor în scopuri sexuale". În acelaşi timp, dacă subiectul infracţiunii care a propus o întâlnire victimei în scopul de a realiza hărţuirea sexuală împotriva ei şi-a realizat scopul, adică ulterior a săvârşit în privinţa acesteia fapta prevăzută la art.173 CP RM, vom fi în prezenţa concursului real de infracţiuni între art.173 şi 175^1 CP RM. În această situaţie, realizarea scopului săvârşirii împotriva victimei a hărţuirii sexuale excede cadrul normativ al infracţiunii specificate la art.175^1 CP RM. De aceea, nu se poate afirma că va fi încălcat principiul neadmiterii tragerii la răspundere penală de două ori pentru una şi aceeaşi faptă. Asemenea soluţie îşi are suportul în doctrina dreptului penal [27, p.620].

În alt context, specificăm că la lit.b) alin.(2) art.206 CP RM traficul de copii presupune abuzul sexual sau violenţa sexuală. Cu această ocazie, parafrazăm concepţia autorilor [27, p.1043], în acord cu care fapta prevăzută la lit.b) alin.(2) art.206 CP RM absoarbe hărţuirea sexuală. Prin urmare, în corespundere cu regula fixată la art.118 CP RM, nu este necesară încadrarea suplimentară potrivit art.173 CP RM.

Încheind analiza victimei infracţiunii de hărţuire sexuală, ne opunem următoarei opinii: „Infracţiunea de hărţuire nu exclude pluralitatea subiecţilor pasivi (minimum doi subiecţi pasivi) şi aceasta este tangentă cu celelalte componente ale structurii juridice. Astfel: când soţul (subiectul pasiv nr.1) este ameninţat cu nepromovarea de către angajator, dacă soţia sa (subiectul pasiv nr.2) nu dă curs favorurilor sexuale ale acestuia, este pusă în pericol libertatea psihică a soţului prin ameninţarea directă cu răul ce urmează să se producă asupra lui, rău ce se va răsfrânge indirect şi asupra soţiei, a cărei libertate sexuală este pusă în pericol, totodată fiind afectate şi relaţiile de serviciu, prin calitatea de angajat a soţului" [31, p.101]. Speţa exemplificată de autor nu caracterizează o pluralitate de victime în sensul art.173 CP RM.

Trebuie să precizăm că termenul generic „o persoană" (din expresia „cu scopul de a determina o persoană") din dispoziţia art.173 CP RM desemnează victima infracţiunii analizate. Totodată, atragem atenţia că textul de incriminare examinat nu specifică cine este destinatarul acţiunii adiacente. De aceea, pentru a nu admite încălcarea regulii stipulate la alin.(2) art.3 CP RM, în corespundere cu care interpretarea extensivă nefavorabilă a legii este interzisă, precizăm că nu se atribuie la această categorie membrii de familie, rudele sau alte persoane apropiate

victimei. De fiecare dată, acțiunea principală și acțiunea adiacentă trebuie să fie orientate în privința aceluiași destinatar și să fie săvârșite în scopul specificat în dispoziția art.173 CP RM [13, p.87].

În această succesiune logică, notăm că, în ipoteza hărțuirii sexuale, va exista pluralitate de victime numai în cazul în care făptuitorul realizează conduita infracțională descrisă la art.173 CP RM în privința a două sau mai multe persoane, manifestând intenția unică de a determina aceste persoane la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite.

2.2. Latura obiectivă a infracțiunii de hărțuire sexuală

După cum reiese din dispoziția normei prevăzute la art.173 CP RM, latura obiectivă a infracțiunii examinate este alcătuită din: acțiunea principală, care constă într-un comportament fizic, verbal sau nonverbal care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare și acțiunea adiacentă, care presupune amenințarea, constrângerea, șantajul.

Precizăm că amenințarea, constrângerea, șantajul în ipoteza faptei examinate se realizează pentru a fortifica avansul cu caracter sexual care rezultă din acțiunea principală a faptei prejudiciabile. Iată de ce, nu putem fi de acord cu următoarea alegație: „Latura obiectivă se consolează prin elementul material de manifestare a unui comportament fizic, verbal sau nonverbal. Observăm că acesta din urmă obligatoriu trebuie să fie însoţit de una dintre metodele de amenințare, constrângere sau șantaj” [86, p.208] (sublinierea ne aparține – *n.a.*). Din punctul de vedere al obiectului juridic lezat, așa cum am constatat în secțiunea anterioară, acțiunea principală și acțiunea adiacentă a faptei prejudiciabile specificate la art.173 CP RM lezează valori (și relații) sociale distincte. Este evident că între aceste acțiuni există diferență după conținut, dar și după orientare. Urmare a celor constatate, se poate afirma că în ipoteza faptei examinate acțiunea principală comportă ipostază de acțiune-scop, iar acțiunea adiacentă are calitate de acțiune-mijloc. De aceea, amenințarea, constrângerea, șantajul sunt mijloace și nu metode prin care se comite fapta infracțională prevăzută la art.173 CP RM. Nicio formă a comportamentului corelativ acțiunii principale nu se dizolvă în acțiunea adiacentă și nici nu se identifică cu aceasta. Are dreptate I.Botezatu când susține că metoda de săvârșire a infracțiunii trebuie ca și cum să se dizolve în textura faptei prejudiciabile, să formeze un indisolubil amalgam cu aceasta, nu să comporte diferențe de substanță, legate, de exemplu, de obiectul de influențare [11, p.35].

În altă ordine de idei, așa cum se desprinde din dispoziția art.173 CP RM, în conjunctura hărțuirii sexuale de fiecare dată trebuie să existe un demers (explicit sau implicit) din partea făptuitorului care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare și măcar una din modalitățile acțiunii adiacente în vederea determinării victimei la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual. Dacă făptuitorul realizează acțiunea adiacentă a faptei prejudiciabile după ce victima a consimțit realizarea raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual ca rezultat al acțiunii principale, nu vom fi în prezența hărțuirii sexuale.

În continuare, ținând cont de construcția complexă a normei analizate, pentru a respecta consecutivitatea ideilor, mai întâi ne vom orienta atenția spre analiza propriu-zisă a acțiunii principale a faptei de hărțuire sexuală și mai apoi vom examina modalitățile acțiunii adiacente de realizare a faptei.

Indiferent de forma de conduită (fizică, verbală sau nonverbală) adoptată de făptuitor, comportamentul corelativ acțiunii principale a faptei examinate trebuie să aibă o formă activă, să fie univoc și să reflecte intenția făptuitorului, astfel încât să fie inteligibil destinatarului. Pentru susținerea acestui enunț, adăugăm că, așa cum rezultă din interpretarea expusă în Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române [58, p.411], prin „comportament" se desemnează „ansamblul manifestărilor prin care se exteriorizează viața psihică la oameni; modalitate, manieră de a acționa și de a reacționa în anumite împrejurări sau situații, în funcție de stimulii externi sau interni; fel de a se comporta; comportare; conduită; purtare". Pe cale de consecință, precizăm că construcția terminologică „comportament fizic, verbal sau nonverbal" exprimă o acțiune îndreptată spre un scop concret: de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite.

Nu are importanță la calificarea faptei la care dintre modalitățile de conduită ce constituie acțiunea principală a recurs făptuitorul. Este deopotrivă irelevant dacă subiectul infracțiunii a apelat la toate aceste forme comportamentale pentru a-și atinge scopul infracțional sau doar la una din aceste modalități. Însă, aceste aspecte pot fi luate în considerare la individualizarea pedepsei. În contrast, este indispensabil a se stabili dacă comportamentul conceput corespunde condițiilor expres specificate în norma examinată: lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare. *Infra* ne propunem să analizăm formele de comportament: fizic, verbal sau nonverbal care constituie acțiunea principală.

Potrivit Dicționarului explicativ al limbii române [58, p.738], adjectivul „fizic" este explicat, într-un sens (în opoziție cu *psihic*), „care se referă la corpul ființelor vii, care ține de

corp" sau, în alt sens, „care se referă la materie, material, concret". O explicație sau alta, este cert că în cazul art.173 CP RM acțiunile îndreptate concret în privința corpului victimei se circumscriu comportamentului fizic.

În același timp, nu orice acțiune îndreptată în privința corpului persoanei cade sub incidența comportamentului fizic caracteristic hărțuirii sexuale. În mod regretabil, în practica judiciară s-a adoptat o poziție greșită, prin care se pune semnul egalității între comportamentul fizic și constrângerea fizică. La concret, prezintă interes două cauze în care se dizolvă aceste acțiuni:

- *Cet. B.I., exercitând funcția de director al Serviciului (...), aflându-se în incinta Serviciului, urmărind scopul de a o determina pe cet. D.S. la raporturi sexuale nedorite, a manifestat un comportament fizic și verbal exteriorizat prin folosirea forței fizice (*sublinierea ne aparține – *n.a.) asupra părții vătămate în vederea înfrângerii rezistenței acesteia, pentru a face astfel posibil raportul sexual, în rezultatul cărui fapt a creat o atmosferă degradantă, umilitoare, insultătoare, lezând demnitatea părții vătămate* [131].

- *P.S., la data de 07.05.2013, în jurul orei 20.00, fiind în stare de ebrietate alcoolică, intenționat, în scopul determinării persoanei la raporturi sexuale, cunoscând cu certitudine despre vârsta minoră a E.U, sub pretextul de a-i transmite acesteia telefonul mobil, la domiciliul său a hărțuit-o sexual, manifestând un comportament fizic și verbal prin aplicarea constrângerii fizice în privința acesteia* (sublinierea ne aparține – *n.a.*), *exprimată prin: îmbrâncirea victimei pe patul din odaie, dezbrăcarea forțată a acesteia de haine și de lenjeria de corp, atingerea cu mâinile a locurilor intime, adresându-i cuvinte umilitoare, prin care își exprima dorința de a întreține un raport sexual nedorit de minora E.U.* [144].

Indispensabil, atunci când organul de aplicare a legii interpretează norma juridică, el urmează să stabilească nu doar semnificația unor termeni prin raportare la alți termeni, ci să privească norma *per ansamblu*, prin îmbinarea cuvintelor în fraze. V.Stati afirmă, just, că analiza sintactică a textului legii presupune regula că în cazul în care substantivele sunt folosite împreună cu atributele lor, acestea trebuie să fie examinate împreună [149, p.94]. Cu atât mai mult, nu trebuie să fie interpretate de către practicieni în mod izolat. Din păcate, unii practicieni nu țin cont de faptul ori nu sesizează că legiuitorul nu întâmplător specifică *expresis modus* că comportamentul conceput de făptuitor trebuie să lezeze demnitatea persoanei ori să creeze o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare. Cu siguranță, nu au caracter formal aceste condiții în dispoziția art.173 CP RM. Dimpotrivă, sunt caractere ineluctabile ale acțiunii principale și evocă chintesența hărțuirii sexuale. În acest plan, concretizăm că anume conotația specială a acțiunii principale a faptei examinate stă la baza

demarcației dintre dispoziția în vigoare a art.173 CP RM și versiunea anterioară a normei de incriminare specificate la art.173 CP RM „Constrângerea la acțiuni cu caracter sexual". Indubitabil, delimitarea principală dintre aceste infracțiuni nu rezidă în modalitățile acțiunii adiacente. Or, așa cum vom remarca ulterior, în versiunea textului de incriminare a hărțuirii sexuale, două dintre modalitățile acțiunii adiacente (șantajul și profitarea de starea de dependență a victimei față de făptuitor) au fost extrase *inter alia* din noțiunea de constrângere anterior reținută în art.173 CP RM („Constrângereea la acțiuni cu caracter sexual"). Nici suplimentarea normei privind incriminarea hărțuirii sexuale cu amenințarea ca modalitate a acțiunii adiacente nu imprimă conotație distinctă faptei de hărțuire sexuală, ci doar lărgește câmpul de aplicare a art.173 CP RM.

Organele de aplicare a legii trebuie să țină cont, în orice caz, de caracterul acțiunii principale și să nu interpreteze norma la propria discreție. Au dreptate autorii S.Brînza și V.Stati [27, p.590] când afirmă că manifestarea comportamentului fizic în contextul hărțuirii sexuale se poate exprima în atingeri ale corpului victimei (mângâieri, îmbrățișări, ciupituri, palme „amicale", strângeri ușoare de diferite părți ale corpului, săruturi prietenești, îmbrânceli etc.). Este de remarcat că asemenea acțiuni nu sunt comise pentru a înfrânge rezistența fizică a victimei, mai degrabă sunt acțiuni totalmente impudice. Însă, atunci când aceste acțiuni se realizează în scopul de a determina persoana la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite ele sunt susceptibile să lezeze demnitatea victimei sau să creeze o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare. Cu această ocazie, susținem punctul de vedere expus de M.Grether [166, p.11], în corespundere cu care în cazul hărțuirii sexuale „este vorba de un comportament foarte insidios. Pentru a-și atinge scopul, subiectul infracțiunii poate multiplica acțiunile impudice (sublinierea ne aparține – *n.a.*) în scopul evident de a primi plăcere, însă deopotrivă să determine victima să-i cedeze".

Cu părere de rău, organele îndrituite cu aplicarea legii nu numai că denaturează conotația acțiunii principale, dar nici nu observă că prin recunoașterea posibilitatății de săvârșire a hărțuirii sexuale prin constrângere fizică se admite suprapunerea infracțiunilor prevăzute la art.173 și la art.171 sau 172 CP RM. Or, în sensul art.171 și 172 CP RM, nu contează gradul de violență fizică aplicat. La acest capitol în teoria dreptului penal [27, p.554] se arată, cu drept cuvânt, că în cazul art.171 și 172 CP RM prin constrângere fizică se are în vedere, inclusiv, imobilizarea fizică a victimei sau dezbrăcarea cu forță a acesteia.

Suntem de acord că această confuzie este oarecum generată de lipsa unei interpretări privind hărțuirea sexuală, în contextul în care norma prevăzută la art.173 CP RM, pe de o parte, are o structură mai sofisticată, iar, pe de altă parte, dispoziția în cauză conține mai multe

concepte, care fie nu sunt însușite de alte prevederi ale Codului penal, fie comportă semnificație diferită de cea stabilită în alte norme.

Este regretabil că Hotărârea Plenului CSJ nr.17 din 07.11.2005 nu a fost modificată și completată în vederea explicării unor noțiuni corelative faptei de hărțuire sexuală. Totuși, lipsa unei astfel de tălmăciri nu justifică aplicarea discreționară a legii de către organele abilitate cu realizarea legii, fără a se ține cont de litera normei juridice. Iată de ce susținem punctul de vedere exprimat de Gh.Antoniu [2, p.12], potrivit căruia „legea penală pentru a fi aplicată are nevoie să fie interpretată, iar această interpretare să fie strictă, adică să clarifice exact sensul și semnificația regulii obiectivizate, materializate în normă".

Generaliter, conduita fizică are caracter implicit, de aceea pentru a fi perceptibilă victimei, cel mai probabil va fi nevoie de mai multe acțiuni fizice ori să fie însoțită de alte conduite verbale sau nonverbale.

În altă odine de idei, ne vom pronunța în privința comportamentului verbal enunțat în dispoziția art.173 CP RM. Comportamentul verbal în ipoteza hărțuirii sexuale trebuie interpretat *lato sensu*, adică în sensul că informația este transmisă prin limbajul articulat cuprinzând aspectul vocal (oral) și nonvocal (scris). Altminteri, dacă am interpreta sensul adjectivului „verbal" conform explicației preluate din Dex-ul limbii române [58, p.2160], acesta înseamnă: (în opoziție cu *scris*) „care se face sau care se transmite prin viu grai, din gură în gură; care caracterizează limba vorbită, vorbirea; oral". Cu această ocazie, îi dăm dreptate autorului S.Brînza [25, p.133], atunci când exemplifică „expedierea de e-mail-uri cu caracter sugestiv" în perspectiva manifestării comportamentului verbal caracteristic faptei analizate. Practica judiciară confirmă o astfel de posibilitate. În context este ilustrativă următoarea speță:

S.A., în perioada de timp de la 20 februarie 2014, intenționat, cu scopul de a o determina pe fosta sa concubină, V.E., cu care a întrerupt relațiile intime în august 2013, la raporturi sexuale și la alte acțiuni cu caracter sexual, nedorite de ea, i-a expediat SMS-uri prin rețeaua Internet (sublinierea ne aparține – *n.a.) pe numerele de telefon mobil ale acesteia, prin care solicita prezența ei la domiciliul lui S.A*... [135].

În speța prezentată *supra* comportamentul verbal s-a manifestat în manieră explicită scrisă. Nu este exclus ca comportamentul verbal să aibă caracter deductibil, cum ar fi ipoteza în care făptuitorul face remarce aluzive cu privire la fizicul victimei, la viața ei sexuală sau își descrie propriile fantezii sexuale în scopul specificat la art.173 CP RM.

Printre modalitățile de exprimare a comportamentului verbal în contextul art.173 CP RM, sursele de specialitate furnizează astfel de exemple: „diverse demersuri făcute victimei, sub formă de propuneri, avansuri, aluzii, solicitări etc., mai mult sau mai puțin explicite, montarea

unor persoane împotriva victimei, contestarea nejustificată a muncii depuse de victimă, impunerea victimei a unor sarcini fără sens și care nu fac parte din îndatoririle ei normale de serviciu, trasarea în fața victimei a unor sarcini de lucru exorbitante în raport cu timpul, pregătirea profesională și mijloacele de care aceasta dispune etc." [27, p.590]; „remarcele sau glumele de natură sexuală cu privire la o persoană, la hainele, anatomia acesteia, întrebări privind preferințele sexuale, răspândirea de zvonuri privind viața sexuală a persoanei [188, p.26]".

Și comentariile elogioase însoțite de apelative de genul: „draga mea", „iubire", „păpușă", „drăguțo", „scumpo", făcute într-un cadru de muncă sau alt mediu mai mult sau mai puțin străin victimei, în vederea obținerii beneficiului sexual, pot să lezeze demnitatea persoanei ori să creeze o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare.

În practica judiciară, în mai multe spețe, organele care aplică legea nu delimitează comportamentul fizic de cel verbal consemnându-le în același context, fără a li se stabili identitatea corelativă. De exemplu, într-un caz se arată: „*a manifestat un comportament fizic și verbal agresiv, degradant și umilitor, prin faptul că a început să pipăie victima peste tot corpul, să-i atingă cu mâinile părțile intime…"* [128; 129; 136; 137]. Evident, la calificarea faptei nu contează la care formă de comportament a aderat făptuitorul, însă nu este corect a le considera echipolente. Atât timp cât voința autorității legiuitoare consistă în evidențierea distinctă a formelor de comportament relative hărțuirii sexuale, ele trebuie interpretate ca atare de organele abilitate, fără a se face abatere de la voința legiuitorului.

În alt registru, comportamentele nonverbale sunt acele conduite, mai dificil de sesizat, care fără a fi acte propriu-zise pot constitui hărțuire sexuală [188, p.26]. În contextul hărțuirii sexuale comportamentul nonverbal poate fi desprins din caracteristicile vocale, adică din modul în care se spune ceva (tonul vocii, intonația etc.) și nonvocale (gesturi, mișcări, expresii faciale etc).

Ne propunem să caracterizăm unele tipuri de comportament nonverbal susceptibile să ateste realizarea acțiunii principale a faptei examinate:

1) comportamentul nonverbal *kinezic* (sau chinestezic). Presupune *lato sensu* gesturile, expresiile faciale, mișcările ochilor, atingerile și orice mișcare a membrelor sau a corpului. Forma corpului, fizicul, postura, înălțimea, greutatea, părul și culoarea pielii sunt caracteristici fizice asociate cu kinezica [211, p.1].

În ipoteza hărțuirii sexuale, privirea insistentă a unei persoane de sus în jos (practică denumită în limba engleză „*elevator eyes"),* fixarea cu privirea a unei părți a corpului persoanei, demonstrarea unor semne obscene cu ajutorul mâinilor, gesturi de mimare, precum imitarea copulației, prezintă exemple elocvente de comportament nonverbal kinezic. Autoatingerile de asemenea se circumscriu acestui comportament.

În context, trezește nedumerire faptul că legiuitorul a abstras „comportamentul fizic” din „comportamentul nonverbal”. Or, prin esență, comportamentul fizic se integrează în comportamentul nonverbal. Presupunem că dacă comportamentul fizic nu ar fi fost descris separat în dispoziția art.173 CP RM, practicienii nu ar fi confundat conduita fizică cu constrângerea fizică. Evident, asemenea poziție nu este decât o reflexie pur teoretică.

Atenționăm că gesturile nu comportă o semnificație universală, de aceea trebuie apreciate de la caz la caz. Astfel, de exemplu, introducerea degetului mare între arătător și degetul mijlociu, cu pumnul strâns, transmite în unele culturi o înjurătură gravă cu conotație sexuală, în alte culturi are semnificația de „noroc”, iar în altele de „nimic”;

2) nu poate fi neglijată nici semnificația artefactelor sau a limbajului vestimentar în conjunctura faptei examinate. În acest sens, dezgolirea excesivă a corpului unei persoane în prezența altei persoane poate crea o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare;

3) proxemica sau percepția și utilizarea spațiului se referă la aranjamente, spațiul fizic și distanța conversațională. În literatura autohtonă, pe bună dreptate s-a atras atenția că un aspect important în contextul comportamentului nonverbal îl poate constitui stabilirea distanței dintre două persoane [27, p.591].

Antropologul Edward T.Hall [210, p.116-125] (1959/1973) a făcut măsurări în privința stabilirii distanței acceptabile între persoane, delimitând câteva distanțe interumane: 1) distanța intimă apropiată (*Close Phase*) este distanța dintre persoane în timpul actului sexual, dintre sportivi (la box, lupte), imprimă ideea de protecție și confort. De la această distanță pot fi văzute în detaliu expresiile faciale. Vocalizarea la distanța intimă joacă o foarte mică parte în procesul de comunicare, deoarece se realizează în principal prin alte canale; 2) distanța intimă neapropiată (*Far Phase*) (0,15–0,45 m) este cea care le permite persoanelor să simtă căldura și mirosul respirației celeilalte persoane, chiar dacă este îndreptată în partea opusă subiectului. Comunicarea verbală este suavă; 3) distanța personală apropiată (*Close Phase*) (0,45–0,75 m) este distanța propice confidențelor. Se disting foarte bine trăsăturile feței. La această distanță se poate ține de mână o persoană și îmbrățișa. Soția poate să stea în interiorul zonei personale apropiate a soțului cu impunitate. Pe de altă parte, să facă o altă femeie acest lucru este cu totul altceva; 4) distanța personală neapropiată (*Far Phase*) (0,75–1,25 m) asigură percepția exactă a celuilalt, în ansamblu și în detaliu. În discuții, vocea este moderată. De la această distanță între parteneri nu se simte căldura corporală, nici mirosul interlocutorului nu este perceptibil în mod normal. O persoană nu poate atinge cu ușurință interlocutorul. La această distanță pot fi discutate subiecte de interes personal; 5) distanța socială apropiată (*Close Phase*) (1,25–2,10 m). De la

această distanță se discută cu străinii. Fața se vede clar și corpul în întregul lui. Este distanța dintre vânzător și client, dintre colegii de birou; 6) distanța socială neapropiată (*Far Phase*) (2,10–3,60 m) impune comunicarea cu voce tare, estompează diferențele de status. La această distanță au loc discuțiile formale, impersonale, precum și discuțiile în grupurile mici. Cele mai fine detalii ale feței sunt greu detectabile; 7) distanța publică apropiată (*Close Phase*) (3,60–7,50 m) impune să se vorbească foarte tare, însă nu la volumul maxim. De la această distanță nu se mai pot distinge expresiile faciale sau culoarea ochilor celui care vorbește. Se văd însă constituția corporală, îmbrăcămintea etc. Este caracteristică discuțiilor de auditoriu, sălii de conferință; 8) distanța publică neapropiată (*Far Phase*) solicită puternic vocea celui care vorbește. Este distanța scenică, a oamenilor politici, a actorilor. Comunicarea este puternic controlată. Cuvintele sunt enunțate mai clar. Se apelează la gesturi cu valoare simbolică.

Totuși, în planul încadrării juridico-penale a hărțuirii sexuale este inadmisibil a aprecia prin limite fixe dacă o persoană a invadat sau nu spațiul intim sau personal al altei persoane, pentru a constata dacă asemenea apropiere poate constitui o conduită nonverbală specifică hărțuirii sexuale.

Tocmai de aceea, de fiecare dată trebuie să se țină cont atât de factori subiectivi, precum: percepția victimei, modul în care victima primește alte persoane pe teritoriul său, cât și de factori obiectivi, precum: suprafața teritoriului pe care se află făptuitorul și victima, cultura, statul din care provin, vârsta, sexul persoanelor care interacționează, tipul conversației. Aceste date pot oscila mult dacă persoana provine din cultura arabă, franceză, japoneză etc. De exemplu, E.T. Hall a constatat că, spre deosebire de arab, ego-ul german este mai evidențiat și el va face orice să-și păstreze „sfera privată” [210, p.134];

4) comportă relevanță și mediul fizic în care se află victima. Factorii de mediu includ mobilierul, stilul arhitectural, decorațiunile interioare, condițiile de iluminare, culorile, temperatura, zgomotele adiționale sau muzica etc. în contextul în care apare interacțiunea [213, p.7]. De aceea, amenajarea spațiului în care se află o persoană cu imagini pornografice (de exemplu, la birou) poate evoca invadarea spațiului unei persoane și poate indica în privința hărțuirii sexuale;

5) sunt consemnabile și aspectele legate de caracteristicile vocii (paralimbaj). În așa fel, reproducerea sunetului unui sărut sau al unui act sexual, râsul obscen, alte sunete cu semnificație sexuală pot să ateste comportamentul caracteristic faptei examinate. Elocvente pot fi și aspectele dinamice ale vocii (intonația, ritmul și continuitatea vorbirii, pronunția).

Nu vom aprofunda studiul în astfel de exemple, deoarece este imposibil a expune toate modalitățile de înfățișare a comportamentului nonverbal. Există posibilitatea ca semnalele fizice, verbale și nonverbale să fie în dezacord. Ele pot comunica mesaje contradictorii, de aceea semni-

ficația diferitelor semnale trebuie apreciată minuțios. Cu drept cuvânt, se afirmă în literatura de specialitate autohtonă că, cel mai probabil, nu unul, dar mai multe asemenea indicii vor fi necesare pentru a demonstra fără putință de tăgada faptul manifestării comportamentului nonverbal în ipoteza hărțuirii sexuale [27, p.591]. În cazul în care există incertitudine cu privire la conduita făptuitorului, orice dubiu trebuie interpretat în favoarea acestuia.

În altă ordine de idei, accentuăm că locuțiunea „manifestarea unui comportament fizic, verbal sau nonverbal" este nepotrivită pentru dispoziția art.173 CP RM. Avem rezerve că rațiunea concretizării formelor de comportament prin care se realizează acțiunea făptuitorului se explică prin dorința legiuitorului de a nu lăsa în afara textului legii vreo modalitate neincriminată de realizare a comportamentului infracțional. Mai degrabă suntem predispuşi să credem că autoritatea legislativă autohtonă s-a inspirat şi în acest caz din definiția hărțuirii sexuale expusă în directivele europene, în care aceasta este considerată ca fiind „situaţia în care se manifestă un comportament nedorit cu conotație sexuală, exprimat fizic, verbal sau nonverbal (…) (sublinierea ne aparține – *n.a.*).

Bineînțeles, nu este greşit ca legiuitorul național să se inspire din reglementările europene, mai ales că armonizarea legislației constituie unul din obiectivele primordiale ale Republicii Moldova în procesul de asociere la UE. Concretizăm însă că compatibilizarea legislației autohtone cu legislația europeană nu presupune obligația statului de a transpune literă cu literă prevederile actelor UE (mai ales în domeniul penal). Legislația UE conține prevederi cu grad diferit de detalii şi claritate, datorită multilingvismului statelor membre şi diferențelor dintre sistemele juridice. De aceea, autoritatea legislativă autohtonă, atunci când preia prevederi din legislația UE sau se ghidează din atare reglementări, trebuie să adapteze aceste noțiuni la tehnica legislativă şi limbajul național.

Pe de altă parte, art.14 al Directivei 2004/113 şi art.25 al Directivei 2006/54 stabilesc că statele membre determină regimul sancţiunilor aplicabile încălcărilor dispoziţiilor naţionale adoptate în conformitate cu aceste directive şi iau toate măsurile necesare pentru a asigura aplicarea acestor sancţiuni. Deci, transpunerea prevederilor respectivelor directive în legislația națională nu trebuie să se realizeze neapărat în sfera penală. Tocmai de aceea, în majoritatea statelor europene care sancționează hărțuirea sexuală se desprinde polisemia hărțuirii sexuale în funcție de actul normativ care o reglementează. Or, așa cum am remarcat în secțiunea dedicată obiectului infracțiunii, conotația faptei examinate în legea penală este diferită de cea stabilită în legislația extrapenală. În context, suscită interes abordarea franceză cu privire la definiția europeană a noțiunii de hărțuire sexuală [186, p.32-33]: „Definiția europeană a noțiunii de hărțuire sexuală poate constitui o sursă de inspirație pentru reglementarea penală a hărțuirii

sexuale, însă această definiție trebuie să fie precizată pentru a satisface principul constituțional al legalității incriminărilor și pedepselor. Ea nu trebuie să fie preluată integral de Codul penal, deoarece este prea generală și prea vagă".

CtEDO, în jurisprudenţa sa, a subliniat importanţa asigurării accesibilităţii şi previzibilităţii legii, instituind şi o serie de repere pe care legiuitorul trebuie să le aibă în vedere pentru asigurarea acestor exigenţe. La concret, în cauze precum *Sunday Times contra Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord* [160] (1979); *Rekvényi contra Ungariei* [159] (1999); *Rotaru contra României* [33] (2000); *Damman contra Elveţiei* [158] (2005) s-a evidențiat că „nu poate fi considerată „lege" decât o normă enunţată cu suficientă precizie, pentru a permite individului să-şi regleze conduita. Referitor la cerința de claritate, individul trebuie să fie în măsură să prevadă consecinţele ce pot decurge dintr-un act determinat"; „în special, o normă este previzibilă atunci când oferă o anume garanţie contra atingerilor arbitrare ale puterii publice". Cu riscul de a ne repeta, amintim că tocmai lipsa de claritate și precizie a legii a condus la abrogarea art.222-33 CP al Franței („Hărțuirea sexuală") prin Decizia Curții Constituționale nr.2012-240 din 4 mai 2012 [170]. În acest caz, Curtea Constituțională franceză s-a bazat pe principiul legalității incriminărilor și pedepselor garantat de art.34 din Constituția Franței [168] și de art.8 al Declarației Universale a Drepturilor Omului și Cetățeanului din 1789 [169], invocând că norma prevăzută la art.222-33 permitea *„ca infracțiunea de hărțuire sexuală să fie pedepsită fără ca elementele constitutive ale infracțiunii să fie suficient definite, lezând astfel principiul legalității incriminărilor și pedepselor"*. Tocmai această consecință a impus legiuitorul din Franța să regândească o nouă definiție a hărțuirii sexuale și să reintroducă de urgență fapta în legea penală. Ceea ce a și făcut prin Legea nr.2012-954 din 6 august 2012. Experiența legislativă a Franței în acest domeniu semnalează importanța calității normei juridico-penale. Or, este evident că fluctuații de acest gen în legea penală nu pot să nu afecteze calitatea actului de justiție.

În mod regretabil, putem remarca că conținutul art.173 CP RM nu doar că nu poate fi înțeles în mod consecvent de oricine, dar, așa cum demonstrează practica judiciară, nici organele abilitate cu aplicarea legii nu înțeleg semnificația exactă a hărțuirii sexuale. Mai mult, și teoria dreptului penal mărturisește că adesea în privința aceluiași aspect opiniile doctrinare pot fi diametral opuse. În context, ne raliem opiniei exprimate de I.Hadârca [79, p.15], potrivit căreia „devierea de la textul legii este interzisă, deoarece înțelegerea limbajului legislativ are o semnificație deosebită pentru stabilirea limitelor libertății persoanei în raport cu statul". Cu siguranță, intervenția legiuitorului în dispoziția art.173 CP RM este stringentă.

În realitate, comportamentul descris în acțiunea principală a faptei prejudiciabile analizate comportă semnificația unei solicitări, explicite sau implicite, din partea făptuitorului îndreptate

spre obținerea unui raport sexual ori a unei alte acțiuni cu caracter sexual. Detalierea modalităților de realizare a acțiunii principale (fizic, verbal sau nonverbal), așa cum este prezentată *de lege lata* în dispoziția art.173 CP RM, este o sursă de confuzie sub aspect interpretativ. Iată de ce, pentru a simplifica textul de incriminare și în vederea asigurării preciziei normei în cauză, recomandăm substituirea locuțiunii „manifestarea unui comportament fizic, verbal sau nonverbal" cu termenul „pretinderea". O atare accepțiune este conformă și cu orientarea acțiunii în cauză. Preferăm acest termen, deoarece este cunoscut legii penale autohtone și corelează cu esența juridică a acțiunii principale. Pentru exemplificare, folosim ca paradigmă infracțiunile specificate la art.324 („Coruperea pasivă"), art.326 („Traficul de influență"), art.333 („Luarea de mită") CP RM. Comun pentru aceste infracțiuni este „pretinderea" – ca modalitate normativă a acțiunii prejudiciabile a infracțiunilor specificate îndreptată spre un scop special ce rezidă în obținerea unor avantaje.

Normele sus-menționate nu specifică modalitatea prin care este realizată pretinderea. Însă, în Hotărârea Plenului CSJ „Cu privire la aplicarea legislaţiei referitoare la răspunderea penală pentru infracţiunile de corupţie" [85] se explică la pct.3.1. că pretinderea constă într-o cerere, solicitare insistentă ori într-o pretenţie vizând obiectul remunerării ilicite, care se poate manifesta verbal, în scris sau în formă concludentă (sublinierea ne aparține – *n.a.*), fiind inteligibilă pentru cel căruia i se adresează, indiferent dacă a fost satisfăcută sau nu. O asemenea poziție este susținută și de doctrină: „pretinderea poate fi exteriorizată prin cuvinte, gesturi, scrisori sau orice alt mijloc de comunicare (sublinierea ne aparține – *n.a.*), astfel ca cel căruia i se adresează să înțeleagă că i s-au pretins…" [155, p.88]. Termenul „pretindere" comportă semnificație uniformă în toate normele legii penale. Pe această cale, nu vedem de ce legiuitorul nu ar prelua acest concept și în ipoteza hărțuirii sexuale. În așa manieră ar fi înlăturată și confuzia generată de concretizarea formelor de comportament (fizic, verbal sau nonverbal).

În plan comparativ avem modele de inspirație pentru inițiativa noastră. Pentru comparație, menționăm că art.223 CP al României descrie hărțuirea sexuală ca „pretinderea în mod repetat de favoruri de natură sexuală…". Autoritatea legislativă a statului vecin nu concretizează dacă pretinderea are loc în mod verbal, nonverbal sau prin intermediul unor acte fizice sugestive. În același timp, în doctrină se detaliază că „pretinderea de favoruri sexuale se poate face explicit sau implicit. [...] Pot constitui exemple de avansuri sexuale: afișarea de materiale sexuale, bancuri, glume sexuale, comentarii de natură sexuală asupra înfățișării cuiva, fluierături sau gesturi sexuale, repetarea solicitării de a ieși cu o persoană de sex opus, contacte fizice, atingeri etc." [63, p.189]. Asemenea exemple sunt etalate tranșant și de alți autori: pretinderea de favoruri sexuale poate fi realizată prin orice mijloace: cuvinte, gesturi sau priviri tendențioase, mijloace

de transmitere la distanță etc. [156, p.179]; făptuitorul poate să solicite victimei să se întâlnească în vederea întreținerii unor raporturi sexuale, ori, la serviciu, se manifestă într-un mod neechivoc din care rezultă că pretinde privilegii de natură sexuală (de exemplu, mângâierea victimei în zone erogene, sărut etc.) [3, p.240]; pretinderea de favoruri de natură sexuală se poate realiza prin comportamente verbale, nonverbale sau fizice, „prin apelare directă", prin scris, utilizând alte mijloace de comunicare (de exemplu, prin telefon, prin e-mail etc.); acțiunile de pretindere pot consta din gesturi obscene, aluzii sexuale, atingeri corporale, trimiterea de mesaje cu conotații sexuale etc. [67, p.231]

În mod similar, în legea penală a Spaniei varianta-tip a hărțuirii sexuale, specificată la art.184, sancționează fapta „celui care solicită favoruri de natură sexuală…și prin acest comportament provoacă victimei o situație obiectivă și grav intimidantă, ostilă și umilitoare". În legătură cu aceasta, reproducem un punct de vedere, bazat pe jurisprudență, exprimat în doctrina spaniolă: „Cerința de favoruri sexuale se consideră îndeplinită, în cazul hărțuirii sexuale, atunci când există o cerere sau o acțiune cu conținut sexual, serioasă și univocă, oricare ar fi mijloacele de expresie utilizate, dacă astfel de comportament este nedorit, nerezonabil și ofensator" [279, p. 194].

Într-o manieră asemănătoare este descris elementul material al hărțuirii sexuale în cadrul legislativ penal al unor state din America Latină (de exemplu, la art.135 CP al Statului liber asociat Puerto Rico, la art.511 CP al Republicii Ecuador).

Schimbând vectorul de cercetare, ne propunem să analizăm expresia „atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare". Precizăm că atât locuțiunea „care lezează demnitatea persoanei", cât și „care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare" caracterizează conduita subiectului infracțiunii corelativă acțiunii principale a faptei de hărțuire sexuală. Însă, întrucât în cadrul secțiunii dedicate analizei obiectului infracțiunii de hărțuire sexuală ne-am expus în privința semnificația expresiei „care lezează demnitatea persoanei" în sensul art.173 CP RM, vom omite să repetăm aceleași idei în această secțiune a lucrării.

În prim-plan ne interesează semnificația conceptului „atmosferă". Este lesne de observat că în conținutul art.173 CP RM autoritatea legislativă a utilizat la figurat termenul „atmosferă" în sensul de „mediu în care se trăiește; climat, ambianță; stare de spirit creată în jurul cuiva", deoarece semnificația proprie a acestui cuvânt este „înveliș gazos care înconjoară pământul, aer" [58, p.155]. Concomitent, subliniem că în niciun caz nu trebuie să interpretăm conceptul de atmosferă în sensul de „hărțuire ambientală"; or, legiuitorul autohton nu limitează sfera de incidență a art.173 CP RM la o împrejurare concretă. Pe această undă de idei, considerăm

defectuoasă utilizarea unui atare termen în dispoziția art.173 CP RM. Mai potrivit (dar nu cel mai potrivit) ni se pare conceptul „situație", așa cum este consacrat în norma de incriminare a hărțuirii sexuale în legea penală a României, a Spaniei și a Franței. Predilecția pentru termenul „situație" în defavoarea celui de „împrejurare" în legea penală a Franței a fost explicată tranșant de J.J. Hyest: „Termenul „împrejurare" (*environnement)* provine dintr-o traducere greșită în limba franceză a directivelor europene, care inițial au fost redactate în limba engleză, și care – mai presus de toate – poate fi susceptibil să nu ia în considerare efectul asupra victimei, dar să constate o ambianță generală, o atmosferă sau chiar un climat. Din aceste motive, termenul „situație" permite a caracteriza mai bine elementul material al infracțiunii, specificând efectul pe care acțiunile hărțuirii sexuale îl produc în detrimentul victimei" [188, p.98] .

Nu este exclus ca hărțuirea sexuală să denatureze și mediul în care se află victima, însă în ipoteza faptei examinate conceptul „atmosferă" comportă, în primul rând, valență intrinsecă și trebuie interpretat ca „stare", care desemnează și „starea de fapt" (situație) și „starea de spirit". Conform vorbirii uzuale [58, p.1874], substantivul „stare" poate fi înțeles atât ca „situație în care se află cineva sau ceva; mod, fel, chip în care se prezintă cineva sau ceva; împrejurare, context, circumstanță, cât și ca „fel în care se simte cineva (din punct de vedere fizic sau moral), dispoziție în care se află cineva; stare de spirit". Cu privire la acest aspect, S.Brînza menționează, pe bună dreptate, că „comportamentul în cauză trebuie să producă în detrimentul victimei oricare din următoarele efecte de natură psihologică: depresie, anxietate, șoc, negare, stres, tulburări ale somnului, furie, teamă, frustrare, iritare, instabilitate emoțională, nesiguranță, jenă, rușine, confuzie, neputință, tulburări de concentrare, atacuri de panică, stimă de sine scăzută, neîncredere în capacitățile proprii, hipersensibilitate, izolare, autoblamare etc." [25, p.134]. Cu această ocazie, propunem, cu titlu de *lege ferenda,* înlocuirea în dispoziția art.173 CP RM a termenului „atmosferă" cu cel de „stare".

În altă ordine de idei, în lipsa unor interpretări referitoare la înțelesul termenilor „neplăcută", „ostilă", „degradantă", „umilitoare", „discriminatorie", „insultătoare" ne propunem să elucidăm sensul fiecăruia din ei.

Prin „atmosferă neplăcută", în ipoteza art.173 CP RM, trebuie înțeleasă o situație care nu este plăcută victimei, nu corespunde gusturilor sau preferințelor acesteia sau care îi cauzează o neplăcere, un dezgust. Astfel de situații pot fi: diverse discuții pe teme cu caracter sexual într-un mediu în care se află victima, întrebări concrete adresate victimei privind preferințele sale sexuale, cadouri cu tentă sexuală din partea făptuitorului, dezgolirea corpului în prezența victimei etc. Accentuăm asupra pericolului interpretării extensive defavorabile în cazul în care un comportament este considerat neplăcut în ipoteza faptei examinate. Or, cel care interpretează

legea ar putea lărgi la maximum înțelesul acestui termen. Aceasta deoarece „neplăcută" poate fi, de pildă, și aplicarea întemeiată a măsurilor disciplinare în cazul unui raport de muncă, însă aceasta nu denotă prezența acțiunii principale nominalizate în art.173 CP RM. Concomitent, ținând cont că adjectivul „neplăcută" interferează cu toate celelalte caractere definitorii ale atmosferei create în detrimentul victimei, recomandăm autorității legislative să excludă adjectivul „neplăcută" din textul normativ al hărțuirii sexuale.

În altă privință, adjectivul „ostilă" ne determină să facem referire la forma de realizare a hărțuirii sexuale – „mediu ostil" (*hostile environment),* așa cum se desprinde din jurisprudența SUA. La concret, în corespundere în concepția jurisprudențială a SUA, „mediul ostil" se caracterizează prin existența unui comportament sexual și/sau sexist (avansuri sexuale, propuneri sau gesturi inoportune) nedorit, repetat și/sau sever, care provine de la superiori sau colegi de muncă, creând un mediu de lucru intimidant și insuportabil pentru angajat. Actul de hărțuire poate fi fizic (de exemplu: atingeri din partea angajatorului), verbal (de exemplu: comentarii obscene) sau nonverbal (de exemplu: demonstrarea imaginilor cu caracter pornografic).

Comparativ cu concepția relevată, legiuitorul autohton a atribuit noțiunii de „atmosferă ostilă" o semnificație mai restrânsă. În vorbirea uzuală [58, p.1344], conceptul „ostil" desemnează „care are o comportare, o atitudine dușmănoasă, răuvoitoare, plină de ură, de antipatie față de cineva; care este dușmănos, vrăjmaș; care este nefavorabil". În sensul art.173 CP RM, o atmosferă ostilă se raportează la situația în care comportamentul făptuitorului nu neapărat atinge demnitatea persoanei, însă face insuportabile sau împovărătoare condițiile de muncă, viață, mediu ale victimei. La asemenea situație se referă astfel de cazuri: făptuitorul critică nejustificat munca acesteia, incită unele persoane împotriva ei, o exclude de la unele activități, o ia în derâdere etc. V.Dobrinoiu [63, p.190] detaliază că chiar și glumele cu caracter sexual, implicit sau explicit, generează un mediu ostil. Frica de a nu fi exclus din grup face ca atitudinea persoanelor față de acest aspect să nu se manifeste liber, însă aceasta va afecta sentimentul stimei de sine.

În alt context, nu putem să nu ne opunem următoarei concepții: „Având în vedere că hărţuirea sexuală poate leza demnitatea unei persoane sau crea un mediu degradant la locul de muncă, un astfel de comportament discriminatoriu poate întruni criteriile ce definesc un tratament crud, inuman sau degradant" [124, p.15].

Formarea poziției evidențiate *supra* este condiționată, pe de o parte, de faptul că dispoziția art.173 CP RM conține expresia „care lezează demnitatea persoanei", iar, pe de altă parte, de prezența adjectivului „degradantă" în norma analizată.

Prin excelență, infracțiunea prevăzută la art.166[1] CP RM („Tortura, tratamentul inuman sau degradant") atentează în plan principal asupra relațiilor sociale privind demnitatea persoanei. Totuși, sintagma „tratament inuman și degradant", așa cum este specificată în art.166[1] CP RM, nu este o noțiune echipolentă cu sintagma „comportament … care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosfera degradantă" utilizată în dispoziția art.173 CP RM. Trebuie de remarcat că dispoziția art.166[1] CP RM protejează, în primul rând, demnitatea persoanei, în sens larg – ca dimensiune fundamentală și inerentă umanității, care se atașează dreptului la viață, la inviolabilitatea corpului uman, la interzicerea torturii și tratamentelor inumane sau degradante, precum și la interzicerea sclaviei, garantate de art.2-4 CEDO.

Privitor la tratamentul degradant, CtEDO, în jurisprudența sa [197], a constatat că „tratamentele sunt considerate a fi „degradante", deoarece prin natura lor creează victimei un sentiment de teamă, angoasă şi inferioritate, de natură să o umilească şi să o devalorizeze". Potrivit Hotărârii Plenului CSJ „Cu privire la unele chestiuni ce ţin de aplicarea de către instanţele judecătoreşti a prevederilor articolului 3 din Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale", nr.8 din 30.10.2009 [84], prin „tratament degradant" înţelegem tratamentul care generează victimelor sentimente de frică, anxietate şi inferioritate, capabile să umilească şi să înjosească victima; înfrânge rezistenţa fizică şi morală a victimei şi o determină pe aceasta să acţioneze împotriva voinţei sau conştiinţei sale (sublinierea ne aparține – *n.a.*). În ipoteza art.173 CP RM, manifestarea unui comportament care „lezează demnitatea persoanei" ori „creează o atmosferă degradantă" nu dispune de suficientă intensitate să determine victima să acționeze împotriva voinței sale. Nu întâmplător, acțiunea principală este însoțită de acțiunea adiacentă care se conturează în amenințare, constrângere, șantaj și care întărește demersul făptuitorului.

În cazul hărțuirii sexuale, gesturile cu conotație sexuală, comentariile obscene împotriva victimei, chiar și privirile inoportune sunt susceptibile să ateste înjosirea persoanei. *Per a contrario*, în privința tratamentului aplicat victimei în ipoteza alin.(1) art.166[1] CP RM acesta trebuie să depășească un anumit „prag de gravitate", astfel încât nu constituie doar o simplă brutalitate, ci este suficient de grav [27, p.520].

De lege lata, în sensul art.173 CP RM conceptele „degradant" și „umilitoare" trebuie interpretate conform vorbirii obișnuite. Literalmente, adjectivul „degradantă" înseamnă „care degradează, care este înjositor, degradator" [58, p.525]. Concomitent, adjectivul „umilitoare" este explicat după cum urmează: „care umilește, înjosește, ofensează; care aduce jigniri, înjositor, jignitor" [58, p.2117].

Sinonimia nu este potrivită în legea penală, cu atât mai mult în conținutul aceleiași prevederi. De aceea, pentru a evita surmontarea poziției eronate sus-menționate propunem legiuitorului autohton să excludă termenul „degradantă" din dispoziția art.173 CP RM și să păstreze doar conceptul „umilitoare". Enunțăm că art.19 al Legii privind actele legislative, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.12.2011, stabilește că terminologia utilizată în actul normativ elaborat trebuie să fie uniformă și constantă, se va utiliza unul și același termen dacă este corect, iar folosirea lui repetată exclude confuzia.

Prin „atmosferă umilitoare", în sensul art.173 CP RM, se are în vedere situația de înjosire a victimei, punerea acesteia într-o situație de inferioritate neîndreptățită, ofensarea, jignirea victimei. Se circumscriu unei atmosfere umilitoare următoarele situații: comentarii înjositoare în privința victimei, de genul: „ești un/o ratat(ă)", „nu ești bun(ă) de nimic", gesturi obscene în privința acesteia, atingeri inoportune ale corpului victimei, în scopul determinării la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual ș.a.m.d. Relevăm că în același mod se apreciază o situație umilitoare și în doctrina română: „Victima este pusă într-o situație umilitoare atunci când prin pretinderea repetată a favorurilor de natură sexuală a fost înjosită, ofensată ori i s-au adus jigniri" [3, p.240]. În același plan, remarcăm că conceptul „insultătoare" se referă la jignirea, ofensarea, injuria victimei. Indubitabil, și acest concept se cuprinde în conceptul „umilitoare". Din același raționament, în vederea înlăturării suprapunerii terminologice, propunem legiuitorului să retracteze și acest cuvânt din norma examinată.

De lege lata, sintagma „atmosferă discriminatorie" trebuie înțeleasă ca starea percepută de victimă ca excludere, marginalizare, supunere la un tratament diferit în raport cu alte persoane în aceleași împrejurări. *De lege ferenda*, în consonanță cu opiniile expuse în cadrul segmentului de cercetare a obiectului infracțiunii, recomandăm autorității legislative să elimine termenul „discriminatorie" din conținutul art.173 CP RM.

În cele din urmă, ne solidarizăm opiniei expuse de S.Paradiso: „Multiplicarea de către legiuitor în textul de incriminare a hărțuirii sexuale a termenilor aproximativi este regretabilă, întrucât gradul de precizie a unei infracțiuni nu depinde de cantitatea cuvintelor utilizate, dar de calitatea acestora" [183, p.66].

În alt perimetru de cercetare, vom supune analizei acțiunea adiacentă a faptei examinate. Având în vedere că prima dintre modalitățile acțiunii adiacente specificate în art.173 CP RM este amenințarea, vom recurge la analiza acesteia.

În contextul prevederilor Părții Speciale a Codului penal, amenințarea apare cel puțin în câteva ipostaze: ca faptă distinctă (art.155, art.367 CP RM), în calitate de circumstanță agravantă (alin.(2) art.179, alin.(3) art.180^1 CP RM etc.), ca metodă de realizare a faptei prejudiciabile

(art.158, art.167 CP RM), ca modalitate a acțiunii adiacente în cazul infracțiunii complexe (art.173, alin.(1) art.189 CP RM etc.).

Concretizăm că legea penală a Republicii Moldova nu definește noțiunea de amenințare. *Per a contrario*, această noțiune se regăsește ca expresie a unei incriminări distincte la alin.(1) art.206 („Amenințare") CP al României: „fapta de a amenința o persoană cu săvârșirea unei infracțiuni sau a unei fapte păgubitoare îndreptate împotriva sa ori a altei persoane, dacă este de natură să îi producă o stare de temere…". Deși este o noțiune juridică, considerăm că nu este suficient de precisă pentru a elucida semnificația amenințării în sensul art.173 CP RM. Mai cuprinzătoare, în opinia noastră, este următoarea definiție: amenințarea este o formă a violenței psihice, care constă în promisiunea făcută unei persoane de a-i cauza în viitor un anumit prejudiciu, prin modalități ce reflectă caracterul real al intenției de a săvârși cele promise, cauzând o traumă psihică victimei, indiferent de prezența intenției la realizarea amenințării [231, p.8-9]. Această definiție necesită însă concretizare: amenințarea este susceptibilă să producă o traumă psihică, însă chiar și în situația în care nu se produce o astfel de traumă aceasta nu înseamnă că nu se poate vorbi despre o amenințare în sensul legii penale.

Într-o altă opinie, pe care o împărtășim, se susține că amenințarea reprezintă violența psihică de orice fel, ce se caracterizează printr-o influențare intenționată, ilegală, socialmente periculoasă asupra psihicului unei persoane prin a i se expune o informație care o înspăimântă, care-i insuflă frica, îi trezește temerea pentru propriile interese sau interesele persoanelor apropiate în scopul de a o traumatiza sau de a-i limita voința ori acțiunile [218, p.12]. Este semnificativă și definiția enunțată de S.Brînza și V.Stati [27, p.420], în corespundere cu care amenințarea este o formă a violenței psihice, care presupune efectuarea de către făptuitor a unui act de natură să inspire victimei temere, care o pune în situația de a nu mai avea resursele psihice necesare pentru a rezista constrângerii.

Din analiza sintetică a acestor definiții desprindem că amenințarea este o formă a violenței psihice. La concret, în ipoteza faptei examinate, amenințarea constă în exercitarea unei influențe asupra psihicului victimei de natură să insufle temerea reală că este expusă unui pericol de a i se cauza un rău în cazul în care nu va ceda solicitării făptuitorului. Imperios este ca destinatarul amenințării să considere că există un pericol real, nu imaginar, și că unica soluție pentru a evita răul promis este să se conformeze voinței făptuitorului.

Este important să determinăm care este conținutul amenințării în cazul hărțuirii sexuale. Așa cum rezultă din interpretarea sistemică a normelor din Partea Specială a Codului penal, nu de fiecare dată legiuitorul prevede expres conținutul amenințării. Bunăoară, în cazul amenințării cu violența, din unele prevederi ale Codului penal reiese clar care este potențialul pericol la care

va fi supusă victima în cazul realizării amenințării, precum și intensitatea acesteia. De exemplu: amenințarea cu omor (art.155, lit.d) alin.(2) art.189 CP RM); amenințarea cu vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății (art.155 CP RM); amenințarea cu aplicarea violenței periculoase pentru viața sau sănătatea persoanei (lit.b) alin.(3) art.217^4 CP RM); amenințarea cu aplicarea violenței fizice sau psihice nepericuloase pentru viața și sănătatea persoanei (lit.a) alin.(1) art.165 CP RM).

În contrast, din alte norme, deși rezultă cert că amenințarea vizează aplicarea violenței, intensitatea acesteia este deductibilă, de exemplu: amenințarea cu aplicarea violenței (alin.(2) art.179 CP RM); amenințarea cu bătaia (art.367 CP RM); amenințarea cu vătămarea integrității corporale sau a sănătății (lit.c) alin.(2) art.352 CP RM). Pe lângă amenințarea cu violența, legea penală autohtonă stabilește răspunderea pentru alte forme de amenințare: amenințarea cu răpirea persoanei (art.189 CP RM); amenințarea cu reținerea persoanei în calitate de ostatic (alin.(1) art.280 CP RM); amenințarea cu răspândirea unor știri defăimătoare (art.189 CP RM); amenințarea cu divulgarea informațiilor confidențiale (lit.c) alin.(2) art.206); amenințarea cu deteriorarea sau cu distrugerea bunurilor (art.189 CP RM) etc.

Atunci când legiuitorul precizează expres conținutul amenințării în dispoziția normei, nicio altă amenințare nu poate să formeze cuprinsul acesteia. Este mai dificil a deduce conținutul amenințării din dispozițiile articolelor în care aceasta nu este concretizată. Este cazul art.173 CP RM.

În privința amenințării neconcretizate, О.И. Коростылев [240, p.22] menționează că, întrucât legea nu stabilește caracterul acestor amenințări, ea poate avea orice conținut: de la amenințarea cu răspândirea informațiilor defăimătoare până la amenințarea cu omor.

Neconcretizarea caracterului amenințării în norma penală este o inadvertență gravă a puterii legislative, fiindcă o atare omisiune conduce la aplicarea neuniformă a legii penale. Principiul legalității incriminării pretinde legiuitorului adoptarea unor prevederi legislative precise, clare și accesibile.

Cu toate acestea, nu putem fi de acord cu autorul О.И. Коростылев atunci când afirmă că în cazul în care conținutul amenințării nu este consacrat explicit în norma penală, amenințarea poate avea orice conținut. Or, o asemenea abordare extrapolată la hărțuirea sexuală nu permite delimitarea faptei examinate de infracțiunile prevăzute la art.171 și 172 CP RM. Pe aceeași undă de idei, nu susținem concepția unor autori, potrivit căreia amenințarea în cazul hărțuirii sexuale urmează a fi interpretată analogic cu amenințarea din contextul infracțiunii prevăzute la art.155 CP RM [230, p.229]. Atenționăm că în prezența amenințării specificate la art.155 CP RM (cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății), atunci când făptuitorul urmărește determinarea unei persoane la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual, se

vor atesta infracțiunile prevăzute la art.171 și 172 CP RM, după caz – forma neconsumată sau consumată a infracțiunii. Va exista posibilitatea calificării faptei în baza art.173 și 155 CP RM, dacă după săvârșirea hărțuirii sexuale făptuitorul va amenința victima cu omor sau cu vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății pentru ca aceasta să nu-l denunțe.

În acest context, avem rezerve legate de corectitudinea soluției de calificare a faptelor din următorul exemplu:

P.V. a fost recunoscut vinovat inter alia *de săvârșirea infracțiunilor specificate la art.173, 155 și la lit.c), e) alin.(2) art.166 CP RM.*

În fapt, la 06.02.2014, aproximativ la ora 12.00, P.V., aflându-se la domiciliul minorei S.I., urmărind scopul de a o determina pe aceasta la raporturi sexuale, prin comportamentul său fizic și verbal a creat o atmosferă ostilă, exprimată prin amenințări verbale, presiuni psihologice și aplicarea forței fizice, atentând la libertatea ei sexuală.

În aceeași zi, cu scopul de a o limita în acțiuni pe S.I., despre care știa cu certitudine că este minoră și fiind conștient de incapacitatea ei de a riposta, a amenințat-o verbal și a impus-o să se urce în podul șopronului, unde a strâns-o puternic de gât, amenințând-o cu omor în caz dacă va încerca să strige în ajutor rudele, care în acel timp o căutau prin gospodărie, astfel încât minora S.I. a perceput această amenințare ca fiind una reală [141].

Fără îndoială, amenințarea cu omor excede latura obiectivă a componenței de infracțiune analizate. Concomitent, instanța de judecată trebuie să stabilească exact care a fost intenția făptuitorului. În cazul unicității rezoluției infracționale de a realiza un raport sexual forțat prin înfrângerea voinței victimei pe calea amenințării cu omor, acțiunile făptuitorului trebuie încadrate în dependență de momentul în care a fost întreruptă executarea faptei prejudiciabile: în baza art.27, lit.b) alin.(2) art.171 CP RM sau în formă consumată. Amenințarea cu omor poate fi catalogată drept constrângere psihică, în sensul normei de la art.171 și 172 CP RM. De aceea, reieșind din art.118 CP RM, nu va fi necesară aplicarea art.155 CP RM. În caz contrar, în ipoteza în care amenințarea cu omor este exercitată de făptuitor pentru a impune victima să nu strige după ajutor din frica de a nu fi descoperit, acțiunile acestuia trebuie apreciate în mod separat conform fiecărei fapte săvârșite. În primul episod, avem mari dubii că acțiunile făptuitorului se încadrează în baza art.173 CP RM; or, violența fizică depășește componența de infracțiune examinată. În altă privință, atunci când victima este privată de libertate în contextul hărțuirii sexuale se impune calificarea suplimentară în temeiul art.166 CP RM.

In genere, în cazul amenințării victimei cu săvârșirea oricăror fapte, al căror punct de convergență este violența fizică, se depășește cadrul laturii obiective a infracțiunii de hărțuire sexuală.

Avem rezerve față de soluția de calificare a faptei din următoarea speță din practica judiciară autohtonă:

Acțiunile lui B.V au fost încadrate în baza art.173 CP RM.

În fapt, la 07.12.2013, aproximativ la ora 12.00, B.V. se afla în incinta magazinului alimentar din satul X , raionul Criuleni. Urmărind scopul de a o determina la raporturi sexuale pe minora D.V., a manifestat un comportament fizic și verbal față de aceasta, exprimat prin atingeri și discuții indecente cu privire la viața sexuală, astfel lezând demnitatea victimei și creând în detrimentul acesteia o atmosferă neplăcută, degradantă și umilitoare.

Ulterior, peste aproximativ 10 minute, în timp ce minora D.V. se deplasa spre casă, B.V. a continuat acțiunile în vederea realizării scopului infracțional. Astfel, B.V. a manifestat față de victimă un comportament fizic și verbal nedorit de ea, ținând-o de mână și propunându-i să mergă la el acasă pentru a întreține un raport sexual. În caz de refuz, B.V. a amenințat-o pe minoră că oricum va întreține cu ea un raport sexual, după care o va arunca în râul Răut (sublinierea ne aparține – n.a.*,) acțiuni prin care a lezat demnitatea victimei și a creat în detrimentul acesteia o atmosferă neplăcută, degradantă și umilitoare* [126;139].

Conținutul amenințării trebuie să fie examinat cu scrupulozitate, în special în ipoteza în care este adus la cunoștința unui minor. În primul rând, se impune a răspunde la întrebarea dacă amenințarea enunțată de făptuitor nu se referă la săvârșirea unui viol și, mai tîrziu, a unui omor. În prezența unui răspuns afirmativ se desprinde concluzia că o astfel de amenințare excede latura obiectivă a faptei prevăzute la art.173 CP RM. Reamintim cele evocate mai sus: amenințarea cu aplicarea violenței formează conținutul constrângerii psihice din dispozițiile art.171 și 172 CP RM. În asemenea condiții, este important să se evalueze dacă amenințarea are sau nu caracter real. Pe de o parte, trebuie să se țină cont de particularitățile fizice și psihice ale victimei minore, fiindcă cu cât mai redusă este vârsta, în virtutea profilului psihic, s-ar putea ca victima să aprecieze mult mai serios și să considere mult mai credibil pericolul realizării acestei amenințări. Pe de altă parte, trebuie să se stabilească, dacă amenințarea se referă la săvârșirea acestor fapte în acel moment sau în viitor. Cu această ocazie, este elocventă următoarea aserțiune: „În cazul amenințării victimei cu un rău viitor pentru a o determina la raporturi sexuale, lipsește temeiul de aplicare a art.171 CP RM. Un asemenea „șantaj sexual" nu este sancționat în legea penală a Republicii Moldova"[27, p.556].

În literatura de specialitate rusă se menționează că amenințarea nu trebuie să vizeze de fiecare dată producerea unui rău imediat. În acest sens, М.В. Хабарова [260, p.15] susține că amenințarea poate conține avertismentul de a săvârși imediat un rău sau în viitor. O poziție apropiată este exprimată de О.Коростылев [241, p.37-39]. А.И. Бойцов de asemenea

recunoaște caracterul viitor al amenințării în ipoteza șantajului (ca infracțiune contra patrimoniului): în cazul amenințării cu distrugerea sau deteriorarea bunului aflat în proprietate sau dat în păstrare proprietarului sau apropiaților, ea poate fi îndreptată atât în viitor, cât și să conțină pericolul realizării imediate [221, p.706]. În același rând, А.Г. Безверхов [220, p.98] precizează că amenințarea care vizează producerea unui rău în viitor este o formă mai ușoară (de exemplu, în cazul art.133 Cod penal al Federației Ruse „Constrângerea la acțiuni cu caracter sexual") [258], decât amenințarea care avertizează cu producerea unui rău imediat (de exemplu, în cazul art.131 Cod penal al Federației Ruse „Violul").

Potrivit unui alt punct de vedere, „pentru a stabili caracterul real al amenințării trebuie de urmărit criteriile subiective: atât de pe poziția victimei, cât și de pe poziția făptuitorului. Aceasta rezultă din însăși natura amenințării: violența psihică. Caracterul imediat al amenințării trebuie să existe doar în cazul amenințării cu omor sau cu vătămarea gravă a integrității corporale și în cazul în care normele corespunzătoare din legea penală indică „dacă a existat pericolul realizării unei astfel de amenințări". În celelalte cazuri, semnul special al amenințării este momentul presupus al realizării amenințării. Acest semn permite delimitarea amenințării în cazul jafului și tâlhăriei de amenințarea în cazul șantajului" [227, p.32].

În același timp, autorii V.Dobrinoiu și W.Brînza au afirmat (cu referire la redacția normei de incriminare a hărțuirii sexuale din legea penală a României din 1968) că „în ipoteza hărțuirii sexuale amenințarea nu trebuie neapărat să întrunească pericolul grav și imposibilitatea înlăturării în alt mod a amenințării. În cazul art.203^1 CP a României nu este vorba de un pericol imposibil de înlăturat în alt mod, ci de o stare de alarmare puternică în care se găsește victima și care o determină să opteze pentru alternativa de a ceda în fața constrângerii. Legiuitorul a ținut cont că, în viața de toate zilele, apar situații în care alegerea altei căi decât a celei de a ceda în fața amenințării – inclusiv posibilitatea de a denunța – ar putea să apară celui constrâns cu mult mai puțin sigură și, uneori, chiar mai primejdioasă decât satisfacerea celui care a exercitat constrângerea" [62, p.28].

Dacă am accepta ideea că temerea victimei constituie singurul criteriu prin care se apreciază caracterul amenințării, atunci organul îndrituit cu aplicarea legii ar fi pus în situația să mizeze doar pe un criteriu subiectiv. De aceea, nu putem fi de acord că în cazul amenințării semnele subiective primează asupra semnelor obiective. Temerea victimei și, implicit, simpla declarare a unui pericol de realizare a unei amenințări sunt insuficiente pentru a aprecia caracterul real al amenințării. Aceasta vine în dezacord cu principiul „*coqitationis poenam nemo patitur"* (gândul nu se pedepsește). În orice caz, starea de pericol trebuie întărită și urmează a fi evaluată din dublă perspectivă [27, p.423]: 1) criteriul subiectiv, adică apariția temerii la victimă

că amenințarea va fi executată (se va ține cont de personalitatea victimei, de modul în care victima percepe amenințarea, de vulnerabilitatea victimei) și 2) criteriul obiectiv, adică apariția pericolului (se va evalua, prin prisma personalității infractorului, existența antecedentelor penale la făptuitor, apartenența subiectului infracțiunii la un grup criminal organizat, locul, timpul în care a fost expusă amenințarea, mijloacele și instrumentele deținute de făptuitor, relația infractor-victimă). Pentru a aprecia caracterul real al amenințării trebuie să existe de fiecare dată o simbioză a acestor criterii. De aceea, în conjunctura în care amenințarea vizează un viitor foarte îndepărtat, devine îndoielnic că această amenințare ar putea inspira o temere persoanei amenințate. În orice caz, atunci când nu este confirmat pericolul, trezește suspiciuni caracterul real al amenințării. Astfel, în acord cu alin.(3) art.8 CPP RM, orice dubiu se va interpreta în favoarea făptuitorului. În definitiv, ne alăturăm opiniei [27, p.595] din care rezultă că în cazul în care amenințarea vizează suportarea de către victimă a unor consecințe nefaste într-un viitor mult prea îndepărtat lipsește temeiul de aplicare a art.173 CP RM.

În cele din urmă, conchidem că conținutul amenințării în ipoteza hărțuirii sexuale poate viza: distrugerea sau deteriorarea bunurilor, răpirea persoanei, privațiunea ilegală de libertate, tragerea ilegală la răspundere a persoanei, amenințarea cu săvârșirea unor acțiuni huliganice, cu răpirea mijlocului de transport sau oricare altă amenințare care nu intră sub incidența normelor specificate la art.171 și 172 CP RM. Deopotrivă, așa cum amenințarea cu violența nu intră sub incidența hărțuirii sexuale, tot așa amenințarea adresată victimei de a-i distruge bunurile, de a o priva de libertate, de a-i răpi mijlocul de transport etc., chiar dacă i-a permis făptuitorului să realizeze actul sexual, nu transformă fapta în viol sau în acțiuni violente cu caracter sexual.

Este cazul de precizat că amenințarea poate privi nu doar interesele legale ale victimei, dar și cele ilegale. De exemplu, amenințarea cu distrugerea sau deteriorarea bunului dobândit de către victimă pe cale ilegală de asemenea poate să ateste prezența acțiunii adiacente examinate. Nu contează sursa de proveniență a bunului cu distrugerea căruia se amenință, însă comportă importanță însemnătatea acestuia pentru victimă. Firește, dobândirea ilegală de către victimă a unui bun este un comportament reprobabil. În situații de așa natură, în condițiile legii, victima ar putea fi supusă răspunderii în baza normelor corespunzătoare care sancționează fapta prin care a fost obținut ilegal bunul. Totuși, la calificarea juridică a hărțuirii sexuale primează intenția infracțională a subiectului infracțiunii.

Nu intră sub incidența amenințării în cazul hărțuirii sexuale: amenințarea cu divorțul, amenințarea cu suicidul, amenințarea nedeterminată de genul „dacă nu vei accepta, o să fie rău”, „vei regreta mult refuzul tău”, „ai să vezi ce o să pățești”. Aceasta deoarece amenințarea trebuie să fie serioasă și ilegală, adică să constituie o încălcare a normelor de drept. De asemenea, poate

fi raportată la acest context afirmația expusă de V.Bujor și I.Miron [29, p.29], potrivit căreia nu constituie constrângere morală amenințarea cu o acțiune pe care, în mod obiectiv, făptuitorul nu are posibilitatea să o înfăptuiască (amenințarea cu un blestem etc.).

În altă ordine de idei, precizăm că în ipoteza faptei examinate, amenințarea trebuie să fie adresată victimei, dar poate viza un rău atât în detrimentul ei personal, cât și în detrimentul membrilor de familie, rudelor sau apropiaților ei. Prin membri de familie înțelegem persoanele menționate la art.133[1] CP RM, adică: în condiţia conlocuirii – persoanele aflate în relaţii de căsătorie, de concubinaj, persoanele divorţate, persoanele aflate în relaţii de tutelă şi curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soţii rudelor; în condiţia locuirii separate – persoanele aflate în relaţii de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuţi în afara căsătoriei, cei aflaţi sub curatelă. Deopotrivă, prin rudenie, în sensul legii penale, se înţelege legătura bazată pe descendenţa unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun. În primul caz, rudenia este în linie dreaptă, iar în al doilea caz – în linie colaterală. Prin „apropiaţi" se are în vedere persoanele, ale căror viaţă, sănătate şi bunăstare sunt importante pentru destinatarul acțiunilor de hărțuire sexuală, în virtutea relaţiilor personale care s-au creat între el şi acele persoane [81].

De asemenea, nu comportă relevanță dacă amenințarea este realizată personal de către persoana care a comis acțiunea principală sau a fost efectuată de către o persoană interpusă în beneficiul celeilalte persoane. De asemenea, nu contează calea de înștiințare a victimei în privința amenințării. Ea poate fi înfățișată pe cale orală, prin scrisoare, prin gesturi, demonstrarea unor obiecte. De fiecare dată amenințarea se realizează în formă activă. În literatura rusă se precizează că amenințarea poate fi dedusă și din împrejurări [220, p.97]. Totuși, în aceste cazuri poate să existe o îndoială rezonabilă în privința caracterului real al amenințării și cel mai degrabă va ridica o dificultate *ad probationem.*

În concluzie, ținând cont de faptul că neconcretizarea conținutului amenințării în dispoziția art.173 CP RM nu corespunde principiului legalității, din punctul de vedere al preciziei și clarității, recomandăm puterii legislative autohtone să adauge alături de termenul „amenințarea" specificarea „cu condiția că fapta nu întrunește elementele violului sau ale acțiunilor violente cu caracter sexual". În așa mod, va exista certitudinea că în sensul art.173 CP RM este vorba despre o altfel de amenințare decât cea consacrată la art.171 și 172 CP RM.

În continuare, ne vom concentra atenția pe examinarea constrângerii ca modalitate a acțiunii adiacente a hărțuirii sexuale. La fel ca amenințarea, constrângerea este relevată în contextul prevederilor Părții Speciale a Codului penal în cel puțin câteva ipostaze: ca faptă distinctă (art.272, 309 CP RM), ca semn constitutiv al laturii obiective în conținutul de bază al

infracțiunii, în unele cazuri având calitate de acțiune adiacentă (art.171, 172 CP RM), iar în alte cazuri ca metodă de săvârșire a infracțiunii (art.168, 314 CP RM), ca semn calificativ în conținutul variantei agravante (lit.c) alin.(3) art.185^1 CP RM). După modalitatea de descriere, deducem că în unele norme conținutul constrângerii este evidențiat într-o manieră descriptivă (de exemplu, constrângerea prin violență sau amenințare (lit.(a) alin.(1) art.137 CP RM, constrângerea fizică sau psihică (art.171 CP RM)). În altele, ca în cazul hărțuirii sexuale, conținutul constrângerii nu este concretizat.

Prin „constrângere", în corespundere cu Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române [58, p.429], se are în vedere „acțiunea de a constrânge și rezultatul ei; silire, obligare, forțare, somare". Evident, în cazul art.173 CP RM „constrângerea" vizează subordonarea voinței victimei în beneficiul făptuitorului.

În același timp, ne dăm seama că constrângerea în corespundere cu dispoziția analizată nu este echivalentă cu cea consacrată în normele de incriminare a infracțiunilor prevăzute la art.171 și 172 CP RM. În sensul art.171 și 172 CP RM, constrângerea presupune „limitarea libertății de acțiuni și de manifestare a voinței persoanei, pe calea aplicării violenței sau a amenințării pentru atingerea scopului urmărit de făptuitor" [27, p.554]. La concret, în cazul infracțiunilor nominalizate constrângerea poate fi: fizică sau psihică. Nu același sens al constrângerii este reținut în art.173 CP RM. Trebuie să înțelegem că sunt norme penale în conținutul cărora conceptul „constrângere" comportă semnificație diferită. Iată de ce este greșit să extrapolăm la dispoziția art.173 CP RM următoarele afirmații expuse în privința normei de incriminare a hărțuirii sexuale din legea penală a României în redacția din 1968 (abrogat): „Întrucât textul legii nu face nicio precizare, rezultă că constrângerea poate fi morală sau fizică, după cum făptuitorul urmărește înfrângerea rezistenței fizice sau morale a persoanei hărțuite" [50, p.115]. Un punct de vedere similar este exprimat și de H.Diaconescu [57, p.146]. O asemenea abordare creează incertitudine privind semnificația preceptului incriminator ce vizează hărțuirea sexuală. Cu alte cuvinte, dacă am accepta asemenea opinii, am fi în prezența unei „suprapuneri" netolerabile între art.173 CP RM, pe de o parte, și art.171 și 172 CP RM, pe de altă parte. În mod regretabil, în practica judiciară s-a aderat tocmai la o asemenea concepție. *Infra,* prezentăm unele exemple din practica judiciară autohtonă, în care nu s-a ținut cont că hărțuirea sexuală nu presupune aplicarea violenței:

- *Urmărirea penală a fost pornită în baza art.27, 171 alin.(2) lit.b) Cod penal. Învinuirea a fost înaintată în baza art.173 CP RM. În privința lui L.D. a fost încetată procedura penală pe dosarul de învinuire în comiterea infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM în legătură cu retragerea plângerii prealabile.*

În fapt, L.D., urmărind scopul de a o determina pe minora B.V. la raporturi sexuale și la alte acțiuni cu caracter sexual, în perioada lunilor decembrie 2013-ianuarie 2014 a manifestat un comportament verbal exprimat prin apelare telefonică a minorei, propunându-i insistent de a se întâlni și a petrece timpul împreună, la care B.V. a refuzat categoric.

Ulterior, la 15.02.2014, în jurul orei 20.10, L.D. se afla în holul etajului unde locuia minora B.V. Întâlnind-o acolo pe aceasta, care mergea spre bucătăria comună din încăperea menționată, a mers din urma ei, în vederea realizării scopului său infracțional de a o determina la acțiuni cu caracter sexual nedorite de minoră. Intrând în bucătărie, L.D. a manifestat față de minora B.V. un comportament fizic nedorit și neacceptat de aceasta – îmbrățișare, bruscare, făcându-i și semne impudice, acțiuni prin care a creat o atmosferă neplăcută, degradantă și umilitoare pentru victimă.

În timp ce minora B.V. se împotrivea și îi opunea rezistență, L.D., pentru a-și realiza scopul său, prin constrângere fizică, intenționat i-a blocat acesteia mâinile și, contrar voinței minorei, a pipăit organele ei genitale, astfel lezându-i demnitatea, onoarea, precum și creându-i o atmosferă degradantă și umilitoare. La scurt timp, la intervenția unei persoane care intrase în bucătărie, L.D. a încetat acțiunile sale infracționale, părăsind locul comiterii infracțiunii.

Conform raportului de expertiză medico-legală, minorei B.V. i-au fost cauzate echimoze la nivelul antebrațului drept și al coapsei drepte [145].

- *Urmărirea penală a fost pornită în baza art.27, alin.(2) lit.b) art.171 CP RM. Învinuirea a fost înaintată în baza art.173 CP RM. Procesul penal a fost încetat în legătură cu împăcarea părților.*

În fapt, la data de 05.06.2011, după o zi de naștere, pe la aproximativ ora 03.30, B.V. s-a dus să o conducă acasă, cu automobilul, pe minora V.D. Pe stadionul școlii, observând că V.D. este în stare de ebrietate, a coborât-o din automobil, a dezbrăcat-o de blugi și de lenjeria intimă pentru a întreține cu ea un raport sexual. În acel moment partea vătămată <u>și-a revenit și, conștientizând</u> (sublinierea ne aparține – n.a.) *acțiunile lui B.V., a început să-l respingă, rugându-l să-i dea pace. Însă, dânsul încerca să-i separe picioarele pentru a întreține un raport sexual. Partea vătămată a început să plângă, spunându-i că va povesti fratelui său cele întâmplate. Ca reacție, B.V. și-a întrerupt acțiunile, ambii s-au urcat în automobil și au plecat acasă* [107;129;137].

Reiterăm: modalitățile acțiunilor adiacente ale infracțiunilor prevăzute la art.171 și 172 CP RM, pe de o parte, și cele ale infracțiunilor prevăzute la art.173 CP RM, pe de altă parte, nu coincid în nicio ipoteză. Despre caracterul diferit al modalităților adiacente în cazul violului și hărțuirii sexuale relatează și A.Tăbîrță: [151, p.117] în cazul hărțuirii sexuale, constrângerea și

amenințarea (implicit șantajul – *n.a.)* sunt de altă natură decât constrângerea caracteristică violului. În cazul în care făptuitorul a aplicat violența fizică în oricare formă în scopul înfrângerii rezistenței victimei și al realizării unui raport sexual ori a unei alte acțiuni cu caracter sexual cu ea, iar ulterior nu și-a dus intenția până la capăt, organele abilitate cu aplicarea legii trebuie să examineze minuțios care au fost circumstanțele ce au condus la neexecutarea intenției făptuitorului.

Dacă din cauze independente de voința subiectului infracțiunii (intervenția unor persoane terțe, strigătele victimei care au generat frica de a fi surprins, natura fiziologică) acțiunile acestuia au fost întrerupte la etapa actelor executorii, atunci vom fi în prezența art.27 CP RM și, după caz, a uneia dintre infracțiunile specificate la art.171, 172 CP RM. Dacă făptuitorul a renunțat de bunăvoie la săvârșirea infracțiunii, vom fi în prezența unei circumstanțe care exclude răspunderea penală. Renunțarea de bunăvoie la începerea raportului sexual ori a altei acțiuni cu caracter sexual exclude răspunderea penală pentru tentativa la aceste infracțiuni, dar nu și răspunderea penală pentru acțiunile întreprinse până la acel moment. În orice caz, aplicarea violenței denotă că nu suntem în prezența hărțuirii sexuale.

Precizăm că nu doar constrângerea fizică și psihică din conținutul art.171 și 172 CP RM nu intră sub incidența art.173 CP RM, ci și „profitarea de imposibilitatea victimei de a se apăra ori de a-și exprima voința". În speța din urmă ilustrată este important a stabili dacă acțiunile făptuitorului nu au încetat ca rezultat al faptului că victima „și-a revenit" și a „conștientizat" caracterul lor. Examinarea acestor circumstanțe comportă relevanță la încadrarea juridică a faptei.

Deși nu poate fi îndreptățită în niciun caz recunoașterea de către organele îndrituite cu aplicarea legii a constrângerii fizice ca modalitate a acțiunii adiacente a hărțuirii sexuale, înțelegem că această confuzie derivă din termenul „constrângere", pe care legiuitorul a evitat să-l explice în norma de incriminare. În așa fel, se creează impresia că autoritatea legislativă a erijat organelor de urmărire penală și instanței de judecată dreptul de a stabili semnificația „constrângerii" la propria discreție. Din păcate, pe fundalul unei asemenea omisiuni din partea legiuitorului apar erori în aplicarea art.173 CP RM.

La fel, nu este clar de ce organele care aplică legea nu țin cont de faptul că profitarea de starea de neputință a victimei pentru realizarea raportului sexual ori a unei alte acțiuni cu caracter sexual excede latura obiectivă a infracțiunii de hărțuire sexuală. Nu trebuie lărgită aria de aplicare a unei norme în baza liberului arbitru. Or, norma de incriminare prevăzută la art.173 CP RM nu prevede în calitate de modalități ale acțiunii adiacente profitarea de starea de neputință a

victimei ori profitarea de imposibilitatea victimei de a se apăra sau de a-şi exprima voinţa. Lista acţiunilor adiacente este exhaustivă.

În următorul caz din practica judiciară, deşi organele îndrituite cu aplicarea legii apreciază că făptuitorul *a profitat de starea de neputinţă a victimei* (*a se citi:* imposibilitatea victimei de a se apăra), au încadrat acţiunile făptuitorului conform art.173 CP RM:

G.V a fost condamnat în baza art.173 CP RM.

În fapt, la 08.01.2013, aproximativ la ora 20.00, G.V., fiind în stare de ebrietate alcoolică, cu scopul de a o determina pe H.N. la raport sexual, profitând de starea de neputinţă a acesteia, cunoscând cu certitudine că ea este invalid de gradul I (sublinierea ne aparţine – n.a.), *a hărţuit-o sexual, manifestând un comportament fizic şi verbal, prin aplicarea constrângerii fizice în privinţa acesteia. Comportamentul lui s-a exprimat în dezbrăcarea victimei, în atingerea cu mâinile a locurilor intime, precum şi în exprimări verbale umilitoare privind dorinţa de a întreţine un raport sexual forţat cu H.N. În rezultat, victimei i-au fost cauzate vătămări corporale neînsemnate sub formă de excoriaţii pe torace.*

Aşa cum rezultă din rechizitoriu, H.N. a încercat să opună rezistenţă şi să strige după ajutor, însă G.V. i-a pus mâna la gură ca să tacă. Acţiunile făptuitorului au încetat abia atunci când victima i-a spus că fratele său lucrează în poliţie [130; 143].

Comportă relevanţă şi următorul caz din practica judiciară:

Prin sentinţa instanţei de judecată a fost încetat procesul penal în privinţa lui J.M. în comiterea infracţiunii prevăzute la art.173 CP RM, în legătură cu împăcarea părţilor.

În fapt, la data de 13.05.2011, în jurul orei 10.00, J.M. se afla, în stare de ebrietate alcoolică, în vizită la soacra sa I.Z., a.n. 1935. Urmărind scopul de a întreţine cu ea un raport sexual, J.M. a forţat-o, trăgând-o de mâini într-o altă cameră, unde intenţiona să-şi realizeze scopul. Preventiv, i-a cerut victimei să-l excite prin satisfacerea poftei sexuale în formă perversă. La împotrivirea victimei de a-i satisface pofta sexuală în formă perversă, J.M. i-a aplicat mai multe lovituri cu pumnul peste faţă cauzându-i leziuni corporale sub formă de traumă craniocerebrală închisă, comoţie cerebrală, echimoze multiple pe faţă şi sub ochi care, potrivit raportului de expertiză medico-legală, se califică drept leziuni corporale uşoare [127, 142].

În speţa prezentată *supra* învinuirea a fost înaintată în baza art.173 CP RM, pentru constrângerea la raporturi sexuale profitând de starea de neputinţă a victimei *(sublinierea ne aparţine* – n.a.*)*. Oare aceasta este semnificaţia constrângerii în sensul art.173 CP RM? Bine-înţeles că nu. Sau organul de urmărire penală a avut în vedere conţinutul pe care art.173 CP RM l-a avut înainte de amendamentele operate prin Legea pentru modificarea şi completarea unor

acte legislative, nr.167 din 09.07.2010? Reiterăm că vechea redacție a art.173 CP RM incrimina fapta de constrângere la acţiuni cu caracter sexual, *adică constrângerea unei persoane la raporturi sexuale, homosexualitate ori la săvârşirea altor acţiuni cu caracter sexual prin şantaj sau profitând de dependența materială, de serviciu sau de altă natură a victimei*. Așa sau altfel, starea de neputință și starea de dependență nu sunt locuțiuni echipolente. Prin „stare de neputință" se înțelege incapacitatea victimei de a se apăra din cauza nefuncționalității totale sau parțiale a conștiinței ori a stării sale fizice sau psihice precare [27, p.192]. În cazul în care făptuitorul profită de starea de neputință a victimei (*a se citi*: imposibilitatea victimei de a se apăra ori de a-și exprima voința – *n.a.*) pentru a realiza raportul sexual ori alte acțiuni cu caracter sexual, acțiunile făptuitorului trebuie încadrate în baza art.171 și 172 CP RM (după caz, cu sau fără referire la art.27 CP RM). Modalitățile acțiunilor adiacente ale hărțuirii sexuale sunt specificate exhaustiv în dispoziția art.173 CP RM, nici o altă modalitate nu poate constitui acțiunea adiacentă a faptei examinate. Altminteri, se încalcă flagrant principiul legalității înscris în alin.(1) art.3 CP RM, în corespundere cu care nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea unei infracţiuni nici supus unei pedepse penale, decât în strictă conformitate cu legea penală.

Neconsumarea infracțiunilor specificate la art.171 și 172 CP RM nu înseamnă că suntem în prezența hărțuirii sexuale. De aceea, nu putem fi de acord cu concepția exprimată de T.C. Godîncă Herlea: „Violul se referă practic la actul sexual neconsimțit, iar hărțuirea la modul în care a avut loc constrângerea prin care s-a ajuns la viol. În momentul în care constrângerea despre care este vorba în cazul violului privește situația de autoritate funcțională, constrângerea nu va mai fi considerată una oarecare, ci va atrage după sine infracțiunea de hărțuire sexuală" [75, p.80]. Hărțuirea sexuală nu este o modalitate de constrângere prin care se ajunge la realizarea violului. „Concesia" victimei și realizarea raportului sexual ori a altei acțiuni cu caracter sexual sub presiunea exercitării de către făptuitor a modalităților acțiunii adiacente a faptei examinate (frica de a fi concediată, lipsirea de dorința de a se mai împotrivi, speranța că acțiunile făptuitorului vor înceta după realizarea raportului sexual ori a altei acțiuni cu caracter sexual) nu înseamnă că hărțuirea sexuală se transformă în viol sau că există un concurs de infracțiuni.

Nu putem fi de acord nici cu calificarea faptelor în baza concursului între infracțiunea prevăzută la art.173 CP RM și una din faptele penale menite să prevină violența fizică concretizată în: vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății (art.152 CP RM), vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau sănătății (art.151 CP RM) în contextul realizării de către făptuitor a intenției infracționale corespondente art.173 CP RM. Concomitent,

în astfel de cazuri la calificare nu poate fi reținută suplimentar nici vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale (art.78 C.contr. RM).

Trezește interes următorul caz din practica judiciară:

Acțiunile lui P.L. au fost încadrate în baza alin.(1) art.152 și art.173 CP RM. Procesul penal a fost încetat, deoarece părțile s-au împăcat.

În fapt, la data de 13.06.2014 P.L se afla în ospeție la V.A., unde se afla și S.F. Conștientizând caracterul socialmente periculos al acțiunilor sale, acționând în mod intenționat, aproximativ între ora 1.00 și 2.00, în timpul când ultima se deplasa de la camera de baie spre dormitor, cu scopul de a o determina la un raport sexual, s-a apropiat de ea. A luat-o cu forța și a dus-o în bucătărie. Acolo i-a aplicat multiple lovituri peste diferite părți ale corpului și a amenințat-o, manifestând față de victimă un comportament fizic și verbal care i-a lezat demnitatea, totodată creând o atmosferă neplăcută, degradantă și umilitoare. Continuându-și realizarea intenției și acțiunile, aplicând forță fizică, a dezbrăcat-o de pantaloni și de lenjeria intimă pe care le-a aruncat peste geam.

Deoarece S.F. a refuzat să întrețină cu el un raport sexual, P.L. i-a aplicat multiple lovituri cu pumnii peste diferite părți ale corpului, inclusiv cu palma peste ureche. După aceasta a părăsit locul faptei. Conform raportului de expertiză medico-legală, victimei i-au fost cauzate leziuni corporale medii (...) [132; 134].

Din speța reflectată nu rezultă din ce cauză au fost întrerupte acțiunile făptuitorului. Este clar însă că au fost săvârșite în aceeași perioadă de timp. De aceea, ilustrăm declarațiile victimei: *„...eu am ieșit din baie și am vrut să merg în camera în care se afla V.A., însă P.L m-a ajuns din urmă și m-a împins în bucătărie, unde a început să-mi aplice mai multe lovituri cu pumnii și să mă numească cu cuvinte necenzurate. Eu am căzut la podea și am început să strig către V.A. Însă P.L. continua să mă lovească. La un moment dat, P.L. a stins lumina în bucătărie și m-a dezbrăcat de pantaloni și de lenjeria intimă. Într-un final, am reușit să-l împing pe P.L. și am fugit. După care, P.L. a părăsit locul faptei"* [132; 134].

Fără a aprecia declarațiile victimei sub aspectul pertinenței, concludenței, utilității și veridicității, vom reflecta asupra unor ipoteze. În cazul în care făptuitorul a săvârșit acțiunile, urmărind intenția de a realiza un raport sexual cu victima, însă intenția sa nu a fost dusă până la final din cauza rezistenței opuse de victimă, fapta trebuie calificată în baza art.27 și art.171 CP RM. Așadar, reieșind din regulile de calificare consacrate la art.118 CP RM, nu trebuie să se rețină calificarea suplimentară conform art.152 CP RM. În alt caz, dacă făptuitorul inițial ar fi aplicat violența pentru a determina victima la raporturi sexuale, dar nu i-a reușit din cauza împotrivirii victimei, iar ulterior a aplicat violența din răzbunare pentru că victima s-a împotrivit,

acțiunile făptuitorului trebuie calificate în baza art.27 și 171 și art.152 CP RM. În orice caz, în exemplul prezentat mai sus acțiunile făptuitorului nu cad sub incidența art.173 CP RM.

Atragem atenția că nu există posibilitatea ca prin aceleași acțiuni să se săvârșească și hărțuirea sexuală și infracțiunea de viol ori acțiuni violente cu caracter sexual. În acest plan atrage atenția următoarea speță din practica judiciară:

În privința lui X a fost încetat procesul penal, intentat în baza alin.(1) art.166, art.27, alin.(1) art.172 și art.173 CP RM, în legătură cu faptul că părțile s-au împăcat.

X, a.n. 1998, la data de 19.02.2015, aproximativ la ora 14.30, prin înșelăciune l-a ademenit pe Z., a.n. 1966, în casa bunicii sale. Acolo a aplicat față de el constrângere psihică manifestată prin înjurături și forță fizică, exprimată prin aplicarea loviturilor cu pumnii peste corp. L-a imobilizat, legându-i preventiv mâinile cu o sârmă de patul metalic din odaia locuinței, prin care fapt l-a privat de libertate pe un termen de aproximativ 20 de minute.

Apoi, X. s-a dezbrăcat de pantaloni și de lenjeria intimă, i-a cerut lui Z. să-i realizeze un act sexual oral și a încercat în repetate rânduri să-și satisfacă pofta sexuală în formă perversă cu Z. Însă nu și-a dus intenția până la capăt, deoarece Z. opunea rezistență, iar după ce i-au fost dezlegate mâinile acesta a fugit din casă [140].

Suntem de acord cu încadrarea de către instanța de judecată a acțiunilor făptuitorului în temeiul alin.(1) art.166 CP RM și art.27 alin.(1) art.172 CP RM. În același timp, calificarea suplimentară a acțiunilor subiectului infracțiunii în baza art.173 CP RM contravine alin.(2) art.(7) CP RM, în corespundere cu care nimeni nu poate fi supus pedepsei penale pentru una și aceeași faptă. Concursul ideal între art.172 CP RM (inclusiv art.171 CP RM), pe de o parte, și art.173 CP RM, pe de altă parte, nu este posibil. În cazul de față, rezultă *ex re* (adică din materialitatea faptei) că intenția făptuitorului era să săvârșească acțiuni violente cu caracter sexual.

După această digresiune, ne propunem să stabilim semnificația propriu-zisă a „constrângerii" în conjunctura hărțuirii sexuale.

În legea penală a Federației Ruse termenul „constrângere" este desemnat prin două concepte diferite: „принуждение" și „понуждение". În privința aceasta, Д.А. Гнилицкая [228, p.13] explică că, în cazul unor acțiuni cu caracter sexual, prin „принуждение" se are în vedere înaintarea cerinței de către făptuitor unei persoane, prin care acesta solicită realizarea unor acțiuni sexuale, cerința fiind consolidată pe calea influenței fizice și psihice în vederea înfrângerii voinței victimei. În contrast, în cazul în care făptuitorul recurge la „понуждение" se are în vedere înaintarea unei cerințe față de o altă persoană privind realizarea unor raporturi sexuale, însă consolidarea cerinței se rezumă la influența psihică în vederea restrângerii voinței

victimei. O opinie apropiată este exprimată de Ю.В. Радостев [253, p.10, p.11, p.27], conform căreia termenul „принуждение” implică violența psihică și fizică, iar „понуждение” doar violența psihică.

Asemenea afirmații nu pot fi însă preluate pentru elucidarea noțiunii de constrângere în sensul art.173 CP RM. Or, în conținutul normei examinate conceptul de constrângere nu este echipolent cu noțiunea de violență psihică care subsumează *inter alia* amenințarea. Așa cum se desprinde din dispoziția art.173 CP RM, amenințarea este o modalitate distinctă a acțiunii adiacente, deci este alogic să considerăm că se intersectează sau că se suprapune cu constrângerea. Între constrângere în sensul art.173 CP RM și violența psihică există un raport de tipul parte-întreg, astfel încât constrângerea se include în noțiunea de violență psihică.

Care este atunci semnificația constrângerii în sensul art.173 CP RM?

Ne ajută să soluționăm această controversă opiniile exprimate în literatura de specialitate autohtonă. Autorii L.Gîrla și Iu.Tabarcea afirmă că în cazul art.173 CP RM „constrângerea presupune exercitarea unei anumite presiuni asupra psihicului victimei, cu excepția acțiunilor corespunzătoare art.171 și art.172 CP RM” [230, p.229]. Mai exacți sunt autorii S.Brînza și V.Stati: „Prin constrângere, în sensul art.173 CP RM, se are în vedere constrângerea prin profitarea de dependența materială, de serviciu sau de altă natură a victimei, ori altă constrângere, cu excepția celei specificate la art.171 și 172 CP RM [27, p.596].

Într-adevăr, în ipoteza hărțuirii sexuale, prin constrângere trebuie de înțeles *profitarea făptuitorului de starea de dependență a victimei*. Se va realiza acțiunea adiacentă sub forma constrângerii în ipoteza art.173 CP RM în cazul în care vor fi întrunite cumulativ două condiții: 1) victima infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM se află într-o situație de dependență față de făptuitor; 2) făptuitorul profită de această situație.

Prin stare de dependență se are în vedere situația specială în care se află victima față de făptuitor în cadrul unui raport de subordonare (pe verticală sau pe orizontală), care rezultă din relații de serviciu, materiale sau de altă natură. În literatura de specialitate [27, p.596] se explică tranșant că dependența pe verticală este întemeiată pe dominarea unei persoane asupra altei persoane și, respectiv, pe subordonarea unei persoane față de altă persoană (în plan administrativ, procesual, profesional, ocupațional, ambiental etc.). Totodată, dependența este pe orizontală atunci când victima și făptuitorul beneficiază de același microstatut social (de exemplu, dependența dintre membrii unei familii care nu sunt ascendenți sau descendenți unul față de altul; dependența caracteristică relațiilor nestatutare dintre colegii de cazarmă, de cămin, de salon spitalicesc, de adăpost pentru refugiați, de celulă într-o instituție penitenciară etc.).

Prin dependență materială se are în vedere folosirea circumstanțelor de dependență financiară, de obligațiuni materiale nestinse ale victimei față de făptuitor sau de conviețuire a victimei în spațiul locativ al făptuitorului [4, p.337-338]. În acest context, reținem și precizarea expusă de A.Eșanu: „În ceea ce privește conviețuirea victimei în spațiul locativ al făptuitorului, aceasta poate fi concepută ca dependență materială doar în acele cazuri când victima nu achită chiria corespunzătoare, neavând surse suficiente pentru trai; în caz contrar, nu am mai fi în prezența dependenței materiale, ci a altei dependențe față de făptuitor" [68, p.125]. Prin dependență de altă natură trebuie de înțeles dependența dintre ofițerul de urmărire penală, procuror, judecător şi bănuit, învinuit, inculpat; dependența dintre colaboratorul organului de probațiune şi condamnat, în cadrul executării hotărârilor cu caracter penal; dependența dintre executorul judecătoresc şi debitor în cadrul executării hotărârilor cu caracter civil; dependența dintre elev şi pedagog; dependența dintre antrenor şi sportiv; dependența care rezultă din raporturi de logodnă sau raporturi conjugale (căsătorie sau concubinaj) etc.

Concomitent, în sensul art.173 CP RM „dependența de serviciu are loc în cazurile în care victima ocupă o funcție subordonată făptuitorului sau se supune controlului de serviciu [27, p.596]. O explicație similară a dependenței de serviciu este decelată și de către autorii V.Bujor și I.Miron [29, p.31]. A.Borodac [8, p.124] concretizează că se circumscrie unei dependențe de serviciu: amenințarea victimei cu aplicarea măsurilor disciplinare, materiale, cu transferul la o altă muncă mai puțin remunerată sau chiar cu concedierea.

În contextul enunțat, prin „*profitarea de starea de dependență*" se are în vedere folosirea de către făptuitor a situației victimei pentru a o determina la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual. Deci, nu este suficient să existe un raport conjunctural de dependență, ci este obligatoriu ca făptuitorul să facă uz de această dependență pentru a-și realiza scopul. În context, poate fi raportată la norma analizată următoarea precizare din Hotărârea Plenului CSJ nr.17 din 07.11.2005, referitoare la redacția veche a art.173 CP RM („Constrângerea la acțiuni cu caracter sexual"): la calificarea faptei, este obligatoriu să se stabilească că făptuitorul a profitat de dependența victimei față de el, adică făptuitorul a folosit conştient starea dificilă în care se afla victima.

Profitarea de starea de dependență a victimei în cazul art.173 CP RM se poate realiza prin amenințarea expresă a victimei cu producerea unui rău care derivă din raportul de superioritate sau autoritate a făptuitorului față de victimă (de exemplu: amenințarea părintelui de a evacua victima minor din locuință). Deopotrivă, poate fi exercitată prin acțiuni deductibile împovărătoare pentru victimă: de exemplu, înrăutățirea situației victimei la locul de muncă. Acest punct de vedere își găsește sprijin și în literatura de specialitate autohtonă. Astfel, S.Brînza și V.Stati

arată că „constrângerea prin profitarea de dependența de serviciu a victimei presupune – alternativ sau cumulativ – următoarele ipoteze: 1) crearea la locul de muncă al victimei a unor condiții insuportabile, când ea este stigmatizată, marginalizată, neîntemeiat sancționată, pusă în fața unei perspective de a i se acorda o referință negativă etc.; 2) amenințarea victimei de a-i înrăutăți situația de serviciu pe calea concedierii, devansării în funcție, lipsirii de dreptul de a beneficia de concediu etc" [27, p.596]. Reiterăm că situația este similară și în cazul altor raporturi de dependență.

Spre deosebire de amenințare și șantaj, care reprezintă manifestări active, profitarea de starea de dependență a victimei se poate manifesta și prin inacțiune. La o asemenea situație se raportează, de exemplu, abținerea făptuitorului de a achita victimei salariul. În context, împărtășim punctul de vedere, potrivit căruia amenințarea în cazul „profitării de starea de dependență a victimei" poate fi expusă nemijlocit sau poate fi dedusă din împrejurările în care este pusă victima [219, p.75]. În ultima situație, caracterul real al amenințării comportă aspect conjunctural.

În altă ordine de idei, nu putem să nu remarcăm că hărțuirea sexuală poate să se manifeste ca infracțiune unică simplă sau ca infracțiune unică prelungită. Caracterul prelungit al infracțiunii examinate este conturat, în special, în cazul în care acțiunea principală este însoțită de modalitatea acțiunii adiacente exprimate sub forma constrângerii.

Este necesar de nuanțat că, în situația în care amenințarea în cazul constrângerii este deductibilă, cel mai probabil făptuitorul va recurge la o succesivitate de acțiuni. Astfel, în ipoteza în care aceste acțiuni sunt legate de o singură rezoluție infracțională, infracțiunea capătă caracter unic prelungit. De exemplu, atunci când constrângerea este voalată prin pseudoacțiuni de muncă, influențarea victimei pe această cale se poate extinde în timp (eventual prin crearea unor condiții împovărătoare victimei la locul de muncă). În acest caz, nu este exclus ca făptuitorul să-i ofere victimei „un timp" pentru reflectare. Totodată, este relevant ca victima să se afle sub această presiune continuă.

Întrucât hărțuirea sexuală este o infracțiune complexă, acțiunea principală și acțiunea adiacentă trebuie să se afle în conexiune subiectivă și obiectivă. Exemplificăm un caz din practica judiciară în care hărțuirea sexuală s-a manifestat în cadrul unui raport de dependență și comportă caracter prelungit.

Procesul penal în privința lui B.I., intentat în baza art.173 CP RM, a încetat în legătură cu împăcarea părților.

În fapt, în perioada 2010-02.2014 B.I. exercita funcția de director al Serviciului„…" din mun. Chișinău. Aflându-se în incinta Serviciului „…", urmărind scopul de a o determina pe

D.S., subalterna sa, la raporturi sexuale nedorite de aceasta, a manifestat față de ea un comportament fizic și verbal cu caracter sexual exteriorizat prin aplicarea forței fizice asupra părții vătămate în vederea înfrângerii rezistenței acesteia pentru a face astfel posibil raportul sexual. Printr-un astfel de comportament B.I. a creat o atmosferă degradantă, umilitoare, insultătoare, lezând demnitatea părții vătămate [146].

Întrucât anterior ne-am pronunțat în privința incorectitudinii reținerii constrângerii fizice ca modalitate a acțiunii adiacente a faptei examinate, nu ne vom expune adăugător în privința acestui aspect. Vom analiza o secvență din declarațiile victimei care este ilustrativă pentru situația săvârșirii hărțuirii sexuale în mod prelungit prin profitarea de dependența de serviciu a victimei:

(...) Când activam în funcția respectivă, B.I. era deja numit în calitate de director. Deseori îi acordam ajutor lui B.I., exprimat prin redactarea unor articole, corectarea greșelilor etc. Chiar și atunci B.I. făcea gesturi indecente, mă atingea de păr, însă nu-i atrăgeam nicio atenție. Din luna mai 2011 B.I. a început să manifeste un comportament prin care intenționa să mă determine la raporturi sexuale. Odată m-a invitat în biroul său ca să-l ajut la redactarea unui document. Când am intrat, s-a apropiat de mine și a început să mă tragă de cap. I-am spus că nu-i este permis unui director să facă asemenea gesturi, l-am respins și am plecat. Ulterior aceleași acțiuni s-au repetat. Astfel, într-o zi, după ora 17.00, când toți angajații întreprinderii au plecat acasă, m-a telefonat. A intrat la mine în birou. M-a întrebat despre condițiile de muncă, dacă sunt satisfăcută de serviciu etc. După care s-a apropiat de mine, m-a apucat de cap și a început să mă sărute pe buze. Altădată a pus mâna pe pieptul meu (...) Am decis să scriu plângere la poliție, în special după ce B.I. a început să mă agreseze, să mă înjosească în fața colegilor, încercând prin orice mijloace să găsească o modalitate de a mă concedia (...).După ce am revenit din concediu, în luna august, pentru a mă proteja, am decis să înregistrez video toate acțiunile lui B.I [131].

În cazul în care hărțuirea sexuală se săvârșește sub formă prelungită, trebuie să luăm în seamă condițiile consemnate la art.30 CP RM cu privire la infracțiunea prelungită, adică: să fie comise două sau mai multe acțiuni infracționale identice, care *per ansamblu* constituie aceeași componență de hărțuire sexuală; să exise un scop unic de a determina persoana la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite; acțiunile să fie comise de una și aceeași persoană.

În altă ordine de idei, se impune întrebarea, dacă în cazul constrângerii prin „profitarea de starea de dependență a victimei", în sensul art.173 CP RM, trebuie să înțelegem și propunerea de privilegii victimei.

În literatura rusă se arată că realizarea unor raporturi sexuale ca rezultat al promisiunii făptuitorului de a recompensa victima (avansarea în funcție, bani, asigurarea cu locuință) se încadrează în acte de prostituție și nu în temeiul art.133 Cod penal al Federației Ruse („Constrângerea la acțiuni cu caracter sexual"). În același timp, unii autori susțin că situația este calitativ diferită în cazul hărțuirii sexuale [251, p.559]. Probabil, ei se referă la șantajul sexual (*quid pro quo,* sau „ceva pentru ceva"), așa cum este reglementat în SUA. La concret, șantajul sexual presupune supunerea victimei la unele avansuri sexuale nedorite, cereri privind favoruri sexuale și alte genuri de conduită verbală sau fizică de natură sexuală; fiind, explicit sau implicit, obligatorii pentru obținerea sau menținerea unor avantaje la locul de muncă [208].

Din dispoziția art.173 CP RM se deprinde clar că hărțuirea sexuală nu presupune un schimb de „privilegii" dintre făptuitor și victimă. În situația în care victima acceptă condițiile înaintate de subiectul infracțiunii pentru a obține careva avantaje nu putem raporta acest caz la constrângere. Pe această cale este relevantă o maximă latină: *volenti non fit injuria*. Or, în acest caz nu se atentează, în plan subsidiar, la libertatea psihică a persoanei.

De lege lata, în situațiile în care subiectul infracțiunii propune victimei unele favoruri, în schimbul realizării raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual, în lipsa uneia dintre modalitățile acțiunii adiacente specificate la art.173 CP RM, nu vom fi în prezența hărțuirii sexuale.

Prezentăm un caz din practica judiciară, în care acțiunile făptuitorului au fost totuși încadrate în temeiul art.173 CP RM, deși subiectul infracțiunii a propus victimei un avantaj patrimonial:

N.A. a fost condamnat pentru săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM.

În fapt, la 02.11.2010, aproximativ la ora 11.00, N.A., aflându-se la domiciliul său, urmărea scopul de a o determina pe fiica sa minoră N.C. la acțiuni cu caracter sexual. Lezându-i printr-un comportament verbal demnitatea, creând o atmosferă neplăcută, degradantă și umilitoare, N.A. a hărțuit-o sexual purtând cu ea discuții cu caracter obscen referitoare la viața sexuală, precum și a constrâns-o la un act sexual oral. Inculpatul și-a recunoscut vinovăția. Victima N.C. a declarat că tatăl ei i-a propus să realizeze acțiuni cu caracter sexual. Dorind să evite aceste discuții, ea s-a dus în dormitorul său. Însă tatăl a venit la ea și insista în privința celor propuse, de data aceasta contra plată, la început pentru o sumă de 50 MDL, apoi de 50 USD, de 100 USD [125; 138].

Necesită examinare riguroasă situațiile în care în calitate de victimă a infracțiunii evoluează un minor. Este imperios a stabili vârsta minorului și dacă dispune de suficient discernământ ca să înțeleagă conduita făptuitorului. Fiindcă în ipoteza în care victima este de vârstă

fragedă este posibil ca făptuitorul să fie mai degrabă interesat să profite de imposibilitatea acesteia de a se apăra sau de a-şi exprima dorinţa decât să recurgă la ameninţare, constrângere, şantaj.

Profitarea de starea de dependenţă a a victimei, în sensul art.173 CP RM, nu trebuie doar să-i provoace jenă sau disconfort victimei – aceste efecte corespund cu acţiunea principală a faptei. În cazul modalităţii acţiunii adiacente sub formă de constrângere, trebuie să existe o astfel de influenţare în privinţa victimei, susceptibilă să-i provoace o temere în privinţa posibilităţii survenirii reale a unor consecinţe nefaste. Sau trebuie să existe cel puţin convingerea că unica soluţie de a înceta acţiunile insuportabile ale făptuitorului este să-i cedeze. De aceea, rugămin̦tile cu caracter sexual, încercarea de a „cumpăra" victima, promisiunea de a se căsători cu victima, de a o favoriza nu se integrează în noţiunea de constrângere în sensul art.173 CP RM.

In fine, reieşind din faptul că constrângerea, în ipoteza art.173 CP RM, ridică grave probleme la interpretare, recomandăm legiuitorului să amendeze dispoziţia în cauză, în sensul să excludă acest termen din art.173 CP RM. *In concreto,* propunem substituirea „constrângerii" cu locuţiunea „prin profitarea de starea de dependenţă a victimei", fără concretizarea „materială, de serviciu sau de altă natură". Or, în cazul unei astfel de specificări, organul legislativ trebuie să descrie exhaustiv toate situaţiile posibile de dependenţă, ceea ce pare a fi imposibil. Nu agreăm formulările reţinute în legea penală de genul: dependenţă „de altă natură" (lit.h) alin.(1) art.76 CP RM) sau „altă dependenţă" (art.150 CP RM). De altfel, propunerea noastră îşi găseşte justificare şi în doctrina juridică. Astfel, la o etapă anterioară incriminării hărţuirii sexuale în Codul penal, în contextul examinării infracţiunii prevăzute la art.105 CP RM din 1961 („Constrângerea unei femei de a avea raport sexual"), autorii V.Bujor şi I.Miron au propus printre altele ca expresia „profitându-se de dependenţa materială, de serviciu sau de altă natură" din respectiva normă să fie înlocuită cu expresia „profitând de starea de dependenţă a victimei". Rămâne actuală această propunere. Cu această ocazie, ne raliem şi poziţiei exprimate de A.Eşanu: „În opera sa de descriere a faptei ilicite legiuitorul trebuie să nu omită nimic din ceea ce ar caracteriza fapta pe care înţelege să o reprime, de aceea descrierea trebuie să aibă un caracter pe cât posibil exhaustiv" [68, p.104].

Schimbând vectorul de cercetare, ne vom pronunţa în privinţa şantajului ca modalitate a acţiunii adiacente a faptei prejudiciabile investigate.

În sensul art.173 CP RM, şantajul comportă altă semnificaţie decât cea stabilită la art.189 CP RM „Şantajul". În acest plan, nu pretindem să reevaluăm concepţia legiuitorului autohton în privinţa titulaturii art.189 CP RM, întrucât aceasta a fost deja obiectul preocupării altor autori. De aceea, subscriem opiniei evocate de S.Crijanovschi, care afirmă că denumirea art.189 CP RM

nu coincide cu conținutul textului incriminator, la concret: în sensul dispoziției specificate la art.189 CP RM șantajul comportă semnificația de extorcare. *Ad litteram* [58, p.700] „a extorca" semnifică „a obține cu forța, prin amenințări, prin violență, prin șantaj". În același timp, prin șantaj se înțelege „constrângerea exercitată asupra cuiva, prin mijloace de intimidare sau amenințare, cu scopul de a dobândi în mod injust un folos pentru sine sau pentru alții [58, p.1949]. Este evident că între art.189 și art.173 CP RM nu există o concurență dintre o normă parte și o normă întreg. De fapt, sunt două norme penale în care termenul „șantaj" comportă semnificație diferită. Trebuie să menționăm că această poziție este decelată tranșant de S.Crijanovschi [51, p.11]. Într-adevăr, este alogic să considerăm că șantajul, în sensul art.189 CP RM, poate să evolueze pe post de modalitate a acțiunii adiacente a faptei prejudiciabile prevăzute la art.173 CP RM; or, aceste fapte au o natură juridică mult diferită. De aceea, este regretabil că și în acest caz autoritatea legislativă nu a ținut cont de această ambivalență inadmisibilă pentru legea penală.

Recurgând la metoda istorică, constatăm că în redacția anterioară a art.173 CP RM „Constrângerea la acțiuni cu caracter sexual" șantajul era o formă a constrângerii și presupunea amenințarea cu divulgarea informaţiilor care, devenind cunoscute, pot prejudicia onoarea și demnitatea victimei sau a persoanelor apropiate ei ori pot fi cauza altor urmări nedorite [82]. La fel, în sensul de constrângere este definit șantajul de către de О.И. Ганченко: „Prin șantaj în dreptul penal trebuie de înțeles constrângerea persoanei la o acțiune favorabilă făptuitorului, comisă pe calea amenințării cu răspândirea informației nedorită de a fi cunoscută publicului" [226, p.6]. În redacția în vigoare a art.173 CP RM șantajul nu mai reprezintă o modalitate de realizare a constrângerii. Prin urmare, trebuie să considerăm că șantajul reprezintă o altfel de violență psihică aplicată victimei decât constrângerea. Accentuăm în context că în sensul art.173 CP RM *de lege lata* amenințarea, constrângerea și șantajul sunt noțiuni de același calibru și nu se intersectează prin conținut.

În același timp, după conținut șantajul, în conjunctura hărțuirii sexuale, este același ca în redacția anterioară a art.173 CP RM. Pe aceeași poziție sunt și autorii S.Brînza și V.Stati, care afirmă: „Prin șantaj, în sensul art.173 CP RM, trebuie de înțeles amenințarea cu divulgarea informațiilor care, devenind notorii, pot prejudicia onoarea și demnitatea victimei ori pot fi cauza altor urmări nedorite" [27, p.597]. Mai restrictivă este următoarea definiție expusă în teoria dreptului penal autohton: în sensul art.173 CP RM, șantajul presupune amenințarea cu dezvăluirea sau răspândirea informațiilor, adevărate sau false, defăimătoare pentru victimă în scopul de a o determina la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual [230, p.229]. Este absolut corectă această interpretare, însă nu plenară, după părerea noastră. Adăugăm că

șantajul, așa cum este reținut în dispoziția art.173 CP RM, poate constitui mijloc de presiune asupra victimei și atunci când făptuitorul amenință cu divulgarea informațiilor pe care victima vrea să le păstreze în secret, însă care nu neapărat sunt defăimătoare (de exemplu, secretul adopției). În context, este relevantă categorisirea informației cu răspândirea căreia se amenință în cazul șantajului făcută de către Р.А. Левертова [244, p.76-77]:

1) amenințarea cu răspândirea informației care nu defăimează victima, nici apropiații săi, însă victima nu dorește să fie cunoscută;

2) amenințarea cu răspândirea informației false defăimătoare;

3) amenințarea cu răspândirea informației defăimătoare care corespunde realității;

4) amenințarea cu denunțarea comiterii unei infracțiuni de către victimă. În acest sens, informația cu răspândirea căreia se amenință în contextul șantajului poate să se refere la interesele legale, dar și ilegale ale victimei.

În privința primei categorii de informații la care se referă autorul citat *supra*, se are în vedere amenințarea cu divulgarea informațiilor confidențiale ale victimei. Adică, efectuarea de către făptuitor a unui act de natură să inspire victimei temerea că anumite informații, constituind secretul ei personal, ar putea fi destăinuite familiei sale ori altor persoane, ceea ce ar pune-o într-o lumină nefavorabilă în raport cu aceste persoane, astfel reducându-i la minimum resursele psihice pentru a rezista constrângerii [27, p.478]. Deși astfel de informație poate să nu defăimeze neapărat victima, însă aceasta poate să-și dorească să o păstreze în taină. Deopotrivă, astfel de informații pot viza răspândirea secretului comercial, bancar, fiscal, de familie, secretul urmăririi penale etc. [220, p.107].

În acord cu art.2 al Legii cu privire la libertatea de exprimare [94], prin defăimare se are în vedere răspândirea informației false care lezează onoarea, demnitatea și/sau reputația profesională a persoanei. Raportată la semnificația șantajului în conjunctura art.173 CP RM, considerăm restrictivă această noțiune; or, în sensul art.173 CP RM, amenințarea poate privi nu doar răspândirea unei informații false. O altfel de interpretare se conține în pct.8 al Hotărârii Plenului CSJ a RM nr.16/2005: „Ştirile defăimătoare reprezintă informaţia veridică sau falsă, a cărei divulgare poate aduce atingere onoarei şi demnităţii persoanei (de exemplu, informaţia despre infracţiunile comise, despre bolile venerice sau psihice suferite, despre alte fapte ruşinoase din biografie etc.). În temeiul art.173 CP RM, nu comportă relevanță dacă informația cu care se amenință este adevărată sau falsă, important este ca victima să poată fi influențată prin această amenințare.

Concretizăm că, în dependență de *modus operandis*, amenințarea în cazul șantajului poate fi adusă la cunoștința victimei pe cale orală, scrisă sau sub forma unor acțiuni concludente. La calificare nu are importanță sub ce modalitate a fost adusă la cunoștința victimei amenințarea.

În același timp, realizarea amenințării cu răspândirea unor informații defăimătoare, cu caracter fals, urmează a fi încadrată suplimentar în conformitate cu art.70 C.contr. RM („Calomnia"), dacă este însoțită de învinuirea de săvârșirea unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave sau dacă a dus la cauzarea unor urmări grave. În mod similar, în cazul în care făptuitorul a executat amenințarea cu răspândirea informației ce constituie secretul adopției, cele săvârșite vor constitui concursul infracțiunilor prevăzute la art.173 și art.204 CP RM („Divulgarea secretului adopției"), cu condiția că făptuitorul are calitatea cerută de lege. În cazul divulgării tainei mărturisirii de către un subiect al cultului religios, fapta de hărțuire sexuală va subzista alături de fapta prevăzută la alin.(7) art.54 C.contr. RM. Dacă în conexiune cu hărțuirea sexuală va fi realizată fapta specificată la art.177 CP RM, se va reține concursul de infracțiuni dintre aceste fapte. *Infra* prezentăm un exemplu din practica judiciară în care art.173 CP RM a fost aplicat în concurs cu alin.(2) art.177 CP RM:

S.A. a fost condamnat în baza art.173 CP RM și alin.(2) art.177 CP RM.

*În fapt, în perioada de timp de la 20 februarie 2014, S.A., aflându-se pe teritoriul mun. Bender, intenționat, cu scopul de a o determina pe fosta sa concubină V.E, cu care a întrerupt relațiile intime în august 2013, la raporturi sexuale și la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite de ultima, i-a expediat sms-uri prin rețeaua Internet pe numerele de telefon mobil ale ultimei 0*** și 0***, prin care solicita prezența acesteia la domiciliul lui S.A., pentru întreținerea unor raporturi sexuale. S.A. a amenințat-o că, în caz de refuz de a se prezenta și a întreține relații sexuale, va distribui în adresa unor persoane terțe, inclusiv mamei victimei, altor cunoscuți comuni unele fotografii și înregistrări video cu conținut sexual cu participarea concubinei V.E., înregistrări realizate pe parcursul concubinajului, pe care le va plasa și în rețeaua Internet. Astfel, prin comportamentul său verbal și nonverbal S.A. a lezat demnitatea părții vătămate, creându-i o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare.*

Același S.A., la începutul lunii aprilie 2014, acționând cu intenție, cu scopul de a se răzbuna pentru faptul că partea vătămată V.E. a refuzat să întrețină cu el raporturi sexuale, a răspândit prin mass-media și a plasat pe anumite surse internet câteva fotografii ale părții vătămate pe care era înregistrată ultima în momentul întreținerii unor raporturi sexuale cu un bărbat presupus a fi S.A. Filele conțineau și inscripții cu caracter ofensator, precum că victima este de acord să întrețină relații sexuale cu orice solicitant, fiind indicat numărul telefonului ei mobil pentru contact. Făptuitorul a repartizat așa fotografii și în cutia poștală a mamei victimei, în ale altor cunoscuți comuni, divulgând astfel, contrar voinței victimei, informația ocrotită de lege, despre viața ei personală, ce constituie secret personal și familial [54].

Considerăm că instanța de judecată corect a încadrat acțiunile făptuitorului. Răspândirea fără consimțământul victimei a informațiilor, ocrotite de lege, despre viața personală ce constituie secret personal sau familial depășește latura obiectivă a infracțiunii de hărțuire sexuală. De aceea, cele comise trebuie calificate în baza regulilor concursului de infracțiuni.

Referitor la amenințarea victimei cu denunțarea săvârșirii unor infracțiuni, concretizăm că la calificare nu are importanță dacă ilegalitățile cu care se amenință sunt adevărate sau false. O asemenea informație poate constitui mijloc de presiune în cazul șantajului în sensul normei examinate. Nu negăm că denunțarea faptelor contravenționale sau penale este un act socialmente util. Însă, atunci când făptuitorul utilizează această informație în scopul specificat în dispoziția art.173 CP RM, amenințarea cu divulgarea unei asemenea informații este susceptibilă să determine persoana la realizarea unor raporturi sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual. Deci, este ilegală.

La fel ca în cazul amenințării, destinatarul șantajului trebuie să fie și destinatarul acțiunii principale. Deopotrivă, conținutul amenințării poate viza și membrii de familie a victimei, rudele sau apropiații acesteia.

Atragem atenția că șantajul, în ipoteza faptei examinate, nu presupune amenințarea cu violența sau oricare altă amenințare decât cea nominalizată *supra*. Din aceste rațiuni este eronată includerea amenințării cu aplicarea violenței în noțiunea de șantaj, reținută în practica judiciară:

M.V. a fost învinuit că a comis infracțiunea de hărțuire sexuală în următoarele circumstanțe: în perioada cuprinsă între anii 2009 și 2014, urmărind scopul satisfacerii poftei sexuale, manifestând comportament agresiv verbal și nonverbal, care lezează demnitatea persoanei și creează o atmosferă neplăcută, a șantajat-o pe U.T., amenințând-o că va aplica violență asupra soțului ei U.V. și va răspândi știri defăimătoare cu privire la infidelitatea conjugală a acesteia (sublinierea ne aparține – *n.a.*), *astfel determinând-o la mai multe raporturi sexuale nedorite. În aceeași perioadă de timp, după ce victima U.T. a refuzat categoric să mai întrețină raporturi sexuale cu M.V., ultimul, în vederea realizării aceluiași scop, a continuat să o șantajeze, amenințând-o cu aplicarea violenței asupra rudelor apropiate și cu răspândirea unor știri defăimătoare cu privire la persoana ei* (sublinierea ne aparține – *n.a.*) [145].

Șantajul în speța exemplificată circumscrie doar amenințarea cu răspândirea informațiilor defăimătoare privind infidelitatea conjugală nu și amenințarea cu violența. *De lege lata*, șantajul este o modalitate a acțiunii adiacente a faptei prejudiciabile de hărțuire sexuală de sine stătătoare și nu se intersectează cu amenințarea.

Încheind această analiză, semnalăm în privința necesității unificării terminologiei în legea penală. De aceea, întrucât puterea legislativă nu a modificat titulatura art.189 CP RM și reține în

dispoziția art.173 CP RM un alt sens al acestui concept, optăm pentru excluderea termenului „șantaj" din norma examinată. *De jure*, șantajul, în sensul art.173 CP RM, este o modalitate distinctă de amenințare ca modalități ale acțiunii adiacente. *De facto,* amenințarea victimei cu răspândirea unor informații pe care aceasta vrea să le păstreze în taină este cuprinsă *in toto* în modalitatea acțiunii adiacente „amenințarea" consacrată în norma ce incriminează hărțuirea sexuală.

În alt registru, vom supune analizei denumirea normei examinate. De remarcat este că în literatura de specialitate a fost exprimată opinia, potrivit căreia „chiar dacă încadrarea juridică a faptei se efectuează în corespundere cu dispoziția articolului, titlul normei de incriminare trebuie să exprime esența juridică a faptelor interzise; or, doar o astfel de abordare poate fi percepută adecvat de destinatarul legii penale" [51, p.124].

Potrivit Dicționarului explicativ ilustrat al limbii române [58, p.841], „hărțuirea" reprezintă acțiunea de a hărțui și rezultatul ei; hărțuire sexuală (*după engl. harassment)*, stresare a unei persoane cu avansuri sexuale. A hărțui înseamnă „a necăji cu tot felul de neplăceri; a nu da pace; a cicăli, a sâcâi. Observăm că termenul „hărțuire" indică ideea de reiterare, de succesiune a unor acțiuni în timp. Potrivit art.173 CP RM, fapta de hărțuire sexuală presupune „manifestarea unui comportament…" (sublinierea ne aparține - *n.a.*). Deci, în acord cu legea penală națională, repetarea comportamentului incriminat prin norma hărțuirii sexuale nu este o condiție pentru a fi în prezența faptei investigate.

Constatarea surprinsă generează întrebarea dacă din titulatura art.173 CP RM nu se creează confuzia că norma examinată apără mai puţin decât se apără în realitate.

Savanții în domeniu s-au preocupat de aceeași controversă: prin termenul „hărțuire" trebuie de înțeles sensul prestabilit în vorbirea comună care presupune reiterare? Or, trebuie să ținem cont de ceea ce a urmărit legiuitorul prin incriminarea hărțuirii sexuale și, în acest caz, există posibilitatea săvârșirii acestei fapte printr-un singur act? Există opinii cu privire la ambele accepțiuni. Astfel, concepțiile doctrinare exprimate în literatura juridică din România cu referire la art.203[1] Cod penal în redacția din 1968 (abrogat) confruntau două soluții: hărțuirea sexuală nu cere neapărat o repetare a acțiunilor de hărțuire [75, p.79] *și* hărțuirea sexuală, în orice caz, cere o repetare a actelor [62, p.28; 101, p.5; 154, p.74-75]. Pentru a pune capăt disensiunilor teoretice ridicate în teoria dreptului penal cu privire la acest aspect, legiuitorul român a formulat explicit la art.223 CP al României (în vigoare) modalitatea repetată de realizare a elementului material al infracțiunii analizate. Potrivit dispoziției normei enunțate, hărțuirea sexuală presupune „*pretinderea în mod repetat* (sublinierea ne aparține – n.a.) *de favoruri de natură sexuală în*

cadrul unor relații de muncă sau al unor relații similare, dacă prin aceasta victima a fost intimidată sau pusă într-o situație umilitoare".

La acest segment, D.I. Lămășanu concretizează că „numai dacă au loc discuții repetate se poate vorbi despre o hărțuire sexuală a victimei; dacă făptuitorul pretinde o singură dată asemenea favoruri din partea victimei, fapta nu constituie infracțiune" [2, p.240].

Totuși, să nu omitem că legiuitorul statului vecin recunoaște că „repetarea solicitării" de către făptuitor este suficientă pentru a-i imputa hărțuirea sexuală. În așa fel, în conținutul normei de incriminare specificate la art.223 CP al României nu mai există modalitățile acțiunii adiacente: amenințarea și constrângerea, specificate anterior în dispoziția art.203^1 CP al României din 1968 (abrogat). *Per a contrario,* modalitățile acțiunii adiacente: amenințarea, constrângerea, șantajul, nuanțate în dispoziția art.173 CP RM, ne vorbesc despre irelevanța caracterului repetat al faptei examinate în conjunctura legii penale autohtone.

În mod diferit, legea penală a Franței recunoaște la art.222-33 (în vigoare, fiindcă până în anul 2012, legiuitorul francez nu preciza caracterul repetat sau nerepetat al acțiunilor de hărțuire în dispoziția de incriminare specificată la art.222-33 CP al Franței) două ipoteze de săvârșire a hărțuirii sexuale. La concret, alin.(1) prevede răspunderea penală pentru: „ *fapta de impunere unei persoane, în manieră repetată, propuneri sau comportamente cu conotație sexuală...*"; iar alin.(2) stabilește răspunderea penală pentru fapta asimilată hărțuirii sexuale, „*chiar și nerepetată, de a folosi orice presiune gravă în scopul real sau aparent de a obține un act de natură sexuală...".* Prin presiune gravă se are în vedere impunerea unui act de natură sexuală victimei în schimbul: fie a unui avantaj urmărit de victimă, precum obținerea unui serviciu, obținerea unei promovări, a unui contract de arendă, a unei reușite la examen…; fie asigurarea că astfel se va evita o situație dăunătoare, precum o concediere, sau o strămutare la un serviciu nedorit, o creștere semnificativă în valoarea chiriei plătite la negru, a taxei de studiu [185, p.9].

În orice caz, o asemenea disjungere a hărțuirii sexuale, după caracterul reiterat sau neiterat al faptei, nu schimbă concepția inițială a legiuitorului din Franța: hărțuirea sexuală poate fi săvârșită atât printr-un singur act, cât și în mod repetat. Actuala redacție a normei corespondente din legea penală franceză doar particularizează asemenea situații.

În alte state se regăsește o perspectivă similară legii penale a Republicii Moldova, adică nu se delimitează situații distincte de săvârșire a faptei în funcție de caracterul unic sau repetat al faptei. Justificative în această privință sunt prevederile normelor corespondente din CP al Albaniei, CP al Spaniei, CP al Lituaniei; CP al Republicii El Salvador, CP al Republicii Paraguay, CP al statului Puerto Rico, CP al Republicii Dominicane, CP al statului Ecuador etc. Considerăm salutabilă și întemeiată adoptarea acestui model de către legiuitorul autohton. Într-adevăr,

denumirea articolului trebuie să reflecte esența juridică a faptei, pentru a particulariza o faptă față de alte fapte incriminate. Totuși, nu poate și nici nu trebuie să cuprindă *ad integrum* toate ipotezele de săvârșire a infracțiunii. În ce ne privește, nu vedem necesitatea de a aprecia caracterul infracțional al hărțuirii sexuale în funcție de numărul propunerilor înaintate de făptuitor. Or, caracterul repetat presupune că trebuie să existe cel puțin două propuneri cu caracter sexual. Cu toate acestea, nu de fiecare dată două propuneri amorale cu conotație sexuală pot să indice în privința hărțuirii sexuale. Ipotetic, dacă ar exista condiția de „repetare" în norma prevăzută la art.173 CP RM, s-ar restrânge nejustificat sfera de aplicare a textului normativ. De aceea, afirmăm că mai degrabă comportă importanță mijlocul de presiune exercitat în privința victimei. Esența juridică a hărțuirii sexuale în legea penală consistă în incriminarea unui comportament abuziv de determinare a persoanei la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual. Tocmai de aceea, susținem punctul de vedere exprimat de V.Bechu, care consideră că sintagma „hărțuire sexuală" a fost preluată de legiuitor datorită caracterului său evocator și nu pentru precizia semantică [161, p.111].

Schimbând direcția de cercetare, în cele ce urmează vom încheia analiza laturii obiective a infracțiunii examinate prin elucidarea ***momentului de consumare.***

Din textul normativ al infracțiunii specificate la art.173 CP RM se desprinde fără dubiu că hărțuirea sexuală este o infracțiune cu componență formală. În acest sens, după cum este specificat în literatura de specialitate, „infracțiunile formale se caracterizează prin aceea că legiuitorul a prevăzut în conținutul lor fapta, fără să fi inclus și urmările produse, acestea consumându-se la momentul realizării faptei" [77, p.164].

Întrucât dispoziția art.173 CP RM *de lege lata* nu reclamă repetabilitatea acțiunilor, o manifestare singulară a unei conduite fizice, verbale sau nonverbale, însoțită de amenințare, constrângere sau șantaj, care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare relevă consumarea faptei de hărțuire sexuală. În ipoteza în care hărțuirea sexuală are caracter prelungit, momentul de consumare va coincide cu momentul săvârșirii ultimei acțiuni infracționale.

Într-o altă ordine de idei, precizăm că pentru a fi în prezența hărțuirii sexuale fapt consumat, pe lângă realizarea în întregime a laturii obiective se impune realizarea integrală a laturii subiective a componenței de infracțiune specificate la art.173 CP RM. Or, în acest sens este elocventă aserțiunea [148, p.26-27] (căreia subscriem) că la infracțiunea consumată se realizează o unitate deplină între elementul obiectiv şi cel subiectiv al conținutului infracțiunii, în sensul că acțiunea şi urmările ce se produc reprezintă tocmai scopul urmărit de infractor prin desfăşurarea întregii activități infracționale.

Pentru calificarea hărțuirii sexuale nu are importanță dacă scopul făptuitorului specificat în norma incriminatoare a fost atins sau nu, adică s-a realizat sau nu raportul sexual ori altă acțiune cu caracter sexual nedorită. Important este ca făptuitorul să comită fapta prejudiciabilă urmărind atingerea unui atare scop. Cu referire la realizarea elementului subiectiv în ipoteza infracțiunii de hărțuire sexuală fapt consumat, precizăm că în doctrina juridică s-a învederat concepția că infracțiunile cu componențe formale pot fi săvârșite numai cu intenție directă. În acest plan, ne alăturăm alegației: „Prin comiterea infracțiunilor cu componențe formale indicatori ai elementului volitiv sunt acțiunile (inacțiunile) care prin particularitățile lor obiective dețin semne generale de pericol indiferent de survenirea consecințelor negative [237, p.156]. În același timp, pentru a fi în prezența hărțuirii sexuale fapt consumat, conduita făptuitorului trebuie să fie inteligibilă victimei și *ipso facto* să lezeze demnitatea acesteia ori să creeze o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare în privința sa.

Este cazul să menționăm că urmările în ipoteza infracțiunilor formale presupun crearea unui pericol ce amenință relațiile sociale protejate de norma incriminatoare. În legătură cu aceasta, ne atașăm opiniei [77, p.271] că urmările indicate de lege pot avea o formă materială și nematerială, dar în toate cazurile aceasta denotă o daună, care a determinat recunoașterea acțiunilor generatoare ca fiind fapte infracționale. La acest segment, în doctrina juridică română [5, p.98] se face distincție între urmarea socialmente periculoasă și rezultatul infracțiunii. Astfel, s-a arătat că urmarea nu este identică cu rezultatul, care este una din formele urmării, a doua formă constituind-o starea de pericol.

În alt registru, trezește interes concepția regăsită în literatura de specialitate română cu privire la momentul epuizării infracțiunii de hărțuire sexuală. Astfel, s-a opinat [3, p.182] că epuizarea infracțiunii de hărțuire sexuală are loc atunci când se realizează ultimul act de pretindere a unor astfel de favoruri care au condus la intimidarea victimei ori la punerea ei într-o situație umilitoare. Raportând asemenea abordare la incriminarea hărțuirii sexuale în legislația autohtonă, reiterăm că nerealizarea scopului consacrat expres în textul incriminator de la art.173 CP RM nu relevă neconsumarea faptei de hărțuire sexuală. Tocmai realizarea scopului vizat, adică obținerea raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual prin intermediul acțiunilor prevăzute la art.173 CP RM, corespunde momentului de epuizare a hărțuirii sexuale [14, p.336]. Pe această linie de idei, precizăm că nu suntem de acord nici cu afirmația expusă de A.Tăbîrță: „În cazul în care, ca urmare a acţiunii de amenințare sau de constrângere, actul sexual se consumă, ne vom găsi în prezenţa infracţiunii de viol sau a acţiunilor violente cu caracter sexual” [151, p.117].

În continuare, vom analiza posibilitatea existenței formelor neconsumate ale infracțiunii de hărțuire sexuală.

Potrivit art.26 CP RM, se consideră pregătire de infracţiune înţelegerea prealabilă de a săvârşi o infracţiune, procurarea, fabricarea sau adaptarea mijloacelor ori instrumentelor, sau crearea intenţionată, pe altă cale, de condiţii pentru săvârşirea ei dacă, din cauze independente de voinţa făptuitorului, infracţiunea nu şi-a produs efectul. Reieşind din textul incriminator prevăzut la art.173 CP RM în coroborare cu dispoziția de la alin.(2) art.26 CP RM, pregătirea infracțiunii de hărțuire sexuală este pasibilă de răspundere și pedeapsă penală. Astfel, de exemplu, procurarea materialelor cu caracter pornografic în scopul realizării faptei prevăzute la art.173 CP RM urmează a fi calificată ca pregătire la infracțiunea de hărțuire sexuală. În mod similar, procurarea de către șef a biletelor de avion pentru o eventuală călătorie de serviciu într-un stat străin cu o angajată și rezervarea unei singure camere la hotel ar putea indica în privința pregătirii la infracțiunea de hărțuire sexuală, dacă se va constata scopul specificat la art.173 CP RM. Atare exemple pot continua. Totuși, în practică, un asemenea comportament reclamă o problemă *ad probationem*.

Se consideră tentativă la infracțiunea de hărțuire sexuală acțiunile îndreptate nemijlocit spre săvârșirea acestei fapte, dacă din cauze independente de voința făptuitorului acestea nu și-au produs efectul. Privitor la o asemenea situație este relevantă următoarea concluzie [24, p.2-3]: „În cazul infracțiunii de hărțuire sexuală, amenințarea, constrângerea sau șantajul pot fi realizate direct sau prin intermediul unei persoane interpuse. În ultimul caz, pentru ca infracțiunea de hărțuire sexuală să se consume, este necesar ca persoana interpusă să aducă la cunoștința victimei amenințarea, constrângerea sau șantajul. Dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, nu se reușește aducerea la cunoștința victimei a amenințării, constrângerii sau șantajului, atunci cele săvârșite urmează a fi calificate în baza art.27 și 173 CP RM. În acest caz, infracțiunea de hărțuire sexuală există numai sub formă de tentativă”.

În alt caz, în situația în care făptuitorul expediază victimei un mesaj electronic însoțit de amenințare, constrângere, șantaj, care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare în scopul de a determina victima la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual, iar victima, din cauza unor deficiențe tehnice ale mijlocului de comunicare, nu ia cunoștință de mesajul respectiv, vom fi de asemenea în prezența tentativei la infracțiunea de hărțuire sexuală.

2.3. Concluzii la Capitolul 2

În rezultatul analizei elementelor obiective ale infracțiunii de hărțuire sexuală, formulăm următoarele ***concluzii***:

1) libertatea sexuală și inviolabilitatea sexuală în sensul art.173 CP RM sunt valori sociale de același calibru care nu se intersectează;

2) în nicio situaţie, în ipoteza hărţuirii sexuale, lezarea relaţiilor sociale cu privire la integritatea corporală sau sănătatea persoanei nu este condiționată de violența fizică;

3) în sensul art.173 CP RM, conceptul „atmosferă" trebuie interpretat în sens figurat, ca climat, ambianță, stare de spirit;

4) expresia „care lezează demnitatea persoanei" din dispoziția art.173 CP RM se referă la demnitatea persoanei ca o categorie intrinsecă ce presupune evaluarea internă, personală a calităţilor umane, a abilităţilor profesionale şi semnificaţia pe care acestea o au pentru cei din jur;

5) un comportament care creează o atmosferă degradantă sau o atmosferă umilitoare lezează de fiecare dată demnitatea persoanei. În mod reciproc, o conduită care lezează demnitatea umană este, *ipso facto,* umilitoare sau degradantă. Nu există incongruență între lezarea demnității umane și umilirea, degradarea persoanei. Concomitent, adjectivele *degradantă, umilitoare* și *insultătoare* se intersectează;

6) „o atmosferă ostilă" se raportează la situația în care comportamentul făptuitorului poate să nu atingă demnitatea persoanei, însă este susceptibilă să-i facă insuportabile sau împovărătoare condițiile de muncă, de viață, de mediu;

7) conceptul „neplăcută" comportă o doză accentuată de subiectivism. Or, cel care interpretează legea ar putea lărgi la maximum înțelesul acestui termen;

8) inserarea termenului „discriminatorie" în dispoziția art.173 CP RM prin Legea nr.306/2012 nu a extins sfera de aplicare a normei examinate;

9) conceptul „nedorite" nu comportă relevanță juridică în norma de incriminare a hărțuirii sexuale, fiindcă absența consimțământului victimei rezultă *ex re,* adică din materialitatea faptei;

10) amenințarea și constrângerea în sensul art.173 CP RM sunt forme distincte ale violenței psihice, care nu se interferează după conținut cu modalitățile acțiunilor adiacente ale infracțiunilor specificate la art.171 și 172 CP RM. Concomitent, șantajul are o altă semnificație decât cea consacrată la art.189 CP RM;

11) hărțuirea sexuală poate fi comisă ca infracțiune unică simplă sau ca infracțiune unică prelungită. În ipoteza în care hărțuirea sexuală se săvârșește *uno ictu,* fapta se consumă din momentul manifestării unei conduite fizice, verbale sau nonverbale care lezează demnitatea

persoanei ori creează o atmosferă, neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare, însoțite de amenințare, constrângere sau șantaj, în scopul specificat la art.173 CP RM. În cazul în care hărțuirea sexuală are caracter prelungit, momentul de consumare a faptei coincide cu comiterea ultimei acțiuni. Realizarea scopului infracțional specificat la art.173 CP RM corespunde momentului de epuizare a faptei.

3. ELEMENTELE SUBIECTIVE ALE INFRACȚIUNII DE HĂRȚUIRE SEXUALĂ

3.1. Subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală

În literatura juridică [77, p.176] se arată că subiectul infracțiunii este persoana care a comis o faptă prevăzută de legea penală şi care, grație faptului că posedă toate semnele prevăzute de lege pentru această categorie de subiect, este pasibilă de răspundere penală. Așadar, subiectul infracțiunii trebuie să posede calitățile generale cerute de Partea Generală a Codului penal al Republicii Moldova la art.21 şi, în cazul stabilit de norma specială, să dețină calitățile circumstanțiale prescrise, explicit sau implicit, de articolul corespunzător.

Așa cum se desprinde din dispoziția art.173 CP RM (în coroborare cu alin.(1) art.21 CP RM), subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală este persoana fizică responsabilă, care la momentul săvârşirii faptei a atins vârsta de 16 ani. Precizăm că persoana juridică nu poate evolua în calitate se subiect al infracțiunii analizate, deoarece, în acord cu alin.(4) art.21 CP RM, persoanele juridice, cu excepția autorităților publice, răspund penal pentru infracţiunile pentru săvârşirea cărora este prevăzută sancţiune în Partea Specială.

Întrucât legea penală nu ne pune la dispoziție o definiție a noțiunii de persoană fizică, facem trimitere la art.17 din Codul civil, în corespundere cu care persoană fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi şi de obligaţii civile. Totuși, este evident că nu orice persoană fizică poate evolua în calitate de subiect al hărțuirii sexuale, ci numai acea persoană care întrunește condițiile generale prevăzute de legea penală, adică: dispune de responsabilitate și are vârsta răspunderii penale. Aceste condiții trebuie să fie întrunite cumulativ.

Potrivit art.22 CP RM, „responsabilitatea este starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înţelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum şi capacitatea de a-şi manifesta voinţa şi de a-şi dirija acţiunile”. În mod obligatoriu, responsabilitatea presupune coexistenţa a doi factori: unul *intelectiv,* constând în capacitatea persoanei de a-şi da seama de acţiunile sau inacţiunile sale, de semnificaţia lor socială şi de urmările acestora; altul *volitiv,* constând în aptitudinea aceleiaşi persoane de a fi stăpână pe faptele sale, în sensul de a le putea dirija în mod conştient [20, p.91]. Legat de noțiunea de responsabilitate este discernământul persoanei. În corespundere cu Legea cu privire la sănătatea mintală, nr.1402 din 16.12.1997 [91], discernământul este o componentă a capacităţii psihice care se referă la o faptă anume şi din care decurge posibilitatea persoanei respective de a aprecia conţinutul şi consecinţele acestei fapte. Așa cum rezultă din legea nominalizată, noțiunea de discernământ este echivalată cu factorul intelectiv al responsabilității. În sens larg, în literatura juridică [20, p.91] se precizează că

categoria de discernământ are un conţinut mai amplu decât reflectarea pur şi simplu a funcţiilor de cunoaştere, ea reflectând şi calitatea funcţiei de afectivitate şi de voinţă. Codul civil recunoaște la alin.(2) art.199 drept una dintre condițiile de valabilitate a consimțământului: proveniența de la o persoană cu discernământ. Din aceste repere legislative rezultă că discernământul este o premisă a voinței exteriorizate (consimțământul). Totuși, în unele cazuri, voința intrinsecă a subiectului infracțiunii poate să nu coincidă cu voința exteriorizată. De aceea, este important să se constate, pe lângă discernământul subiectului infracțiunii, și libertatea lui de voință și acțiune. Aceasta din urmă presupune că făptuitorul a hotărât în afara unei constrângeri (fizice sau psihice) de a adopta un astfel de comportament. Altminteri, în corespundere cu art.39 CP RM, vom fi în prezența unei cauze care înlătură caracterul penal al faptei.

Opusul responsabilității în legea penală este iresponsabilitatea. În virtutea alin.(1) art.23 CP RM, „nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârşirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate, adică nu putea să-şi dea seama de acţiunile ori inacţiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice. Faţă de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanţei de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, prevăzute de legea penală". În același timp, alin.(2) din același articol prescrie că „nu este pasibilă de pedeapsă persoana care, deşi a săvârşit infracţiunea în stare de responsabilitate, înainte de pronunţarea sentinţei de către instanţa de judecată s-a îmbolnăvit de o boală psihică care a lipsit-o de posibilitatea de a-şi da seama de acţiunile ori inacţiunile sale sau de a le dirija. Faţă de o asemenea persoană, în baza hotărârii instanţei de judecată, pot fi aplicate măsuri de constrângere cu caracter medical, iar după însănătoşire – ea poate fi supusă pedepsei".

Concomitent, Codul penal prevede la art.23^1 responsabilitatea redusă, ca o instituție intermediară între responsabilitate și iresponsabilitate, care nu exclude răspunderea penală, dar o atenuează. În acest caz, atenuarea răspunderii se bazează atât pe aptitudinea necompletă a persoanei de a realiza aspectul faptic, cât și pe periculozitatea redusă a comportamentului manifestat. Or, persoana poartă răspundere pentru comportamentul său în măsura în care a avut posibilitatea de a controla acest comportament și de a-l conduce.

Împărtășim poziția exprimată de S.Botnaru [20, p.91], conform căreia discernământul nu poate fi raportat în mod formal la *vârsta cronologică* sau la *diagnosticul de boală*, ci la natura şi circumstanţele de săvârşire a faptei, la elementele consecutive ale actului antisocial. În acest sens, autorul detaliază că „nu orice psihotic este totdeauna iresponsabil faţă de faptele sale. Există psihotici care pot fi responsabili pentru anumite fapte, iar pentru altele nu. Discernământul lor nu trebuie raportat în mod formal la diagnosticul de boală, ci şi la stadiul de evoluţie în care

se află defectul specific, de diferite intensităţi, la caracterul concret în care subiectul a acţionat deliberat, deci dacă a avut în momentul respectiv şi pentru actul antisocial respectiv nu doar capacitatea de a-şi exprima liber voinţa sau nu, ci, mai ales, de a anticipa critic consecinţele ce vor decurge din faptele sale".

În altă ordine de idei, iterăm că art.173 CP RM nu derogă de la regula generală privind vârsta răspunderii penale. Astfel, persoana fizică care a împlinit vârsta de 16 ani poate evolua în calitate de subiect al infracțiunii examinate. În acord cu Hotărârea Plenului CSJ a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii", nr.39 din 22.11.2004", „persoana atinge vârsta respectivă nu în ziua naşterii, ci începând cu ziua următoare acesteia. La constatarea vârstei de către expertiza medico-legală, ziua naşterii inculpatului urmează să fie considerată ultima zi a acelui an, care este stabilit de experţi, iar în cazul constatării vârstei printr-un număr minimal şi un număr maximal de ani, instanţa de judecată urmează să reiasă din vârsta minimală a acestei persoane, presupusă de expertiză".

Hărțuirea sexuală poate fi comisă atât de o persoană de sex masculin, cât și de o persoană de sex feminin. De asemenea, nu contează dacă făptuitorul are sau nu aptitudinea de a întreține un raport sexual și nici dacă are aceeași apartenență sexuală ca victima infracțiunii ori are apartenență sexuală diferită.

În doctrina juridică națională există opinia [230, p.230], potrivit căreia subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală este subiect special, datorită existenței unui raport de subordonare între subiectul infracțiunii și victimă, victima depinzând de deciziile subiectului. Nu putem sprijini acest punct de vedere. O asemenea abordare restrânge cercul de persoane care pot fi trase la răspundere penală în conformitate cu art.173 CP RM, lăsând nefondat în afara legii penale situațiile în care făptuitorul se află pe poziție de egalitate în raport cu victima infracțiunii. Dispoziția normei consacrate la art.173 CP RM nu indică niciun semn circumstanțial care particularizează subiectul faptei examinate. Or, subiectul special al infracțiunii este evident atunci când persoana dispune, pe lângă semnele generale ale subiectului, și de anumite semne suplimentare, cerute de lege pentru componența de infracțiune respectivă [77, p.196]. De aceea, susținem poziția că „este posibil ca subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală să aibă o calitate care să-i ofere autoritate sau influență asupra victimei în cadrul relațiilor de muncă, de studii etc. Însă, la fel de posibil este ca hărțuirea sexuală să aibă ca subiect o persoană cu poziție egală la locul de muncă, de studii etc. (coleg de serviciu, de grupă) sau chiar o persoană aflată într-o poziție de inferioritate, ori o persoană care nu este legată de victimă prin relații de muncă, de studii etc." [114, p.581].

Precizăm că, în cazul săvârșirii faptei examinate prin amenințare sau șantaj, subiectul infracțiunii analizate este unul general. Cu privire la calitatea subiectului în cazul profitării de starea de dependență a victimei, în literatura de specialitate rusă se arată că „subiectul infracțiunii în cazul profitării de starea de dependență materială sau altă dependență a victimei este special, adică este o persoană care are un rol dominator în raportul de dependență în virtutea funcției sau situației de serviciu, relațiilor de familie sau altor factori" [219, p.77-78]. Ne solidarizăm acestei opinii. În ipoteza art.173 CP RM, în cazul constrângerii, adică al profitării făptuitorului de starea de dependență a victimei (pe verticală sau orizontală), subiectul infracțiunii este o persoană care dispune de influență, putere de decizie în privința victimei care rezultă dintr-un raport de dependență.

Pentru comparație, precizăm că în contextul legislativ penal al unor state există modele în care subiectul infracțiunii corespondente este exclusiv o persoană care dispune de autoritate sau superioritate *vis-à-vis* de victima infracțiunii examinate. Totuși, această calitate rezultă, implicit sau explicit, din litera legii. În așa fel, în corespundere cu art.152 CP al Republicii Lituania, subiectul hărțuirii sexuale este o persoană care „în căutarea contactului sexual sau a satisfacției, hărțuiește o persoană subordonată ei pe linie de serviciu sau altfel…". O astfel de abordare este surprinsă și în legislația penală a unor state din America Latină care stabilesc răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală. Cu titlu exemplificativ, menționăm că în cazul art.133 CP al Republicii Paraguay și art.333-2 CP al Republicii Dominicane subiectul infracțiunii corespondente săvârșește hărțuirea sexuală prin „abuz de autoritate care derivă din funcția deținută". Legiuitorul din Republica Ecuador detaliază în norma de incriminare a hărțuirii sexuale, specificată la art.166 din Codul penal, că subiectul infracțiunii „profită de o situație de autoritate la locul de muncă, în învățământ, în religie sau similară, de raporturile dintre tutore/curator și persoana asupra căreia a fost instituită tutela/curatela, de autoritatea ce derivă de la personalul de educație sau de sănătate, de la personalul responsabil de îngrijirea pacientului sau de raporturile de familie ori de orice formă de subordonare a victimei". La fel, Codul penal al Republicii Columbia [263] prevede explicit la art. 210-A „Hărțuirea sexuală" că subiectul infracțiunii „se prevalează de o situație de superioritate sau de relația de autoritate, putere, vârstă, sex, poziție la locul de muncă, socială, familială sau economică".

În același timp, experiența legislativă a altor state în materie arată că unii legiuitori și-au regândit concepția referitoare la calitatea specială a subiectului hărțuirii sexuale care rezultă din autoritatea sau superioritatea făptuitorului în raport cu victima.

Astfel, dintr-o abordare retrospectivă, precizăm că în Franța versiunea normei de incriminare a hărțuirii sexuale, inserată în Codul penal prin Legea nr.92-684 din 22.07.1992, prevedea

exigența specială față de subiectul infracțiunii de a fi o persoană „care abuzează de autoritatea conferită de funcțiile sale”. Prin Legea nr.2002-73 din 17.01.2002, puterea legislativă franceză a renunțat la o astfel de cerință, iar în 2012, în legătură cu discuțiile legislative în privința reinserării hărțuirii sexuale în legea penală, s-a precizat că „prin incriminarea hărțuirii sexuale, legiuitorul are ca obiectiv de a cuprinde întreg ansamblul de situații de hărțuire sexuală și trebuie de făcut abstracție de elementul „bazată pe ierarhie” în ceea ce privește definiția principală a infracțiunii”. Totodată, s-a considerat că abuzul de putere ar trebui să fie o circumstanță agravantă. Anume în așa mod se prezintă versiunea în vigoare a normei de incriminare a hărțuirii sexuale în Codul penal al Franței, care prevede „abuzul de autoritate în virtutea funcțiilor deținute” ca circumstanță agravantă la alin.(3)-1 art.222-33.

La fel, Codul penal al Turciei prevede, la alin.(2) art.105 „Hărțuirea sexuală”, o circumstanță agravantă pentru ipoteza în care subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală se folosește de „*influență bazată pe ierarhie sau funcție publică...”*. Și legiuitorul unor state din America Latină specifică în conținutul articolelor corespondente o circumstanță agravantă similară. Bunăoară, alin.(1) art.165 CP al Republicii El Salvador consacră răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală în cazul în care „o persoană realizează un comportament sexual nedorit de destinatar, care implică fraze, atingeri, gesturi sau alte comportamente inechivoce cu conotație sexuală…”. Concomitent, în corespundere cu alin.(3) al acestui articol, se va agrava răspunderea penală dacă „făptuitorul se prevalează de o situație de superioritate care derivă dintr-o relație de orice gen”.

O abordare asemănătoare a abuzului de autoritate este caracteristică și Codului penal al Spaniei. În temeiul alin.(2) art.184 CP al Spaniei, se agravează răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală, dacă la săvârșirea faptei subiectul infracțiunii „*se prevalează de o situație de superioritate, însoțită de amenințarea expresă sau tacită de a cauza un rău, legat de așteptările legitime ale victimei, care ar putea avea loc în sfera relațiilor indicate*”. Varianta-tip a infracțiunii de hărțuire sexuală, prevăzută la alin.(1) art.184 CP al Spaniei, prescrie că subiectul infracțiunii se află cu victima în „relații de muncă, de învățământ, de prestări servicii, continue sau obișnuite”. Deci, legiuitorul spaniol limitează sfera de aplicare a normei care incriminează hărțuirea sexuală la relații de factură specială.

Este cazul de notat că limitarea sferei de manifestare a hărțuirii sexuale la existența unui „raport de autoritate și influență” între subiectul activ și subiectul pasiv a fost caracteristică și Codului penal al României în redacția din 1968 (abrogat). Însă, o asemenea abordare a fost criticată de doctrina română. Astfel, unii autori [75, p.81] s-au referit la posibilitatea comiterii

hărțuirii sexuale și în afara unui raport de subordonare, evocând că hărțuirea sexuală poate să existe și pe „orizontală” – adică, între persoane între care nu există un raport de autoritate.

În mod diferit, Codul penal român în vigoare incriminează, la art.223, hărțuirea sexuală săvârșită în absența unui raport de autoritate și influență între subiectul activ și subiectul pasiv al infracțiunii. În sensul art.223 CP al României, subiectul infracțiunii trebuie să fie o persoană, indiferent de sex, care se află în relații de muncă sau într-o relație similară cu victima [3, p.239].

Privitor la art.223 CP al României, V.Dobrinoiu [64, p.179] precizează că făptuitorul nu poate avea la locul de muncă, față de victimă, calitatea de superior, șef (chiar în alt compartiment decât victima), patron, agent al acestora (exemplu, șef de compartiment resurse umane), inspector, profesor, educator, antrenor, duhovnic, terapeut, psihiatru, medic sau alte calități care-i conferă o autoritate sau influență, de care abuzează în scopul obținerii de satisfacții de natură sexuală de la persoanele cu care vine în contact pe linie profesională. În astfel de situații, acesta va fi tras la răspundere pentru infracțiunea de folosire abuzivă a funcției în scop sexual, faptă prevăzută de art.299 CP al României.

În virtutea art.299 CP al României, inclus în capitolul dedicat infracțiunilor de serviciu, legiuitorul român sancționează actele de hărțuire sexuală comise prin abuz de autoritate. *De lege lata*, art.299 incriminează la alin.(1) *„fapta funcționarului public care, în scopul de a îndeplini, a nu îndeplini, a urgenta ori a întârzia îndeplinirea unui act referitor la îndatoririle sale de serviciu sau în scopul de a face un act contrar acestor îndatoriri, pretinde ori obține favoruri de natură sexuală de la o persoană interesată direct sau indirect de efectele acestui act de serviciu...”* La alin. (2) al aceluiași articol se prevede răspunderea penală pentru *„pretinderea sau obținerea de favoruri de natură sexuală de către un funcționar public care se prevalează sau profită de o situație de autoritate ori de superioritate asupra victimei, ce decurge din funcția deținută…”*. În cazul primului alineat, varianta-tip a infracțiunii, funcționarul public profită de interesul victimei față de efectele actului de serviciu care decurg din atribuțiile sale de serviciu. În cazul celui de-al doilea alineat, varianta atenuată, făptuitorul se află în raporturi de autoritate sau superioritate față de victimă, care decurg din specificul funcției. Argumentând oportunitatea unei astfel de completări legislative, în Expunerea de motive privind proiectul Codului penal al României [69] se consemnează: „Incriminarea se justifică prin aceea că faptele de acest gen sunt de natură să afecteze îndeplinirea corectă de către funcţionar a atribuţiilor sale de serviciu. Această faptă se deosebeşte de hărţuirea sexuală din categoria infracţiunilor contra libertăţii sexuale prin obiectul juridic special şi elementul material, deşi la ambele fapte subiectul activ nemijlocit poate fi şi un funcţionar”.

Deci, din punctul de vedere al tehnicii legislative, legea penală a României disjunge două forme ale hărțuirii sexuale în funcție de calitatea subiectului infracțiunii. De altfel, în Expunerea de motive precitată se menționează că fapta incriminată la art.299 cuprinde „atât aşa-numita hărţuire verticală, prin abuz de autoritate, cât şi ipoteze noi de incriminare". În doctrina română [64, p.543] se concretizează că în cazul art.299 varianta atenuantă este o variantă specială a infracțiunii de hărțuire sexuală, pe verticală, datorită relației speciale de subordonare dintre făptuitor și victimă. Precizăm că în sensul alin.(2) art.299 conceptele de „autoritate" și „subordonare" au conținut diferit. Prin subordonare, în sensul art.299, se înțelege poziția dominantă pe care o are subiectul infracțiunii față de victimă, datorită postului ierarhic, atribuțiilor de serviciu sau rolului pe care-l are în unitate. Iar autoritatea presupune putere, dreptul de a emite dispoziții obligatorii sau de a impune ascultare în baza unei calități de serviciu sau împuterniciri pe linie de serviciu [109, p.59].

Și legislația penală a Mexicului conturează două tipuri de hărțuire sexuală: *hostigamiento sexual* și *acoso sexual.* Codul penal federal al Mexicului stabilește răspunderea penală pentru *hostigamiento sexual* la art.259-bis. În sensul acestui articol, aria de manifestare a hărțuirii sexuale este redusă la „o poziție de ierarhie care derivă din relații de muncă, de învățământ, domestice sau din oricare relație care implică subordonarea". În același timp, unele state din Mexic [271] incriminează *hostigamiento sexual* într-o manieră similară Codului penal federal, iar alte state [269] consacră răspunderea penală pentru *acoso sexual*. În general, ambele noțiuni desemnează hărțuirea sexuală.

În mod diferit, alte state ale Mexicului incriminează ambele fapte [270; 273; 274]. De exemplu, Codul penal al Statului Baja Sur California în Titlul 5 „Infracțiuni privind libertatea sexuală și dezvoltarea psiho-sexuală normală", Capitolul IV, incriminează, la art.182, *hostigamiento sexual* în următoarea formulă: „fapta celui care solicită favoruri sexuale profitând de situația condiționată de raporturile ierarhice de muncă, de învățământ sau domestice sau oricare altă formă de subordonare…", iar la art.183 stabilește răspunderea penală pentru *acoso sexual:* „oricine se exprimă verbal sau fizic în manieră degradantă cu privire la sexualitatea altei persoanei, fără ca să existe un raport de subordonare real între victimă și agresor în mediul de lucru sau școlar…". În corespundere cu prevederile normative ale statelor care incriminează ambele forme de hărțuire sexuală, delimitarea dintre *acoso sexual* și *hostigamiento sexual* derivă din faptul că „*acoso sexual*" nu implică în mod necesar raporturi de subordonare; dimpotrivă, „*hostigamiento sexual"* presupune profitarea făptuitorului de poziția sa ierarhică la săvârșirea hărțuirii sexuale.

Revenind la cadrul incriminator național în materia cercetată, precizăm că o eventuală

poziție de superioritate sau autoritate a subiectului infracțiunii în raport cu victima nu diferențiază încadrarea juridică a faptei examinate. Totodată, legea penală a Republicii Moldova nu exclude posibilitatea ca hărțuirea sexuală să fie săvârșită de o persoană publică, o persoană publică străină, un funcționar internațional, o persoană cu funcție de demnitate publică.

În context, ne interesează dacă putem atesta o formă de dependență subsecventă constrângerii din conținutul art.173 CP RM, atunci când, eventual, subiectul infracțiunii, având una din calitățile relevate *supra,* condiționează unei persoane interesate realizarea unui act care rezultă din atribuțiile sale publice în schimbul obținerii unor raporturi sexuale ori altor acțiuni cu caracter sexual.

Precizăm că în astfel de situații trebuie să ținem cont de prevederea de la art.324 CP RM „Coruperea pasivă". Așa cum se desprinde din alin.(1) art.324 CP RM, în calitate de obiect destinat coruperii pot să evolueze „serviciile". În context, este util să reproducem punctul de vedere exprimat în știința dreptului penal, potrivit căruia serviciile sexuale pot constitui obiectul destinat coruperii în cazul art.324 CP RM [28, p.859]. Aceeași poziție este reținută și de Hotărârea Plenului CSJ „Cu privire la aplicarea legislaţiei referitoare la răspunderea penală pentru infracţiunile de corupţie": „Nu este exclus ca remuneraţia ilicită sub formă de servicii să aibă o natură sexuală (raport sexual, act sexual, inclusiv satisfacerea poftei sexuale în forme perverse)". Deci, noțiunea „servicii sexuale" este subsecventă noțiunii „servicii" din conținutul normei de incriminare a coruperii pasive. Cu drept cuvânt, autorii S.Brînza și V.Stati afirmă că „dacă unei persoane publice sau unei persoane publice străine i se pune la dispoziție o persoană în scopuri sexuale, persoană ale cărei servicii sunt achitate de corupător, despre care fapt persoana publică sau persoana publică străină este informată – acceptarea unor astfel de servicii urmează a fi calificată în baza alin.(1) art.324 CP RM. În mod similar urmează a se proceda în cazul în care o persoană acordă persoanei publice sau persoanei publice străine servicii sexuale cu scopul de a obține avantaje legate de activitatea de serviciu a acestei persoane publice/persoane publice străine, ultima fiind informată despre aceasta" [28, p.859]. Aceasta este ipoteza în care fapta prevăzută la alin.(1) art.324 se concretizează în acceptare sau primire, iar inițiativa vine din partea corupătorului; în acest caz nu se pune problema delimitării unor astfel de acțiuni de hărțuirea sexuală.

Nu este exclus însă ca subiectul infracțiunii (persoana publică, persoana publică străină, funcționarul internațional, persoana cu funcție de demnitate publică) să pretindă de la o persoană servicii sexuale. O asemenea conduită trebuie delimitată de hărțuirea sexuală. Și în această conjunctură pot fi atestate două ipoteze: 1) subiectul infracțiunii pretinde ca persoana interesată de prerogativele sale de putere publică să-i pună la dispoziție o anumită persoană pentru servicii

sexuale; 2) subiectul infracțiunii pretinde servicii sexuale de la persoana interesată de atribuțiile sale de serviciu de natură publică. În cadrul secțiunii în care abordăm obiectul infracțiunii am concretizat că victima hărțuirii sexuale este persoana vizată de scopul infracțional, în privința căreia se realizează atât acțiunea principală, cât și acțiunea adiacentă a faptei analizate. Deci, în primul caz, este clar că nu vom fi în prezența faptei specificate la art.173 CP RM.

În al doilea caz, pentru identificarea soluției optime de încadrare a faptei, punctul de plecare trebuie să fie nu calitatea subiectului infracțiunii, dar latura subiectivă a faptelor. La concret, scopul infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM este diferit de scopul infracțiunii de corupere pasivă. În acest plan, în literatura de specialitate corect se arată că scopul infracțiunii prevăzute la art.324 CP RM poate adopta una dintre aceste forme: scopul îndeplinirii, scopul neîndeplinirii, scopul întârzierii îndeplinirii sau scopul grăbirii îndeplinirii în interesul corupătorului sau al persoanelor pe care le reprezintă a unor acțiuni în exercitarea funcției sau contrar funcției în cauză. Această listă este exhaustivă și nu poate include alte forme [28, p.865]. Mai mult ca atât, deși în cazul coruperii pasive pretinderea de servicii indică la dorința făptuitorului de a le obține, trebuie să înțelegem că, în sensul art.324 CP RM, serviciile sexuale vizate au calitate de remunerație ilicită, adică constituie contraechivalentul conduitei pe care coruptul urmează să o adopte în vederea realizării scopului infracțional. Din textul de incriminare specificat la art.173 CP RM nu rezultă că raporturile sexuale ori alte acțiuni cu caracter sexual au caracter de remunerație ilicită. De altfel, scopul special consacrat în norma de incriminare a hărțuirii sexuale nu este echipolent cu scopul special prevăzut la art.324 CP RM. Recunoașterea unui scop dublu în ipoteza art.173 CP RM ar conduce la o interpretare care ar depăși vădit cadrul dispoziției ce incriminează hărțuirea sexuală. Iată de ce, în asemenea cazuri trebuie să se aplice răspunderea penală în baza art.324 CP RM. Evident, va fi imputabilă prevederea corespunzătoare calității subiectului infracțiunii, adică: alin.(1) art.324, ori lit.a[1]), c) alin.(2) art.324, sau lit.c) alin.(2), lit.a) alin.(3) art.324 CP RM.

În același plan, Hotărârea Plenului CSJ „Cu privire la aplicarea legislaţiei referitoare la răspunderea penală pentru infracţiunile de corupţie” consemnează că „dacă coruptul pretinde servicii sexuale, prin amenințare ori constrângere, iar respectivele servicii constituie contraechivalentul conduitei pe care coruptul se angajează să o adopte, atunci cele comise trebuie să fie încadrate în conformitate cu lit.c) alin.(2) art.324 CP, fără a se reţine la încadrare şi art.173 CP. Aceasta deoarece în respectiva ipoteză se atestă o concurenţă între o normă generală şi una specială, iar în acord cu art.116 CP se va aplica doar norma specială, adică lit.c) alin.(2) art.324 CP; or, extorcarea de servicii sexuale comisă de către o persoană publică, o persoană publică

străină, un funcţionar internaţional, o persoană cu funcţie de demnitate publică reprezintă un caz particular de hărţuire sexuală".

Nu putem să nu fim de acord cu poziția expusă în Hotărârea Plenului CSJ, în corespundere cu care dispoziția aplicabilă în acest caz este lit.c) alin.(2) art.324 CP RM; or, este evident că suntem în prezența unei situații tipice de corupere pasivă săvârșită prin extorcare. În particular, extorcarea se poate realiza prin una din următoarele modalități faptice: punerea victimei în situaţia care o determină să-i transmită coruptului remuneraţia ilicită, pentru a preîntâmpina producerea efectelor nefaste pentru interesele legitime sau ilegitime ale victimei; ameninţarea cu lezarea intereselor legitime sau ilegitime ale victimei (nu lezarea efectivă), în cazul în care aceasta nu-i transmite coruptului remuneraţia ilicită; nesatisfacerea solicitării victimei, astfel încât aceasta este nevoită să transmită remuneraţia ilicită către corupt, pentru a evita lezarea unor interese legitime sau ilegitime ale victimei [85]. Totuși, nu împărtășim raționamentul expus în hotărâre că în acest caz temeiul aplicării lit.c) alin.(2) art.324 CP RM se bazează pe concurența dintre norma specială și norma generală. Considerăm că în cazul reflectat la lit.c) alin.(2) art.324 CP RM (atunci când se extorcă servicii sexuale) nu este vorba de o situație particulară de hărțuire sexuală. În doctrina juridică [235, p.41] se menționează că concurența dintre o normă specială și una generală constă în aceea că norma specială conține toate semnele normei generale și unul sau câteva semne care o detaliază (concretizează). Altfel spus, este specială norma care cade în întregime sub incidența normei generale, însă conține unele semne speciale. *Supra* am arătat că în cazul art.173 CP RM realizarea raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual nu reprezintă un contraechivalent pentru acțiunile pe care trebuie să le realizeze subiectul infracțiunii, spre deosebire de serviciile specificate în conținutul art.324 CP RM, care reprezintă o remunerație ilicită. Totodată, concretizăm că existența unui scop suplimentar (care nu există în dispoziția art.173 CP RM) în situația descrisă la lit.c) alin.(2) art.324 CP RM, atunci când coruptul pretinde servicii sexuale, nu este un semn care detaliază fapta de hărțuire sexuală, ci mai degrabă diferențiază aceste fapte. Iată de ce, din punctul nostru de vedere, art.173 CP RM și lit.c) alin.(2) art.324 CP RM incriminează două comportamente distincte; prin urmare, în acest caz nu este vorba despre o concurență dintre norme,

Aceeași regulă de calificare este valabilă și în cazul în care subiectul infracțiunii prevăzute la art.333 CP RM („Luarea de mită") pretinde servicii sexuale, pentru sine sau pentru un terț, pentru a îndeplini sau nu, pentru a întârzia sau a grăbi îndeplinirea unei acţiuni fiind în exerciţiul funcţiei sale sau contrar acesteia.

În definitiv, apreciem că legiuitorul autohton nu a restrâns incidența art.173 CP RM la un cadru specific de raporturi (pe orizontală sau pe verticală). O astfel de abordare este caracteris-

tică şi Codului penal al Franţei şi celui al Turciei. Nu considerăm exclusă ipoteza comiterii hărţuirii sexuale şi în contextul altor raporturi [12, p.104-105]. Astfel de exemple sunt reflectate într-un studiu realizat de P. Kovacs [89], care identifică cadrul formal şi cel informal ca fiind susceptibile de a genera hărţuirea sexuală. Cu titlu exemplificativ, autorul atribuie la cadrul formal: organizaţiile, instituţiile (de învăţământ, ONG, SRL etc.), iar la cel informal: familia, grupuri de prieteni, cercuri de cunoştinţe etc. Totodată, menţionăm că hărţuirea sexuală se poate manifesta şi în mediul sportiv. Astfel, în cadrul unui studiu privind violenţa sexuală în mediul sportiv [164], realizat în Franţa în privinţa la 1407 sportivi, 3,8% dintre sportivii intervievaţi au răspuns că au fost supuşi hărţuirii sexuale. Deopotrivă, susţinem opinia [24, p.7], potrivit căreia în contextul art.173 CP RM chiar şi un necunoscut de pe stradă poate evolua în calitate de subiect al infracţiunii.

În continuare, ne vom expune în privinţa posibilităţii săvârşirii hărţuirii sexuale cu participaţie simplă şi complexă. În privinţa participării la infracţiunea de hărţuire sexuală a organizatorului, instigatorului şi complicelui nu există dispute doctrinare, de aceea ne vom expune tangenţial pe marginea participaţiei complexe la hărţuirea sexuală. În contrast, diverg opiniile doctrinare în privinţa coautoratului la hărţuirea sexuală. Exponenţii unui grup de opinie [50, p.115; 110, p.15; 111, p.183] conchid că hărţuirea sexuală poate fi comisă prin orice formă de participaţie. Dimpotrivă, un alt grup de autori [9, p.136; 57, p.142; 153, p.158; 154, p.74; 214, p.113], deşi se exprimă afirmativ cu privire la posibilitatea comiterii hărţuirii sexuale în forma instigării şi complicităţii, contrazic posibilitatea săvârşirii faptei prin coautorat.

Sub aspectul demonstrării posibilităţii comiterii hărţuirii sexuale în coautorat, C.Pasere [110, p.15] menţionează că coautoratul poate să existe atunci când două sau mai multe persoane, ce sunt întrunite în cadrul unei comisii a cărei menire este de a valida angajarea sau promovarea unei persoane, realizează fapta de hărţuire sexuală în scopul amintit. Este necesar, însă, ca toţi participanţii să acţioneze animaţi de acelaşi scop. Referitor la imposibilitatea comiterii hărţuirii sexuale în coautorat, T.Toader [153, p.158] se exprimă că obligaţia abţinerii de la orice act de hărţuire sexuală este o obligaţie cu caracter personal. La fel, A.Truichici [154, p.74] opinează că hărţuirea sexuală este o infracţiune *in persona propria*. La fel, autorii Gh.Ivan şi M.C.Ivan [88, p.145] susţin că coautoratul nu este posibil în cazul hărţuirii sexuale, deoarece hărţuirea sexuală se săvârşeşte *in persona propria* sau *manu proprio*. În raport cu caracterul strict personal al satisfacţiilor sexuale, H. Diaconescu [57, p.142] este de părere că hărţuirea sexuală se săvârşeşte în propria persoană, ceea ce exclude forma de participaţie ocazională a coautoratului.

În doctrina juridică naţională [230, p.230] se consemnează de asemenea că coautoratul în ipoteza art.173 CP RM nu este posibil, deoarece componenţa dată se caracterizează prin

existența unui subiect special. În asemenea situație, însă, participanții pot activa în calitate de instigatori sau complici.

Nu suntem de acord cu argumentul prin care se susține imposibilitatea săvârșirii faptei de hărțuire sexuală în coautorat datorită calității speciale a subiectului infracțiunii. După cum am afirmat *supra,* subiectul infracțiunii analizate are calitate specială doar în ipoteza săvârșirii hărțuirii sexuale prin constrângere, nu și în cazul amenințării și șantajului. În același timp, consemnăm că în dispoziția de incriminare de la art.173 CP RM nu este specificat că doar cel care săvârșește fapta infracțională de a determina victima la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite este și beneficiarul lor. Iată de ce, suntem îndreptățiți să credem că scopul infracțional specificat în conținutul textului de incriminare a faptei analizate poate viza și beneficiul unui terț. Bunăoară, persoana terță poate avea calitatea de instigator, dacă prin orice metode a îndemnat o persoană să săvârşească fapta prejudiciabilă analizată pentru a determina victima la raporturi sexuale cu acea persoană terță sau poate fi coautor dacă participă nemijlocit la săvârșirea faptei infracționale împreună cu persoana instigată. Este relevantă în context opinia, potrivit căreia „dacă, pe lângă activitatea de instigare, o persoană întreprinde și acțiuni de executare, participând astfel la săvârșirea aceleiași infracțiuni, atunci contribuția de instigator se absoarbe de cea de autor, urmând ca pluralitatea de contribuții să fie luată în vedere la individualizarea pedepsei" [77, p.363].

În privința coautoratului, M.Grama consemnează, cu drept cuvânt, că pentru recunoaşterea calităţii de coautor în cazul săvârșirii unei infracțiuni este suficient ca persoana doar parţial să fi executat acțiuni prevăzute de dispoziţia normei Părţii Speciale a Codului penal [76, p.62]. Așa cum rezultă din esența juridică a hărțuirii sexuale, fapta analizată este complexă și poate fi comisă etapizat. Deci, nu putem nega posibilitatea săvârșirii hărțuirii sexuale în coautorat. În ipoteza hărțuirii sexuale, coautorii pot împărți rolurile: unul săvârșește acțiunea principală, celălalt acțiunea adiacentă din cadrul faptei prejudiciabile. Deopotrivă, acțiunile care alcătuiesc latura obiectivă a infracțiunii de hărțuire sexuală pot fi executate concomitent sau la intervale de timp diferite. În orice caz, trebuie să existe o coeziune subiectivă a coautorilor, astfel încât toți să urmărească scopul special – de a determina victima la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite. În atare situație, pentru ca fapta să fie considerată săvârșită prin coautorat, scopul special urmărit de făptuitori trebuie să vizeze beneficiul aceleiași persoane.

În altă privință, consemnăm că, în ipoteza hărțuirii sexuale, organizatorul este persoana care organizează sau dirijează săvârșirea faptei. De exemplu, organizează întâlnirea autorului cu victima, stabilește locul întâlnirii, convinge alte persoane să contribuie la săvârșirea faptei, dirijează activitatea altor participanți la infracțiune, stabilește modalitățile prin care se va realiza

„determinarea” victimei la raporturi sexuale ori la alte acţiuni cu caracter sexual nedorite etc.

Contribuția complicelui la săvârșirea hărțuirii sexuale se poate realiza prin sfaturi, indicaţii, prestare de informaţii (de exemplu, oferirea informațiilor despre victimă, locurile unde își petrece timpul, programul de activitate), acordare de mijloace sau instrumente ori înlăturare de obstacole (de exemplu, punerea la dispoziție a spațiului de întâlnire cu victima), precum şi prin promisiunea că îl va favoriza pe infractor, va tăinui mijloacele sau instrumentele de săvârșire a infracţiunii, urmele acesteia.

Instigator la hărțuirea sexuală este persoana la care apare ideea de a săvârși fapta și care o transmite instigatului prin orice metode (înșelăciune, propunere, promisiunea unui privilegiu, amenințare etc.). Instigatorul la hărțuirea sexuală poate urmări ca autorul să determine victima la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual pentru beneficiul său, pentru beneficiul instigatului sau al unui terț.

Fără îndoială, în cazul comiterii faptei de către o pluralitate de făptuitori, sporește posibilitatea realizării intenției și atingerii scopului infracţional, astfel încât presiunea exercitată asupra victimei este mai ridicată. Iată de ce în unele state se agravează răspunderea penală în cazul săvârșirii hărțuirii sexuale de către mai mulți făptuitori. În așa fel, Codul penal al Franței prevede la alin.(3)-5 art.222-33 circumstanța agravantă *comisă de mai multe persoane care acționează în calitate de autor sau de complice*. Și Codul penal al Albaniei agravează răspunderea penală în cazul săvârșirii hărțuirii sexuale *prin colaborare* (art.108/a CP al Albaniei). În corespundere cu legea penală a Republicii Moldova, în ipoteza în care hărțuirea sexuală se va săvârși printr-o formă a participației, la individualizarea pedepsei se va ține cont de circumstanța agravantă stabilită la lit.c) alin.(1) art.77 CP RM.

3.2. Latura subiectivă a infracțiunii de hărțuire sexuală

Din conținutul art.173 CP RM (coroborat cu art.17 CP RM) se desprinde că, în cazul hărțuirii sexuale, vinovăția se poate exprima doar în intenție. În ce privește modalitatea intenției în ipoteza faptei analizate, în literatura de specialitate opiniile sunt scindate. Cei mai mulți autori susțin că hărțuirea sexuală poate fi comisă doar cu intenție directă [3, p.223; 10, p.165; 26, p.425; 55, p.395; 57, p.148; 86, p.208; 101, p.8; 111, p.325; 117, p.163; 230, p.229]. Există însă și autori [7, p.464; 63, p.191; 88, p.146; 110, p.19] care afirmă că hărțuirea sexuală se poate realiza atât cu intenție directă, cât și cu intenție indirectă.

Nu putem fi de acord cu aserțiunea, potrivit căreia hărțuirea sexuală poate fi comisă cu intenție indirectă. Considerăm că, în corespundere cu art.173 CP RM, hărțuirea sexuală poate fi săvârșită doar cu intenție directă. Argumentele le vom prezenta *infra*.

Ab initio, menționăm că intenția directă presupune întrunirea cumulativă a două elemente: elementul intelectiv și elementul volitiv. Referitor la factorul intelectiv al intenției, în contextul art.173 CP RM, sfera conștientului presupune conștientizarea de către făptuitor a caracterului relațiilor sociale împotriva cărora se îndreaptă comportamentul conceput, precum și înțelegerea caracterului prejudiciabil al faptei săvârșite. În acest sens, făptuitorul conștientizează că comportamentul manifestat îndreptat spre determinarea victimei la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual, însoțit de amenințare, constrângere, șantaj, este contrar voinței victimei și, implicit, că atentează asupra unor relații sociale ocrotite de legea penală.

Factorul volitiv al intenției în ipoteza hărțuirii sexuale se manifestă în dorința făptuitorului de a comite fapta prevăzută la art.173 CP RM. În această ordine de idei, reiterăm că infracțiunea de hărțuire sexuală este o infracțiune cu componență formală și se consumă din momentul manifestării unui comportament fizic, verbal sau nonverbal, care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare cu scopul de a determina victima la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite, săvârșite prin amenințare, constrângere, șantaj. În literatura de specialitate s-a recunoscut că, în cazul infracțiunilor formale, elementul volitiv se caracterizează prin dorința de a săvârși fapta prejudiciabilă. În acest context, prezintă relevanță concepția doctrinară [77, p.206] care afirmă că intenția indirectă nu este caracteristică infracțiunilor formale, ci doar infracțiunilor materiale. Opinii similare, care afirmă că vinovăția în cazul infracțiunilor cu componențe formale se poate manifesta doar sub forma intenției directe, sunt expuse de mai mulți autori [223, p.159; 225, p.200; 229, p.96; 232, p.158]. Sprijinim o atare poziție. Luând în considerare că elementul volitiv al intenției în ipoteza infracțiunilor formale se referă la comiterea faptei, indubitabil, în conjunctura faptei analizate făptuitorul dorește săvârșireaca hărțuirii sexuale și, implicit, realizarea scopului indicat în conținutul art.173 CP RM. La acest aspect este pertinentă următoarea concepție exprimată în literatura juridică: „Cum poate făptuitorul să admită conștient că săvârșește o acțiune (inacțiune) prejudiciabilă? Odată ce el o săvârșește, rezultă în mod inevitabil că o și dorește. O altă concluzie ar intra în contradicție cu regulile logicii” [79, p.218].

Un alt raționament care susține concepția că hărțuirea sexuală se poate realiza doar cu intenție directă derivă din conținutul textului incriminator specificat la art.173 CP RM. Acesta prevede expres un scop special – scopul de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite. În acest sens, este relevantă poziția doctrinară autohtonă

căreia îi subscriem: „Infracțiunile ce includ în componența lor un scop special nu pot fi comise cu intenție indirectă” [100, p.160]. O asemenea concepție este exprimată și de către V.Cioclei: „Atunci când scopul reprezintă o condiție care se atașează elementului moral în completarea laturii subiective, adică scopul caracterizează intenția, avem de-a face cu o intenție directă calificată” [34, p.278]. De asemenea, N.P. Pecinikov [249, p.31] afirmă că includerea scopului special în latura subiectivă a unei infracțiuni concrete reflectă caracterul intenționat al acțiunilor subiectului și, totodată, indică asupra unei intenții directe. În mod similar, А.И. Papor [254, p.150] susține că scopul special al infracțiunii presupune doar intenția directă. La fel, în literatura de specialitate autohtonă autorii S.Copețchi și I.Hadârca afirmă că „componențelor de infracțiune, care au în conținutul lor scopul în calitate de semn constitutiv obligatoriu, le corespunde doar intenția directă. Lucru devenit astăzi un adevăr fundamental” [48, p.162]. Ne raliem unor asemenea postulate. Or, este evident că atunci când făptuitorul este ghidat de un anumit scop, el dorește comiterea faptei în vederea materializării tocmai a acestui scop, nu a altuia.

În același perimetru al cercetării, este cazul să menționăm că infracțiunea de hărțuire sexuală este o infracțiune complexă. Atragem atenția că în literatura de specialitate [32, p.78] s-a enunțat că există posibilitatea ca în cazul laturii subiective a unei infracțiuni complexe intenția să apară atât ca directă, cât și ca indirectă. Precizăm că, în ipoteza faptei analizate, scopul expres inserat în textul normativ al hărțuirii sexuale indică asupra obiectului juridic principal al infracțiunii, adică – relațiile sociale cu privire la inviolabilitatea sau libertatea sexuală a persoanei. Referitor la corelația dintre obiectul juridic special și scopul special al infracțiunii, S.Brînza [21, p.124] menționează că legiuitorul amintește despre scopul special fie pentru a sublinia că obiectul juridic special al infracțiunii este atât de însemnat, încât chiar și amenințarea adusă lui trebuie considerată infracțiune consumată, fie pentru reliefarea orientării subiective a infracțiunii împotriva unui obiect juridic special.

Lipsa scopului specificat în art.173 CP RM înseamnă lipsa componenței de infracțiune corespunzătoare. Deopotrivă, prezența acestui scop indică direcția spre care este îndreptată conduita făptuitorului. Or, în cazul art.173 CP RM fapta infracțională este un mijloc prin care se urmărește atingerea obiectivului vizat de făptuitor. Iată de ce, simpla punere în pericol a obiectului juridic special relevă consumarea faptei.

În doctrina română s-a menționat că prin comiterea hărțuirii sexuale făptuitorul poate să urmărească în mod expres intimidarea victimei sau punerea acesteia într-o situație umilitoare ori poate să accepte posibilitatea survenirii unui asemenea rezultat [64, p.181]. Nu suntem de acord că, în contextul atingerii relațiilor sociale privind onoarea (cinstea) și demnitatea persoanei,

făptuitorul poate manifesta intenție indirectă. Precizăm că comportamentul „care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare" nu trebuie privit separat. Comportamentul infracțional mai degrabă trebuie privit ca mijloc prin care se urmărește realizarea scopului specificat în dispoziția art.173 CP RM. O asemenea opinie își găsește suportul în doctrina de specialitate [22, p.97]: prezenţa scopului special în latura subiectivă a unei infracţiuni concrete mărturiseşte despre orientarea precisă a conduitei infracţionale, care în această ipoteză apare nu ca scop în sine, dar ca mijloc de atingere a acelui rezultat pe care îl reprezintă scopul. Acest rezultat, ca şi fapta însăşi şi urmarea prejudiciabilă, privite ca mijloace de atingere a scopului trasat, sunt dorite de către infractor. Datorită acestui fapt, este corect a se afirma că scopul special al infracţiunii este compatibil numai cu intenţia directă. Pe această cale, atragem atenția că intenția de a săvârși fapta de hărțuire sexuală nu trebuie confundată cu scopul hărțuirii sexuale. Cu alte cuvinte, scopul special al infracțiunii de hărțuire sexuală indică asupra intenției directe, însă nu este echivalentul acesteia.

Prin urmare, de fiecare dată când făptuitorul realizează comportamentul incriminat la art.173 CP RM el își dorește realizarea acestuia și, implicit, lezarea valorilor sociale şi a relațiilor sociale asupra cărora se influențează în vederea atingerii scopului infracțional.

Reiterăm că, întrucât hărțuirea sexuală este o infracțiune cu componență formală, la calificarea faptei este important să se stabilească prezența scopului infracțional de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite, nu însă și realizarea acestuia.

Din punct de vedere temporal, intenția făptuitorului orientată spre determinarea victimei la realizarea raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual, de regulă, vizează realizarea scopului în viitor. Cu această ocazie, reproducem concepția expusă în teoria dreptului penal: „Specificul infracțiunii de hărțuire sexuală se datorează tocmai caracterului viitor, decalat, distanțat în timp a raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual nedorite a căror realizare o dorește făptuitorul" [27, p.595]. Despre aceasta ne vorbește și scopul infracțional consacrat în dispoziția art.173 CP RM. Astfel, spre deosebire de infracțiunile prevăzute la art.171 și 172 CP RM, în care constrângerea fizică și psihică vizează înfrângerea împotrivirii fizice sau rezistența psihică a victimei pentru a realiza raportul sexual imediat, în cazul hărțuirii sexuale acțiunile făptuitorului sunt îndreptate mai întâi spre determinarea victimei și, ulterior, spre obținerea efectivă a raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual. „A determina" în contextul hărțuirii sexuale comportă semnificația din vorbirea curentă „a hotărî, a convinge, a face pe cineva să ia o anumită hotărâre" [58, p.556]. În cazul hărțuirii sexuale, făptuitorul

urmărește ca victima să accepte aparent benevol scopul său. Totuși, nu excludem posibilitatea ca făptuitorul să-și dorească realizarea imediată a raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual nedorite de către victimă.

În continuare, vom analiza scopul specificat *expressis verbis* în dispoziția art.173 CP RM. În sensul normei examinate, prin „raporturi sexuale" se înțelege accepția stabilită prin lit.a) pct.1 al Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracţiunilor privind viaţa sexuală": „actul sexual normal (sub aspect fiziologic) dintre persoane de sex diferit". Privitor la semnificația expresiei „alte acțiuni cu caracter sexual" utilizate în art.173 CP RM, în absența unei clarificări din partea legiuitorului, ne alăturăm opiniei exprimate de S.Brînza [25, p.136], potrivit căreia prin „alte acțiuni cu caracter sexual" se are în vedere homosexualitatea sau satisfacerea poftei sexuale în forme perverse, în sensul art.172 CP RM. În această ordine de idei, consemnăm că interpretările doctrinare ale acestor noțiuni în contextul analizei infracțiunii specificate la art.172 CP RM, deşi se referă la altă componenţă de infracţiune, sunt valabile şi pentru infracţiunea de hărțuire sexuală. De aceea, reproducem concepția relevată de autorii S.Brînza și V.Stati [27, p.579], potrivit căreia „prin homosexualitate se are în vedere actul sexual dintre persoane având aceeași apartenență sexuală". Concomitent, satisfacerea poftei sexuale în forme perverse presupune „un act sexual nefiresc (sub aspect fiziologic) dintre persoane având apartenență sexuală diferită, cu caracter analo-genital, analo-digital, oralo-genital, oralo-anal, faloimitator)".

Concretizăm că, în sensul art.173 CP RM, anume această semnificație o are sintagma „alte acțiuni cu caracter sexual" și nu cea din finalul dispoziției art.175 CP RM („Acțiuni perverse"). Remarcăm și în acest caz o incoerență și discordanță conceptuală privitor la semnificația locuțiunii „alte acțiuni cu caracter sexual" operată în norme distincte din cadrul Capitolul IV al Codului penal al Republicii Moldova. Este oare justificată o asemenea abordare? Ne ajută să răspundem la această întrebare viziunile critice expuse de autorii S.Brînza şi V.Stati [27, p.610] în contextul analizei cronologice a conținuturilor pe care le-a avut dispoziția de la art.175 CP RM. Pe bună dreptate, aceşti autori susțin că este mai reuşită formularea „acțiunile cu caracter sexual, altele decât cele prevăzute la art.171-174" (formulare reținută în proiectul inițial al Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art.172, 174, 175 ș.a.; Codul de procedură penală – art.10 ș.a.) [119], decât formularea similară din varianta în vigoare a art.175 CP RM. Evident, o astfel de concretizare ar fi evitat confuzia care există actualmente cu privire la semnificația expresiei „alte acțiuni cu caracter sexual".

În ce ne privește, nu considerăm că legiuitorul a pretins să pună semnul egalității între noțiunile „raport sexual", „acțiuni cu caracter sexual", operate în dispozițiile art.171-174 și

sintagma „alte acțiuni cu caracter sexual” din dispoziția art.175 CP RM. Sintagma „alte acțiuni cu caracter sexual” de la art.175 CP RM se referă la acțiuni de genul celor descrise în dispoziția normei, adică: exhibare, atingeri indecente, discuţii cu caracter obscen sau cinic purtate cu victima referitor la raporturile sexuale, determinarea victimei să participe ori să asiste la spectacole pornografice, punerea la dispoziţia victimei a materialelor cu caracter pornografic. Nu este de prisos să citǎm opinia exprimată de S.Brînza şi V.Stati: „În esenţă, acţiunile perverse sunt nu mai mult decât acţiuni care lezează sentimentul comun de pudoare şi bună-cuviinţă, care ilustrează, sugerează sau dezvăluie diverse aspecte intime ale vieţii sexuale” [27, p.611]. Altă interpretare este lipsită de logică. Mai mult ca atât, manifestările specificate în dispoziția art.175 CP RM pot forma conținutul acțiunii principale a faptei de hărțuire sexuală. În alți termeni, acțiunile perverse săvârşite faţă de o persoană despre care se ştia cu certitudine că nu a împlinit vârsta de 16 ani, realizate în scopul determinării victimei la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual (homosexualitatea și satisfacerea poftei sexuale în forme perverse) neconsimțite de către victimă se absorb de către acțiunea principală a faptei de hărțuire sexuală. În prezența uneia dintre modalitățile acțiunii adiacente specificate în norma consacrată la art.173 CP RM fapta urmează a fi calificată ca hărțuire sexuală. Totuși, dacă acțiunile perverse se realizează după consumarea hărțuirii sexuale, în prezența consimțământului parvenit al victimei, faptele trebuie încadrate în baza art.173 și 175 CP RM. Evident, intenția infracțională a făptuitorului trebuie să fie cea care rezultă din conținutul art.175 CP RM.

Dincolo de această concretizare, remarcăm că, din motive incerte, în dispoziția art.173 CP RM autoritatea legislativă a formulat la plural expresiile „raporturi sexuale” și „alte acțiuni cu caracter sexual”. În consecință, apare întrebarea firească dacă prin atare formulări s-a avut în vedere că scopul făptuitorului este orientat spre realizarea mai multor raporturi sexuale ori a mai multor altor acțiuni cu caracter sexual. Ar fi netemeinică o asemenea interpretare. În context, ne alăturăm aserțiunii expuse de V.Stati [149, p.95], în conformitate cu care „analiza sintactică a textului legii are în vedere și regula, conform căreia folosirea unui cuvânt la singular presupune și pluralul acestuia, și invers”. În acest caz, se va aplica principiul *a maiori ad minus,* potrivit căruia atunci când legea oprește sau prevede mai mult, implicit oprește și mai puţin. Pe cale de consecință, afirmăm că în ipoteza hărțuirii sexuale este de ajuns ca făptuitorul să urmărească determinarea victimei la un singur raport sexual ori la o singură altă acțiune cu caracter sexual. Altminteri, interpretând *ad litteram* sensul expresiilor „raporturi sexuale” și „alte acțiuni cu caracter sexual”, hărțuirea sexuală ar fi posibilă doar dacă acțiunea prejudiciabilă ar fi îndreptată spre determinarea victimei la mai multe raporturi sexuale ori la mai multe alte acțiuni cu caracter sexual. Considerăm că asemenea interpretare nu corespunde finalității normei de incriminare și

nici voinței legiuitorului. Mai degrabă, optând pentru asemenea formulări plurale, autoritatea legislativă s-a inspirat din legislațiile penale străine.

Din această perspectivă, prezintă interes modul în care legiuitorii din alte state conceptualizează scopul infracțiunii analizate în contextul normelor incriminatoare corespondente. Din punct de vedere tehnico-legislativ, scopul infracțiunii de hărțuire sexuală este reflectat explicit sau implicit în normele incriminatoare din legislația penală a diferitelor state. Astfel, analizând evoluția reglementării hărțuirii sexuale în legislația penală a României, consemnăm că Codul penal român din 1968 prevedea expres în conținutul normei de incriminare a hărțuirii sexuale (art.203[1]) scopul de a obține „satisfacții de natură sexuală". În mod diferit, în accepțiunea textului normativ al hărțuirii sexuale specificat la art.223 CP al României (în vigoare) scopul infracțiunii analizate rezultă din materialitatea faptei, care se exprimă prin pretinderea în mod repetat de favoruri de natură sexuală. Similar, la art.184 CP al Spaniei scopul infracțiunii de hărțuire sexuală este deductibil prin prisma laturii obiective: „cel care solicită favoruri de natură sexuală". La fel, analizând *in globo* textul incriminator al hărțuirii sexuale prevăzut la art.218 CP al Austriei [203], scopul făptuitorului se desprinde, implicit, din contextul laturii obiective: „oricine hărțuiește o persoană prin avansuri sexuale...". Considerăm că săvârșirea hărțuirii sexuale pe calea înaintării unor propuneri, solicitări, avansuri denotă intenția făptuitorului caracterizată prin scopul de a obține cele solicitate. În acest sens, este alogic să credem că făptuitorul înaintează asemenea propuneri cu caracter sexual fără să dorească să le înainteze și în afara scopului de a le obține.

În mod expres, scopul hărțuirii sexuale este desemnat *lato sensu* prin sintagma „scopuri lascive" în textul incriminator al hărțuirii sexuale prevăzut la art.259-bis din Codul penal federal al Mexicului. De asemenea, în Codul penal al Tunisiei [173], în dispoziția incriminatoare a hărțuirii sexuale de la art.226-ter, se prevede explicit scopul făptuitorului „de a determina (victima) să se supună propriilor dorințe sexuale sau dorințelor sexuale ale altuia". Concomitent, făcând o incursiune în reglementările anterioare privind hărțuirea sexuală din Codul penal al Franței, consemnăm că legiuitorul francez a optat pentru prevederea expresă a scopului „de a obține favoruri sexuale" în textul incriminator al hărțuirii sexuale prevăzut la art.222-33 din momentul inițial al incriminării faptei analizate prin Legea nr.92-684 din 22.07.1992 până la momentul abrogării normei în cauză prin Decizia Curții Constituționale nr.2012-240 din 04.05.2012.

Remarcăm că locuțiunile analizate *supra*, care reflectă finalitatea urmărită de făptuitor la comiterea hărțuirii sexuale, sunt formulate la plural. În contrast, la art.152 CP al Lituaniei hărțuirea sexuală este săvârșită „în căutarea contactului sexual sau a satisfacției". Astfel, spre

deosebire de exemplele legislative anterioare, în acest caz se recurge la modul singular în vederea reprezentării scopului urmărit la săvârșirea faptei analizate.

Considerăm că formulările plurale de genul „favoruri de natură sexuală", „satisfacții sexuale", „dorințe sexuale", „scopuri lascive" nu se referă la pluralitatea favorurilor, satisfacțiilor, dorințelor vizate de făptuitor prin săvârșirea hărțuirii sexuale, în sensul că acesta urmărește mai multe astfel de beneficii de natură sexuală. Mai degrabă, legiuitorii utilizează expresii *lato sensu* pentru a îngloba posibilele varietăți de favoruri, satisfacții, dorințe de natură sexuală. Cel puțin, aceasta pare a fi explicația logică.

În ce ne privește, nu agreăm atare locuțiuni, întrucât sunt generatoare de confuzii. De altfel, doctrina juridică străină s-a referit la inoportunitatea utilizării unor asemenea expresii în textul legii penale. Astfel, în literatura de specialitate română se atestă lipsa unui consens în legătură cu elucidarea înțelesului expresiilor „satisfacții de natură sexuală" sau „favoruri de natură sexuală". Potrivit opiniei exprimate de Gh.Mateuț [101, p.8], apelul făptuitorului la favoruri de natură sexuală presupune aluzii la comportamente care, dacă ar fi impuse, ar fi relevat una din infracțiunile privitoare la viața sexuală, ce implică în mod obligatoriu un contact fizic al făptuitorului cu victima. O concepție opusă este evocată de T.C. Godînca-Herlea, care consemnează că satisfacțiile de natură sexuală cuprind actele sexuale hetero- și homosexuale, precum și cele de perversiune sexuală. Totodată, acest autor susține că este prea restrictivă concepția, potrivit căreia satisfacțiile de natură sexuală ar implica neapărat contact fizic. Aceasta deoarece există forme de perversiune sexuală care nu implică contactul fizic cu victima, fiind vorba doar de reproducere a unor imagini combinată cu umilirea victimei [75, p.84]. Conform altui punct de vedere, noțiunea „satisfacții de natură sexuală" are un conținut vast care nu se confundă cu aceea de act sexual. În aceeași opinie se enunță că o asemenea formulare este încărcată de un subiectivism extraordinar și că nu este greșit a considera că satisfacția în plan sexual poate avea pentru fiecare individ în parte alte valențe [110, p.18]. Într-o altă viziune [10, p.165], se afirmă că satisfacțiile de natură sexuală se pot materializa într-un raport sexual, relații sexuale între persoane de același sex, relații de perversiune sexuală sau orice altă manifestare prin care se satisface o plăcere, o poftă sau fantezie de natură sexuală. O poziție similară este evocată și de către alți autori: „Prin satisfacții sexuale se înțeleg nu numai raporturile sexuale heterosexuale sau homosexuale, ci și acte de perversiune sexuală sau chiar acte care nu implică contactul personal, cum ar fi obligarea de a se dezbrăca, de a se lăsa fotografiat(ă) nud etc."[111, p.324]. La rândul său, Gh.Diaconescu [55, p.393] menționează că prin satisfacții sexuale trebuie de înțeles atât senzația provocată de efectuarea unui act sexual, cât și senzațiile de mare

diversitate pe care un individ sau altul poate, în particularitatea şi intimitatea lui proprie, să le încerce.

În acelaşi perimetru de cercetare, în doctrina spaniolă se menţionează că „deşi este adevărat că oricine şi-ar putea imagina la ce fel de favoruri se referă art.184 din Codul penal, este la fel de adevărat că indeterminarea în materie penală poate genera pericol de interpretare echivocă în favoarea sau contra victimei ori făptuitorului" [262, p.11]. În mod asemănător, în literatura de specialitate franceză s-a criticat că legea penală nu stabileşte natura favorurilor decât ca fiind sexuale, ceea ce exprimă temerea că o asemenea imprecizie lasă loc pentru orice interpretare [182, p.115-122].

După această reproducere a unor concepţii doctrinare privind conceptualizarea scopului urmărit de subiectul hărţuirii sexuale în dispoziţia de incriminare a faptei analizate, considerăm salutabilă abordarea legiuitorului din Republica Moldova care nu a preluat respectivele locuţiuni pentru a reflecta scopul urmărit de făptuitor. În acelaşi timp, recomandăm autorităţii legislative, cu titlu *de lege ferenda*, să reformuleze la singular expresiile „raporturi sexuale" şi „alte acţiuni cu caracter sexual" în vederea evitării unor probleme de interpretare. În acest caz, considerăm mai potrivită regula *a fortiori ratione* (cu atât mai mult), în sensul că atunci când legea interzice mai puţin, implicit, interzice şi mai mult (*a minori ad maius*).

În altă ordine de idei, se impune întrebarea: realizarea scopului de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acţiuni cu caracter sexual nedorite vizează beneficiul făptuitorului sau poate urmări şi folosul unui terţ?

Privitor la acest aspect, în doctrina română [75, p.86; 111, p.324] s-a menţionat cu referire la reglementarea anterioară a hărţuirii sexuale că doar cel care pretinde satisfacţiile de natură sexuală poate fi beneficiarul lor. Adică, satisfacţiile sexuale pretinse sunt doar în beneficiul propriu al făptuitorului. În privinţa art.223 CP al României, M.-N. Radu [121, p.25] precizează că „pretinderea favorurilor de natură sexuală se poate face atât în beneficiul autorului actelor de pretindere, cât şi în beneficiul altei persoane."

În secţiunea de cercetare dedicată subiectului infracţiunii ne-am exprimat reticenţa cu privire la interpretarea caracterului personal al satisfacţiilor sexuale urmărite de făptuitor la săvârşirea hărţuirii sexuale. Întrucât art.173 CP RM nu stabileşte expres că făptuitorul urmăreşte realizarea raporturilor sexuale ori a altor acţiuni cu caracter sexual în beneficiul propriu, considerăm că scopul specificat în textul normativ analizat poate viza şi beneficiului unei terţe persoane [15, p.155].

Prezintă interes reglementarea acestui aspect în Codul penal al Spaniei, care stabileşte că obţinerea favorurilor de natură sexuală este „pentru sine sau pentru un terţ". De asemenea, în

Codul penal al Franței, la alin.(2) art.222-33, în contextul faptei asimilate hărțuirii sexuale, se prevede expres că scopul subiectului vizează „profitul autorului sau al unui terț". Drept concluzie firească, considerăm că o astfel de claritate se impune și în dispoziția art.173 CP RM. De aceea, propunem, cu titlu *de lege ferenda,* ca în dispoziția art.173 CP RM după sintagmele „raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite" să fie inclusă mențiunea „pentru sine sau pentru o altă persoană". Subliniem că expresia „pentru sine sau pentru o altă persoană" este cunoscută deja legii penale autohtone. *Inter alia,* menționăm normele care incriminează: manipularea unui eveniment (art.242^1), coruperea pasivă (art.324), luarea de mită (art.333), traficul de influență (art.326). Consemnăm că de esența acestor infracțiuni este un scop special ce rezidă în obținerea unui beneficiu.

În altă ordine de idei, precizăm că în legislația penală a unor state s-a recunoscut că hărțuirea sexuală nu vizează de fiecare dată un scop special, însă simpla manifestare a unor acțiuni cu caracter sexual poate reprezenta hărțuirea sexuală în anumite condiții.

În așa fel, textul normativ ce vizează hărțuirea sexuală, prevăzut la art.108/a din Codul penal al Albaniei, nu prevede nici explicit, nici implicit un scop special cu conotație sexuală la săvârșirea infracțiunii în cauză. În virtutea normei corespondente din legea penală a Albaniei, conotația sexuală a faptei analizate se exprimă prin acțiunile comise. La concret, textul normativ specificat la art.108/a CP al Albaniei incriminează „acțiunile de natură sexuală care violează demnitatea persoanei, prin orice mijloace sau formă, inclusiv prin crearea unui mediu amenințător, ostil, degradant, umilitor sau ofensator…".

În acord cu legea penală a Republicii Moldova, anumite atingeri (ciupituri, mângâieri, săruturi) nedorite ale corpului altei persoane, precum și „glumele" inoportune cu caracter sexual, chiar și repetate, în cazul în care nu urmăresc scopul de a determina persoana respectivă la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite, nu formează componența de infracțiune prevăzută la art.173 CP RM.

Tocmai pentru a incrimina asemenea situații, legiuitorul din Franța, în corespundere cu actuala reglementare a hărțuirii sexuale în Codul penal, la alin.(1) art.222-33, definește hărțuirea sexuală ca fiind „fapta de impunere unei persoane, în manieră repetată, de propuneri sau comportamente cu conotație sexuală...". (sublinierea ne aparține – *n.a.*). Notăm că Codul penal al Franței incriminează la alin.(1) art.222-33 atât propunerile cu caracter sexual, cât și comportamentul cu conotație sexuală care se poate manifesta în absența unui scop special de a obține favoruri de natură sexuală. În mod diferit, la alin.(2) al aceluiași articol, în contextul incriminării faptei asimilate hărțuirii sexuale, este consacrat expres scopul făptuitorului, real sau aparent, de a beneficia de un act de natură sexuală.

Denotă atenție raționamentele care au stat la baza unei asemenea perspective. În Studiul de impact ce însoțește Proiectul de lege referitor la hărțuirea sexuală [186, p.32] sunt prezentate mai multe argumente cu privire la necesitatea renunțării la existența unui scop special de a obține favoruri de natură sexuală în versiunea nouă a normei de incriminare a hărțuirii sexuale. Astfel, s-a reflectat că definirea hărțuirii sexuale în scopul de a obține favoruri de natură sexuală este foarte restrictivă și presupune dificultate în vederea probării scopului special. Totodată, există posibilitatea comiterii unor fapte de hărțuire care nu urmăresc acest obiectiv, autorul putând pur și simplu să umilească victima fără să dorească sau să creeze impresia că dorește să aibă o relație sexuală cu ea. Pe această linie de idei, în doctrina juridică a fost exprimată și opinia, potrivit căreia hărțuirea sexuală reprezintă un viol psihic, hărțuitorul primind plăcere din relația creată" [174].

Pe de altă parte, și versiunea actuală a hărțuirii sexuale prevăzută la alin.(1) art.222-33 este criticată în doctrina franceză [183, p.41]. Astfel, se opinează că, în absența preciziei legii, ar fi posibilă aplicarea răspunderii pentru hărțuirea sexuală în cazul propunerilor sau comportamentelor față de o persoană în privința căreia nu se urmărește un scop sexual, iar hărțuirea se face din motive de discriminare bazată pe sex. Prin urmare, această extindere a ariei de aplicare a hărțuirii sexuale apropie inoportun infracțiunea de hărțuire sexuală de infracțiunea de hărțuire morală, întrucât nu poate fi argumentată o reală distincție între hărțuirea morală cu conotație rasială și hărțuirea morală cu conotație sexuală, care în absența unui scop special nu este decât un comportament discriminatoriu; atunci când făptuitorul nu urmărește scopul de a obține favoruri de natură sexuală, comportamentul cu conotație sexuală exprimat în propuneri vulgare, gesturi deplasate în raport cu sexualitatea este mai degrabă de natură să atingă onoarea victimei [183, p.75]. Într-o altă părere [192, p.138], se consemnează că în afara scopului special spiritul inițial al infracțiunii dispare. Atunci când căutarea unui raport sexual nu mai este cerută de normă, propunerile pot fi suficiente să ateste hărțuirea sexuală, deoarece au efectul de a atinge demnitatea persoanei sau creează o situație intimidantă, ostilă sau ofensatoare. Deci, este previzibilă confuzia între hărțuirea sexuală și unele violențe psihologice.

Precizăm că autoritatea legislativă franceză disjunge faptele de hărțuire în secțiuni separate din Capitolul II „Atentatele la integritatea fizică și psihică a persoanei" al Codului penal. Astfel, pe lângă infracțiunea de hărțuire sexuală prevăzută la art.222-33 din Secțiunea III „Agresiunile sexuale" a Capitolului II, Codul penal al Franței stabilește răspunderea penală pentru alte trei modalități de hărțuire concentrate în același capitol, Secțiunea III-bis „Cu privire la hărțuirea morală". *In concreto*, este vorba despre hărțuirea la locul de muncă prevăzută la art.222-33-2, hărțuirea soțului/soției, a partenerului în cadrul unui pact civil, a concubinului – art.222-33-2-1

și, respectiv, art.222-33-2-2, care sancționează hărțuirea oricărei persoane având ca scop sau ca rezultat degradarea condițiilor de viață care se traduc în alterarea sănătății fizice sau mintale.

Trebuie să remarcăm că latura subiectivă a infracțiunii specificate la art.173 CP RM este un criteriu important de disociere a hărțuirii sexuale de unele fapte adiacente. *In concreto,* considerăm indispensabilă delimitarea hărțuirii sexuale de alte fapte, recunoscute ca fapte de hărțuire în legislația autohtonă și în cea străină.

Spre deosebire de cadrul incriminator al altor state, Codul penal al Republicii Moldova nu stabilește răspunderea penală pentru diferite tipuri de hărțuire. În același timp, este importantă **delimitarea hărțuirii sexuale de fapta de hărțuire specificată la alin.(2) art.54^2 C.contr. RM.** La concret, norma în cauză sancționează „Hărțuirea" cu următorul cuprins *„manifestarea de către angajator a oricărui comportament, bazat pe criteriu de rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenenţă politică sau pe orice alt criteriu, care duce la crearea unui cadru intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator la locul de muncă...".* În esență, această faptă reprezintă hărțuirea morală la locul de muncă (mobbing). Precizăm că unele state sancționează hărțuirea la locul de muncă în legea penală. Bunăoară, o atare incriminare își găsește expresia în art.197 CP al Sloveniei [206] „Mobbing la locul de muncă" din Capitolul 22 „Infracțiuni împotriva raporturilor de muncă și securității sociale".

În planul delimitării hărțuirii sexuale de hărțuirea morală, principalul criteriu de distincție este scopul specificat la art.173 CP RM. La concret, comportă relevanță dacă acțiunile făptuitorului sunt orientate sau nu spre determinarea victimei la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite. *De lege lata,* hărțuirea morală se săvârșește având la bază unul dintre criteriile de discriminare consacrate în dispoziția alin.(2) art.54^2 C.contr. RM. În alți termeni, hărțuirea morală nu se comite în scopul enunțat în dispoziția normei care incriminează hărțuirea sexuală. În prezența unui atare scop, fapta specificată la alin.(2) art.54^2 C.contr. RM capătă caracter infracțional și trebuie să fie încadrată în temeiul art.173 CP RM, cu condiţia prezenţei acţiunii adiacente. În context, precizăm că, în ipoteza art.173 CP RM, în calitate de subiect al infracțiunii poate evolua *inter alia* angajatorul victimei, însă această calitate nu este cerută expres de lege. În mod diferit, în cazul hărțuirii morale prevăzute la alin.(2) art.54^2 C.contr. RM subiectul faptei are exclusiv calitatea de angajator. În sensul normei contravenționale poate fi atestată numai dependența de serviciu dintre făptuitor și victimă. Alte acțiuni adiacente din conținutul art.173 CP RM nu intră sub incidența acestei fapte.

Concomitent, nu este exclus ca discriminarea să urmeze fapta de hărțuire sexuală. În această conjunctură, trebuie de urmărit dacă este incidentă o altă intenție infracțională. Astfel,

dacă făptuitorul, care eventual este șeful victimei, ca rezultat al refuzului survenit din partea ultimei de a întreține raporturi sexuale, fără a mai urmări scopul concretizat în dispoziția art.173 CP RM, manifestă un comportament diferențiat față de victimă, comparativ cu ceilalți angajați la funcții similare, suntem în prezența unei alte fapte.

În context, relevante sunt declarațiile victimei date pe marginea următoarei spețe din practica judiciară:

Pe data de 25.02.2012, după ce a realizat unele atribuții de serviciu conform regulamentului, pe la ora 17.00 l-a telefonat pe B.I. pentru a-i prezenta rezultatele. A intrat în biroul acestuia și i-a prezentat materialele. La ieșire din birou, B.I. a bruscat-o pe la spate, încercând s-o sărute la gât, pe obraz, buze, pe piept. Ea l-a respins pe inculpat. A spus că se grăbește spre casă și nu are timp să servească coniac, cafea. După acel moment, victima afirmă că a fost constrânsă, abuzată să plece de la serviciu. Însă, nedorind să demisioneze, a luat o decizie și a scris plângere la poliție [146].

Faptă care succede hărțuirea sexuală nu reprezintă o „faptă rezultat" și trebuie să fie reținută suplimentar la calificare. În orice caz, manifestarea unui comportament discriminatoriu, atunci când nu mai există scopul reflectat în norma incriminatoare prevăzută la art.173 CP RM, imprimă faptei rezultate un caracter distinct. Precizăm astfel că anume absența scopului în cauză conferă fizionomie distinctă faptei ce urmează hărțuirii sexuale. Evident, în caz de concediere a victimei ca rezultat al refuzului de a ceda dorinței făptuitorului, nu este exclusă răspunderea suplimentară a făptuitorului în baza legislației muncii (art.90 C.contr. RM).

Totuși, interesează dacă „refuzul victimei de a ceda scopului vizat de făptuitor la comiterea hărțuirii sexuale" poate evolua în calitate de criteriu de discriminare în conformitate cu legislația autohtonă.

Legea cu privire la asigurarea egalității specifică următoarele criterii de discriminare: rasă, culoare, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenenţă politică sau orice alt criteriu similar (sublinierea ne aparține – *n.a.*). La fel, în art.54^2 C.contr. RM („Încălcarea egalității în domeniul muncii") sunt enumerate următoarele criterii pe care se bazează discriminarea: „criteriu de rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, orientare sexuală, dizabilitate, opinie, apartenenţă politică sau pe orice alt criteriu". Și Codul penal al Republicii Moldova prevede, la art.176 „Încălcarea egalității în drepturi a cetățenilor", criterii asemănătoare: „rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenenţă politică sau pe orice alt criteriu" (sublinierea ne aparține – *n.a.*). Legislația autohtonă nu explică ce se are în vedere prin sintagma „orice alt criteriu". Prin urmare, întrucât nu există o restricție legală în acest sens,

putem considera „refuzul victimei de a ceda scopului vizat de făptuitor la comiterea hărțuirii sexuale” în calitate de criteriu de discriminare.

Subliniem că art.54^2 C.contr. RM protejează doar împotriva discriminării și hărțuirii la locul de muncă (mobbing). Prin urmare, el nu acoperă toate situațiile în care discriminarea poate interveni ca rezultat al unei hărțuiri sexuale. Or, legiuitorul nu a restrâns sfera de aplicare a art.173 CP RM la un cadru specific de raporturi.

În aceeași ordine de idei, stabilim că art.176 CP RM incriminează la alin.(1) orice deosebire, excludere, restricţie sau preferinţă în drepturi şi în libertăţi a persoanei sau a unui grup de persoane, orice susţinere a comportamentului discriminatoriu în sfera politică, economică, socială, culturală şi în alte sfere ale vieţii, bazată pe criteriu de rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenenţă politică sau pe orice alt criteriu: a) săvârşită de o persoană cu funcţie de răspundere; b) care a cauzat daune în proporţii mari; c) săvârşită prin amplasarea de mesaje şi simboluri discriminatorii în locurile publice; d) săvârşită în baza a două sau mai multe criterii; e) săvârşită de două sau de mai multe persoane.

Nici norma în cauză nu acoperă toate ipotezele în care s-ar atesta discriminarea ca rezultat al hărțuirii sexuale. Astfel, remarcăm că legiuitorul prevede în art.176 CP RM că fapta trebuie să presupună, alternativ sau cumulativ, una din circumstanțele enumerate exhaustiv la lit.a)-e) alin.(1) art.176 CP RM.

În acest perimetru de studiu, prezintă interes cadrul legislativ penal al Franței, care a recunoscut că fapta de hărțuire sexuală poate fi urmată de o discriminare destinată să „pedepsească” victima în situația în care aceasta a respins un astfel de comportament. În acest sens, la art.225-1-1 CP al Franței se prevede că constituie discriminare orice distincție operată între persoane ca rezultat al faptului că au fost supuse sau au refuzat să se supună acțiunilor de hărțuire sexuală prevăzute la art.222-33 sau au mărturisit asemenea acțiuni, inclusiv dacă aceste acțiuni nu au fost comise în manieră repetată. La concret, textul incriminator protejează atât persoana care, pentru că a refuzat o propunere de natură sexuală, nu a fost angajată, a fost concediată sau evaluată necorespunzător, cât şi persoana care a fost martorul faptelor de hărțuire sexuală.

Conturăm două situații în care va fi aplicat art.225-1-1 din Codul penal al Franței. În primul caz, făptuitorul comite atât fapta de hărțuire sexuală, cât și discriminarea care rezultă din refuzul victimei de a ceda propunerilor cu caracter sexual. Prin urmare, făptuitorul urmează să fie tras la răspundere penală pentru ambele infracțiuni în baza regulilor concursului de infracțiuni. În al doilea caz, autorul discriminării este altul decât cel care a săvârșit hărțuirea sexuală. Este, de exemplu, situația în care un angajator a concediat un salariat-victimă a hărțuirii sexuale din cauza că a avut „îndrăzneala” să denunțe faptele de hărțuire sexuală la care a fost supusă de

către un terț. În cazul ilustrat, angajatorul va răspunde conform art.225-1-1 din Codul penal al Franței, iar persoana care a săvârșit hărțuirea sexuală – conform art.222-33 din Codul penal al Franței.

In fine, considerăm că dispoziția de la art.225-1 CP al Franței își confirmă oportunitatea din perspectiva faptului că, pe de o parte, protejează victimele hărțuirii sexuale împotriva discriminării, iar, pe de altă parte, încurajează denunțarea faptelor de hărțuire sexuală.

În altă privință, precizăm că denumirea faptei specificate la alin.(2) art.54^2 C.contr. RM reflectă conținutul exact al faptei de hărțuire, așa cum este incriminată în legislația altor state. Or, o asemenea faptă reprezintă prin conținut hărțuirea la locul de muncă.

Cu riscul de a face o digresiune, în același context de delimitare a hărțuirii sexuale de alte fapte de hărțuire, vom prezenta concepția legislativă a unor state care incriminează fapta de hărțuire.

Hărțuirea se regăseşte în Codul penal al României la art.208. În virtutea acestui articol, se sancționează fapta persoanei care, în mod repetat, urmăreşte, fără drept sau fără un interes legitim, o persoană ori îi supraveghează locuinţa, locul de muncă sau alte locuri frecventate de către aceasta, cauzându-i astfel o stare de temere. În același timp, alin.(2) al aceluiași articol penalizează efectuarea de apeluri telefonice sau comunicări prin mijloace de transmitere la distanţă, care, prin frecvenţă sau conţinut, cauzează o temere unei persoane. În mod similar, în Codul penal al Maltei [205], la art.251 A este sancționată fapta de hărțuire fără a fi specificat scopul sau acțiunile de hărțuire. Deopotrivă, art. 251C din același Cod stabilește că hărțuirea în sensul art.251A include alarmarea persoanei sau cauzarea unei suferințe persoanei. Și Codul penal al Belgiei [171] reglementează o faptă asemănătoare. Astfel, în Capitolul IV-bis „Despre hărțuire" este incriminată, la art.442-bis, *lato senso* fapta unei persoane care a hărțuit o altă persoană, dacă ea știa sau ar fi trebuit să știe că printr-un astfel de comportament se afectează grav liniștea persoanei. De asemenea, Codul penal al Italiei [282] la art.612 bis „Fapte persecutorii" stabilește răspunderea penală pentru conduita reiterată de amenințare sau hărțuire a unei persoane într-un mod în care să cauzeze o stare continuă şi gravă de anxietate sau frică, sau să genereze o temere reală referitoare la siguranța proprie, a unei rude apropiate ori a persoanei cu care se află într-o relație afectivă (emoțională), sau să constrângă la alterarea condițiilor proprii de viață. O asemenea faptă corespunde art.222-33-2-2 din Codul penal al Franței. *In concreto,* la art.222-33-2-2 este incriminată hărțuirea oricărei persoane având ca scop sau ca rezultat degradarea condițiilor de viață care se traduc în alterarea sănătății fizice sau mintale.

În SUA, toate cele 50 de state incriminează stalkingul (hărțuirea criminală). *De plano*, stalkingul reprezintă o conduită reiterată de intruziune comportamentală nedorită față de altă

persoană care-i provoacă acesteia o temere motivată. Fapta se poate manifesta prin violență fizică sau psihică asupra victimei și poate presupune hărțuirea celor apropiați, omorul animalului de companie, cyberstalking (presupune utilizarea internetului sau altor mijloace electronice pentru a hărțui o persoană, un grup de persoane sau o organizație) sau alte acțiuni susceptibile să genereze o frică reală.

Practica judiciară autohtonă demonstrează că fapte de acest gen rămân în afara ariei de incriminare. Cu titlu exemplificativ, ilustrăm următorul caz din practica judiciară:

În fapt, în luna august 2013, persoane necunoscute au telefonat-o pe A.M. la telefonul mobil de repetate ori pe timp de noapte, între orele 03.00 și 05.00. Apelurile telefonice au avut loc la 05.08.2013 la ora 03.58, la 06.08.2013 la ora 04.59, la 07.08.2013 la ora 03.00, la 12.08.2013 la ora 04.00 și 04.01 [53].

În rezultat, menționăm că organele competente nu au pornit urmărirea penală, deoarece nu s-a stabilit că au fost încălcate careva drepturi sau libertăți constituționale. Or, în legea penală a Republicii Moldova o asemenea faptă nu este prevăzută.

Acest excurs nu este deloc irelevant pentru studiul prezent. Fiindcă, la etapa actuală o incriminare asemănătoare este propusă spre a fi inclusă și în cadrul incriminator autohton, sub auspiciul art.177^1, sub denumirea „Acte de persecuție" din Capitolul V al Codului penal „Infracțiuni contra drepturilor politice, de muncă și altor drepturi constituționale ale cetățenilor" [118]. La concret, se propune ca norma în cauză să aibă următorul conținut: „Alin.(1). Amenințarea sau hărțuirea unei persoane în mod repetat cu scopul de a-i cauza o stare continuă de anxietate sau frică pentru siguranța proprie, a unei rude sau altei persoane apropiate, astfel fiind constrânsă să-și modifice conduita de viață…Alin.(2). Aceleaşi acţiuni comise împotriva fostului soţ sau a altei persoane, cu care a avut legături afective, ori comise împotriva unui minor … "

O asemenea inițiativă legislativă nu poate fi trecută cu vederea în studiul de față. Tocmai de aceea, se impune necesitatea **delimitării hărțuirii sexuale de fapta de hărțuire.** Or, hărțuirea în sensul normei propuse spre incriminare nu are aceeași semnificație ca fapta examinată. Există cel puțin patru diferențe esențiale dintre aceste fapte**.** *Primo*, trebuie să remarcăm că în cazul proiectului art.177^1 CP RM este vorba despre un scop infracțional diferit de cel consacrat în norma prevăzută la art.173 CP RM. La concret, infracțiunea în cauză se săvârșește în scopul de a cauza unei persoane o stare continuă de anxietate sau frică pentru siguranța proprie. *Secundo*, din conținutul scopului nominalizat rezultă că amenințarea are alt conținut decât amenințarea specificată în dispoziția art.173 CP RM. Or, o astfel de amenințare este susceptibilă să creeze victimei o temere pentru siguranța proprie, a unei rude sau a unui apropiat. *Tertio*, hărțuirea, spre deosebire de hărțuirea sexuală, presupune necesarmente reiterarea conduitei

infracționale. *Ouarto*, hărțuirea sexuală și hărțuirea diferă sub aspectul obiectului juridic de atentare.

Este importantă și **delimitarea hărțuirii sexuale de hărțuirea stradală**, care se manifestă în public, prin comentarii cu caracter vulgar, cu conotații sexuale, uneori amenințătoare, adresate adeseori femeii din partea necunoscuților care îi ies în cale. Într-un studiu [163, p.52] s-a menționat că această hărțuire se traduce în mod general prin remarce, evaluări, priviri sau gesturi cu privire la fizicul unei femei, făcând-o să-și dea seama dacă corespunde sau nu așteptărilor unui bărbat sau unui grup de bărbați. La concret, i se aduce la cunoștință dacă corespunde sau nu criteriilor de atracție sexuală. În cazul hărțuirii stradale, cel mai adesea victima este întâmplătoare.

Este cazul de notat că asemenea conduite sporadice nu urmăresc determinarea victimei la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual, deși sunt susceptibile să lezeze demnitatea persoanei sau să creeze o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare. Ar putea totuși să fie încadrate în baza art.354 C.contr. RM „Huliganism nu prea grav" sau chiar în temeiul art.287 CP RM „Huliganismul", dacă acțiunile făptuitorului, prin conținutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită.

În situații de altă natură, ținând cont de faptul că în sensul art.173 CP RM victima poate fi și o persoană întâmplătoare, în prezența scopului specificat în dispoziția normei examinate și cu condiția că conduita făptuitorului evoluează sub imperiul uneia dintre acțiunile adiacente specificate în norma examinată, fapta trebuie calificată potrivit art.173 CP RM.

Latura subiectivă comportă importanță și în planul **delimitării hărțuirii sexuale de unele acte de seducție, flirt**. Mai ales că nu este exclus ca scopul făptuitorului în conjunctura hărțuirii sexuale să aibă uneori un caracter voalat. De exemplu, atunci când subiectul infracțiunii, în scopul specificat în dispoziția art.173 CP RM, oferă victimei cadouri sau înlesniri pe plan profesional nedorite de către aceasta. În acest plan, este semnificativă precizarea expusă de M.Udroiu: „Nu se poate reține comiterea infracțiunii de hărțuire sexuală, dacă actele făptuitorului se cantonează exclusiv în sfera unor simple acte amoroase, de seducție (de pildă, prin oferirea de flori, prin realizarea unor declarații de dragoste etc.)" [156, p.179]. Este justă afirmația expusă de autorii spanioli C.Sanchez de Lara și E.Chicano Javega [281, p.37], potrivit căreia noțiunea de hărțuire sexuală în legea penală este mai restrictivă decât conceptul generalizat al acestei fapte recunoscut de societate. Or, nu orice comportament amoral cu tentă sexuală este hărțuire sexuală. În orice caz, un flirt, un act de seducție, un avans sexual nu pot fi considerate *a priori* hărțuire sexuală. Atragem atenția că este accentuată dificultatea de distingere a acțiunii principale a faptei prejudiciabile analizate de comportamentele de seducție. În general, atunci când există una dintre

modalitățile acțiunii adiacente: amenințare, constrângere sau șantaj (și acțiunea principală) nu există dubiu că ne aflăm în prezența hărțuirii sexuale.

În perspectiva delimitării hărțuirii sexuale de unele comportamente de seducție, flirt, cochetare este esențial să se urmărească nu doar atitudinea psihică a făptuitorului, dar şi atitudinea psihică a victimei. Vom fi în prezența hărțuirii sexuale, dacă din conduita infracțională a făptuitorului rezultă, explicit sau implicit, scopul de a determina victima la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite. Concomitent, solicitările cu tentă sexuală în ipoteza faptei examinate sunt absolut indezirabile pentru victimă. Dimpotrivă, în cazul comportamentului de seducție, propunerile cu semnificație sexuală se înfățișează ca fiind complementare. În prezența hărțuirii sexuale victima se simte rău, stigmatizată, umilită, îi este redusă stima de sine, se simte fără putere în fața făptuitorului. Din contra, în cazul flirtului, victima trăiește sentimente pozitive, este flatată, încrezută în propria persoană; în acest caz, ambele părți dețin situația sub control.

În principiu, manifestările de apreciere pornite dintr-un sentiment de admirație, glumele tradiţionale între colegii de birou sau de muncă, răspunsurile la unele observații provocatoare, incitante, strângerile de cot, îmbrățișările ocazionale, izolate, orice manifestări care nu cuprind elemente de constrângere a voinței victimei sau șicanare a acesteia nu vor putea fi reţinute ca manifestări infracţionale, neexistând elementul subiectiv corespunzător [63, p.223].

În contextul celor enunțate, nu putem să nu fim de acord cu afirmația că de multe ori intenţia (indiferent de natura ei) nu este clară, neînţelegerile au deci şansa să apară din ambele direcții. Un act care în sinea lui era prietenos poate să fie exagerat, poate fi scos din context şi considerat a fi un act de hărţuire. Există tăişuri de ambele părţi [103, p.30]. De aceea, în cazul în care există incertitudine legată de aprecierea intenției făptuitorului, trebuie abordată în folosul acestuia (în acord cu principiul *in dubio pro reo*).

În altă privință, ne vom expune cu privire la motivul și emoțiile în cazul infracțiunii de hărțuire sexuală.

În doctrina juridică părerile sunt contradictorii în ceea ce privește coraportul dintre motiv şi emoții. Astfel, pe de o parte, unii autori echivalează noțiunea de motiv cu cea de emoții. În așa fel, corespunzător opiniei exprimate de C.Bulai, motivul sau mobilul reprezintă tocmai geneza, procesul psihic care precede și impulsionează pe subiect să se hotărască a comite o infracțiune concretă. Acest proces psihic, sau latura emotivă cum i se spune, se manifestă sub forma unor sentimente ori pasiuni sau a unor resentimente, vicii etc., și care, în general, se referă la ură, teamă, invidie, egoism, furie, gelozie, răzbunare, cupiditate, milă etc. [30, p.192]. În mod similar, într-o altă viziune [115, p.45], motivul infracțiunii este descris ca sentimentul sau atitudinea

psihică ce a stat la baza ideii făptuitorului. *Largo senso,* motivul infracțiunii este definit ca fiind imboldul care ghidează persoana la săvârșirea infracțiunii [249, p.8]. În același timp, în literatura de specialitate emoțiile sunt definite ca reacția psihică care se consideră a fi atitudine, trăire părtinitoare a anumitor fenomene sau situații [72, p.98].

Pe de altă parte, alți autori tratează aceste noțiuni în mod distinct, într-un raport de interdependență. În acest sens, I.Mircea [102, p.89] afirmă că stările emoționale ale subiectului, într-o strânsă legătură reciprocă cu alte procese psihice din conștiința sa, determină formarea motivelor care îl impulsionează la săvârșirea unor anumite infracțiuni în vederea atingerii unor scopuri dinainte fixate prin care se realizează și satisfacerea cerințelor individuale. De asemenea, în doctrina rusă [245, p.18] se relevă că emoțiile atribuie procesului psihic un fond deosebit și contribuie la apariția motivului, orientând omul către formularea unui anumit scop. În această perspectivă, emoțiile au rolul de „orientare a semnalelor subiective". Într-o viziune similară [224, p.196] se consemnează că emoțiile îndeplinesc o funcție importantă la motivarea unei fapte, însă nu se confundă cu motivele. În același timp, în literatura juridică [225, p.212] se menționează că latura subiectivă a unei infracțiuni concrete trebuie să fie analizată în ansamblul semnelor ce o caracterizează, adică vinovăția, scopul, motivul și starea emoțională.

În contextul studiului întreprins vom analiza distinct aceste noțiuni.

Considerăm că subiectul infracțiunii de cele mai multe ori este impulsionat la comiterea hărțuirii sexuale de dorința de a-și satisface pofta sexuală. Această dorință rezultă din necesitățile sexuale ale făptuitorului. Or, cu drept cuvânt se afirmă în literatura juridică [224, p.193] că motivul infracțiunii derivă din necesitățile făptuitorului (materiale, sociale, sexuale etc.). Necesitățile, la rândul lor, reflectă dependența omului de lumea exterioară, nevoia de ceva anume [243, p.4]. Pe cale de consecință, comiterea unei infracțiuni concrete vizează suplinirea unor necesități. Precizăm că, în corelația motiv-scop, motivul infracțiunii răspunde la întrebarea: ce l-a determinat pe făptuitor să comită fapta infracțională? Iar scopul infracțiunii indică orientarea faptei infracționale, adică pentru ce făptuitorul săvârșește hărțuirea sexuală. La acest aspect, C.Bulai [30, p.193] concretizează că dacă mobilul faptei face să apară în conștiința făptuitorului necesitatea unei anumite activități de natură să ducă la satisfacerea impulsului intern, scopul presupune reprezentarea clară a rezultatului acelei activități. Prin urmare, motivul infracțiunii de hărțuire sexuală, de regulă, precede scopul infracțional. Totodată, întrucât hărțuirea sexuală poate să se manifeste printr-un caracter prelungit al faptei prejudiciabile, nu este exclus ca pe parcursul realizării activității infracționale în psihicul făptuitorului să apară și alte motive infracționale care să amplifice rezoluția făptuitorului.

Deopotrivă, precizăm că, deși scopul subiectului infracțiunii este de a determina victima la

raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite, făptuitorul poate fi stimulat la comiterea faptei incriminate la art.173 CP RM de un motiv care nu coincide întocmai cu dorința concretizată în scopul infracțiunii [17, p.47]. În acest sens, infracțiunea poate fi generată dintr-un motiv de răzbunare față de victimă. Pe cale de consecință, realizarea scopului infracțional, în primul rând, va satisface dorința făptuitorului de a „regla conturile". De asemenea, nu este exclus ca fapta prevăzută la art.173 CP RM să rezulte în conștiința făptuitorului din dorința acestuia de a demonstra putere asupra victimei. În atare circumstanțe, motivul făptuitorului poate fi generat fie pe fundalul unui raport de dependență dintre el și victimă sau din starea de vulnerabilitate a victimei, fie și în absența unui raport de subordonare, dar din simpla doleanță a făptuitorului de a-și exprima dominarea și puterea. La baza săvârșirii hărțuirii sexuale poate sta și un criteriu de discriminare, eventual de origine rasială. Totuși, la calificarea faptei va prima existența scopului infracțional specificat în dispoziția art.173 CP RM. Or, motivația făptuitorului nu comportă relevanță la calificarea juridică a faptei. Aceasta deoarece motivul infracțiunii analizate este un semn facultativ.

Suntem de acord cu opinia exprimată de Е.Флоря [259, p.124-125], potrivit căreia motivul infracțional nu este identic pentru orice formă de conduită criminală. Asupra motivației criminale pot influența anumite particularități ale infractorului, precum stările emoționale profunde sub formă de afect sau frustrație, precum și prezența la subiect a unor anumite stereotipuri de comportament.

În corelația emoție-motiv este dificil a stabili ordinea de declanșare a acestor categorii. Din opinia citată *supra* deducem că motivul infracțiunii se poate forma pe fundalul stării emoționale a făptuitorului. Totuși, trebuie să remarcăm că nu este exclus ca motivul infracțiunii să coincidă sau să coexiste cu emoțiile. Astfel, precizăm că, în ipoteza hărțuirii sexuale, gelozia poate fi atât emoție, cât și motiv, la fel invidia, ura sau mânia. În atare circumstanțe emoția are un caracter hotărâtor și corespunde motivației făptuitorului. De asemenea, la comiterea hărțuirii sexuale poate exista un singur motiv infracțional sau pot concura mai multe motive. În practică stabilirea exactă a motivului sau a motivelor care au generat infracțiunea este foarte dificilă, întrucât, în dependență de personalitatea infractorului sau de alți factori situaționali, motivația infracțiunii (atunci când nu este specificată expres în norma incriminatoare) poate fi foarte variată. Mai mult ca atât, în doctrina juridică este reflectată și concepția că „prostia la fel poate fi motiv al infracțiunii" [252, p.121].

Într-o altă ordine de idei, trezește interes rolul comportamentului victimei în declanșarea conduitei infracționale prevăzute la art.173 CP RM. Astfel, există posibilitatea ca dorința făptuitorului de a comite fapta infracțională să derive din atitudinea sa față de personalitatea

„accesibilă” a victimei și *ipso facto* din comportamentul imoral al acesteia. În context, preferăm să abordăm atitudinea făptuitorului generată de comportamentul victimei în calitate de emoții, deoarece reflectă o reacție, un sentiment-răspuns al făptuitorului în privința unor acțiuni concrete ale victimei.

Menționăm că la lit.g) alin.(1) art.76 CP RM în calitate de circumstanță atenuantă se prevede ilegalitatea sau imoralitatea acţiunilor victimei, dacă ele au provocat infracţiunea. Concomitent, în doctrină s-a menționat că provocarea este un astfel de comportament neadecvat al victimei, care generează reacția de răspuns a subiectului ce se manifestă prin acțiuni ilicite [74, p.122]. Într-adevăr, nu este exclus ca hotărârea făptuitorului de a comite fapta infracțională specificată la art.173 CP RM să fie stimulată de comportamentul imoral al victimei.

În ipoteza infracțiunii analizate, comportamentul imoral al victimei se poate manifesta prin: realizarea raporturilor sexuale dezordonate, abuzul de băuturi alcoolice, consumarea substanțelor narcotice, dar și prin alte manifestări apreciate ca imorale în raport cu normele etice unanim acceptate. În context, menționăm că vestimentația sumară a victimei sau machiajul strident, deși pot să insufle anumite sentimente făptuitorului și astfel să genereze conduita infracțională, nu înseamnă că urmează a se reține circumstanța atenuantă nominalizată. Într-un studiu, D.Kennedy [212, p.141-143] analizează mai multe puncte de vedere referitoare la influența unei vestimentații provocatoare în cazul săvârșirii violențelor sexuale. Astfel, autorul consemnează că, din punct de vedere convențional, se consideră că o femeie care poartă haine provocatoare se poate regăsi ca victimă a violențelor sexuale. Afectul subiectului se exprimă prin atitudinea acestuia care poate „blama” victima că „nu a avut grijă de ea însăși” și poate chiar afirma că victima „a avut parte de ceea ce merita”. Din acest punct de vedere, se consideră că o femeie îmbrăcată provocator a consimțit dinainte să fie violată sau agresată, dacă ea decide că nu vrea să aibă o relație sexuală cu o persoană căreia deja i-a comunicat disponibilitatea. Ea trebuie să se conformeze. Dacă nu vrea să se conformeze, trebuia de la început să nu transmită astfel de semnale. Ea este condamnabilă din punct de vedere moral. Violența în acest caz este expresia unei dorințe suscitate, apoi frustrate. Femeile care se îmbracă provocator produc reacții antisociale prin acțiuni conștiente și, prin urmare, luxura și violența este responsabilitatea lor.

Într-un studiu sociologic [70, p.4] se profilează o altă convingere a unor bărbați, conform căreia: o femeie, spunând NU, de fapt spune DA. În contextul hărțuirii sexuale, unii bărbați consideră că unei femei îi fac plăcere aceste „atenții” și „complimente”; mai mult decât atât, și glumele de prost gust, cu conotație sexuală sunt în mare căutare printre femei, doar că ele nu recunosc acest lucru. Acest tip de atitudine se exprimă prin fraza „O cunosc mai bine decât ea se cunoaște pe sine!”.

Evident, asemenea abordări sunt inacceptabile pentru a justifica comportamentul subiectului infracțiunii. Cu atât mai mult, asemenea percepții nu fondează aplicarea circumstanței atenuante prevăzute la lit.g) alin.(1) art.76 CP RM. În acest context, subscriem alegației [73, p.149] că în cazul în care comportamentul imoral al victimei s-a manifestat nu în raport cu subiectul infracțiunii, dar față de alte persoane, această circumstanță poate fi considerată ca factor care contribuie la săvârșirea infracțiunii, dar nu poate fi calificată ca o circumstanță atenuantă.

Concretizăm că art.173 CP RM nu imprimă calități speciale nici subiectului infracțiunii, nici victimei infracțiunii. De aceea, indiferent de personalitatea victimei şi comportamentul acesteia, nu se va reține circumstanța atenuantă specificată la lit.g) alin.(1) art.76 CP RM decât dacă acest comportament nu va viza în mod direct făptuitorul. În acest sens, menționăm că abordarea imoralității victimei nu trebuie să constituie un abuz care să justifice comportamentul subiectului infracțiunii. În literatura de specialitate română [63, p.189] se consemnează că „atâta timp cât victima provoacă făptuitorul şi nu arată că este intimidată, deranjată sau umilită de acțiunile acestuia, considerăm că fapta nu constituie infracțiune". Totuși, considerăm că în asemenea situații, pentru o încadrare juridică corectă a faptei, mai degrabă trebuie apreciată atitudinea psihică a făptuitorului faţă de fapta prejudiciabilă, decât atitudinea victimei, ceea ce concordă cu principiul vinovăției, în corespundere cu art.6 CP RM. În acest sens, notăm că dacă intenția făptuitorului nu a fost realizată, din cauza reprezentării greşite în concepția victimei a conduitei făptuitorului sau victima nu a fost intimidată prin acțiunile de hărțuire sexuală adoptate de subiectul infracțiunii, se relevă incidența tentativei la realizarea faptei analizate.

3.3. Concluzii la Capitolul 3

În rezultatul analizei elementelor subiective ale infracțiunii de hărțuire sexuală, formulăm următoarele ***concluzii:***

1) poziția de superioritate sau autoritate a subiectului infracțiunii în raport cu victima nu influențează calificarea faptei examinate. La delimitarea hărțuirii sexuale de infracțiunile specificate la art.324 şi 333 CP RM (în ipoteza în care făptuitorul, având calitatea atribuită de legiuitor în conținutul acestor norme, pretinde servicii sexuale) trebuie să se țină cont de faptul că, în sensul art.173 CP RM, raporturile sexuale ori alte acțiuni cu caracter sexual nu au semnificația unei remunerații ilicite. În această situație, atestarea scopului consacrat în art.324 şi 333 CP RM relevă incidența uneia dintre aceste norme, în funcție de calitatea subiectului infracțiunii;

2) în sensul legii penale autohtone, incidența art.173 CP RM nu este circumscrisă unui cadru specific de relații. Așadar, hărțuirea sexuală se poate realiza în diferite împrejurări: la locul de muncă, în mediul familial, academic, sportiv, cercuri de prieteni etc.;

3) hărțuirea sexuală poate fi săvârșită atât cu participație simplă, cât și cu participație complexă;

4) din punct de vedere temporal, intenția făptuitorului orientată spre determinarea victimei la realizarea raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual, de regulă, vizează realizarea scopului în viitor. Nu este exclus însă ca făptuitorul să-și dorească realizarea imediată a raporturilor sexuale ori a altor acțiuni cu caracter sexual;

5) scopul de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acţiuni cu caracter sexual nedorite reprezintă o condiție *sine qua non* pentru încadrarea juridică a faptei în temeiul art.173 CP RM;

6) în planul delimitării infracțiunii de hărțuire sexuală de fapta contravențională de hărțuire comportă relevanță latura subiectivă a acestor fapte. Spre deosebire de textul normativ ce vizează hărțuirea sexuală, norma care sancționează hărțuirea în corespundere cu alin.(2) art.54^2 din Codul contravențional nu prescrie existența unui scop special cu conotație sexuală. La fel, prin prisma laturii subiective, hărțuirea sexuală poate fi disociată și de stalking (hărțuire), hărțuirea stradală sau unele comportamente de seducție;

7) motivația în ipoteza art.173 CP RM poate fie corelativă scopului infracțional, fiind determinată de năzuința subiectului infracțiunii de a-și satisface necesitatea sexuală. Deopotrivă, nu este exclus ca făptuitorul să fie impulsionat la săvârșirea faptei de hărțuire sexuală de un motiv care nu coincide cu dorința concretizată în scopul infracțiunii;

8) indiferent de personalitatea victimei sau de comportamentul provocator al acesteia, nu se va reține circumstanța atenuantă specificată la lit.g) alin.(1) art.76 CP RM, decât dacă acest comportament nu va viza în mod direct făptuitorul.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Rezultatele obţinute în urma investigaţiilor efectuate îşi găsesc exprimare în aceea că a/au fost:

1. analizate materialele ştiinţifice care au abordat infracţiunea de hărţuire sexuală şi identificată problema ştiinţifică importantă în domeniul de cercetare;

2. justificată concepția legislativă privind titulatura art.173 CP RM și locul faptei în prevederile legii penale;

3. elucidat conținutul obiectului infracțiunii de hărțuire sexuală;

4. stabilite particularitățile victimei infracțiunii de hărțuire sexuală și evidențiată relevanța conduitei și atitudinii acesteia la încadrarea juridică a faptei;

5. interpretată terminologia operată în textul de incriminare prevăzut la art.173 CP RM;

6. clarificat conținutul laturii obiective a faptei prevăzute la art.173 CP RM;

7. determinat momentul de consumare a infracţiunii de hărţuire sexuală;

8. stabilite criteriile de demarcație dintre infracţiunea de hărţuire sexuală şi unele infracţiuni conexe, precum cele prevăzute la art.171 şi 172 CP RM, și de unele fapte nepenale (hărțuirea, hărțuirea morală, hărțuirea stradală ș.a.);

9. determinate particularitățile subiectului infracțiunii de hărțuire sexuală;

10. soluționate problemele legate de interpretarea laturii subiective a faptei prejudiciabile prevăzute la art.173 CP RM;

11. identificate imperfecțiunile tehnico-juridice de care suferă norma analizată;

12. determinate erorile judiciare admise la aplicarea răspunderii penale pentru hărțuirea sexuală;

13. formulate propuneri *de lege ferenda* destinate să perfecționeze textul de lege prevăzut la art.173 CP RM;

14. realizată o investigare comparativă pe orizontală a reglementărilor juridico-penale din alte state cu privire la fapta examinată.

În rezultatul investigării problemelor privind răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală în Republica Moldova, formulăm următoarele ***concluzii generale***:

1)în sensul art.173 CP RM hărțuirea sexuală nu este o faptă de discriminare [16, p.33-34, 19, p.65];

2)norma prevăzută la art.173 CP RM ocrotește relaţiile sociale cu privire la inviolabilitatea sexuală a minorului care nu a atins vârsta de 16 ani. În privința minorului cu vârsta de la 16 la 18 ani, în sensul art.173 CP RM, sunt proteguite relaţiile sociale cu privire la libertatea sexuală, dacă acesta dispune de posibilitatea de a-și exprima voința [18, p.74];

3)în ipoteza hărţuirii sexuale, se va aduce atingere relaţiilor sociale cu privire la onoarea persoanei numai în conjunctura în care comportamentul conceput de subiectul infracţiunii în privinţa victimei va fi cunoscut publicului. În cazul în care societatea va pune la îndoială calităţile profesionale ale victimei hărţuirii sexuale, vor fi lezate relaţiile sociale cu privire la reputaţia profesională a persoanei [18, p.77-78];

4)potrivit art.173 CP RM, prin „comportament fizic, verbal sau nonverbal care lezează demnitatea persoanei sau care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare în scopul de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual" se înțelege pretinderea, explicită sau implicită, a unui raport sexual ori a unei alte acțiuni cu caracter sexual. Acțiunea principală a faptei prejudiciabile prevăzute la art.173 CP RM nu este violentă [19, p.124-126, 237];

5)punctul de convergență între amenințare, constrângere și șantaj ca modalități ale acțiunii adiacente ale faptei prejudiciabile examinate este avertizarea victimei despre pericolul producerii unui rău în caz de refuz de a se conforma pretenției înaintate de făptuitor. Însă, conținutul pericolului cu care se amenință diferă [19, p.181];

6)infracțiunea prevăzută la art.173 CP RM și infracțiunile specificate la art.171 și 172 CP RM nu pot forma un concurs ideal [19, p.155];

7)suntem în prezența unui tratament sancționator inechitabil în raport cu alte infracțiuni privind viața sexuală în ipoteza în care fapta prevăzută la art.173 CP RM a fost săvârșită cu bună știință asupra unui minor [19, p.103-104];

8)în corespundere cu norma prevăzută la art.173 CP RM, în cazul săvârșirii hărțuirii sexuale prin amenințare sau șantaj, subiectul infracțiunii este unul general. În cazul constrângerii, subiectul infracțiunii este o persoană care dispune de influență sau putere de decizie în privința victimei ce derivă dintr-un raport de dependență [19, p.187-188];

9)pentru a fi în prezența hărțuirii sexuale este de ajuns ca făptuitorul să urmărească determinarea victimei la un singur raport sexual ori la o singură altă acțiune cu caracter sexual [17, p.43];

10) în ipoteza hărțuirii sexuale, făptuitorul poate viza determinarea victimei la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexuale în beneficiul său ori în beneficiul unei terțe persoane [15, p.155].

Problema ştiinţifică importantă soluţionată constă în elaborarea instrumentarului de interpretare a textului de lege prevăzut la art.173 CP RM și, implicit, în identificarea criteriilor de delimitare a hărțuirii sexuale de unele fapte adiacente, ceea ce a condus la clarificarea

condițiilor de aplicabilitate a art.173 CP RM, pentru orientarea teoreticienilor, dar mai cu seamă a practicienilor, în materie.

În vederea interpretării *de lege lata* a textului de lege specificat la art.173 CP RM, propunem modificarea și completarea Hotărârii Plenului CSJ a RM „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală", nr.17 din 07.11.2005. La concret, recomandăm substituirea în conținutul hotărârii nominalizate a explicațiilor desuete privind fapta prevăzută anterior la art.173 CP RM „Constrângerea la acțiuni cu caracter sexual" cu un set de explicații actuale pe marginea redacției în vigoare a art.173 CP RM. (a se vedea *Anexa 4*)

De lege ferenda, în scopul perfecționării cadrului incriminator în materia infracțiunii examinate, înaintăm următoarele ***propuneri:*** 1) inserarea unui alineat nou la art.173 CP RM, devenind alin.(2), cu circumstanța agravantă „săvârșită cu bună ştiinţă asupra unui minor". Drept consecință, în sancțiunea alineatului proiectat să fie prevăzută pedeapsa cu închisoare de la 3 la 7 ani; 2) substituirea în dispoziția art.173 CP RM a expresiei „manifestarea unui comportament fizic, verbal sau nonverbal" cu termenul „pretinderea"; 3) reformularea la singular a sintagmelor „raporturi sexuale" și „alte acțiuni cu caracter sexual", respectiv „unui raport sexual", „unei alte acțiuni cu caracter sexual". Concomitent, se impune completarea normei specificate la art.173 CP RM, astfel încât după expresia „unui raport sexual sau a unei alte acțiuni cu caracter sexual" să fie inclusă locuțiunea „pentru sine sau pentru un terț"; 4) înlocuirea termenului „atmosferă" din dispoziția art.173 CP RM cu termenul „stare"; 5) eliminarea cuvântului „nedorite" din conținutul art.173 CP RM; 6) excluderea adjectivelor „neplăcută", „degradantă", „discriminatorie", „insultătoare", precum și a expresiei „care lezează demnitatea persoanei" din textul normativ examinat; 7) substituirea cuvântului „constrângerea" din cadrul normei incriminatoare prevăzute la art.173 CP RM cu expresia „prin profitarea de starea de dependență a victimei"; 8) concretizarea amenințării în textul legal prevăzut la art.173 CP RM, astfel încât imediat după termenul „amenințare" să urmeze mențiunea „cu condiția că fapta nu întrunește elementele violului sau ale acțiunilor violente cu caracter sexual"; 9) eliminarea șantajului din rândul modalităților acțiunii adiacente a faptei prejudiciabile prevăzute la art.173 CP RM.

Luând în considerare totalitatea propunerilor *de lege ferenda* înaintate, recomandăm următorul model incriminator al art.173 CP RM:

Articolul 173. Hărțuirea sexuală

(1) Pretinderea unui raport sexual sau a unei alte acțiuni cu caracter sexual, pentru sine sau pentru un terț, dacă prin aceasta se creează o stare ostilă și/sau umilitoare față de victimă, săvârșită prin profitarea de starea de dependență a victimei sau prin amenințare, cu condiția că fapta nu întrunește elementele violului sau ale acțiunilor violente cu caracter sexual,

se pedepseşte cu amendă în mărime de la 300 la 500 unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 140 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani.

(2) Aceeaşi acțiune săvârşită cu bună ştiinţă asupra unui minor se pedepsește cu închisoare de la 3 la 7 ani.

Avantajele unor asemenea recomandări sunt:

În plan legislativ: 1) prin implementarea modificărilor enunțate se va uniformiza terminologia juridică cu care operează legea penală. Concomitent, termenii noi specificați în dispoziția art.173 CP RM vor putea fi interpretați fără dificultate conform sensului curent. Drept consecință, se va asigura compatibilizarea normei incriminatoare prevăzute la art.173 CP RM cu principiul legalității; 2) se va asigura diferențierea corectă a caracterului şi gradului prejudiciabil al infracțiunii de hărțuire sexuală în cazul în care în calitate de victimă a infracțiunii evoluează un minor.

În activitatea practică a organelor de ocrotire a normelor de drept: se vor preveni erorile judiciare generate de dificultatea interpretării normei prevăzute la art.173 CP RM.

În plan economic: se vor evita cheltuielile privind repararea prejudiciului material şi moral cauzat ca efect al condamnării Republicii Moldova la CtEDO ca rezultat al omisiunii legiuitorului național de a lua în calcul, la adoptarea textului de lege, principiul legalității incriminării.

Planul cercetărilor de perspectivă în investigarea temei este orientat spre:

1. Studierea aprofundată a unor forme de hărțuire *versus* hărțuirea sexuală în contextul juridico-penal al diferitelor state.
2. Monitorizarea şi cercetarea în continuare a practicii judiciare referitoare la aplicarea răspunderii penale în corespundere cu art.173 CP RM.
3. Aprofundarea investigațiilor referitoare la victima minor în cazul hărțuirii sexuale.
4. Analiza criminologică a hărțuirii sexuale.

BIBLIOGRAFIE

1. Alecu Gh. Instituţii de drept penal: Partea Generală şi Partea Specială. Constanţa: Ovidius University, 2010. 671 p.
2. Antoniu G., Mitrache C., Stănoiu R.M. Noul Cod penal comentat. Vol.1/ Sub red. lui G.Antoniu. Bucureşti: C.H. Beck, 2006. 600 p.
3. Antoniu G. ş.a. Explicaţii preliminare ale noului Cod penal. Partea Specială. Vol.III (articolele 188-256). Bucureşti: Universul Juridic, 2013. 655 p.
4. Barbăneagră A. ș.a. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. (Adnotat cu jurisprudența CtEDO și a instanțelor naționale). Chișinău: Sarmis, 2009. 860 p.
5. Basarab M. Drept penal. Partea Generală. Vol.I. Iași: Chemarea, 1992. 480 p.
6. Basarab M. ş.a. Codul penal comentat. Vol.II. Partea Specială. Bucureşti: Hamangiu, 2008. 1145 p.
7. Bodoroncea G. ș.a. Codul penal. Comentariu pe articole. Art.1-446. București: C.H. Beck, 2014. 936 p.
8. Borodac A. Manual de Drept Penal. Partea Specială. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 622 p.
9. Boroi A. Drept penal. Partea Specială. Conform noului Cod penal. București: C.H. Beck, 2011. 734 p.
10. Boroi A., Nistoreanu Gh. Drept penal. Partea Specială. Bucureşti: ALL Beck, 2002. 586 p.
11. Botezatu I. Răspunderea penală pentru escrocherie. Chișinău: CEP USM, 2010. 302 p.
12. Botnarenco M. Subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală. În: Rezumatele comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”, Chișinău, 2014, p.102-105.
13. Botnarenco M. Unele aspecte privind victima infracțiunii de hărțuire sexuală. În: Lucrările prezentate la Simpozionul internațional „Universul Științelor”, Ediția a V-a, Iași (România), 2014, p.84-90.
14. Botnarenco M. Momentul de consumare a infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM. În: Materialele Conferinței științifice internaționale cu genericul „Rolul științei și educației în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană”, Chișinău, 2015, p.333-339.
15. Botnarenco M. Unele aspecte privind scopul infracțiunii de hărțuire sexuală. În: Culegere de teze ale Conferinței științifice internaționale a doctoranzilor „Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători”, Ediţia a IV-a, Chișinău, 2015, p.155.

16. Botnarenco M. Hărțuirea sexuală – formă de discriminare? În: Revista Națională de Drept, 2015, nr.1, p.29-38.
17. Botnarenco M. Latura subiectivă a infracțiunii de hărțuire sexuală. În: Revista Națională de Drept, 2015, nr.4, p.41-50.
18. Botnarenco M. Obiectul infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM. În: Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Ştiinţe sociale", 2015, nr.3, p.67-81.
19. Botnarenco M. Răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016. 284 p.
20. Botnaru S. Subdezvoltarea psihică – cauză care exclude sau diminuează responsabilitatea persoanei fizice. În: Revistă Ştiinţifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Științe Sociale", 2013, nr.8(68), p.90-95.
21. Brînza S. Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului. Chișinău: CEP USM, 2005. 674 p.
22. Brînza S. Rolul scopului în procesul de stabilire a gradului prejudiciabil al faptei. În: Revista Științifică a USM „Studia Universitatis". Seria „Științe sociale", 2007, nr.3, p.94-98.
23. Brînza S. Comentariul unor prevederi ale Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție, nr.17 din 07.11.2005, „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracțiunilor privind viața sexuală": infracțiunile prevăzute la art.173-175 CP RM. În: Revista Națională de Drept, 2010, nr.2, p.2-11.
24. Brînza S. Infracţiunea de hărţuire sexuală (art.173 CP RM): aspecte juridico-penale. În: Revista Naţională de Drept, 2012, nr.2, p.2-8; nr.3, p.2-8.
25. Brînza S. Infracțiunile prevăzute la art.173-175[1] CP RM în lumina ultimelor amendamente operate în legea penală. În: Revista Științifică a USM „Studia Universitatis". Seria „Științe sociale", 2013, nr.3(63), p.131-141.
26. Brînza S., Stati V. Drept penal. Partea Specială. Vol.I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1061 p.
27. Brînza S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1326 p.
28. Brînza S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
29. Bujor V., Miron I. Violența sexuală: aspecte juridico-penale și criminologice. Chișinău: Elan-Poligraf, 2001. 80 p.
30. Bulai C. Manual de drept penal. Partea Generală. Bucureşti: ALL EDUCAŢIONAL, 1997. 647 p.

31. Burdușel R. Unele aspecte de detaliu privind infracțiunea de hărțuire sexuală. În: Caiete de Drept penal, 2006, nr.4, p.94-103.
32. Butiuc C. Infracţiunea complexă. Bucureşti: ALL Beck, 1999. 195 p.
33. *Cauza Rotaru contra Romaniei*. http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":["rotaru"],"l anguageisocode":["RUM"],"documentcollectionid2":["GRANDCHAMBER","CHAMBER"],"itemid":["001-122529"]}. (vizitat 27.08.2015).
34. Cioclei V. Mobilul în conduita criminală. Bucureşti: All Beck, 1999. 318 p.
35. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.82-86.
36. Codul contravenţional al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.3-6.
37. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.248-251.
38. Codul familiei al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.47-48.
39. Codul penal al Republicii Moldova în redacția din 1961. În: Veștile, 1961, nr.010, abrogat prin Legea nr.1160-XV din 21.06.2002. În : Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128.
40. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74.
41. Codul penal al României, adoptat la 21.06.1968. În: Buletinul Oficial, 1968, nr.79-79 bis. Republicat în temeiul Legii nr.140/1997. În: Monitorul Oficial al României, 1997, nr.65 (abrogat).
42. Codul penal al României, adoptat la 17.07.2009. În: Monitorul Oficial al României, 2009, nr.510.
43. Constituţia Republicii Moldova, adoptată prin Legea Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
44. Convenţia Consiliului Europei pentru protecţia copiilor împotriva exploatării sexuale şi a abuzurilor sexuale de la Lanzarote din 25.10.2007. http://www.coe.int/t/dghl/ standardsetting/children/Source/LanzaroteConvention_md.doc (vizitat 27.08.2015).

45. Convenţia Consiliului Europei privind prevenirea şi combaterea violenţei împotriva femeilor şi a violenţei domestice. https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046253e (vizitat 20.11.2015).
46. Convenţia Europeană a Drepturilor Omului. www.echr.coe.int/Documents/ Convention_RON.pdf (vizitat 27.08.2015).
47. Copeţchi S. Răspunderea penală pentru atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvârşirea unor fapte imorale. Chişinău: Foxtrot, 2014. 346 p.
48. Copeţchi S., Hadîrca I. Calificarea infracţiunilor. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015.352 p.
49. Corcea N. Violenţa în familie. Chişinău: CEP USM, 2015. 353 p.
50. Cotoară O.R. Hărţuirea sexuală. În: Revista de drept penal (Bucureşti), 2003, nr.2, anul X, p.114-116.
51. Crîjanovschi S. Aspecte teoretice şi practice ale infracţiunii de şantaj. Chişinău: CEP USM, 2012. 275 p.
52. Cuşnir V., Paladii A., Cernomoreţ S. Infracţiunea de viol: aspecte juridico-penale. Chişinău: Totex-Lux, 2006. 90 p.
53. Decizia Colegiului penal al Curţii de Apel Chişinău din 02.12.2014. Dosarul nr.21r-832/14 // http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cac/get_decision_doc.php?decision_key=616A83AC-8D7B-E411-8112-005056A5D154&case_title=Dosar-02-21r-16168-10092014-4419 (vizitat 05.03.2015).
54. Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova din 04.03.2015. Dosarul nr.1ra-182/2015. (nepublicată) / Arhiva Judecătoriei mun.Bender.
55. Diaconescu Gh. Drept penal. Partea Specială. Bucureşti: România de Mâine, 2003. 564 p.
56. Diaconescu Gh. ş.a. Drept penal. Partea Specială. Bucureşti: România de Mâine, 2007. 588 p.
57. Diaconescu H. Un alt punct de vedere cu privire la structura juridică şi conţinutul constitutiv al infracţiunii de hărţuire sexuală. În: Dreptul, 2004, nr.1, anul XV, seria a III-a, p.139-149.
58. Dima E. ş.a. Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române. Chişinău: ARC, 2007. 2280 p.
59. Directiva 2002/73/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 23.09.2002 de modificare a Directivei Consiliului 76/207/CE privind aplicarea principiului egalităţii de tratament între bărbaţi şi femei în ceea ce priveşte accesul la încadrare în muncă, formare şi promovare profesională şi condiţiile de muncă. www.eur-lex.europa.eu (vizitat 27.08.2015).
60. Directiva 2004/113/CE a Consiliului din 13.12.2004 privind punerea în aplicare a principiului egalităţii tratamentului între femei şi bărbaţi cu privire la accesul la bunuri şi servicii şi la furnizarea de bunuri şi servicii. www.eur-lex.europa.eu (vizitat 27.08.2015).

61. Directiva 2006/54/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 5.07.2006 privind punerea în aplicare a principiului egalităţii de şanse şi al egalităţii de tratament între bărbaţi şi femei în materie de încadrare în muncă şi de muncă. www.eur-lex.europa.eu (vizitat 27.08.2015).
62. Dobrinoiu V., Brînza W. Consideraţii privind infracţiunea de hărţuire sexuală. În: Revista de Drept penal, 2002, nr.4, p.22-31.
63. Dobrinoiu V. ş.a. Noul Cod penal comentat. Partea Specială. Bucureşti: Universul Juridic, 2014. 1154 p.
64. Dobrinoiu V., Neagu N. Drept penal. Partea Specială: Curs universitar. Bucureşti: Universul Juridic, 2014. 731 p.
65. Dongoroz V. ş.a. Explicaţii teoretice ale Codului penal român. Vol.III. Bucureşti: Editura Academiei, 1971. 676 p.
66. Drăghici V. Obiectul juridic al infracţiunii. Bucureşti: Lumina LEX, 2004. 168 p.
67. Dungan P., Medeanu T., Pasca V. Manual de drept penal. Partea Specială. Vol.I. Bucureşti: Universul Juridic, 2011. 585 p.
68. Eşanu A. Infracțiuni legate de prelevarea organelor sau țesuturilor umane în reglementarea legislației penale contemporane. Chișinău: CEP USM, 2009. 251 p.
69. Expunerea de motive privind Proiectul Codului Penal Român. http://www.just.ro/Portals/0/Coduri/Coduri_60309/Expunere%20de%20motive%20Proiectul%20Legii%20privind%20Codul%20Penal-%20forma%20transmisa%20Parlamentului.doc (vizitat 28.08.2015).
70. Fenomenul hărțuirii sexuale în Republica Moldova. Raport de cercetare cantitativă. Chișinău, 2007. http://progen.md/files/3401_fenom_hart_sex_rm.pdf (vizitat 28.08.2015).
71. Franguloiu S. Infracţiuni contra integrităţii corporale şi sănătăţii. Rezumatul tezei de doctorat. http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2010Noiembrie/Franguloiu%20Simona%20-%20Infractiuni%20contra%20integritatii%20corporale%20si%20sanatatii/Rezumat%20teza.pdf (vizitat 29.12.2015).
72. Gîrla L. Aspecte teoretice şi practice privind infracţiunea de pruncucidere. Chișinău: CEP USM, 2006. 216 p.
73. Gladchi G. Determinantele victimologice și mecanismul infracțiunilor de mare violență. Chișinău: Centrul de drept, 2000. 239 p.
74. Gladchi G. Victimologia și prevenirea infracțiunilor. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2004. 312 p.
75. Godîncă-Herlea T.C. Hărțuirea sexuală. Aspecte controversate. În: Caiete de Drept penal, 2006, nr.1, p.76-87.

76. Grama M. Participanții la infracțiune și particularitățile răspunderii lor. Chișinău: CEP USM, 2004. 202 p.
77. Grama M. ș.a. Drept penal. Partea Generală. Chișinău: Cartier, 2005. 624 p.
78. Grama M. ș.a. Drept penal. Partea Generală. Vol.I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 328 p.
79. Hadîrca I. Răspunderea penală pentru infracțiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. Chișinău: CEP USM, 2008. 281 p.
80. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii", nr.39 din 22.11.2004. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=41 (vizitat 25.11.2015).
81. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre şantaj", nr.16 din 07.11.2005. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=11 (vizitat 11.07.2016).
82. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracţiunilor privind viaţa sexuală", nr.17 din 07.11.2005. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=17 (vizitat 25.11.2015).
83. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislaţiei despre apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale a persoanelor fizice şi juridice", nr.8 din 09.10.2006. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=66 (vizitat 25.11.2015).
84. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce ţin de aplicarea de către instanţele judecătoreşti a prevederilor articolului 3 din Convenţia Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale", nr.8 din 30.10.2009. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=49 (vizitat 25.11.2015).
85. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislaţiei referitoare la răspunderea penală pentru infracţiunile de corupţie", nr.11 din 22.12.2014. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=195 (vizitat 31.07.2015).
86. Huţu B.G. Hărţuire sexuală – studiu de drept penal comparat. În: Materialele Conferinţei ştiinţifice internaţionale anuale a doctoranzilor şi tinerilor cercetători „Tendinţe contemporane în evoluţia patrimoniului istoric şi juridic al Republicii Moldova". Secţia „Drept Naţional". Ediţia a VI-a. Vol.II. Chișinău: CEP USM, 2012, p.206-212.

87. Ionuș R.G. Implicații juridico-penale asupra consimțământului victimei. Chișinău: CEP USM, 2011. 232 p.
88. Ivan G., Ivan M.C. Drept penal. Partea Specială conform noului Cod penal. București: C.H. Beck, 2013. 444 p.
89. Kovacs P. Hărțuirea la locul de muncă. Disponibil: http://www.ohpedu.ro/articole/hartuirea-la-locul-de-munca/ (vizitat 05.08.2015).
90. Legea privind drepturile copilului, nr.338 din 15.12.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.13.
91. Legea cu privire la sănătatea mintală, nr.1402 din 16.12.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.44-46.
92. Legea privind actele legislative, nr.780 din 27.12.2001. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.36-38.
93. Legea cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie, nr.45 din 01.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.55-56.
94. Legea cu privire la libertatea de exprimare, nr.64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.117-118.
95. Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.167 din 09.07.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.155-158.
96. Legea cu privire la asigurarea egalității, nr.121 din 25.05.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.103.
97. Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr.306 din 26.12.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.27-30.
98. Legea României nr.202 privind egalitatea de șanse între femei și bărbați. http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Legislatie/LEGI/L202-2002_rep.pdf (vizitat 27.08.2015).
99. Lober J., Stippel J., Eșanu A. Recomandări metodologice pentru investigarea eficientă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Chișinău: Imprint Star, 2014. 150 p.
100. Macari I. Dreptul penal al Republicii Moldova. Chișinău: CE USM, 2002. 505 p.
101. Mateuț Gh. Reflexii asupra infracțiunii de hărțuire sexuală introdusă în Codul penal român prin Legea nr.61 din 16 ianuarie 2002. În: Dreptul, 2002, nr.6, p.3-9.
102. Mircea I. Vinovăția în dreptul penal român. București: Lumina LEX, 1998. 191 p.
103. Neacşiu C.M. La limita dintre atracţie şi hărţuire sexuală. În: Revista Transilvană de Ştiinţe ale Comunicării, 2009, nr.8, p. 27-34.

104. Notă informativă la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. http://parlament.md/LegislationDocument.aspx?Id=897f9465-5a2e-4b03-b972-ebbf1a6f9f6f (vizitat 27.08.2015).
105. Notă informativă la proiectul de Lege pentru aprobarea proiectului de lege cu privire la modificarea şi completarea unor acte legislative. old.parlament.md/download/drafts/ro/356.2010 (vizitat 31.07.2015).
106. Ostrovari P. Medicina legală. Note de curs. http://www.usem.md/uploads//files/Note_de_curs_drept_ciclul_1/034_-Medicina_legala.pdf (vizitat 29.12.2015).
107. Ordonanță privind începerea urmăriri penale din 06.06.2011. Cauza penală nr.2011430217. Dosarul nr. 1-24/2012. Arhiva Judecătoriei raionului Cantemir.
108. Paladii A. Violul: Studiu de drept penal şi investigarea judiciară a infracţiunii. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2010. 220 p.
109. Paraschiv G. Considerații asupra unei noi incriminări „Folosirea abuzivă a funcției în scop sexual". În: Dreptul, 2012, nr.5, p.57-63.
110. Pasere C. Studiu asupra infracţiunii de hărţuire sexuală. În: Dreptul, 2002, nr.7, p.11-21.
111. Pașca V. ș.a. Codul penal comentat. București: Hamangiu, 2008. 1145 p.
112. Pașcu Il., Lazăr V. Drept penal. Partea Specială. București: Lumina LEX, 2003. 704 p.
113. Pîrțac O. Apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale a persoanei în Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 148 p.
114. Poalelungi M. ș.a. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
115. Ponta V., Nemeș R., Mitroi M. Drept penal. Partea Generală: Note de curs. București: Lumina Lex, 2004. 328 p.
116. Popescu D. Circumstanţele atenuante şi agravante în dreptul penal al Republicii Moldova. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2015. 170 p.
117. Predescu O., Hărăstășanu A. Drept penal. Partea Specială. București: Universul Juridic, 2012. 540 p.
118. Proiect de Lege privind modificarea şi completarea unor acte legislative. http://particip.gov.md/public/documente/139/ro_1472_Proiect-de-lege-VF.pdf (vizitat 27.08.2015).
119. Proiect de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art.172, 174, 175 ș.a.; Codul de procedură penală – art.10 ș.a). http://www.parlament.md/prcesullegislativ/proiectedeactelegislative/tabid/61/legislativid/1064/default.aspx (vizitat 30.11.2015).

120. Proiect de Lege pentru modificarea art.175[1] din Codul penal al Republicii Moldova. http://www.particip.gov.md/public/documente/131/ro_2816_Proiect1.pdf (vizitat 31.01.2016).
121. Radu M.-N. Infracţiunile privitoare la viaţa sexuală: Rezumat al tezei de doctor. Cluj-Napoca, 2014. 45 p.
122. Railean D. Prevenirea victimologică a infracţiunilor contra inviolabilităţii sexuale a minorilor, săvârşite prin violenţă: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2012. 242 p.
123. Raport de expertiză psihiatrică legală ambulatorie, nr.290 a-2012, efectuat în cadrul Spitalului Clinic de Psihiatrie din mun. Chişinău. În: Dosarul penal nr.2012515065. Arhiva Judecătoriei sectorului Centru, mun. Chișinău.
124. Raport. Rele tratamente pe motiv de discriminare în Moldova. https://promolex.md/upload/publications/ro/doc_1332166962.pdf (vizitat 27.08.2015).
125. Rechizitoriu pe cauza penală nr.2010210469. Dosarul nr.1-73/11. Arhiva Judecătoriei raionului Criuleni.
126. Rechizitoriu pe cauza penală nr.2014210110. Dosarul nr.1-88/15. Arhiva Judecătoriei raionului Criuleni.
127. Rechizitoriu pe cauza penală nr.2011280147. Dosarul nr.1-84/11. Arhiva Judecătoriei raionului Rezina.
128. Rechizitoriu pe cauza penală nr.2011430236. Dosarul nr.1-114/2011. Arhiva Judecătoriei raionului Cantemir.
129. Rechizitoriu pe cauza penală nr.2011430217. Dosarul nr.1-24/2012. Arhiva Judecătoriei raionului Cantemir.
130. Rechizitoriu pe cauza penală nr.2012350194. Dosarul nr.50-1-1482-24072013 (1-132/13). Arhiva Judecătoriei raionului Telenești.
131. Rechizitoriu pe cauza penală nr.2012515065. Dosarul nr.1-970/12. Arhiva Judecătoriei sectorului Centru, mun. Chișinău.
132. Rechizitoriu pe cauza penală nr.2014040992. Dosarul nr.09-1-7017-16102014 (1-1085/2014). Arhiva Judecătoriei mun. Bălți.
133. Regulamentul Ministerului Sănătății de apreciere medico-legală a gravităţii vătămării corporale, nr.99 din 27.06.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.170-172.
134. Sentința Judecătoriei mun.Bălți din 17.02.2015. Dosarul nr.09-1-7017-16102014 (1-1085/2014). (nepublicată) / Arhiva Judecătoriei mun. Bălți.

135. Sentința Judecătoriei mun.Bender din 04.08.2014. Dosarul nr.11-1-337-16052014 (1-39/2014). http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jbe/get_decision _doc.php?decision_key=6A6A789E-A11B-E411-8956-05056A5FB1A&case_title=Dosar-11-1-337-16052014-669 (vizitat 20.08.2015).
136. Sentința Judecătoriei raionului Cantemir din 25.08.2011. Dosarul nr.1-114/2011. (nepublicată) / Arhiva Judecătoriei raionului Cantemir.
137. Sentința Judecătoriei raionului Cantemir din 06.03.2012. Dosarul nr.1-24/2012. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jct/get_decision_doc.php?decision_key=67DC17BB-8B67-E111-BAFB-00215AE0E417&case_title=Dosar-17-1-1171-15112011-4529 (vizitat: 06.09.2015).
138. Sentința Judecătoriei raionului Criuleni din 28.03.2011. Dosarul nr.1-73/11. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jcr/get_decision_doc.php?decision_key=493014BA-EA64-E011-8FEE-00215AE0D4F1&case_title=Dosar-24-1-207-02022011-5796 (vizitat: 06.09.2015).
139. Sentința Judecătoriei raionului Criuleni din 27.03.2015. Dosarul nr.1-88/15. (nepublicată) / Arhiva Judecătoriei raionului Criuleni.
140. Sentința Judecătoriei raionului Nisporeni din 18.08.2015. Dosarul nr.1-110/2015/36-1-1429-30032015. (nepublicată) / Arhiva Judecătoriei raionului Nisporeni.
141. Sentința Judecătoriei raionului Ocnița din 30.03.2015. Dosarul nr.1-128/14. (nepublicată) / Arhiva Judecătoriei raionului Ocnița.
142. Sentința Judecătoriei raionului Rezina din 25.07.2011. Dosarul nr.1-84/11. (nepublicată) / Arhiva Judecătoriei raionului Rezina.
143. Sentința Judecătoriei raionului Telenești din 12.08.2013. Dosarul nr.50-1-1482-24072013 (1-132/13). http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jtl/get_decision_ doc.php?decision_key=7031DA80-F22B-E311-AD4B-005056A5D154&case_title=Dosar-50-1-1482-24072013-3597 (vizitat 15.11.2015).
144. Sentința Judecătoriei raionului Telenești din 20.12.2013. Dosarul nr.1-166/13. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jtl/get_decision_doc.php?decision_key=D15834CF-3E69-E311-9DF1-005056A5D154&case_title=Dosar-50-1-1723-23092013-3066 (vizitat 15.11.2015).
145. Sentința Judecătoriei sectorului Buiucani, mun.Chișinău, din 28.11.2014. Dosarul nr.1-768/14. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jbu/get_decision_doc.php?decision_key

=5A820672-0F77-E411-8E3E-005056A5D154&case_title=Dosar-14-1-2477-12032014-5592. (11.05.2015)

146. Sentința Judecătoriei sectorului Centru, mun.Chișinău, din 24.12.2012. Dosarul nr.1-970/12. (nepublicată) / Arhiva Judecătoriei sectorului Centru, mun. Chișinău.
147. Sentința Judecătoriei sectorului Ciocana, mun. Chișinău, din 31.07.2015. Dosarul nr.1-381/2014. http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jci/get_decision_doc.php?decision_key=04073A25-9737-E511-A983-005056A5FB1A&case_title=Dosar-22-1-2017 - 23042014-1460. (vizitat 15.11.2015).
148. Simionescu E-G. Infracțiunea consumată – formă a infracțiunii intenționate. În: Analele Universităţii „Constantin Brâncuşi" din Târgu-Jiu. Seria „Ştiinţe Juridice", 2013, nr.4, p.25-32.
149. Stati V. Răspunderea penală pentru infracțiunile legate de insolvabilitate. Chișinău: CE USM, 2003. 164 p.
150. Stati V. Despre practica aplicării răspunderii pentru infracţiunile privind viaţa sexuală. Considerente de ordin teoretic şi practic. În: Revista Naţională de Drept, 2007, nr.8, p.16-22.
151. Tăbîrţă A. Analiza juridico-penală şi criminologică a infracţiunii de viol. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2011. 179 p.
152. Toader T. Drept penal. Partea Specială. București: Hamangiu, 2007. 440 p.
153. Toader T. Drept penal român. Partea Specială. București: Hamangiu, 2012. 555 p.
154. Truichici A.M. Hărțuirea sexuală. În: Dreptul, 2007, nr.3, anul XIV, p.73-76.
155. Țurcan I. Răspunderea penală pentru coruperea pasivă. Chișinău: CEP USM, 2011. 218 p.
156. Udroiu M. Drept penal. Partea Specială. Noul Cod penal. București: C.H. Beck, 2015. 490 p.
157. Udroiu M., Constantinescu V.H.D. Noul Cod penal. Codul penal anterior (prezentare comparativă, observații, ghid de aplicare, legea penală mai favorabilă). București: Hamangiu, 2014. 541 p.
158. *Affaire Dammann c. Suisse.* http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"languageisocode":["FRE"],"appno":["77551/01"],"itemid":["001-75174"]} (vizitat 27.08.2015).
159. *Affaire Rekvényi c. Hongrie.* http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-62814&filename=001-62814.pdf (vizitat 27.08.2015).
160. *Affaire Sunday Times c. Royaume-Uni.*http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":["sunday"],"display":["0"],"languageisocode":["FRE"],"appno":["6538/74"]} (vizitat 27.08.2015).

161. Bechu V. Le harcèlement sexuel en droit français. Mémoire. Faculté de droit et de sciences politiques D'Aix-Marseille. Université de Droit, D'économie et des sciences D'Aix-Marseille, 1998. 259 p.
162. Borillo D. Le droit des sexualites. Paris: Press Universitaires de France, 2009. 233 p.
163. Coustere C. Le harcèlement de rue dans une perspective de genre: significations, effets, solutions. Mémoire de recherché, Institut d'Etudes Politiques, Toulouse. 120 p.
164. Décamps Gr., Afflelou S. et d'autres. Étude des violences sexuelles dans le sport en France. http://www.anne-jolly.com/publications/articles/Rapport_2009.pdf (vizitat 24.07.2014).
165. Deveaud-Plédran M. Le harcèlement dans les relations de travail. Genève: Schulthess Médias Juridiques SA, 2011. 349 p.
166. Grether M. Le harcèlement sexuel. Mémoire pour le D.E.S.S. Lutte contre la délinquance et les déviances. Faculté de droit et de sciences politiques D'Aix-Marseille. Université de Droit, D'économie et des sciences D'Aix-Marseille, 1996. 103 p.
167. Katz C. Victimes de harcèlement sexuel: se défendre. Lormont: Le bord de l'eau, 2007. 211 p.
168. La Constitution française du 04.10.1958. http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp (vizitat 05.03.2015).
169. La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789. http://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Constitution/Declaration-des-Droits-de-l-Homme-et-du-Citoyen-de-1789 (vizitat 27.08.2015).
170. La Décision No.2012-240 du 05.05.2012. http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/ 2012/2012-240-qpc/decision-n-2012-240-qpc-du-04-mai-2012.105618.html (vizitat 27.08.2015).
171. Le Code pénal belge. http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_a1.pl?language=fr&caller=list&cn=1867060801&la=f&fromtab=loi&sql=dt=%27code%20penal%27&tri=dd+as+rank&rech=1&numero=1#LNK0125 (vizitat 05.03.2015).
172. Le Code pénal français. http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT 000006070719 (vizitat 27.08.2015).
173. Le Code pénal tunisien. http://www.e-justice.tn/fileadmin/fichiers_site_francais/codes_juridiques/Code_penal_12_07_2010_fr.pdf (vizitat 01.03.2015).
174. Lepastier S. Le harcèlement sexuel: un fantasme incestueux agi. http://inconscientet societe.free.fr/n73.php (vizitat 05.03.2015).
175. Le principe du respect de la dignité de la personne humaine. Actes du Séminaire UniDem organisé à Montpellier, France, du 2 au 6 juillet 1998 en coopération avec le Pôle

Universitaire Européen de Montpellier et du Languedoc Roussillon et la Faculté de droit – Université Montpellier I. http://www.venice.coe.int/webforms/documents/ default.aspx?pdffile =CDL-STD(1998)026-f (vizitat 27.08.2015).

176. Loi canadienne sur les droits de la personne. http://laws-lois.justice.gc.ca/fra/lois/h-6/ (vizitat 27.08.2015).
177. Loi no.92-684 du 22.07.1992 portant réforme des dispositions du code pénal relatives à la répression des crimes et délits contre les personnes. http://www.legifrance.gouv.fr/ affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000540288&fastPos=1&fastReqId=1421796125& categorieLien=id&oldAction=rechTexte (vizitat 08.01.2015).
178. Loi no.98-468 du 17 juin 1998 relative à la prévention et à la répression des infractions sexuelles ainsi qu'à la protection des mineurs. https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte. do;jsessionid=%201E7B9B4A5A4D27EB5DA7BA15C9150F78.tpdjo04v_2?idSectionT=L EGISCTA000006119497&cidTexte=JORFTEXT000000556901&dateTexte=20011231(vizi tat 11.07.2016)
179. Loi no.2002-73 du 17.01.2002 de modernisation sociale. http://www.legifrance.gouv.fr/ affichTexte.do;jsessionid=187B5E9694DFD6EB62597633DFD2C947.tpdila10v_3?cidText e=JORFTEXT000000408905&dateTexte=20100209 (vizitat 27.08.2015).
180. Loi no.2012-954 du 06.08.2012 relative au harcèlement sexuel. http://www.legifrance.gouv.fr/ affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000026263463&categorieLien=id (vizitat 08.01.2015).
181. Mistretta P. La protection de la dignité de la personne et les vicissitudes du droit pénal. En: Revues LexisNexis, 2005. http://www.droitcontrelatraite.com/publications/la-protection-de-la-dignitede-la-personne-et-les-vicissi-tudes-du-droit-penal/ (vizitat 27.08.2015).
182. Moreau M.A. A propos de l´abus d´autorité en matière sexuelle. În: Revue de droit social, 1993, no.2, p.115-122.
183. Paradiso S. Les infractions de harcèlement. Paris: L'Harmattan, 2013. 88 p.
184. Pralus-Dupuis J. Le harcèlement sexuel (commentaire de l'article 222-33 du nouveau code pénal et de la loi no.92-1179 du 2 novembre 1992 relative à l'abus d'autorité en matière sexuelle dans les relations de travail et modifiant le code du travail et le code de procédure pénale). En: Actualité législative Dalloz. Commentaires législatifs, 1993, p.53-65.
185. Présentation des dispositions de droit pénal et de procédure pénale de la loi no.2012- 954 du 6 août 2012 relative au harcèlement sexuel. http://www.textes.justice.gouv.fr/art_pix/ 1_1_circulaire_07082012.pdf (vizitat 27.08.2015).

186. Projet de loi relatif au harcèlement sexuel Etude d'impact, 2012. http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/2808/19806/version/1/file/ei_harcelement_sexuel_cm_13.06.2012.pdf (vizitat 03.03.2015).
187. Rapport fait au nom de la commission des Lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale (1) sur le projet de loi, portant réforme des dispositions du code pénal relatives à la répression des crimes et délits contre les personnes. http://www.senat.fr/rap/1990- 1991/i1990_1991_0485.pdf (vizitat 27.08.2015).
188. Rapport no.86 fait par Mme Pascale Crozon au nom de la Commission des lois constitutionnelles, de la législation et de l'administration générale de la République sur le projet de loi (no.82), adopté par le Sénat après engagement de la procédure accélérée, relatif au harcèlement sexuel. http://www.assemblee-nationale.fr/14/rapports/r0086.asp (vizitat 27.08.2015).
189. Rapport no.619 fait au nom de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale (1) sur le projet de loi no.592 (2011-2012) relatif au harcèlement sexuel. http://www.senat.fr/rap/l11-619/l11-6191.pdf (vizitat 27.08.2015).
190. Rassat M.-L. Droit pénal spécial. Infraction des et contre particuliers. 2 Edition. Paris: Dalloz, 1999. 594 p.
191. Recommandation de la Commission, du 27.11.1991, sur la protection de la dignité des femmes et des hommes au travail. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=OJ:L: 1992:049:FULL&from=FR (vizitat 27.08.2015).
192. Richevaux M. La legislation francaise relative au harcelement sexuel a l'enteprise. En: Revue européenne du Droit social, Volume XXIII, 2014, issue 2, p.134-161.
193. Rubenstein M. La dignité de la femme dans le monde du travail. Rapport sur le problème du harcèlement sexuel dans les Etats membres des Communautés européennes. Luxembourg: Office des publications officielles des Communautés européennes, 1988. 168 p.
194. Seuvic J.-F. Variations sur l'humain, comme valeur pénalement protégée. Dans: Éthique, droit et dignité de la personne. Mélanges Christian BOLZE. Sous la dir. de Pedrot P. Paris: Economica, 1999, p.339-385.
195. Act Implementing European Directives Putting Into Effect the Principle of Equal Treatment. http://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/Downloads/EN/publikationen/agg_in_englischer_Sprache.pdf?__blob=publicationFile (vizitat 27.08.2015).
196. *Case Airey vs. Ireland.* http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":["Airey"],"itemid":["001-57420"]} www.hudoc.echr.coe.int (vizitat 27.08.2015).

197. *Case Kudla vs. Poland.* http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":["kudla"],"itemid":["001-58920"]} (vizitat 27.08.2015).
198. *Case X and Y vs. the Netherlands.* http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":["001-57603"]} (vizitat 27.08.2015).
199. *Case Williams vs. Saxbe.* http://www.leagle.com/decision/19761067413FSupp654_1972.xml/WILLIAMS%20v.%20SAXBE (vizitat 27.08.2015).
200. Catharine A. MacKinnon. Sexual Harassment of Working Women: a case of sex discrimination. New Haven/ London: Yale University Press, 1979. 326 p.
201. Civil Rights Act of 1964. http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-78/pdf/STATUTE-78-Pg241.pdf (vizitat 27.08.2015).
202. Criminal Code of Albania. http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5164/file/Albania_CC_am2013_en.pdf (vizitat 27.08.2015).
203. Criminal Code of Austria. http://www.jusline.at/Strafgesetzbuch_%28StGB%29.html (vizitat 01.03.2015).
204. Criminal Code of Lithuania. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=366707&p_tr2=2 (vizitat 27.08.2015).
205. Criminal Code of Malta. http://www.justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=8574 (vizitat 27.08.2015).
206. Criminal Code of Slovenia. http://www.policija.si/eng/images/stories/Legislation/pdf/CriminalCode2009.pdf (vizitat 05.03.2015).
207. Criminal Code of Turkey. http://www.justice.gov.tr/basiclaws/Criminal_Code.pdf (vizitat 09.01.2015).
208. Guidelines on Discrimination Because of Sex. http://lor.gvtc.org/uploads/sec622/eeocguidelines.pdf (vizitat 27.08.2015).
209. Hajdin M. The Law of Sexual Harassment. A critique. Selingrove: Susquehanna University Press; London: associated University Press, 2002. 271 p.
210. Hall E.T. The hidden dimension. http://www.philo-online.com/TEXTES/HALL%20Edward%20Twichell%20-%20The%20hidden%20dimension.pdf (vizitat 31.07.2015).
211. Lunenburg F.C. Louder Than Words: The Hidden Power of Nonverbal Communication in the Workplace. In: International Journal of Scholarly Academic Intellectual Diversity, volume 12, number 1, 2010, p.1-5.
212. Kennedy D. Sexy dressing. Violences sexuelles et erotisation de la domination. Paris: Flammarion, 2008. 241 p.

213. Mark L. Knapp, Judith A. Hall. Nonverbal Communication in Human Interaction. Seventh Edition. Wadsworth: Cengage Learning, 2010. 482 p.
214. Raducanu R. A new Incrimination in Romanian legislation in the field of the criminal offences regarding sexual life. http://jura.ajk.pte.hu/JURA_2008_2.pdf (vizitat 15.06.2015)
215. Redpath J. Victimisation and public confidence survey. Benchmarks for the development of criminal justice policy in Moldova. Chișinău: Imprint Plus SRL, 2010. 78 p.
216. Sex Discrimination Act 1984 of Australia. https://www.comlaw.gov.au/Series/C2004A02868/ RelatedBills
217. Swedish Discrimination Act. http://www.government.se/content/1/c6/11/81/87/36dc60a5.pdf (vizitat 27.08.2015).
218. Абсатаров Х.Х. Угроза убийством или причинением тяжкого вреда здоровью как преступление против личности (уголовно-правовой и криминологический аспекты). Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2005. 24 с.
219. Байбарин А.А., Гребеньков А.А. Половые преступления: Учебное пособие. Курск: Юго-Западный государственный университет, 2013. 110 с.
220. Безверхов А.Г. Насилие и его виды в уголовном праве России: вопросы методологии, теории и практики. В: Вестник Самарского государственного университета, 2014, № 11/1 (122), с.91-110.
221. Бойцов А.И. Преступления против собственности. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 775 с.
222. Борзенков Г.Н. и др. Курс уголовного права. Особенная часть. Том 3. Москва: Зерцало, 2002. 470 с.
223. Ветров Н.И. Уголовное право. Общая часть: Учебник для вузов. Москва: Юнити-Дана, Закон и право, 1999. 415 с.
224. Вилюнас В.К., Гиппенрейтер Ю.Б. Психология эмоций. Тексты. Москва: Московский государственный университет, 1984. 288 с.
225. Галиакбаров Р.Р. и др. Уголовное право России. Часть Общая: Учебник для вузов / Под ред. Л.Л. Кругликова. Москва: БЕК, 1999. 590 с.
226. Ганченко О.И. Уголовная ответственность за шантаж: теоретические и прикладные аспекты. Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Краснодар, 2013. 20 с.

227. Гаухман Л.Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. 120 с.
228. Гнилицкая Д.А. Сексуальное принуждение и сексуальное понуждение как формы сексуального насилия. В: Альманах современной науки и образования, 2011, №5 (48), с.10-14.
229. Гравина А.А. и др. Уголовное право Российской Федерации / Под ред. Кашепова В.П. Москва: Былина, 1999. 559 с.
230. Гырла Л., Табарча Ю. Уголовное право Республики Молдова: Часть Особенная: С изменениями и дополнениями на 10.10.2010. Том I. Кишинэу: Cartdidact, 2010. 712 с.
231. Данелян Л.В. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика угрозы убийством или причинением тяжкого вреда здоровью (по материалам Тюменской области). Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Тюмень, 2011. 22 с.
232. Ермакова Л.Д. и др. Уголовное право Российской Федерации: Общая часть / Под ред. А.И. Рарога. Москва: Юристъ, 2001. 511 с.
233. Есаков Г.А., Рарог А.И., Чучаев А.И. Настольная книга судьи по уголовным делам. Москва: Проспект, 2007. 569 с.
234. Жижиленко А.А. Преступление против личности. Москва: Государственное Издательство, 1927. 137 с.
235. Иногамова-Хегай Л.В. Концепция конкуренции уголовно-правовых норм. https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/files/6518/sdrs03_s39_45.pdf (vizitat 31.07. 2015).
236. Кибальник А., Соломоненко И. Насильственные действия сексуального характера. В: Российская юстиция, 2001, №8, с.64-65.
237. Комиссаров В.С., Павлухин А.Н. и др. Уголовное право. Общая часть: Учебник для вузов. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 240 с.
238. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. А.А. Чекалина, В.Т. Томина, В.В. Сверчкова. Москва: Юрайт-Издат, 2007. 1264 с.
239. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. Л.Л. Кругликова. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 1104 с.
240. Коростылев О. Уголовно-правовая характеристика угрозы. Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Ставрополь, 2004. 25 с.
241. Коростылев О. Угроза в уголовном праве: понятие, виды, значение. В: Уголовное право, 2006, №3, с.37-39.

242. Кругликов Л.Л. Преступления против личности: Текст лекций. Ярославль: Ярославский государственный университет им. П.Г. Демидова, 1998. 119 с.
243. Кудрявцев В.Н. Борьба мотивов в преступном поведении. Москва: Норма, 2007. 128 с.
244. Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву. Омск: НИиРИО Ом. ВШМ МВД СССР, 1978. 103 с.
245. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции. Москва: Московский университет, 1971. 40 с.
246. Наумов А.В. Практика применения Уголовного кодекса Российской Федерации: комментарий судебной практики и доктринальное толкование. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 1024 с.
247. Научно-практическое пособие по применению Уголовного кодекса Российской Федерации / Под ред. В.М. Лебедева. Москва: Норма, 2005. 928 с.
248. Пантюхина И.В. Понятие преступлений против половой свободы и половой неприкосновенности личности. В: Юридическая Наука, 2011, №1, с.52-54.
249. Печников Н.П. Мотив и цели, их значение в уголовном праве России: Курс лекций. Тамбов: Тамбовский государственный технический университет, 2009. 64 с.
250. Поддубная Е.В. Противоречия в понимании объекта изнасилования и насильственных действий сексуального характера. В: Актуальные проблемы российского права, 2007, №2, с.344-350.
251. Полный курс уголовного права. В 5-ти томах. / Под ред. А.И. Коробеева. Том П: Преступления против личности. Санкт-Петербург: Издательство Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. 682 с.
252. Протасевич А.А., Гайков Г.Д. Мотив совершения насильственных преступлений сексуального характера как элемент субъективной стороны преступления и обстоятельство, подлежащее доказыванию. В: Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права, 2014, №2, с.116-124.
253. Радостев Ю.В. Уголовно-правовое понятие насилия. Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2006. 32 с.
254. Рарог А.И. Квалификация преступлений по субъективным признакам. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 304 с.
255. Романюк С.Н. Сложные единичные преступления. Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Тюмень, 2008. 23 с.

256. Точеный М.Д. Об объекте насильственных половых преступлений (ст.131, 132 УК РФ). В: Вестник Волжского университета, 2010, №72. http://cyberleninka.ru/article/n/obobekte-nasilstvennyh-polovyh-prestupleniy-st-131-132-uk-rf (vizitat 27.08.2015).
257. Уголовное право. Особенная часть: Учебник. Издание второе исправленное и дополненное / Под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рарога, А.И. Чучаева. Москва: Юридическая фирма КОНТРАКТ, 2008. 800 с.
258. Уголовный кодекс Российской Федерации. В: Собрание законодательства Российской Федерации, 1996, №25.
259. Флоря Е. Криминальная персонология. Учебное пособие. Кишинэу: CEP USM, 2015. 262 с.
260. Хабарова М.В. Угроза убийством или причинением тяжкого вреда здоровью: Уголовно-правовой и криминологический аспекты (по материалам судебной практики Краснодарского края). Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Краснодар: Кубанский государственный университет, 2006. 24 с.
261. Якоб Е.И. Половая неприкосновенность малолетних и несовершеннолетних как объект уголовно-правовой охраны. http://crimpravo.ru/blog/nauka/2005.html (vizitat 27.08.2015).
262. Aránzazu J.A.E. El acoso sexual en el ambito penal. http://www.icava.org/secciones/amav/ponencia200705.pdf (vizitat 05.03.2015).
263. Código Penal Colombiano. http://www.cepal.org/oig/doc/LeyesSobreAborto/Colombia/2000_C%C3%B3digopenal_Colombia.pdf (vizitat 05.03.2015).
264. Código Penal d'España. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444 (vizitat 05.03.2015).
265. Codigo Penal de la Republica Ecuador. http://www.justicia.gob.ec/wp-content/uploads/2014/05/c%C3%B3digo_org%C3%A1nico_integral_penal_-_coip_ed._sdn-mjdhc.pdf (vizitat 05.03.2015).
266. Código Penal de la Republica de El Salvador. http://www.asamblea.gob.sv/eparlamento/indice-legislativo/buscador-de-documentos-legislativos/codigo-penal (vizitat 05.03.2015).
267. Código Penal de la Republica del Paraguay. http://www.mre.gov.py/v1/Adjuntos/Privacidad/Ley1160.pdf (vizitat 27.08.2015).
268. Codigo Penal de la Republica Dominicana. http://docs.republica-dominicana.justia.com/nacionales/codigos/codigo-penal.pdf (vizitat 27.08.2015).

269. Código Penal del Estado de Coahuila. http://docs.mexico.justia.com/estatales/coahuila/ codigo-penal-de-coahuila.pdf (vizitat 31.07.2015).
270. Codigo Penal del Estado de Baja California Sur. http://www.cbcs.gob.mx/ index.php?option=com_content&id=2097& (vizitat 31.07.2015).
271. Código Penal del Estado de Colima. http://docs.mexico.justia.com/estatales/colima/ codigo-penal-para-el-estado-de-colima.pdf (vizitat 27.08.2015).
272. Codigo Penal del Estado de Guerrero. http://docs.mexico.justia.com/estatales/guerrero/ codigo-penal-del-estado-de-guerrero.pdf (vizitat 27.08.2015).
273. Codigo Penal del Estado de Mexico. http://docs.mexico.justia.com/estatales/mexico/ codigo-penal-del-estado-de-mexico.pdf (vizitat 05.03.2015).
274. Codigo Penal del Estado de Quintana Roo. http://docs.mexico.justia.com/estatales/ quintana-roo/codigo-penal-para-el-estado-libre-y-soberano-de-quintana-roo.pdf (vizitat 27.08.2015).
275. Código Penal del Estado de Sinaloa. http://docs.mexico.justia.com/estatales/sinaloa/ codigo-penal-para-el-estado-de-sinaloa.pdf (vizitat 27.08.2015).
276. Codigo Penal del Estado de Veracruz. http://docs.mexico.justia.com/estatales/veracruz/ codigo-penal-para-el-estado-libre-y-soberano-de-veracruz-de-ignacio-de-la-llave.pdf (vizitat 31.07. 2015).
277. Código Penal de Puerto Rico. http://www.lexjuris.com/lexlex/Leyes2012/ CodigoPenal2012. pdf (vizitat 27.08.2015).
278. Código Penal Federal de México. http://info4.juridicas.unam.mx/ijure/tcfed/8.htm?s (vizitat 01.03.2015).
279. González Martínez M.I., Calderón Mendoza S. El acoso en derecho penal: Una primera aproximación al tratamiento penal. În: Revista Penal, 2006, nr.18, p.188-216.
280. Ley Orgánica 3/2007, de 22 de marzo, para la igualdad efectiva de mujeres y hombres. https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2007-6115 (vizitat 27.08.2015).
281. Sanchez de Lara C., Chicano Javega E. Del acoso sexual. Aspectos penales. Cizur Menor (Spain): Aranzadi, 2010. 409 p.
282. Il Codice penale italiano. http://www.diritto.it/codici/articolo/4769575-codice-penale-atti-persecutori (vizitat 05.03.2015).
283. Strano M. Manuale di criminologia clinica. Firenze: Societa Editrice Europea di Nicodemo Maggiulli & C. snc, 2003. 855 p.
284. Lei no.14/2008 de 12 de Março Proíbe e sanciona a discriminação em função do sexo no acesso a bens e serviços e seu fornecimento, transpondo para a ordem jurídica interna a

Directiva nr. 2004/113/CE, do Conselho, de 13 de Dezembro. http://www.cite.gov.pt/Legis_Nac/ArquivoLN/LeisArqLN/Lei14_2008.htm (vizitat 27.08. 2015).

285. Bekendtgørelse af lov om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til beskæftigelse m.v.1 https://www.retsinformation.dk/pdfPrint.aspx?id=137042 (vizitat 27.08.2015).

ANEXA 1. Demersul Facultății de Drept a USM din 18.05.2015/ Răspunsul Ministerului Afacerilor Interne din 27.05.2015

MINISTERUL EDUCAŢIEI

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MD-2009, Chişinău
str. A. Mateevici, 60
tel: 57-74-01, fax (373-22) 24-42-48
www.usm.md

MINISTRY of EDUCATION

MOLDOVA STATE UNIVERSITY

MD-2009, Chisinau
60, A. Mateevici str.
tel: 57-74-01, fax (373-22) 24-42-48
www.usm.md

18.05.15 Nr 01/970

Domnului Dan CHIRIŢA
Director al Serviciului tehnologii informaționale
Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova
mun. Chişinău, str. Vasile Alecsandri, 42

DEMERS

În legătură cu elaborarea tezei de doctor în drept cu tema „Răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală" de către Mihaela Botnarenco, doctorandă la Catedra Drept penal și Criminologie a Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova, conducător științific: Vitalie Stati, dr. în drept, conf. univ.,

Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova, solicită informația statistică privind infracțiunea prevăzută la art.173 CP RM, din 03.09.2010 până în prezent, după următoarele caracteristici:

- numărul cauzelor penale înregistrate;
- numărul cauzelor penale trimise în instanța de judecată;
- numărul cauzelor penale suspendate;
- numărul cauzelor penale încetate sau clasate.

Răspunsul expediat, va fi utilizat în conținutul tezei de doctor în drept, cu asumarea obligației autorului de a face referințele necesare.

Vă mulțumim anticipat.

Conducător științific
Vitalie STATI,
Dr. în drept, conf. univ.

Șeful Catedrei Drept penal și Criminologie
Sergiu BRÎNZA,
Dr. hab. în drept, prof univ.

Decanul Facultății de Drept, USM
Sergiu BAIEȘU,
Dr. în drept, prof. univ.

Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova
Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova
Serviciul tehnologii informaționale
Information Technology Department

MD-2012, mun. Chișinău, str. Vasile Alecsandri 42, tel: 255-228, fax: 255-617, e-mail: ict@mai.gov.md

nr.8/6 -3673 din „27" mai 2015
la nr. 01/970 din 18 mai 2015

Domnului Sergiu BAIEȘU
Decanul Facultății de drept al
Universității de stat din Moldova

Stimate domnule decan,

Urmare solicitării Dumneavoastră, Vă prezint din Registrul informației criminalistice şi criminologice al Republicii Moldova, gestionat de către Serviciul tehnologii informaționale al MAI, rapoartele statistice, privind infracțiunile înregistrate pe teritoriul Republicii Moldova în perioada anilor 2010 – 2015, prevăzute de art. 173 Cod penal.

Anexă: 6 (șase) file.

Cu respect,

şef al Direcției servicii publice
şi guvernamentale a STI al MAI
locotenent-colonel de poliție **Sergiu STRUNGARU**

exec. Serghei Nasipov
tel. 022-255-985

M.A.I. R.M.

TOTAL FOI 19

EX NR 1

: TABEL N 2084 :
: 4 FOI :
:02 IANUAR 2011 :

DAREA DE SEAMA PRIVITOR LA CRIMINALATATE
CAP.4 INFRACTIUNILE PRIVIND VIATA SEXUALA

F1G	04	2010	12 LUNI	2800
TABELUL NR	PARAGRAF	ANUL	PERIOADA	REG ORG

	TOTAL	URMAR. PENALA A FOST TERMINATA						TOTAL
		INRE-GIST-RATE AN.C.	TOTAL	TRIMI-SE IN JUDE-CATA	INCE-TATE	CLA-SATE	SUS-PEND CON-DIT.	TRI-MISE ALT STAT	PER-SOANE IDEN-TIFIC
ART.171 -VIOLUL	368	293	158	90	45				275
ART.172 -ACTIUNI VIOLENTE CU CARACTER SEXSUAL	93	74	57	14	3				41
ART.173 -CONSTRINGEREA LA ACTIUNI CU CARACTER SEXSUAL	3	2	1		1				
ART.174 -RAPORTUL SEXSUAL CU O PERSOANA CARE NU A ATINS VIRSTA DE 14 ANI	54	44	13	30	1				40
ART.175 -ACTIUNI PERVERSE	39	30	22	5	3				14
.									
.									
T O T A L	557	443	251	139	53				370

DIRECTIA INFORMATII SI EVIDENTE OPERATIVE A MAI

M.A.I. R.M.

TOTAL FOI 19

EX NR 1

TABEL N 3149
4 FOI
02 IANUAR 2012

DAREA DE SEAMA PRIVITOR LA CRIMINALATATE
CAP.4 INFRACTIUNILE PRIVIND VIATA SEXUALA

F1G	04	2011	12 LUNI	2800
TABELUL NR	PARAGRAF	ANUL	PERIOADA	REG ORG

	TOTAL	URMAR.	PENALA A FOST TERMINATA					TOTAL
		INREGISTRATE ANC.	TOTAL	TRIMISE IN JUDECATA	INCETATE	CLASATE	SUSPENDCONDIT.	TRIMISE ALT STAT	PERSOANE IDENTIFIC
ART.171 -VIOLUL	291	211	124	56	31			209
ART.172 -ACTIUNI VIOLENTE CU CARACTER SEXSUAL	83	64	53	6	5			70
ART.173 -CONSTRINGEREA LA ACTIUNI CU CARACTER SEXSUAL	6	6	2	3	1			3
ART.174 -RAPORTUL SEXSUAL CU O PERSOANA CARE NU A ATINS VIRSTA DE 14 ANI	59	44	13	29	2			45
ART.175 -ACTIUNI PERVERSE	22	20	11	8	1			21
.								
.								
T O T A L	461	345	203	102	40			348

DIRECTIA INFORMATII SI EVIDENTE OPERATIVE A MAI

F1G	04	2012	12 LUNI	2800
TABELUL NR	PARAGRAF	ANUL	PERIOADA	REG ORG

	TOTAL	URMAR. PENALA A FOST TERMINATA						TOTAL
	INREGISTRATE AN.C.	TOTAL	TRIMISE IN JUDECATA	INCETATE	CLASATE	SUSPENDCONDIT.	TRIMISE ALT STAT	PERSOANE IDENTIFIC
ART.171 -VIOLUL	360	248	134	71	43			252
ART.172 -ACTIUNI VIOLENTE CU CARACTER SEXSUAL	114	63	45	10	8			61
ART.173 -CONSTRINGEREA LA ACTIUNI CU CARACTER SEXSUAL	12	7	4	2	1			4
ART.174 -RAPORTUL SEXSUAL CU O PERSOANA CARE NU A ATINS VIRSTA DE 14 ANI	91	65	26	35	4			64
ART.175 -ACTIUNI PERVERSE	40	28	22	4	2			19
.								
.								
T O T A L	617	411	231	122	58			400

DIRECTIA INFORMATII SI EVIDENTE OPERATIVE A MAI

F1G - CAPITOLUL IV - INFRACTIUNILE PRIVIND VIATA SEXUALA PENTRU LUNA 12 2013 (16.01.2014)

CAPITOLUL IV - INFRACŢIUNILE PRIVIND VIAŢA SEXUALĂ

		TOTAL	U.P. A FOST TERMINATĂ						TOTAL
		ÎNREGISTRATE AN.C.	TOTAL	TRIMISE ÎN JUDECATĂ	ÎNCETATE	CLASATE	SUSPENDATE CONDIŢIONAT	TRIMISE ALT STAT	PERSOANE IDENTIFICATE
		1	2	3	4	5	6	7	8
ART. 171 - VIOLUL	1	349	217	117	50	50			165
ART. 172 - ACŢIUNI VIOLENTE CU CARACTER SEXUAL	2	116	66	46	13	7			49
ART. 173 - HĂRŢUIREA SEXUALĂ	3	16	11	5	4	1	1		8
ART. 174 - RAPORTUL SEXUAL CU O PERSOANĂ CARE NU A ÎMPLINIT VÎRSTA DE 16 A	4	89	55	33	14	8			43
ART. 175 - ACŢIUNI PERVERSE	5	38	17	10	2	5			14
ART. 175-1 - ACOSTAREA COPIILOR ÎN SCOPURI SEXUALE	6								
T O T A L	7	608	366	211	83	71	1		279

F1G - CAPITOLUL IV - INFRACTIUNILE PRIVIND VIATA SEXUALA PENTRU LUNA 12 2014 (05.01.2015)

CAPITOLUL IV - INFRACȚIUNILE PRIVIND VIAȚA SEXUALĂ

		TOTAL	U.P. A FOST TERMINATĂ						TOTAL
		ÎNREGISTRATE AN.C.	TOTAL	TRIMISE ÎN JUDECATĂ	ÎNCETATE	CLASATE	SUSPENDATE CONDIȚIONAT	TRIMISE ALT STAT	PERSOANE IDENTIFICATE
		1	2	3	4	5	6	7	8
ART. 171 - VIOLUL	1	352	219	117	57	44	1		172
ART. 172 - ACȚIUNI VIOLENTE CU CARACTER SEXUAL	2	103	67	46	10	11			56
ART. 173 - HĂRȚUIREA SEXUALĂ	3	20	15	7	5	3			12
ART. 174 - RAPORTUL SEXUAL CU O PERSOANĂ CARE NU A ÎMPLINIT VÎRSTA DE 16 ANI	4	124	75	46	8	21			57
ART. 175 - ACȚIUNI PERVERSE	5	49	18	15		3			14
ART. 175-1 - ACOSTAREA COPIILOR ÎN SCOPURI SEXUALE	6								
T O T A L	7	648	394	231	80	82	1		311

F1G - CAPITOLUL IV - INFRACTIUNILE PRIVIND VIATA SEXUALA PENTRU LUNA 05 2015 (26.05.2015)

CAPITOLUL IV - INFRACȚIUNILE PRIVIND VIAȚA SEXUALĂ		TOTAL	U.P. A FOST TERMINATĂ						TOTAL
		ÎNREGISTRATE AN.C.	TOTAL	TRIMISE ÎN JUDECATĂ	ÎNCETATE	CLASATE	SUSPENDATE CONDIȚIONAT	TRIMISE ALT STAT	PERSOANE IDENTIFICATE
		1	2	3	4	5	6	7	8
ART. 171 - VIOLUL	1	108	37	18	12	7			30
ART. 172 - ACȚIUNI VIOLENTE CU CARACTER SEXUAL	2	29	6	5		1			3
ART. 173 - HĂRȚUIREA SEXUALĂ	3	7	2		2				2
ART. 174 - RAPORTUL SEXUAL CU O PERSOANĂ CARE NU A ÎMPLINIT VÎRSTA DE 16 ANI	4	59	21	18	1	2			17
ART. 175 - ACȚIUNI PERVERSE	5	19	4	3		1			3
ART. 175-1 - ACOSTAREA COPIILOR ÎN SCOPURI SEXUALE	6								
TOTAL	7	222	70	44	15	11			55

ANEXA 2. Demersul Facultății de Drept a USM din 18.05.2015 / Răspunsul Ministerului Justiției din 03.06.2015

MINISTERUL EDUCAŢIEI

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MD-2009, Chişinău
str. A. Mateevici, 60
tel: 57-74-01, fax (373-22) 24-42-48
www.usm.md

MINISTRY of EDUCATION

MOLDOVA STATE UNIVERSITY

MD-2009, Chisinau
60, A. Mateevici str.
tel: 57-74-01, fax (373-22) 24-42-48
www.usm.md

18.05.15 Nr 01/963

Departamentului de Administrare Judecătorească
al Ministerului de Justiție al Republicii Moldova
mun.Chişinău, bd.Ştefan cel Mare, nr.124 B, et.2

DEMERS

În legătură cu elaborarea tezei de doctor în drept cu tema „Răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală" de către Mihaela Botnarenco, doctorandă la Catedra Drept penal şi Criminologie a Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova, conducător științific: Vitalie Stati, dr. în drept, conf. univ.,

Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova, solicită informația statistică judiciară referitoare la cauzele penale examinate în privința infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM, din 03.09.2010 până în prezent, după următoarele caracteristici:

- numărul de cauze penale examinate cu indicarea instanței judecătorești;
- numărul de sentințe cu specificarea: de achitare, de încetare, de condamnare și, după caz, a deciziilor pronunțate de instanțele ierarhic superioare cu specificarea soluției.

Răspunsul expediat, va fi utilizat în conținutul tezei de doctor în drept, cu asumarea obligației autorului de a face referințele necesare.

Vă mulțumim anticipat.

Conducător științific
Vitalie STATI,
Dr. în drept, conf. univ.

Şeful Catedrei Drept penal şi Criminologie
Sergiu BRÎNZA,
Dr. hab. în drept, prof univ.

Decanul Facultății de Drept, USM
Sergiu BAIEŞU,
Dr. în drept, prof. univ.

RECTORATUL

MINISTERUL JUSTIŢIEI
AL REPUBLICII MOLDOVA

DEPARTAMENTUL DE ADMINISTRARE JUDECĂTOREASCĂ

MD 2012, mun. Chişinău, bd. Ştefan cel Mare, nr. 124 bl."B", tel. 26-11-06, fax 27-04-87

МИНИСТЕРСТВО ЮСТИЦИИ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

ДЕПАРТАМЕНТ СУДЕБНОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ

MD-2012, мун.Кишинэу, бул. Штефан чел Маре, №124 «Б», тел.26-11-06, факс 27-04-87

03.06.15 Nr. 01/2284

Universitatea de Stat din Moldova
mun. Chişinău, str. A. Mateevici, 60

La solicitarea Dvs. nr. 01/969 din 18.05.2015, Vă oferim informaţia disponibilă referitor la numărul dosarelor examinate în instanţele de judecată pe cauzele de hărţuire sexuală (art. 173 CP), pentru perioada 03.09.2010 pînă în prezent, după cum urmează:

Nr. d/o	Judecătoria	Numărul de cauze examinate din 03.09.2010 pînă în prezent	Sentinţe de achitare	Sentinţe de încetare	Sentinţe de condamnare	Atacate în instanţele ierarhic superioare
1	Judecătoria Buiucani, mun. Chişinău	2		2		
2	Judecătoria Centru, mun. Chişinău	1		1		
3	Judecătoria Bălţi	1		1		
4	Judecătoria Bender	1			1	1 (menţinută sentinţa primei instanţe)
5	Judecătoria Anenii Noi	1			1	
6	Judecătoria Briceni	1			1	

7	Judecătoria Cantemir	2		1	1	
8	Judecătoria Comrat	1	1			
9	Judecătoria Criuleni	2			2	
10	Judecătoria Ocniţa	1			1	1 (în examinare)
11	Judecătoria Rezina	1		1		
12	Judecătoria Teleneşti	2			2	
13	Judecătoria Ciocana, mun. Chişinău	1 (în examinare)				
14	Judecătoria Ştefan Vodă	1 (în examinare)				

Cu respect,

Director **Diana BALAN**

ex: Viţu Natalia
tel: 022 26-11-19

ANEXA 3. Demersul Facultății de Drept a USM din 30.06.2015 către Judecătoria sectorului Centru, mun.Chișinău

MINISTERUL EDUCAŢIEI

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MD-2009, Chişinău
str. A. Mateevici, 60
tel: 57-74-01, fax (373-22) 24-42-48
www.usm.md

MINISTRY of EDUCATION

MOLDOVA STATE UNIVERSITY

MD-2009, Chisinau
60, A. Mateevici str.
tel: 57-74-01, fax (373-22) 24-42-48
www.usm.md

30.06.15 Nr 01/1413/12

Președintelui Judecătoriei Centru,
Mun. Chișinău, str. Bulgară, 43

DEMERS

În legătură cu elaborarea tezei de doctor în drept cu tema „Răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală" de către Mihaela Botnarenco, doctorandă la Departamentul Drept penal a Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova, conducător științific: Vitalie Stati, dr. în drept, conf. univ., în temeiul art.154 lit.a) din Codul RM nr.259 din 15.07.2004 cu privire la știință și inovare, art.5 alin. (3) lit.a) din Legea RM nr.982 din 11.05.2000 privind accesul la informație, art.5 alin.(5) lit.f) din Legea RM nr.133 din 08.07.2011 privind protecția datelor cu caracter personal,

Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova, solicită să i se acorde doctorandei accesul la materialele cauzelor examinate privind hărțuirea sexuală.

Informațiile preluate vor fi utilizate în conținutul tezei de doctor în drept, cu asumarea obligației doctorandei ca datele cu caracter personal prelucrate să rămînă anonime.

Vă mulțumim anticipat.

Șeful Departamentului Drept penal
Sergiu BRÎNZA,
Dr. hab. în drept, prof univ.

Decanul Facultății de Drept, USM
Sergiu BAIEȘU,
Dr. în drept, prof. univ.

CONSILIUL SUPERIOR AL MAGISTRATURII
JUDECĂTORIA CENTRU MUN.CHIȘINĂU
Intrare Nr. 05-3-23491.
30.06.15

ANEXA 4. Proiect de modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracţiunilor privind viaţa sexuală", nr.17 din 07.11.2005

HOTĂRÂREA PRIVIND MODIFICAREA ȘI COMPLETAREA Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Despre practica judiciară în cauzele din categoria infracţiunilor privind viaţa sexuală", nr.17 din 07.11.2005

Examinând practica judiciară în cauzele referitoare la infracțiunea de hărțuire sexuală, în vederea aplicării corecte și uniforme de către toate instanțele de judecată a dispoziției prevăzute la art.173 CP RM, recomandăm Plenului Curții Supreme de Justiție să intervină în conținutul Hotărârii explicative nr.17 din 07.11.2005, în vederea:

- substituirii la pct.1 al Hotărârii Plenului CSJ nr.17 din 07.11.2005, în contextul etalării faptelor care fac parte din categoria infracţiunilor privind viaţa sexuală, a locuțiunii „constrângerea la acțiuni cu caracter sexual" cu sintagma „hărțuirea sexuală";
- excluderii de la pct.18 al Hotărârii Plenului CSJ nr.17 din 07.11.2005 a explicațiilor desuete privind fapta prevăzută anterior la art.173 CP RM „Constrângerea la acțiuni cu caracter sexual", acestea fiind substituite cu unele explicații actuale pe marginea redacției în vigoare a art.173 CP RM, astfel încât să se stabilească că:

1) În sensul art.173 CP RM, prin „comportament fizic, verbal sau nonverbal care lezează demnitatea persoanei sau care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare în scopul de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual" se înțelege pretinderea, explicită sau implicită, a unui raport sexual ori a unei alte acțiuni cu caracter sexual. Conduita infracțională (fizică, verbală sau nonverbală) se poate realiza prin atingeri ale corpului victimei, glume necenzurate, propuneri impudice, exprimate oral sau în scris, insulte, gesturi cu caracter sexual etc., în scopul de a determina victima la un raport sexual ori la o altă acțiune cu caracter sexual. Expresiile „care lezează demnitatea persoanei" și „care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare" sunt caractere ineluctabile ale comportamentului fizic, verbal sau nonverbal. Comportamentul fizic, verbal sau nonverbal care lezează demnitatea persoanei sau care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare este un comportament nonviolent, dar care provoacă în detrimentul victimei o stare de înjosire, jenă, izolare, jignire sau o situație potrivnică în mediul în care se află.

2) Constrângerea, amenințarea, șantajul sunt acțiuni adiacente de realizare a faptei prejudiciabile prevăzute la art.173 CP RM care nu se intersectează cu modalitățile acțiunii

adiacente de realizare a faptelor prevăzute la art.171 și 172 CP RM. Nu cade sub incidența art.173 CP RM ipoteza în care subiectul infracțiunii profită de imposibilitatea persoanei de a se apăra sau de a-și exprima voința pentru a o determina la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual. Aceste acțiuni cad sub incidența normelor prevăzute la art.171 și 172 CP RM.

3) Prin constrângere, în sensul art.173 CP RM, se are în vedere profitarea făptuitorului de starea de dependență a victimei. Prin stare de dependență se are în vedere situația specială în care se află victima față de făptuitor în cadrul unui raport de subordonare (pe verticală sau pe orizontală), care rezultă din relații de serviciu, materiale sau de altă natură. Reținem explicația Hotărârii Plenului CSJ nr.17 din 07.11.2005, în acord cu care „la calificarea faptei, este obligatoriu să se stabilească că făptuitorul a profitat de dependenţa victimei faţă de el, adică făptuitorul a folosit conştient starea dificilă în care se afla victima".

4) Amenințarea, în cazul infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM, trebuie să-i creeze victimei temerea reală cu privire la posibilitatea survenirii unui rău în detrimentul său, al membrilor de familie, al rudelor sau altor apropiați ei. Conținutul amenințării în ipoteza hărțuirii sexuale poate viza: distrugerea sau deteriorarea bunurilor, răpirea persoanei, privațiunea ilegală de libertate, tragerea ilegală la răspundere a persoanei, amenințarea cu unele acțiuni huliganice, cu răpirea mijlocului de transport sau oricare altă amenințare care nu cade sub incidența normelor specificate la art.171 și 172 CP RM.

5) Șantajul, în sensul art.173 CP RM, are o altă semnificație decât cea stabilită la art.189 CP RM. Optăm pentru menținerea explicației specificate la pct.18 al Hotărârii Plenului CSJ nr.17 din 07.11.2005 pe marginea șantajului în ipoteza constrângerii la acțiuni cu caracter sexual, care este valabilă și în ipoteza hărțuirii sexuale. La concret, prin şantaj, în sensul art.173 CP RM, se are în vedere „amenințarea cu divulgarea informaţiilor care, devenind cunoscute, pot prejudicia onoarea şi demnitatea victimei sau a persoanelor apropiate ei ori pot fi cauza altor urmări nedorite. Conţinutul unor asemenea informaţii despre victimă poate privi: practicarea prostituţiei; boala venerică a acesteia; consumul de substanţe narcotice sau psihotrope; săvârşirea unor fapte ilegale; infidelitatea conjugală etc. Totodată, la calificare nu are importanţă dacă aceste informaţii sunt mincinoase sau veridice". Concomitent, propunem completarea acestei explicații, astfel încât după sintagma „infidelitatea conjugală" să fie inserată concretizarea „*sau pot viza informații care nu defăimează victima, dar pe care aceasta vrea să le păstreze în taină"*.

6) Hărțuirea sexuală se consumă din momentul manifestării unei conduite fizice, verbale sau nonverbale, care lezează demnitatea persoanei ori care creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare însoțită de amenințare, constrângere sau șantaj în scopul specificat în dispoziția art.173 CP RM. În ipoteza în care fapta prejudiciabilă are

caracter prelungit, momentul de consumare coincide cu momentul săvârşirii ultimei acţiuni infracţionale. Se va păstra următorul enunț din explicațiile existente la pct.18 al Hotărârii: „la calificarea faptelor nu contează dacă făptuitorul a săvârșit sau nu raportul sexual ori alte acțiuni cu caracter sexual, însă această împrejurare trebuie luată în considerare la individualizarea pedepsei”.

7) Prin raport sexual, în temeiul art.173 CP RM, se înțelege accepția stabilită la lit.a) pct.1 al acestei Hotărâri. Prin „alte acțiuni cu caracter sexual” se are în vedere homosexualitatea sau satisfacerea poftei sexuale în forme perverse în sensul art.172 CP RM. Pentru a fi în prezența hărțuirii sexuale, este de ajuns ca făptuitorul să urmărească determinarea victimei la un singur raport sexual ori la o singură altă acțiune cu caracter sexual. Subiectul infracțiunii poate urmări realizarea scopului în beneficiu propriu sau al unui terț.

8) În ipoteza săvârșirii faptei prejudiciabile prevăzute la art.173 CP RM, prin amenințare sau șantaj, subiectul infracțiunii este unul general. În cazul constrângerii, subiectul infracțiunii este o persoană care dispune de influență sau putere de decizie în privința victimei care rezultă dintr-un raport de dependență.

9) Victimă a infracțiunii de hărțuire sexuală poate fi orice persoană indiferent de sex sau mediu de proveniență. În calitate de victimă a infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM poate evolua și un minor, dacă nu este de vârstă fragedă.

DECLARAŢIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, Botnarenco Mihaela, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări şi realizări ştiinţifice. Conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Botnarenco Mihaela

_____

29.03.2016

CV AL AUTORULUI

DATE PERSONALE

Nume, prenume: Botnarenco Mihaela

Data și locul nașterii: 01.12.1988, s.Viișoara, r-nul Edineț

STUDII

2013 - prezent – Studii postuniversitare de doctorat, Specialitatea 554.01 – Drept penal și execuțional penal, Universitatea de Stat din Moldova

2011-2013 – Studii de masterat, Specializarea Drept penal, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

2007-2011 – Licență în drept, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

CURSURI DE FORMARE, SEMINARE:

1. Cours de formation de l'enseignant des disciplines professionnelles (droit, économie) en français, du 1 octobre 2012 au 15 décembre 2012, Chisinau.
2. Formator la cursul „Sistemul de informație automatică „Asistență socială", 15.07.2013-17.08.2013, Republica Moldova.
3. Discuții publice pentru avocații stagiari și tinerii avocați „Arestul preventiv – aspecte procedurale și practice. Jurisprudența CEDO", 29 aprilie 2013, Chișinău.
4. Curs „Dreptul Uniunii Europene: dreptul unei organizații internaționale cu vocație integrativă", 6-8 octombrie 2014, Chișinău.
5. Conferința internațională „MoodleMoot", 23 mai 2014, Chișinău.

DOMENIUL DE INTERES ȘTIINȚIFIC
Drept penal. Partea Specială

PARTICIPĂRI LA FORURI ȘTIINȚIFICE

Conferințe științifice internaționale peste hotare:

1. Botnarenco M. *Unele aspecte privind victima infracțiunii de hărțuire sexuală*. În: Lucrările prezentate la Simpozionul internațional „Universul Științelor", Ediția a V-a, Iași (România), 2014, p.84-90.
2. Botnarenco M. *Le harcèlement sexuel selon les derniers amendements de la loi pénale: analyse de la loi de la République de Moldova, de la Roumanie et en France*. Conférence Internationale Francophone des Doctorants en Droit Pénal „La protection pénale des droits et libertés fondamentaux", Iași (România), 2014.
3. Botnarenco M. *Le harcèlement sexuel dans les relations de travail. Étude de droit pénal comparé: la loi de la République de Moldova, de la Roumanie et de la France.* Conférence Internationale Francophone des Doctorants en Droit Pénal „La protection pénale des droits et libertés fondamentaux", Iași (România), 2015.

Conferințe științifice internaționale în țară:

1. Botnarenco M. *Momentul de consumare a infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM*. În: Materialele Conferinței științifice internaționale cu genericul „Rolul științei și educației în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană", Chișinău, 2015, p.333-339.

2. Botnarenco M. *Unele aspecte privind scopul infracțiunii de hărțuire sexuală.* În: Culegere de teze ale Conferinței științifice internaționale a doctoranzilor „Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători". Ediţia a IV-a, Chișinău, 2015, p.155.
3. Conferința internațională „Aplicarea pedepselor și discreția judiciară: cazul Republicii Moldova", 2-3 iunie 2016.

Conferințe cu participare internațională:

1. Botnarenco M. *Subiectul infracțiunii de hărțuire sexuală.* În: Rezumatele comunicărilor Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare", Chișinău, 2014, p.102-105.

Monografii:

1. Botnarenco M. *Răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016. 284 p.

Articole științifice:

1. Botnarenco M. *Hărțuirea sexuală – formă de discriminare?* În: Revista Națională de Drept, 2015, nr.1, p.29-38.
2. Botnarenco M. *Latura subiectivă a infracțiunii de hărțuire sexuală.* În: Revista Națională de Drept, 2015, nr.4, p.41-50.
3. Botnarenco M. *Obiectul infracțiunii prevăzute la art.173 CP RM.* În: Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae". Seria „Ştiinţe sociale", 2015, nr.3, p.67-81.

Alte publicații:

1. Botnarenco M. *Răspunderea penală pentru proxenetism*. Rezumat al tezei de master (coord. Brînza Sergiu). În: Rezumatele tezelor de master: anii de studii: 2011-2013; 2012, 2014. Chișinău: CEP USM, 2015, p.25-47.

LIMBI CUNOSCUTE

Limba maternă:
Româna

Limbi străine:
Franceza – independent (B2)
Engleza – independent (B1)
Rusa – independent (B1)

E-MAIL:
mihaelabotnarenco@gmail.com
TELEFON:
022-57-78-35